

SINIRLAR ARASINDA BANU AVAR

TRUVA®

TRUVA YAYINLARI

Yayın No : 189

Truva / Siyaset: 58

Hüznün Toprağı Balkanlar'dan Geleceğin Gücü Avrasya'ya

Sınırlar Arasında

Yazarı: Banu Avar

Genel Yayın Yönetmeni : Burak Fazıl Çabuk

Yayın Editörü : Mehmet Mural Döğüngen

Düzelti : Gözde Öney

Bilgisayar Uygulama : Truva Ajans

Kapak Tasarımı : www.natagrup.com

Baskı Cilt : Kilim Matbaacılık Ltd. ii.

Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi

No: 12/204 Topkapı İstanbul (O 212) 612 95 59

1. Baskı Mart 2007

ISBN: 978 9944 975 94 0

© **Truva Yayınları, 2007**

Hüdavendigâr Cad

Bağdemir Hanı

No: 18 20

54110 Sirkeci/ STANBUL

Tel: (0212) 513 85 44

Fax: (02 121 513 85 45

www.truvayayinlari.com

e mail: info@truvayayinlari.com

Banu Avar

Hüznün Topra ı Balkanlar'dan
Gelece in Gücü Avrasya'ya

**SINIRLAR
ARASINDA**

BANU AVAR

Gazetecilik hayatına Süreç dergisinde başladı. Londra City University'nde televizyonculuk alanında yüksek lisans yaptı. BBC'nin belgesel kurslarına katıldıktan sonra BBC Türkçe Yayınlar Bölümü'nde programcı ve spiker olarak çalıştı. Ardından TRT Londra muhabirliğini üstlendi. Günaydın, Vatan, Dünya, Politika gibi gazetelerde muhabir olarak çalıştı ve birçok dizi yazıya imza attı. Mozaik ve Kaleideskop gibi yapımcılığını yönettiği ve sunuculuğunu üstlendiği programları TRT 1 ve TRT 2'de yayınlandı. İlk yayınları 1 yıllarda 32. Gün programının Londra muhabirliğini yaptı. 1 Ceasar, Crimean War, The Great Game ve Troy gibi BBC ve Discovery Channel belgesellerinin Türkiye yapımcısı olarak yer aldı. 1999'da TV 8'in belgesel bölümünü kurdu ve 2004'e kadar 30'dan fazla belgeye imza attı. Denizciler, Bir Zamanlar Kıbrısta, Artık Biz De Varız, Devlerin Savaş Alanı Afganistan, Türkiye Sevdalıları gibi belgesellerinden (Ohri Güzel Ohri adlı belgeseli Makedonca'ya çevrildi. Aliyev belgeseli ise Azerbaycan devlet kanalında birçok kez gösterime girdi. 2004 yılının Haziran ayında TRT 1'de Sınırlar Arasında adlı programın yapımcısına başladı. Bugüne kadar Balkanlar, Kafkasya, Orta Doğu, Orta Asya, Çin, Hindistan, Güney Amerika'dan dosyalarla ekrana gelen program, özellikle Avrasya coğrafyasında birbirine kardeş halkların benzer özelliklerinin vurgulanmasını ve bu coğrafyada yer alan ülkeler arasındaki ilişkilerin artmasını hedeflemektedir,

Trava'da Çıkan Kitapları:

Avrasyalı Olmak (1. Baskı Ocak 2007, 2. Baskı Ocak 2007, 3. Baskı Mart 2007)

Ç NDEK LER

Sınırlar Arasında /	9
Bir Yıl Daha /	11
B R BALKAN H Ü Z N Ü /	19
"OHRI, OHRI, G Ü Z E L OHR	
MAKEDONYA'NIN NC S " /	21
VARDAR'IN K YAKAS /	24
MAKEDONYA'DA T Ü R K KALAB LMEK /	32
"D Ö R D E K A A . . .	39
BOSNA'NIN BA INDA B R KRAL	
BOSNA'DA B R DEREBEYL K VAR /	47
B R ZAMANLAR YUGOSLAVYA	
D YE B R Ü L K E V A R D /	66
PR T NA'DAK AMER KA/	80
PR ZREN'DE T Ü R K O L M A K /	91
KOSOVA'DA B R SEÇ M /	103
ARNAVUTLUK TAR H N AR YOR /	117
G Ü M Ü L C N E Y E D O R U Y O L L A R D Ü Ü M L E N Y O R ,	
PSALA'DAN ÇIKINCA ROMANT ZM B T YOR /	129
BULGAR STAN'DA "EK DEMOKRAS " /	133

BULGAR STAN BA IMSIZLI INI	
ROBERT KOLEJE BORÇLU /	146
KARADEN Z, KARADEN Z /	149
MOLDOVA B R ZAMANLAR BESARABYA'YDI /	151
GAGAUZYA: KIZLARINA	
HASRET ANALAR ÜLKES	7 163
KIRIM: DEVLER N SAVA ALANI /	179
YALTA'DA TAR H TEKERRÜR ED YOR /	192
KAFDA I'NIN ARDI /	203
KAFKASLAR'DA LK TURUNCU DARBE /	205
"BATUM URAS DUR DA!" /	220
KARABA 'DAK SOYKIRIMA	
DÜNYA KÖR VE SA IR /	232
BAKÜ DEL RÜZGÂRLARIN KENT D R /	243
ASYATA DO RU /	257
"BEN RANLIYIM, TÜRK YE'YE	
KAR YA SA BEN BURADA Ü ÜRÜM!" /	259
GAL ALTINDAK GOLAN /	278
HALEP: BABAMIN DO DU U EH R /	292
TÜRKMEN' N ALTIN ASRI /	305
GELECEK ASYA'DADIR /	321
AVRASYA'NIN DEVLER /	335
RUSYA'NIN KÜLTÜREL ZENG NL KLER /	337
KAZANTN B N YILI /	353
Ç N MUC ZES M ? /	369
URUMÇ VE TURFAN'DA	
SINIRLAR ARASINDA /	386

Anneme...

Sınırlar Arasında

Koskoca Osmanlı coğrafyası parçalanıp bölündü ünde, milyonlarca insan sınırlar arasında kalmı tı. Balkanlar'dan Ortado u'ya ve Kafkaslar'a kadar aynı dili konu an, benzer davranı lara, benzer hislere sahip, aynı tehditlere maruz milyonlarca insan. Onlar yüzyıldır, hangi ülke sınırları içinde ya arlarsa ya asınlara, hep "sınırların arasında" kaldılar...

Onlar Bulgaristan'ın Kırcaalisi'nde, Yunanistan'ın Gümülcine si'nde, Makedonya'nın Kocaalisi ya da Suriye'nin sınır köylerinde ya arlar. Batum'da, Kırım'da, Kerkük'te, ran'da onlara rastlarsınız.

Uzaklarda bizi anarlar biz hep uzaklara bakarız. Her ailenin kuantan ku a a aktarılan anıları vardır.

Ben de sık sık uzakları hüznle anan bir ailede büyüdüm. Belki bu yüzdendir "sınırlar arasında" olan bitenlere merakım, bizden olanlara dokunma tutkum.

Anneannem Balkan Harbinin deh et dolu göç dalgalarında Selanik ile stanbul arasında bir yerde do mu . Dedem bir Manastır göçmeni.

Babamın babası Bahattin Bey Da ıstan do umlu. Küçük bir çocukken stanbul'a getirilmi . Yıldız Sarayı'nda büyümü , Çerkez

göçmeni Nazmestan Hanımla evlenmi , iyi bir asker olarak ün yapmış , Önlendikçe de binlerinin gözüne batmış ve sonunda Halep'e sürgüne gönderilmiş . Babamın doğum yeri Halep. O doğdu yani 1893'te Halep bir Osmanlı vilayeti...

Halam bir Trablusgarplıya varmış .

O da Osmanlı'nın bir başka vilayeti.

Kısacası tüm çocuklukum, mübadele hikâyelerinin, Dağistanlıların, Trakya Türkülerinin, Suriye'den gelenlerin beraberinde getirdikleri salona yayılmış pırıltılı kumaların, pestil ve eker dolu kutuların büyümlü fısıltısıyla dolu.

Bunlar çocuklukumun "Sınırlar Arasında"ya katkıları... Sonra mı?

Sonrasında ise Attila İlhan var; *Zenciler Birbirine Benzemez*le 15 yaşında yaşıma giren, 20'li yaşlarda tanıma fırsatı bulduğum Attila İlhan. İirleriyle, romanlarıyla ve kitaplarıyla sorular sorduran, isyanıyla ve mantıkla dünyayı ve vatani yerine oturtma çabalarına en büyük katkıyı yapan Attila "A abey".

"Sınırlar arasında" gezebilmem, kalbi aynı hislerle çarpan insanlarla buluşabilmem TRT sayesinde mümkün oldu. Bunca yıldır yapmayı beklediğim program, önce Serpil Akıllıoğlu'nun yardımıyla karar masasına gelebildi. Ve enol Demiröz'ün hiç tanımadığı birine duyduğu güven ve destekle hayata geçti.

Ve bu zorlu mücadele, annemin ve Taner'in büyük desteğiyle ve yardımlarıyla sürdürülebildi.

Müjgan Tekin kardeşim, Özlem Pekel Bülbül ve Gökhan Çınar'ın masabası ve Ali Kiremitçi ve Erkut Erçakır'ın görsel hünerleriyle ekranlardan sizlere yansıdı.

Belgin Sarma'ın ikna gücüyle kitapla tırıldı.

"Sınırlar Arasında", bu coğrafyanın en çok karıştırdığı dönemlerden birinde, 20 ülkeyi ve bölgeyi dolaftı. Bir yıl içinde 30 programda gözlemler, tespitler ve anılar; gözyaşı, hüznün ve sevgi derlendi. Her ülkede, ihanete bulanıklarla da, sadakati bilenlerle de konuşuldu, şimdi onlar satır aralarından sizlerle buluşacak.

Bir Yıl Daha

Dünyanın en hareketli coğrafyasının tam ortasında 70 milyonluk koca bir devletiz. Sınırlarımızda Kafkaslar ve Ortadoğu, solumuzda Balkanlar. Karadeniz'in üzerinde dumanlar var. Ukrayna, Moldova, Beyaz Rusya. Güneyde Kıbrıs.

Son yıllarda en yoğun sarsıntılarının yaşandığı bölge, yine Avrasya oldu. Dünyanın yeraltı zenginlikleriyle göz kamaştırılan bu bölge si zenginliğin bedelini acı ödedi.

Kayıtlara, en çok saldırıya uğrayan, en çok kayıp veren, en yoğun göçlerin yaşandığı, çocukların en çok öldüğü ve sınırların en çok deşilindiği bölge olarak bir kez daha geçti.

Dünyanın ekonomik, politik, kültürel nabzının attığı, Türkiye'yi çevreleyen bu coğrafyadaki sis bulutuna bir dalalım.

Gelin bir de bakalım Doğu'dan başlayalım. Her ne kadar daha çok Batı'dan gelen haberlerle yoğun olsak da son yıllarda Doğu'da dünyanın ilgisini çeken çok önemli gelişmeler oldu.

Çin, büyüme hızıyla, gelişmesiyle ve bilimsel faaliyetleriyle kendinden en çok söz ettiren ülkedir. Amerika önümüzdeki 10 yılda Çin'i durdurabilme planları geliştirmeye çalışıyor.

Do u'daki ikinci önemli geli me, Avrasya co rafyasında yer alan ülkelerin giderek peki en ı birli iydi. Orta Asya Türk cumhuriyetleri, Çin ve Rusya anghay i birli i Örgütü çerçevesinde Amerika Birle ik Devletleri'nin denetimsiz hâkimiyetine kar ı bir araya geldi; dünya bir ba ka kutupla maya daha sahne oldu.

Avrasya Co rafyasında Her Yer Birbirine Benziyor

Balkanlar'da, Karadeniz çevresinde, Kafkaslar'da ve Orta Asya'da son iki yılda gitti im 45 ülkede ortak özellikler vardı. En bariz özellik bu ülkelerdeki bir avuç insanın giderek zenginle mesi ve geride kalan nüfusun hızla yoksulla masıydı. Bu ülkelerin ço unda fabrikalar çalı mıyor, i sizlik yüzde 70'lere varıyordu.

kinici ortak özellik bu ülkelerdeki demokratikle me çalı mala rıydı ki bunlar âdeta tek bir merkezden yürütülüyor gibiydi. Bu ülkelerdeki sivil toplum örgütleri, ülkelerinin yararından çok dünyanın büyük güçlerine çalı ıyor görünüyordu.

Ziyaret etti imiz ülkelerdeki üçüncü ortak özellik kültürel ve dini soykırımdı. Tüm bu ülkelerde halkın, özellikle medya tarafından yo un bir kültürsüzle tirme ve kimliksizle tirme bombardımına tutuldu unu gördük. Hıristiyanlık propagandası bu kapsamda yapılan faaliyetler içinde en dikkat çekici olanıydı.

Her yer birbirine benziyordu. Tüm bu ülkelerin eski Sovyet ya da eski Yugoslavya'dan kopan ülkelerin piyasa ekonomisi ve demokrasiyle tanı malarının üzerinden sadece 10 yıl geçti. IMF'yle, Dünya Bankası'yla, Avrupa Birli i'nin ekonomik örgütleriyle ili ki leri henüz çok taze.

Bu 10 yıl içinde Bosna'da, Makedonya'da, Kosova'da, Moldova'da, Gürcistan'da ve gitti imiz her yerde çalı an kesimin yüzde 80'i açlık sınırı altında ya ıyor, i sizlik yüzde 50 ile yüzde 70 arasında de i iyor.

Saraybosna, Batum, Üsküp, Tiflis, Komrad. Bir kent söyleyin bu co rafyada, aynı dertlerle bo ulmu olmasın. Mümkün de il bulamazsınız.

Azerbaycan'da turuncu devrim hazırlıkları

Birileri "yenidünya düzeni" demi ti. Aslında bu deyi Roma İmparatorluğu'ndan beri söylenegelirdi. Hitler'in teorisinin adı da "yeni nizam"dı. Yenidünya düzeni dendi inde iki kutuplu dünyanın artık var olmadığı büyük güçlerin ekonomik saltanatının tüm dünyaya egemen olduğu bir düzen anlatılıyordu.

Son 10 yılda Balkanlar'da, Kafkaslar'da artan işsizlik, boş fabrikalar, ekimsiz araziler "yenidünya düzeni"nin bir gereğiydi. Sermaye vatansız, ama genellikle güçlü ülkeye doğru akıyor.

Bu ülkelerde konutumuz çalı an kesimin hemen hepsi aynı sözlerle durumu özetledilerse, yönetici kesim de aynı birlikteliğe aynı çözümleri kuruyorlardı.

Amerika'nın Turuncu Demokrasisi

1997'de Amerika Birleşik Devletleri yönetimi, "Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi" adı verilen bir çalıma yayımladı.

Çalımada: "Dünyanın Amerika'nın liderliğine ihtiyacı vardır;

Amerika liderlikte rakipsizdir; dolayısıyla dünyanın her kö esine ilgi duymaktadır" diyor ve Amerika'nın milli güvenli i için kuvvetli bir askeri güce, küresel ekonomiye ve dünyada demokrasinin yaygınla tırılması artına dikkat çekiliyordu. Yayılan "demokrasi" dünyayı kasıp kavurdu.

Aslında bu projenin tohumları 20 yıl önce atılmı tı. Reagan projesi diye de adlandırılan "project democracy" yani demokrasi projesi 1980'lerde kongrede yasala tı. CLA eski direktörü Colby, demokrasi projesi için: "CIA'in örtülü yaptıklarını imdi açıktan yapaca ız" demi tı.

Amaç tüm dünyayı sivil toplum örgütleri marifetiyle yönlendirmek ve bunu göze batmadan yapmaktı.

Bu proje kapsamında ulusal demokrasi fonu yani sıcak dolarlar çe itli merkezler tarafından gerekli yerlere akıtıldı. Böylece partiler, sendikalar, sivil toplum örgütleri, medya, üniversiteler büyük güçlerin çıkarları do rultusunda yönlendirildi.

Sovyetler Birli i ve Yugoslavya demokrasi fonlarının aktı ı ilk ülkeler arasındaydılar. 2000'li yıllarda fonlar özellikle Balkanlar'da ki ve Kafkaslardaki ülkelerde da ıldı. Gürcistan, Kosova, Arnavutluk, Ukrayna bunlardan bazıları.

Paranın adı "ulusal demokrasi fonu". Bu fonun da ıtımı sırasında u a amalar hedefleniyordu: Hedeflenen ülkenin aydınlarına konferanslar düzenlenmesi; onlarla yakın ili kiye geçilmesi; insan hakları dernekleri kurulması; kamuoyu olu turmak için medyanın denetim altına alınması; "özgür" sendikaların kurulması; dinsel, bölgesel etnik hakların öne çıkarılması; muhalefetin örgütlenmesi ve son a amada demokratik seçim darbesi...

Yugoslavya'da demokrasi projesinin uygulanmasında OTPOR yani "direni " adlı sivil toplum örgütü ba ı çekti.

Amerikalı i adamı George Soros tarafından finanse ediliyordu ve Yugoslavya'nın da ılarak "demokrasiye geçi i"nde aktif rol oynadı.

KMARA, Gürcistan'da OTPOR'un karde kurulu u olarak faaliyete geçti. Kasım 2003'te Gürcistan'da evardnadze iktidarını deviren muhalefet kanadı bu grup tarafından yönlendirildi.

27 ya ında parlamentoya giren ve 34 ya ında bir darbeyle cum-hurba kanı olan Mihail Saaka vili, ba arısını biraz da KMARA'ya borçluydu. Çok geçmeyecek, benzer bir örgüt Ukrayna'da da turuncu atkılar takan, meydanlara kurulan turuncu çadırlarda, rock konserindeymi çesine e lenen turuncu gençlerle ortaya çıkacaktı. Bu kez örgütün adı PORA'ydı.

Do u Bloku'nun da ılmasından sonra tüm bu co rafya büyük güçlerin oyun alanı oldu. Bu ülkelerde demokrasi rüzgârları estirildi, demokratik seçimler düzenlendi, ama bu "demokratik hareket" halkın iradesini yansıtmadı.

Seçimler yapılıyordu yapılmasına, ama sonuçlarından memnun kalınmazsa geçersiz ilan ediliyordu. Yineleniyordu, olmadı yumuak darbeler gerçeikle tiriliyordu.

Açık Toplum Açık Yara

Demokrasi projesinin en fazla önem verdi i kurum medya. 1999'da Amerikan Kongresi, Sırbistan'ın "demokratikle tirilmesi" için 25 milyon dolar tahsis etti. Miloseviç seçime giderken buna 10 milyon dolar daha eklendi. Bu para belli ba lı sivil toplum örgütlerine ve medyaya da ıtıldı. Sırbistan'da Kostunica, iktidarını biraz da bu çalı malara borçlu.

Sırbistan ya da Kosova ya da Bulgaristan çok ey de i miyor.

Özel ellerdeki medya en çok da televizyonlar, ülkenin politika olarak hassas oldu u zamanlarda, en alakasız yarı ma programlarını ya da halkın büyük bir ço unlu unu ekrana kilitleyecek sürükleyici bir diziyi apkadan çıkarıveriyor.

Son 10 yılı kaos içinde geçirmi tüm bu ülkelerde özel televizyon kanalları günde 6 7 tane pembe diziyi pe pe e gösteriyor, geri kalan zamanda yönlendirici belgesellere yer veriyorlar. Bu yayınlar özellikle seçim zamanlarında halk üzerinde büyük bir psikolojik baskı yaratıyor.

Bosna'da, Avrupa'nın ortasında bu gençler Avrupalıla maya çalı yıyorlar. Onlar için Avrupalı olmak Batı pop müzi ini bilmek, bir

ngiliz gibi giyinmek ve pop kültürünü benimsemek demektir. Bunları televizyonlardan öğreniyorlardı.

Bosna'yı İngilizler ve Amerikalılar Yönetiyor

Birleşmiş Milletler kontrolü altındaki Bosna'da İngiliz bir temsilci var. İngiltere'nin Liberal Parti eski başkanı Paddy Ashdown. Bosna'da demokrasiyi uygulamakla görevli bir yüksek temsilci.

Mülakatımızda, "AB'nin özel temsilcisiyim" demi ti. "Bosna'ya Avrupa standartlarını getirmekle yükümlüyüm." Söyle iyi gerçekleştirdi imiz odanın yarısını kaplayan AB bayrağının yanında AB bayrağına çok benzeyen, ama içinde san renk olan bir başka bayrak daha vardı. Bu, Bosna için AB'nin uygun gördüğü bayraktı ve yakında kabul edilecekti.

Ashdown'a "Nedir bu Avrupa standartları?" diye sordum. O da dümeye basılmış gibi sıralamı tı: "Demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi, bağımsız medya, serbest pazar ekonomisini yöneten temiz politika."

Paddy Ashdown'ın Bosna'ya taşınmaya çalışması Avrupa standartlarına bir bakalım. Acaba 10 yıldır Batı'nın yönetimi altındaki Bosna'da Avrupa standartları ne durumda?

Bu tek örnek civardaki tüm ülkelerin içinde bulunduğumuz duruma ayna olabilir.

Politik alanda, her şeyin karar mercii yüksek temsilci. Muhalefetin söz hakkı yok. Halkın yüzde 80'ini oluşturan çalışan kesim özgürce örgütlenme hakkından yoksun. Sendikaları çiğneyen hayat hakkı tanınmıyor.

Serbest piyasa ekonomisi burada had safhada işsizlere yol açıyor. Özelleştirmelere yolsuzluk bulaşıyor, fabrikalar açılmıyor.

Bağımsız medyaya gelince... Demokrasi silahı televizyon kanalları, bol pembe dizi, aptalla tırcı etkisi süslenmiş yarı mavi programları ve porno yayınıyla dolu. Belgesel ve haber programları da kaynaklı.

Özel televizyon ve hür gazeteler bu ülkelere demokrasi ihracını

da kaldıraç rolü oynuyorlardı, ama gel gelelim toplumun sadece belli kesimleriyle ilgileniyorlardı. Bu yayın organlarının yayınlarında yoksul kesime, gidi ata ele tiri getirenlere yani gerçek muhalefete yer yoktu.

Tüm bu co rafyada kapsamlı oyunlar oynanmakta ve bu oyunlar için büyük miktarlar gözden çıkarılmaktaydı. Neden? Cevabı Kazakistan Cumhuriyeti Nursultan Nazarbayev verdi:

"Dünya nüfusunun ço unlu u Asya'dadır. Do al zenginlikler Asya'dadır. En zengin kültür Asya'dadır. Gelecek de buradadır."

Avrasya co rafyasında bir kısım ülkeler Batı'yla sarma dola olurken bir kısmı kendi sentezlerini yaratıyor. Do al zenginlikler Asya'da toplanmıştır. Ve bu co rafya Türk bir co rafyadır; kültürel ve tarihsel bağların yanı sıra dini bağlar da vardır. Ve tüm bunlar Batı'nın gözünden kaçmıyor.

Türkiye bu co rafyada hâlâ etkili, sevilen sayılan bir konumda. Nursultan Nazarbayev geleneklerin öneminin altını çizirken bir milleti yücelten etkinin tarihi oldu unu söylüyordu.

Asya'da birliğin öneminin altını çiziyordu. Türkiye olarak gözlerimiz Batı'yla kama mı ken bu geçici körlükten çabuk çıkmalı ve biraz da Do u'ya bakmalıyız. Dü ünün dünyada aralarında bu kadar mesafe olan kaç ülke bunca ortak de eri paylaşıyor. Köklerimiz bir oldu u ülkelerdeki gelişmelerin önemi, yavaş ve sağlam adımlarla gelece e yürüyen Asya'nın bizim için de eri çok büyük.

Yeni bir senteze ulaşmak, o sentezi içimizden çıkarmak için acele etmeliyiz.

Mustafa Kemal'in bir ödününü hatırlamanın tam zamanı. Bir başka ülkeden alınacak modellerin nasıl mutsuzluğu getirdiğini, kendi sentezimizin önemini öyle ifade ediyordu:

Bir ulusun mutluluk saydıkları şey, di er ulus için felaket olabilir. Aynı neden ve koşullar birini mutlu ederken di erini mutsuz edebilir. Onun için halka gidecek yolu gösterirken dünyanın tüm bilim, buluş ve gelişmelerinden yararlanalım, ama unutmayalım asıl temel ihtiyaçlarımızdan çıkarmak zorundayız.

BÎR BALKAN HÜZNÜ

«OHR , OHR , GÜZEL OHRÎ MAKEDONYA'NIN NC S "

Onları ilk kez Ataköy Marina'da gördüm ve pe lerine dü tüm. Öyle çekiciydiler ki. Bakı larını kocasından bir an bile ayırmayan minyon bir kadın ve yumu ak, sakın, aydınlık yüzlü kocaman bir adam. Bosna sava ı sonrası Makedonya'nının en güzel kasabası Oh ri'den gelip stanbul Ataköy'e yerle mi lerdı.

Makedonya'da birer efsaneydiler. Biri bir döneme damgasını vurmu bir belediye ba kanı, öbürü tüm Yugoslavya'da nineden to runa herkesin adını bildi i "Rezzan Ö retmen".

Sami Baba 1910 yılında bir Osmanlı vatanda ı olarak do mu - tu. Sava ları, i galleri ya adı, devletlerin kuruldu unu, çöktü ünü bir ya am süresince izledi. Sonunda do up büyüdü ü topraklardan söktü koca köklerini, Türkiye'ye geldi. 1994'ten ya amını noktala - dı ı 2005 yılına kadar Türk vatanda lı ına geçebilmek için yetkili makamlara her türlü ba vuruyu yaptı, ama 10 yıl buna yetmedi, ömrü vefa etmedi.

Sancak'ta Bir Kız Çocu u

E i Rezzan Anne imdi Sırbistan sınırlar içinde olan Sancak, Priboy'da 1922'de do mu tu.

Üç ya ında öksüz ve yetim kaldı. Üsküp'te ya ayan amca ve yengesinin yanında büyüdü.

Genç bir kızken amcasını ziyaret eden yakı ıklı bir adamla karıla tı. Ona kahve ikram etti. Sonraki 65 yıl boyunca da ona, hiç azalmayan bir a kla kahve ikram etti.

Amcası Fevzi Bey'i ziyaret eden Ohri'nin genç belediye ba kanı Sami Rezzak'tı.

Onlar ni anlandıklarında yıl 1939'du. Sadece birkaç yıl sonra dünya ikinci kez kana boyandı.

Nazi askerleri Bulgar ordusuyla birlikte 6 Nisan 1941'de Yugoslavya'ya girdi. Önce Üsküp dü tü. 10 Nisan 1941 günü dü man Ohri'ye girdi. Makedonya üç gün içinde i gal edilmı ti. Sami ile Rezzan'ın ilk evlilik yıldönümleriydi.

Rezzan Anne mutlulu un nasıl felaketlerle iç içe oldu unu anlatırdı:

"Çok sayıda Müslüman Türk ve Arnavut Struga'ya göç etti. Çünkü Struga çok yakındı ve Arnavutların elindeydi. talyanlar i gal edip sonra Arnavutlara devretmi lerdı. Çocukları oraya göç etti. Fakat biz kaldık, Ohri'de kaldık. Çok a ır artlarda dört yıl geçirdik. O arada ben do um yaptım. Kızım Ayhan 1941 yılının aralık ayında do du.

Bulgarlara kupon veriyorlardı. Yerli Makedonlar, sırf bu yüzden nüfus de i tirip kendilerini Bulgar yazdırdılar. Ama biz de i tirmedik. Türkler de i tirmedı. Her eyimizi, unumuzu, ekerimizi, her evimizi karaborsadan almak zorunda kaldık."

Balkanlar'da Osmanlı gitmi ve Türklere yönelik baskı o gün bugün hiç bitmemı ti.

Önce büyük ailelere isim de i tirmeleri için baskı yapıldı. Sami Baba dedelerinin barutçuluk yaptıklarını bu yüzden ailenin Barutçu lakabıyla anıldı ını söylemi ti. O zamanlar, Türk aileleri lakaplarıyla bilinirlerdi. Ama Sırp Krallı ı kurulur kurulmaz ilk i lakaplar kaldırıldı.

Sami Baha'nın o lu Attila Rezzak öyle anlatıyordu: "Herkesi

soyadı almaya zorladılar. Ço unluk dedesinin ismini soyadı olarak seçti. Benim de babamın dedesinin ismi Rezzak oldu u için, Rezzak adı alındı. Lakaplar kullanılırken büyük aileler vardı, soyadı kanunuyla aileler parçalandı. Türklerin toplumdaki etkileri azaldı. ikinci dalga 60'larda geldi. Ben liseyi bitirdim, üniversiteye gidip yazılac am; baktım soy ismim Rezzak, 'Rezakavski' olarak yazılmı . tiraz ettim, uzun zaman u ra tım. Mahkeme kararıyla düzeltilebildi. 1966'da okumak için Türkiye'ye geldim, geli o geli ."

Sami Baba ve Rezzan Anne, anayurda gelmek için 30 yıl daha beklediler.

Osmanlı'nın gidi ini, Bulgar i galini, Sırp Krallı 'nı görmü lerdi. Birinci ve ikinci Dünya sava larını ya amı lar, sosyalist Yugoslavya'nın kurulu unu, Tito'nun yükseli ini ve ölümünü izlemi leri.

Rezzan Anne, Tito'nun ölümünden kısa süre önce Gümü Yıldız Hizmet Ödülü'ne layık görülmü tü. O Yugoslavya'nın örnek ö retmenlerinden biriydi. Sami Baba, Ohri'nin her kaldırım ta nda eme i olan unutulmaz belediye reisiydi.

1994'te Balkanlar yeni bir sava dalgasıyla sarsıldı nda 80'li ya lardaydılar, daha fazlasına dayanamazlardı. Ohri'de yüreklerinden parçalar bırakıp oradan ayrıldılar; içlerindeki ba ka bir hasreti dindirdiler; Türkiye'ye yerle tiler.

Ben, anneannemin anılarından çok özlemlerini takip ederek Ohri'ye ve Üsküp'e gitmi tim. Yıl 2002'ydi.

Üsküp'te kar ıla tı ımız kültür eski bakanı Güner smail bu topraklardaki hüznü birkaç cümleyle öyle özetliyordu:

"Birisinin mezarını ziyaret edersiniz. Yetmi , seksen, doksan yıl gibi normal bir insan ömrünü ya ayan birinin mezarına gidersiniz. Tek devlet, tek sistem içinde do mu ve aynı devlette vefat etmi olana rastlayamazsınız!.. Bakın ben sosyalist Yugoslavya'da do dum, imdi Makedonya'da ya ıyorum. Yarın ya adı ım ya da öldüm devlet ne olur, bilmiyorum!"

VARDARIN K YAKASI

Eylül 2002

Makedonya'ya 2000'li yılların getirdi i de i im, kaldırım ta la- rında, eski Ta Köprü'nün bir kenara atılmı süslemelerinde, tüm Osmanlı eserlerinin hali pür melalinde hissediliyordu.

Ta Köprü iki ayrı dünyayı birle tiriyordu. Bir zamanlar Müslü- manların ya adı ı do u tarafı ile batyı birle tiren köprü, sava sıra- sında kapatılmı , Üsküp'ün do usu batısından tecrit edilmi ti.

2004 Mayıs'ının son günlerinde bir kez daha Üsküp'teydim. Ta Köprüyü özlemi tim. Köprü'nün ba ındaki kilisede dü ün var- dı. Dı arıda bir grup Çingene müzisyen en oynak Balkan havalarını çalıyor... Dü ün sahipleri, kilise bahçesi dı nda kalmalarına çabalı- yordu. Onlar ise girmekte ısrar ediyorlardı, içeri girdim. Geçkin bir çift evleniyordu. Ortodoks kilisesi olanca ihti amıyla davetlileri a ırılıyor... Ayın dı arı ta ıyordu.

Burada Makedonların yanı sıra Arnavut, Türk, Torbe , Ulah, Sırp, Bo nak ve Çingene azınlık ya ıyor. Nüfusun yarıdan fazlası Makedon. Alfabetesi, 1945'te olu turulan çok genç bir dil Makedon ca. Kelimelerin ço u Türkçe, bir kısmı ise Bulgarca.

Bu topraklarda 3 4 dil konu uluyor. De i ik dil, din ve gele

neklerin birbiriyle dans etti i ya da imdilerde kavga etti i mi desem, bu ülke, Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlerin en fakiri. Nüfusun yüzde 24'ü yoksulluk sınırının altında ya ıyor. Zenginleri yok mu? Var! "Nasıl olmaz!" Makedonya'nın özellikle de kayıt dı ı zenginini çok!

Üsküp'ün batı yakasında, giderek ço alan yabancı isimli i yerleri, yabancı markaların koca koca ilanları, lüks otomobiller ve ana cadde üzerindeki binalarda yabancı ülke bayrakları dikkati çekiyor. Üsküp'ün batısında kızlar daha bakımlı, etekler daha kısa, bluzlar daki yazılar, daha çok ingilizce. Dekolteyi mutlaka bir haç kolye süslüyor.

Bir de nereye giderseniz gidin, maliyeti 2 milyon dolar olan bir haç, Üsküp tepelerinden sizi izliyor.

Ana caddeden ayrılıp bir avluya giriyorum. Tüm Balkanlardaki gibi burada da en yetkili merci Birle mi Milletler. Bölge temsilcisi Frode Muring'i ziyaret ediyorum. Daha önce Angola ve Polonya'da görev yapmı bir Norveçli. Problemlü ülkelere atanıyor. Belki de o yüzden onu gülümserken görmek imkânsız.

Önce aklımıza takılan haç soruyoruz. Ne de olsa Birle mi Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) katkılarıyla Üsküp'ün tepelerine yerle tirilmi . Yüzde 45'i Müslüman olan ülkede yükselen değerleri temsil ediyor.

"Burası sosyalist bir ülkeydi ve o sistemde din, çok önemli bir unsur de ildi. 2001'deki çatı mada din çok önemli bir rol oynamadı. Ama çatı ma ba layınca her türlü ayırım daha da su yüzüne çıkıyor."

"Yani bir tepki olarak mı haç tepelere kondu?" "Evet, öyle diyebiliriz. Aynı ekilde davranan dinlerle dünyanın ba ka yerlerinde de kar ıla ıyoruz."

UNDP, Makedonların iste ini hiç zaman kaybetmeden yerine getirmi ti. Üsküp Belediyesi'yle yakından ilgileniyorlardı. **Müslümanların** ya adı ı kentin do u yakası çöpten geçilmiyor, ama Var dar'ın batı kıyısında her kö eden yeni kiliseler, yapılar, i makinele ri fırlıyordu.

Görmü Geçirmi Bir Kırgınlık

Tuhaftır, Üsküp'ün do usu, tıpkı Makedonya'nın do usu gibi. Daha çok Türklerin ya adı ı Makedonya'nın do usu nasıl yolsuz, susuz, okulsuzsa; Türk, Arnavut, Çingene azınlı ın ya adı ı Üsküp'ün do usu da ihmal edilmı , geçmi te bırakılmı , bakımsız ve çok sessiz. Belediye hizmetlerinden, e itimden, tahsisatlardan her eyden en az payı onlar alıyor. Ve bu suskunluklarında... Görmü geçirmi likleri, bir imparatorluktan geriye kalmanın a ırba lılı ı, çokça kırılmı lık ve belki biraz da bu ihmali kabulleni var.

Fatih Sultan Mehmed'in 500 yıl evvel yaptırdı ı Ta Köprü'nün ola anüstü stili imdilerde Makedon entelektüeller arasında tartı - ma konusu. Kimisi onun Bizans mimarisi oldu una dair tezler ortaya atıyor. Osmanlı'ya ait ne varsa öfkeyle kar ılanıyor. Sahilde oturup ona bakıyorum. Mihrabı sökülüp atılmı , her yanı borularla kaplanmı , yüzlerce yıllık ta ları çimentoyla sıvanmı . Üs küp'te herkesi izleyen haçın tam kar ısında boynu bükük duruyor.

Esnafa "Merhaba" diyerek yürümeye ba ladı ımız çar ıda, günü noktalamı tık.

Bir arkada ım babasının adresini vermi ti. Halil Bey çar ının çar ı oldu u dönemde burada halı satarmı . Bizi alıp bir Arnavut kahvehanesine götürdü, arkada larıyla tanı tırdı. Sabit brahim ve di erleriyle. Bir zamanlar ı ıl ı ıl olan, kuyumcusundan nalburuna, kuma çısından helvacısına kadar her eyin en iyisinin bulundu u, herkesin u rak yeri Türk çar ısında artık dükkânlar bir bir kapanıyor.

Çar ının arkasından dolanıp, belediyenin günlerdir u ramadı ı sokaklardaki çöp yı ınları arasından geçerek ünü tüm Balkanlara yayılmı , her oyunuyla ödülleri alan Türk tiyatrosuna u ruyoruz. Sanat merkezinin bir bölümü Arnavut, bir bölümü Türk tiyatroculara ayrılmı . Ancak ödenekleri kısıtlı, ula ımları zor ve seyircileri günden güne azalıyor.

Bu tiyatro, mahallenin Türk, Arnavut, Makedon çocuklarının gözbebe i. Pazar sabahları oyun de i medi i halde hepsi kim bilir kaçınıcı kez kuyrukta, kapıların açılmasını bekliyor.

Bir Zamanlar Burada

Üsküp'te kaldı ım her gün Ta Köprü'nün ellerini tuttum. Öpü en genç â iklardan ba kası yoktu kıyıda. Bir de ben. Onu tutkuyla sevdim.

Ta Köprü'nün do usunda, binalar, yapılar, kaldırımlar, yüzler, eller hep tanıdıktı. Davut Pa a Hamamı tüm vakarıyla köprü'nün ba ındaydı. Göz göze geldik. Gözlerini kaçırdı. Delice akan Vardar'a baktı. Pencerelerine do ru e ilen, kızıl saçlı bir a aç onu teselli ediyordu.

Davutpa a Hamamı bugün bir resim galerisi.

Köprü'nün bir tarafı do u bir tarafı batı. Geçmi ve gelecek, siyah ve beyaz, zenginlik ve yoksulluk kadar keskin bir ayırım bu. Vardar deli deli akıyor. Bir tarihi anlatıyor.

Yüzyılın ba ıydı. Bulgar, Sırp ve Rum komitacılar, Makedonya'yı Osmanlı'dan koparmak için kıyasıya mücadele veriyordu. Türkler korku içindeydi. 1903 yılındaki soykırımında 5 000 Türk öldürülmü , yüzlerce kasaba harabeye çevrilmi , 70 000 ki i evsiz kalmı tı.

Olaylar yabancı devletlerin müdahalesiyle sonuçlandı. Makedonya bölgelere ayrıldı; Ruslar, Avusturyalılar ve talyanlar arasında payla tırıldı.

Yıl 1912. Osmanlı mparatorlu u sava ilan etti. Balkan Harbi ba ladı. Ve harbin sonunda Osmanlı Devleti Makedonya'yı kaybetti. Bu, sonun ba langıcıydı.

Sava ın sonunda 69 000 kilometrekareyi bulan Makedon toprakları Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya arasında payla tırıldı.

Müslüman nüfus Yunan ve Bulgar birliklerince tarumar edildi, Balkanlar'ın payla ılmasının acıları on yıllarca sürdü.

Lozan Antla ması sonrası mübadele ba ladı ında tarihe acı kayıtlar dü üldü.

Yunanlılar Makedonya halkını Bulgaristan'a göçe zorladılar, ço u kur una dizildi. Göçe zorlananlar neredeyse derilerine kadar soyularak yola çıkarıldılar. te Bulgar görevlinin, milli komite üyesi D. Dinev'in 11 a ustos 1924 tarihli raporu:

Aileler gece yarısından sonra 01.00 ila 01.30 arası geldiler. Dezenfekte edilip a ılandılar ve 3 ila 10 günlük kamplara kondular. İmdi güne in altında yanacaklar... Ya murda ıslanacaklar. Karantina barakalarına girmeleri yasak. Hasta da olsalar.

Tanılı Bora'nın editörlü ünü yaptı ı *Türk Milli Kimli i, Türk Milliyetçili i ve Balkan Sorununda* bir Milletler Toplulu u delegesi raporu öyle yer alıyordu.

Bu korkunç ötesi. Göçmen kamplarındaki bu insanları gördükten sonra ne uyku ne yemek ne de normal herhangi bir faaliyetlerimizi sürdürebilmekten aciz kaldık.

Aradan sadece 15 yıl geçti. Balkanlar bir ba ka büyük sava la sarsıldı. Açlık, karga a ve i galler, bu kez 90 000 ki iye yer de i tirtti. Türkiye ve di er kom u ülkelere göç ettirdi.

Sava bitti inde Yugoslavya derin bir nefes aldı ve Tito ba kanlı nda kurulan hükümetle Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Artık Makedonya federe bir devletti. De i im yeni bir göç dalgasını da beraberinde getirdi.

1980'de Tito'nun ölümüyle yeniden karga a ba ladı. Yugoslavya zengin bir ülke olma yolundaydı ve bu Batı'nın i tahım kabartıyordu. Derken kaos Balkanlar'ı bir kez daha sardı.

1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın ardından Makedonya ba msızlı mını ilan etti.

Bir süre etnik çatı maların uza nda kalmayı ba ardiysa da 2001'de sıra ona da geldi. Arnavut militanlar ile Makedon silahlı güçleri birbirlerine girdi. Sonuçta Makedonya'ya uluslararası güçler yerle ti.

1991'de ba ımsızlı mını ilan eden Makedonya'ya Batılı güçlerin ekonomik müdahalesi gerçekleş mi , tüm fabrikalar özelle tirilmi , kapatılmı i sızlık yüzde yüz artmı , ülke 10 yılda 10 kat fakirle mi ti. Tam 10 yıl sonra, 2001'de, etnik çatı maların patlak vermesiyle Makedonya'ya askeri bir müdahale de gerçekleş ti. Ülke yeni bir göç dalgasıyla sarsıldı. Göç veren azınlıkların ba nda Türkler geliyordu. Makedonlar Türklere kendi din ve kültürlerini dayatırken

ülkedeki azınlıklar içinde en yo un nüfusa sahip Arnavutlar da Türkleri içlerinde eritme politikası göttüler.

Bir Türk Gibi Yasamak

Rehberimiz Erkan Idrisi 2001'de çatı maların ilk patlak verdi i Kalkandelen'de do up büyümü . Bizi Türk Demokratik Partisinin eski yöneticilerinden Enver Hamdi Bey'e götürecektir. Üsküp Kalkan delen yolu boyunca Üsküp radyosu, Trakya türküleri çalıyor. Yüre- imiz kabarıktır, Enver Hamdi'yle bulu uyoruz. Yürek yüre e gece boyu konu uyoruz.

"Bir Türk müsün, Arnavut musun gidiyor! Sen bana Türk de- sen de demesen de ben her sabah yata ımdan kalkarken Türk ola- rak kalkıyorum. Kahvaltımı Türk gibi yapıyorum. Çar ıya çıktı ımda arkada larımla Türk olarak selamla ıyorum. nsanın ya amı mil- liyetidir. Benim ya amım da Türkçe'dir. Ölümüm de Türkçe olacak. Sen bana ne dersen de. De ki Makedon'sun, Çingene'sin, Pomak'sın. Ama ben Türk'üm. Do arken de Türk, ölürken de. Bir Makedon gi- bi ölemem ki!"

O Yugoslav ordusundan emekli bir albay. Yugoslavya'nın da ı- lı ından sonra bir tekstil fabrikasında mühendis olarak çalı mı . Sonra da hem i ten hem politikadan emekli etmi kendini.

Enver Hamdi'nin evinde geçirdi imiz saatleri hiç unutmayaca- ız. Sadece onun açıp kapadı ı bir uydu televizyonundan Türki- ye'deki tüm tartı ma programlarını dinliyor, kalbi Türkiye'yle atı- yordu. Büyük bir Türk evinde, Türkiye'de artık "modası geçmi " Türk âdetlerini sürdürerek ya ıyorlardı; o bildik misafirperverli in her türlü gere ini yerine getirerek, büyük sofralarda tüm aile bir araya gelerek ve yardımla arak.

Mecliste Donakalmak

Ertesi sabah solu u Makedonya Millet Meclisi'nde alıyoruz. 120 milletvekilininin 62'si Makedon, 35'i Arnavut ve 3'ü Türk. Ama bu 3 tanecik Türk milletvekili iki partiye bölünmü . Enver Hamdi'nin bir

zamanlar siyaset yaptı ı Türk Demokratik Partisin'den milletvekilleri... Kenan Hasip ve Gayyur Saraç, Makedonya için Birlik Koalisyonu içinde ilk kez iktidarda yer alan Türk milletvekilleri.

Mecliste oturum sürüyor. Kenan ve Gayyur Beyler oturuma girerken, balkonda gazeteci Violetta'nın yanına oturuyoruz. A a ıda tanıdık görüntüler: gazete okuyanlar, arkada ıyla sohbet edenler, akala anlar ve tabii uyuyanlar.

Oturumun bitmesini beklerken iktidar partisinin Meclis Grup Ba kanı Jani Makaduli'ye kulak veriyoruz. Kendisi Ulah azınlı n temsilcisi. Ailesi Egeli.

"Partimiz" diyor, "Sosyal Demokratik Birlik Partisi ve Liberal Demokratlar, Çingene, Bo nak, Ulah ve Türkler gibi etnik toplulukların partileri arasında, büyük bir koalisyon gerçekle tirdik. Ve ilk defa Türkler, Türk milletvekiliyle temsil ediyor. AB yolunda bu büyük bir ilerleme."

Jani o dukça iyimserdi. Ama bu topraklarda azınlıkların kimliklerinin de i ken olması, nüfus sayımlarında Türk'ün Arnavut, Arnavut'un Türk, Torbe 'in Makedon yazılması gibi ilginç bir durum vardı. Bu, kimlikler çıkarlara göre de i yiyor demektir ve sözel oldu u için denetlenemiyordu.

Nüfus sayımında kapısına gelen memura "Ben Arnavut'um" diyen Türk, ço u zaman çok daha kolay i bulabiliyordu. Aslında Makedon olup "Ben Türk'üm" diyen ö renci, Türk azınlı a ait üniversite, kontenjanından yararlanabiliyordu. Ayrıca e itimsiz Türklere giden art niyetli bazı memurlar, sayımlarda kayıtları kur unkalemlerle Türk diye alıp sonra Türk'ü Arnavut diye yazabiliyorlardı. Böylece Türk nüfusu istatistiklerde gerçek rakamlarla yer almıyordu.

Oturum bitiminde Türk milletvekilleri ve meclisteki tek Bo nak ve tek Çingene milletvekilleriyle bir araya geliyoruz."

Kenan Hasip ve Gayyur Saraç "Bir iki yılda ne yapılabilir ki" diyorlardı. "Her ey iyiye gidiyor, zamana ihtiyaç var." Meclisin büyü-süne kapılmı gibiydiler. Onlar önemliydiler, politikanın içindeydiler.

Sohbetin sonunda alalacele siyah lüks bir arabaya atlayıp yeni

seçilen başbakanı tebrik etmeye gidiyorlar. Burada her şey yeni. Cumhurbaşkanı Boris Traykovski'yi bir uçak kazasında kaybeden Makedonya'nın şimdi yepyeni bir cumhurbaşkanı var: Branco Cırvenkovski. Yeni bir başbakan ve yeni kabine üyeleri.

Akşam bu karmaşık, bunalımlı, içine içine kaynayan bölgeye çok yakındır bir oyun seyredeceğiz. Ta Köprü'nün dibinde 54 yıllık mazisiyle Üsküp Türk Tiyatrosu *Sınırdaki Ev* adlı oyunu sergiliyor. Bir evin yemek masasından üç sınır geçiyor. Sınır çizgilerinin bir tarafında Arnavutça, öbür yanında Türkçe, bir yanında da Makedonca konuşuluyor. Gümrük memurları ve siyasi gözlemciler, annenin mutfakta, babanın yatağına gitmesini engelliyor, masada tuz ve ekmeği alırlarına vergi uygulanıyor.

Bölünmüş, parçalanmış, etnik çatışmalara sürüklenmiş ülkeleri, onları ayıranları, bundan çıkan olanları ve her şeyin altında kalıp ezilenleri kara mizahla sergiliyor Üsküp Türk Tiyatrosu. Kendimize gülüyoruz.

Sonra oturup Üsküp Türk Tiyatrosunun deşerli sanatçılarıyla dünyanın nasıl bir tiyatro olduğunu konuşuyoruz. Kim kapatıyor kim açıyor bu perdeleri. Bu oyunları kim koyuyor sahneye...

MAKEDONYA'DA TÜRK KALAB LMEK

Mays 2004 Yolculu undan

Hiç dü ündünüz mü, Makedonya'da anadili Türkçe olan bir çocuk acaba ne kadar e itim görebilir, ya amı için neler umut edebilir, hedefleri ne olabilir? Yüksekö renime devam edebilir mi, devletin yönetim kademelerinde yer alabilir mi? Ders kitapları bulabilir mi? Türkiye hakkında neler ö renir?

Bir Makedon ya da bir Arnavut çocu a tanınan e itim hakları bir Türk çocu u için ne kadar geçerlidir?

Funda, Beycan, Elmira ve di erlerinden bir öykü aktaraca ız sizlere.

Funda Bekir, Makedon Devlet Televizyonu Türkçe Programlar Bölümü'nde haberleri sunuyor. Annesi Makedon babası Türk. Bu yüzden Türkçesi kadar Makedoncası da mükemmel. Üsküp'te Kiril Metodiy Üniversitesi ktisat Bölümü'nde son sınıfa kadar gelebilmi . Bu çok ayrıcalıklı bir durum.

Neden mi? Liman Muhacir açıklıyor:

"Üniversitelerde son sınıflara baktı ınızda ço u Makedon ve Arnavut'tur. Makedoncası iyi olmayanlar ki Türklerin ço u bu durumdadır, okula girmi olsalar bile yıllar içinde dökülüp gider."

Funda ve Liman üniversiteye girebilmi çok küçük bir azınlı ın temsilcileri.

Çünkü Türklerin üniversitelerde çok az kontenjanı var. Toplumun gelece ini ilgilendiren ekonomi, tıp, mimarlık, siyaset, bilim gibi bölümlerde okuyan Türk ö renci sayısı bir elin parmaklarını geçmiyor.

Makedonya'da Türkler ço unlukla ortaö renimi Türkçe okuyor. Makedonca'ya hâkim olmadan üniversite sınavları gelip çatıyor. Genellikle Türk dili ve edebiyatı bölümünü seçiyorlar.

Funda iktisat bölümü gibi en zor bölümlerden birini seçmi ve hiç sene kaybetmeden son sınıfa kadar gelmi ti. O da liseyi Türkçe okumu tu, ama anadili Makedonca oldu u için di erlerinden çok daha anslıydı.

Peki Sen Nesin?

Azınlıklara tanınan kontenjanların hiçbir garantisinin olmadığı nı, milliyetlerin beyana ba lılı ının hep Türk olmayanların i ine yaradığını ö yle anlatıyor:

"Üniversiteye yazılamayan birçok Türk arkada ım var. iki puan için giri hakkını kaybeden Türk azınlıktan bir arkada ım var. Oysa Arnavut bir arkada , üniversite kontenjanından yararlanabilmek için milliyetini Türk olarak beyan etti ve Türklerin kontenjanından üniversiteye girdi."

Nüfus sayımlarında uygulanan beyana dayalı sistem, e itime de yansıyor. Milliyetlerin bu kadar özgürce ve söze dayalı de iebilmesi birilerinin i ine geliyor.

Gözde milliyetler ve milliyeti yok sayılanlar var. Arnavutlar birinci, Türkler ikinci sınıfa dahil.

Limani gibi Türk bir ö renci, diyelim tüm zorlukları a tı ve üniversiteye kabul edildi. Derslerinin yanı sıra ö retmenlerinin ön yar gılarıyla da bo u ması gerekiyor.

Limani Muhacir ve Funda Bekir, bazı ö retmenlerin isimlere göre not verdiklerinden yakmıyorlar:

smimizden Türk oldu umuz anla ılıyor labii. En küçük so-
runda veya notlar hakkında ö retmenlerle konu maya gitti imizde,
ilk sordukları soru, 'Peki sen nesen?' oluyor. Türk azınlıktan olanlar
ço u zaman önyargılara kurban gidiyor."

Bir ülke dü ünün 3 4 ayrı dile ev sahipli i yapıyor. Osmanlı
mparatorlu u döneminde Türkçe a ırlıkta, Sırp Krall ı zamanında
Sırpça hâkim. Aslında Makedotica 1945e kadar halk arasında ko-
nu ulan ve kimi zaman Bulgarca'nın kimi zaman da Sırpça'nın leh-
çesi olarak kabul edilen bir dil.

kinici Dünya Sava ı'ndan sonra 1945'te Makedonya federe bir
devlet olunca yeni ulusu birle tirecek bir dile ihtiyaç duyuluyor ve
Tito, Makedonca'yı resmi dil ilan ediyor. Bir Makedon alfabesi olu -
turuluyor.

Tito sosyalist Yugoslavya'da e itim seferberli i ba latıyor. Tüm
cumhuriyetlerde oldu u gibi Makedonya'da da azınlık dillerinde sı-
nıflar olu turuluyor. 1950'lerde en küçük kasabada bile Türkçe, Ar-
navutça ve Makedotica sınıflarda e itim veriliyor,

1991'de Yugoslavya da ılınca her konuda oldu u gibi e itimde
de kaos ba gösteriyor. O güne kadar kendi dillerinde e itim alan
azınlıklar, birden adil olmayan uygulamalarla kar ı kar ıya kalıyor.
Bu durumdan ma dur olanların ba ını Türkler çekiyor.

istikbal İlköretim Okulu

Yıl 2004. Kalkandelen'de istikbal İlköretim Okulu'ndayız. 3 5
ya larında, birbirinden güzel çocuklarla dolu bir odanın önünde
duruyoruz. Sınıfın tam ortasından bir sınır geçiyor. Ve o ya taki ço-
cuklar o sınıfın geçmiyor. Sınırın bir tarafında Arnavut, di er yanın
da Türk çocukları oyuncaklarıyla oynuyor. Sınıf anneleri de farklı.
Biri Türk di eri Arnavut.

Ben Arnavut çocukların tarafına geçip onlara Türkçe, sorular so-
ruyorum. İlk anda hiç cevap alamıyorum. Sonra birine "Senin adın
Teuta, beri seni tanıyorum" deyince, küçük ciddi bir yüz ifadesiyle
ve Türkçe olarak "Hayır. smim Nazile" diyor. Ailesi onu Arnavut
kaydettirmi , o da anasının Arnavut bölümüne gidiyor.

Kalkandelenli Türk çocukları

Birbirinden zeki, ı ıltılı bakı lar. Gelecek onlara neler getirecek? Aslında bugünkü durumlarından tahmini kolay.

Türkçe e itim görenler kitap bulmakta bile zorlanıyorlar. **Sımm** iki tarafındakilerin artlarının e it oldu unu söylemek **nüinkün** de il.

stikbal İkō retim Okulu, Makedonya'da Türkçe ortaö renim veren ender okullardan. Bazı ö renciler buraya gelebilmek için saatlerce yol kat ediyor.

Makedonya'da azınlıkların ilkokul e itimlerini anadillerinde yapması, anayasa tarafından garanti altına alınıyor. Ancak ba ta Do- u Makedonya olmak üzere, birçok yerde ilkokulda bile Türkçe sınıfı mevcut de il. Ortaö renimde üç dört bölge dı nda, Türkçe e itim veren sınıf yok. Türklerin ülkede çok da nık ya aması ve göçle seyren nüfus, Türkçe sınıf olu turulmasının önünde bir engel.

Bazı yerlerde Türk aydınlanılın bir bölümü çocuklarını Türk okulları yerin.' Makedon ya da Arnavut okullarına gönderip gelecekteki anslarını artırmaya çalı ıyor. Bu kez de çocuk kimli inden, kültüründen uzakla ıyor. Sonuç olarak e ilim Türk azınlı ı te et geçiyor.

Gelecek Türkiye'de

stikbal İkö retim Okulunda, konu tu umuz Türkçe ortaö - renim gören ö rencilerin büyük bir ço unlu un gelecek umudu Türkiye'de. Ortaö renimi İstikbal'de bitirip Türkiye'de üniversite okuyacaklar. En büyük hayalleri, anadillerinde üniversiteye gidebil mek. Yoksa İstikbal'de ortaö renimi görüp tek Türkçe meslek okulu olan Orta Tıp'ta okuyarak sa lık elemanı olarak hayata atılacak lar. Hem ire olacaklar, di teknisyeni olacaklar, ebe olacaklar, hastabakıcı olacaklar... te seçenekler bunlar.

Makedonca'yı ve Arnavutça'yı iyi bilmeyen Türk çocukları yük sekö renimin sözünü bile etmiyorlar.

Peki, Türk kimlikleriyle i bulabilecekler mi? O da biraz karı ık.

Beycan İlyas, Türk çocuklarının neredeyse tamamının kurtulu olarak gördü ü "Orta Tıp"tan mezun. Okulu bitirince Türkiye'ye gitmi Konya Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi'ni ba arıyla bitirmi ve hizmet a kıyla ülkesine dönmü .

Be yıldır i siz. Devlet hastanelerinde i bulamıyor, Muayenehane açacak parası yok. Beycan, artlarla sava maya kararlı, bir yol arıyor.

Aslında Türkiye'de e itimi görüp de Makedonya'ya dönenler bir elin parmakları kadar. O dönmü ; pırıl pırıl mavi gözlerindeki umudu, hayat henüz söndürememi , eksiltememi , ama ya yarın?

'Bize Kapılar Açık'

Ülkedeki en büyük azınlık olan Arnavutların durumu farklı. Arnavut ö renciler normal ya da özel liselere gidiyor. Makedonca ve Arnavutça e itim veren okullarda üniversiteye hazırlanıyorlar.

Türkiye'deki üniversiteler için YÖKün açtı ı sınavlara giriyor ya da ülkenin en iyi üniversitelerinde e itimlerine devam edebiliyorlar.

Arnavut arkada ımın kızı **Elmira**, Kiril Prijinovi Lisesi'nden mezun oluyordu. Okulun bahçesinde halay çeken arkı söyleyen gençler... Ço u Türkçe biliyor, ama bilmezmi gibi davranıyordu. Sava - tan sonra iyice artan Arnavut milliyetçili i gençlere de sirayet etmi , "Biz farklıyız!" havasındalar.

Elmira "Ben Arnavutça okudum. Lirya İkö retim Okulu'nu bitirip en iyi liselerden biri olan Kiril Prijinovi'yi kazandım. Bu yıl mezun oluyorum. Ya YÖK sınavına girip Türkiye'de üniversiteye gideceğim ya da Üsküp'te Kiril Metodiy Üniversitesi'ne gireceğim. Alınabilecek iyi eğitimimi aldık. İmdi meyvelerini topluyoruz. Buradan mezun olana her yerin kapısı açık" diyordu.

Ertesi gün Kalkandelen sokaklarında bir heyecan havası vardı. Sokaklarda bol makyajlı, yerlere kadar uzanan, pırıltılı abiye kıyafetler içinde, a m dekolterelerini çeki tiren, saçları abartılı yapılmı kızlara ve ço unlu u ba örtülü annelere rastladık. Binlerce insan ana caddenin etrafında yer kapmaya çalı ıyordu. Kalkandelen'de her yıl mezuniyet böyle kutlanıyormu . Tüm berberler dolup ta ar, tüm terziler aylarca hazırlanır, o gün yeni mezun Arnavut kız ve erkekler ana caddede iki dirhem bir çekirdek arzı endam ederlermi .

Yol kenarındaki i ne atsan yere dü mez kalabalıkta, bir gün önce 17 ya nda olan kızların nasıl bir günde 10 ya büyüdüklerine a arken, kula ıma Türkçe sesler geliyor. Ya lı bir adam: "Bu önceleri Makedon âdetiydi, her mezuniyet günü Amerikan tarzı bir yürüyü eylerlerdi. İmdilerde Makedonların unuttu u bu âdeti Arnavutlar devraldı. Bir gösteri tir gidiyor."

Gençler kentin ana caddesi sanki bir podyummu gibi saatlerce yürüdüler. Sokaklar, balkonlar, teraslar hıncahınç doluydu. Arada kız ya da o lanlardan birinin akrabası caddeye fırlıyor, uzaylı gibi yürüyen gençlerden birine sarılıp, öpüyordu.

Sanki bu gençler, hep özlemini duydukları bir gelece e köprüydü.

stikbal İkö retim Okulundaki Türk çocuklarına gelince ne ülkenin yönetiminde söz sahibi olabilecek e itimi alabiliyorlar ne de i sahibi olabiliyorlardı. Onlara yine yol görünüyordu ve galiba istenen de buydu.

Yıllarca süregelen göçlerle hızla azalan, bugün parmakla sayılır hale gelen Türk okullarının ve ö rencilerinin sayısı Makedonya'da 1952 yılına kadar 100 okul ve 12 900 ö renciydi.

'Biz Umutluyuz, Düzelecek'

Bugün Türkleri mecliste Makedonya için Birlik Koalisyonu'yla

temsil eden TDP'den Zerrin Abaz'la e itimde ya anan sorunları konu maya gittik. Zerrin Abaz bir zamanlar Cumhuriyet kanlı ı sekreterli i görevinde de bulunmu tu.

Sorunlardan söz ediyordu. Kadro sorunu, kitap sorunu, Türkçe'nin gün geçtikçe bozulması vs. "Ama düzelecek!" diye bitiriyordu hep sözlerini.

"Bakın, güzel bir geli me var" diyordu. "Evlerimize bu yıl uydu anteni girdi. Çocuklarımızın Türkçesi düzeldi."

En önemlisi, Türkçe tarih kitaplarının Makedonlar tarafından hazırlandı nını ve tarihi bilgilerin büyük ölçüde tahrifata u radı nını söylüyor, sonra sözlerini yine "Ama düzelecek!" diyerek ba lıyordu. "Ne yapalım" diyordu, "Sorunlar yı nın yı nın. Biz iktidara geleli bir buçuk iki sene oldu, hemen çözülmüyor."

Ülkede durum herkes için aynı de il. Kimileri için çoktan düzelmeye her ey. Kalkandelen'deki Güneydo u Avrupa Üniversitesi bir Hollanda yatırımı. Yıllı ı 1 500 dolar. Burası ne Makedonya ne Avrupa, ikisi arası bir ey. Bu üniversitede konu ulan dil ne Arnavutça ne Makedonca ne de Türkçe. Geçer akçe ngilizce.

Ama havalı gözlükleri ve tngilizce yazılı ti örtleriyle bahçede güne lenen gençler ingilizce iki kelimeyi bir araya getirirken zorlanıyorlardı. Aralarında Türkler de var. En ra bet gören bölüm i letme. Bir kısmı i adamı olmak istiyor. Bir kısmı çokuluslu bir irkete kapa ı atmak. Hemen hemen tümü Avrupa'da ya da Amerika'da yaşamak istiyor. Güneydo u Avrupa Üniversitesi Batı de erlerine hayran bir genç ku ak yeti tirmeyi ba armı .

Son gün bulu tu umuz Funda Bekir ve Liman Muhacir durumu öyle özetliyor:

"Herkesin tek iste i, yurtdı ma çıkmak. yi düzeyde e itim almı olanlar bile çocuk bakıcılı ı, ev temizli i gibi i lerde çalı mayı kabul edip bu ülkeden kaçıyor."

Makedonya'da küresel de erler fırtına gibi esiyor, gençleri önüne katmı sürüklüyor.

'DÖRDE KAA..'

Mayıs 2004 Yolculu undan

Do u Makedonya'nın haritadan silinmeye yüz tutmu bir da köyünde bir kapıdan içeri girdim. Ya da bir e ikte durdum demeliyim. İmdiki zaman ile ba ka bir zaman arasında bir e ikte.

Orada ba ka bir zamanın insanlarıyla tanı tım. Hayatın en dolal haline, türlü türlü çilelerine, güzelliklerine, acılarına, olanca zenginli ine ve fakirli ine tanık oldum.

Kimileri onları allı güllü giysileri ve e siz güzellikleriyle ya amın bir rengi olarak görüyor, kimileri ya amlarındaki do allı a hayran kalıyor.

Kimse kapılarını çalmaz, hallerini hatırlarını sormazken, bu ıssız da köylerine Hıristiyan misyonerler geliyor.

Onlar Do u Makedonya'nın da köylerinde ya ayan Türkler. Asırlardır oradalar. Günden güne azalsalar da hep aynı ya am döngüsünde kalıyorlar.

Enver Hamdi'nin arabasında Radoviç yolunda hızla ilerliyoruz. Do uya do ru.

Çevremizi saran tabiat, sohbetimizi suskunluklarla bölüyor,

arabadaki herkes yava yava ba ka bir asra yolculu a hazırlanıyor. Rüzgâr yemye il tarlaların üzerinde dans ediyor. Araba hızla mor, kırmızı, san çiçek öbekleri arasından geçiyor. Bulutlar, dokunacak mı gibi yakla ıyor. Artık hiçbirimiz konu muyoruz.

Birden bir dizi Birle mi Milletler tankı yolu daraltıyor. Üstlerinde Hollywood filmlerinden fırlamı silahlı BM askerleri. Birden bugüne dönüyoruz.

Sonra gelincikler... Fısıltılarını yükseltiyor, içlerine çekiyorlar bizi. Uyu uyoruz, rahatlıyoruz tekrar ba ka bir dünyaya dalıyoruz.

Do u Makedonya'ya giden yol aslında bir zaman tüneli. Rado viçe vardı ımızda hangi köye gidece imize karar veremiyoruz.

Enver Hamdi, tanıdı ı bir bakkal dükkânına giriyor, sorup soru turuyor. Derken yolun kenarında yürüyen bir adam görüyorum. Arabadan atlayıp selam veriyorum. Hiç yadırgamıyor. Yüzümüz, gözümüz gülümsememiz birbirine benziyor. "Biz uzaktan akrabayız diyorum gülüyor, "He" diyor. O, Kocaali köyü Muhtarı Ya kup, bizi Kocaali köyüne götürüyor.

Gelincikler, Gelincikler, Gelincikler

Bir da ın tepesine vadileri a a ılarda bırakarak tırmanıyoruz.

Bizi küçücük eller kar ılıyor ilkin, yüzler, mavi mavi gözler... Onlar da birer gelincik sanki. Biri pantolonumu çeki tiriyor, büyük haberi veriyor. Köyde yeni bir gelin var, herkes onu görmeye gitmi .

"Hadi beni de götür" diyorum. Elimi tutuyor, sonra utanıyor.

Hayatımda gördü üm giysileri en renkli çocuklar burada. Sadece çocuklar mı, kadınlar da... Tüm elbiseler robalı, kırmızı, sarı ye il, pembe desenli. Ba örtüleri de rengârenk. Çiçek açmı Kocaali köyü.

Evler ta tan, bahçeler çitlerle çevrili. Renk cümbü ü, asılı çama ırlarda da devam ediyor.

Bu ne eli kuma ları nereden buluyorsunuz diye soruyorum. "Kapalıçar ı'dan!" diyorlar, bilmeyi ime a arak. Kocaali köyünde tüm kadınlar yediden yetmi yediye, bir özleme kavu ur gibi renklere bulanıyor.

On altısında bir gelin

Köyün bir ucundan öbür ucuna yürüyoruz. Kimse bizi yadırgamıyor. Bir selam, adın ne, biz surdan geldik buraya gidiyoruz hepsi bu... Sanki uzun zamandır tanı ız.

Biz kınalı kızla gelin görmeye gidiyoruz. Buradaki en önemli hadise bu.

Önceki ak am bu köye bir kız kaçmı .

Ya da bir bebek do mu ya da sürüye yeni kuzular katılmı .

Ba aklar iyi serpilmi , tütün bu yıl bereketli olmu ... Konular bunlar. Gerçekten önemi olan, hayata dair eyler.

Köyün içinde yürüdükçe ardımıza takılanların sayısı artıyor. Köyün kadınları, çocukları bir bahçede toplanıyoruz. Gelinin geldi-i evin merdivenlerine oturup onu bekliyoruz.

On Altısında Bir Gelin

Önce gelin ardından da damat görünüyor. ki çocuk.

Gelinin üzerinde dört kat elbiseden olu an bir kıyafet. ç ete in i lemelerinden kaftana kadar tümü eli i. Ba nda gümü takılı ba lı ı, yanakları kıpkırmızı, gözleri pırl pırl. Henüz on altısında. Gelip yanıma oturuyor. Bin yıllık bir sohbet ba lıyor.

Benimle konu urken bir günlük kocasına yaslanıyor. O on se-kiz ya nda. Durmadan gülümsüyor, gelinin elini tutuyor.

Damadın babası dertli. "Kız bize kaçtı, ama 3 000 avro ba lık parasını ödemek zorundayız" diyor. "Yoksa dünürlerle küs kalırız."

"Oooo, zengin eve kaçmı sın!" diyorum. "Yoooo paranın hiç önemi yok! Ben onu sevdim" diyor on altı ya ın gözleriyle.

"Okula gittiniz mi?" diye soruyorum. Damadın annesi araya gi-riyor. "Liseyi Türkiye'de okuttum, o luma" diyor. Kıza dönüyorum. Burada kızlardan en çok duydu um cümle geliyor: "Dörde kaa git-tim okula." Köyün tüm kızları dördüncü sınıfa kadar okula gidiyor.

"ncil'i Anlattılar"

"Hiç gelen giden olur mu buralara" diye sorunca bir hareket ba lıyor. Kalabalık bir duvar takvimi çıkartıyor. Her ayiasında Türkçe ncil ayetleri.

Hasat zamanları, incil'den hikâyeler.

Yakup Efendi, takvimi verenlerin Almanya'dan geldiklerim söy-lüyor. Biri kadın iki ki i. Adam Alman. Kadın zmirli bir Türk olan e iymi . lk geldiklerinde takvimler bırakmı lar, Hıristiyanlı ın er demlerini anlatmı lar.

Yakup "Bir daha geldiklerinde pek sevecen davranamadık onla-ra, ba ka hesapları vardı anladık" diyor.

Dünyanın her yerinde bu böyle de il mi? Ba kalarının hiçbir ey anlamadı ı sanılır. Ve çok yanılır.

Çünkü do al ya ayanlar, do al yetenekleriyle kendini çok zeki sananlara kar ı koyarlar.

Anneler, babalar ve küçük kızlarla sohbet ederken, çitin kenarında kalabalı a hiç karı madan küçük bir taburenin üzerinde otu-ran ya lı bir adama gözüm **takılıyor**.

Yanına çöküyorum. "Nasılsın baba?" diyorum. "Ben hiç evlenmedim..." diyor. "Çünkü hiç para biriktiremedim, Yunana çalı maya gidemedim." Buranın köylüsü sınırı geçip Yunanistan'da çobanlık yapmaya gidiyor. Ailenin tüm erkekleri yemiyor içmiyor onlarca yıl yaban elde çalı ıp iki bin üç bin avroyu kenara koyuyor ve o lunu evlendiriyor. Ailesi sava ların ortasında ya amı , o sava ın, mübadelenin ortasına do mu tu. Sonra kinci Dünya Sava ı gelip çatmı , sava mı tı. Hayata hiç yer kalmamı tı.

Ve her dü ün dernekte biraz daha içine kapanıyor, biraz daha ü üyordu.

Yakup Efendi'yle gelin evinden çıktık. Köyün kadınları, bizim kınalı kız, "Abucu" diyerek, ablalarından eker filan isteyen iki yanında bir dünya güzeli, bir çitin kö esine çöktük.

"Kızlar niye en çok dörde kaa okuyor?" diye soruyorum. Yeterli nüfus olmayınca Makedon hükümetinin sınıf açmadı nı söylüyorlar. Sonra en büyük dertlerinden bahsediyorlar. Burada su yok. Çama ır bile ta ima suyla yıkanıyor. Çocu u okula temiz bir gömlekle göndermek dünyanın en zor i i diyorlar.

Kızlar genellikle 15 ya ında evleniyor, o lanlar 18'i buluyor. Sonra onlar da ba lıyorlar para biriktirmeye. Bir bebekleri oluyor. Sonra birkaç tane daha.

Dünyanın en güzel çocukları burada.

Ayrı Bir Dünya

Erkek çocuk 18'e gelene kadar ya Yunana çobanlı a gidiyor, ya Türkiye'de bir i tutuyor. Koyunlara bakılıyor, tütün satılıyor, yenmiyor içilmiyor para biriktiriliyor.

Arada kızlara fistan alınıyor, hepsi bu.

Onlar birer gelincik. Fistansız olmaz!

Enver Bey sessizce seyrediyor. Bazen kendi kendine gülümsüyor bazen içini çekiyor.

O, Batı Makedonya'dan, kaç ku ak Kalkandelenli.

Bir zamanların Türk Demokratik Partisi yöneticilerinden.

Kocçalili kızlar "Dörde kaa" okuyor

"Herkesin birtakım âdetleri var. Benim de eskiden âdetlerim varmı . Buranın insanları, 100 koyunu nasıl 1 000 koyun yaparız diye dü ünüyor. Niye dü ünüyor. Dü ünecek halleri yok. Satacak yeri yok. Ticaret yapmayı bilmiyorlar. Devletten biri geliyor. u kadara ürünlerinizi alaca ım deyip gidiyor. Pazar nerede var, kaç a satılır bilmiyorlar. Kendi dünyalarında ya ayıp gidiyorlar. Okul ol sa, bu âdetler de kalkmı olurdu. Dü ünün bir ailede dört o lan ol sa, ba lık parası 12 000 avro eder. Benim böyle bir param yok, ama bu adam çocuklara kız bulmak için 12 000 avroyu toplamaya hayatını veriyor."

Hayatın çeli kileri yaman. Vadilere do ru yürüyoruz. Sırt çant alı çocuklar tepelere tırmanıyorlar. Okuldan dönü bir saatlik yürüyü .

adiye onları kar ılıyor. 50'li ya larda, masmavi gözleri, altın

sarısı beyaza çalan saçları var. Renkli çiçeklerle süslü elbisesinin ku-
a ıyla oynuyor. Sarılıp öpüyorum. " adıye, benim teyze anneme
benziyorsun" diyor. "Sen soruyorsun ya içim cız ediyor" diyor.
"Çok istedim okuyanı adam olam, hesapta çok iyiydim" diyor. "Ol-
madı, babam gâvurlarla bir arada okutmadı" diyor.

Gözüm doluyor.

Eteklerine yapımı iki kız, Ümmüne ile Nazike, çantalar hâlâ
sırtta, hazır olda duruyorlar, bana ö retmenmi im gibi davranıyor-
lar.

"Okuyacan mı? Dörde kaa mı?" diye soruyorum.

"Dörde kaa!" diye bir a ızdan yanıtlıyorlar. Onlara sarılıyor öy-
lece kalıyorum.

Ben sulu gözlü biriyim, farkındayım.

Artık zaman tünelinden çıkaca ız. Yine bir e ikte bir an için du-
rup geriye bakaca ız ve her ey kendi do allı nda devam edip gi-
decek. Sakin, tela sız, do al ve yoksul; "dörde kaa" diyecek kızlar...
Gelincikler...

Yoksa de i ecek mi?

Enver Hamdi'ye dönüyorum. "Burada devlet yok" diyor. "Bura-
sı sınır arası. Cahillik var, yoksulluk var, buralara göz dikenler var.

Gördü ümüz o takvimler... Türkiye'de bu köyü kaç ki i bilir.
Ama Allah'ın Almanı Almanya'dan gelip bir Türk kızıyla bu da ın
tepesindeki köylere, 20 küsur köye Hazreti sa'yı tanıtıyor. Devlet
olsa devletin kuralları olur. Suyu getirecek, okulu getirecek, tekno-
lojiyi getirecek. Ama burada her ey 50 yıl önce nasılsa öyle."

Kocaali Köyü'nde her geçen gün bir aile fire veriyor. Ya Çor-
lu'ya ya Tekirda 'a ya stanbul'a.

Akrabalar bekliyor. "Elden umut yok, en iyisi bohçaları dür-
mek" diyorlar.

Yola hazırlanan evin ı ı ı gece geç saate kadar yanıyor. Sandık-
lar hazırlanıyor ve binlerce yıllık bir öykü tekrarlanıyor.

Ben ninelerimi hatırlıyorum. Ümmine, Nazike, adıye ve Ya
kuplar 1912'lerde yalınayak günlerce yürüdüler. Sava lardan kaçtı

Kocaali'nin "Abacu"sü

lar. Çoluk çocuk... Kimi yollarda kaldı. Ya hılar anayurda varamadı. Çocuklar hastalandı.

Ama yürüdüler, bıraktılar cinlerini çubuklarım, neleri varsa onları. Anılarından, köklerinden kopmak zorunda kalarak, göçtüler.

Balkan Türkleri o gün bugündür yollardadır. Yüzyıllardır ek-mek vermi bu topraklar artık tutamaz onları. Makedonya'nın güneydo usundaki bir da köyünde her gece fısıltılar dola ır. Kınını gitti i kimin gidece i konu ulur.

Toptan gidilmese bile mevsimlik göçlere, ayrılıklara, para için yılar süren cefalara tatlanılır. Bu toprakların verdi i huzur ve dinginlik-ten hiç nasip almamı yörelerin hırçınlıkları yorar onları, ihtiyarlatır. Sonunda koyulur cebe 15 20 yılın bedeli, bir çocuk daha evlenir.

Gözü modern zamanlara dönük çocuklar geleceklerini ve köy-lerini sorgular.

Onlar sınırların arasında ya ar.

BOSNA'NIN BA İNDA B R KRAL BOSNADA B R DEREBEYL K VAR

Mayıs 2004 Yolculu undan

Bugün sava ın korkunç yüzünü Irak'ta izliyoruz. Dün sava ın yol açtı ı acıların simgesi Bosna'ydı. Bosna denince aklımıza soykırım, binlerce ölü, kayıplar, katliamlar geliyordu.

Aradan 10 yıl geçti. Ço umuz Bosna diye bir yerin varlı ından sava çıkınca haberdar olduk; sava bitince de aynı hızla unuttuk.

Peki bu 10 yılda Bosna'da neler oldu; Bosna'ya demokrasi getirdik diyen güçler Bosna'da ne gibi yenilikler yaptı? On binlerce insanı öldüren, peri an eden sava tan kim galip çıktı? Bosna, ekonomik ve politik özgürlü üne kavu tu mu? Herkes i inde gücünde mi? Çocuklar rahat rahat okullarına gidebiliyor mu? Kültürel hayat geli ti rilebildi mi? En önemlisi acaba Bosna'yı imdi kim yönetiyor? Bosnalılar mı? Ekonomi kimin elinde? Bosnalıların mı? Peki. soykırımı u rayan Bo naklar ne durumda? Bir buzda ı gibi Bosna. Altında lavlar.

1970lerden itibaren Batılı güçler ülkedeki halklar mozai ini, birbirine kar ı k kırtmaya çalı tı. Bosna'da ya ayan Bo nak, Hırvat,

Sırp azınlıklar futbol takımı tutar gibi davranan birtakım Batılı ülkelerce desteklendi. Katolik Hırvatların arkasında Vatikan, Sırpların arkasında Ortodoks Kilisesi vardı. Sonunda ekilen kin tohumlarından kan çiçekleri açtı. Savaş patladı. Sahipsiz Boşnaklar kıyıma uğradı. Dünya seyirci kaldı.

Avrupa'nın ortasında korkunç bir layım yaşanırken medeni devletler bir kenarda seyretti.

Ve nihayet aylar sonra Birleşmiş Milletler duruma müdahale etti. Ardından aylar süren idari tartışmalar başladı. Bosna Hersek'in milliyetlere göre bölünmesi istendi. Sonra bundan vazgeçildi. Ekonomik bölünme gündeme geldi. Bu da olmadı. Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna hükümeti tarafından özerk bölgeler oluşturulması ve buna göre toprakların paylaşımı önerildi. Ama BM uzmanları bundan da vazgeçtiler. Federasyon fikrini ortaya attılar. Ve Dayton Barış Anlaşması imzalandı.

2004'ün sonunda durum şöyle: Bosna devletinin Sırp, Hırvat ve Boşnak olmak üzere üç cumhurbaşkanı var. Bir devlet içinde birbirinden ayrı yönetim birimleri mevcut. Öncelikle Sırpların savaş sırasında işgal ettikleri topraklar, idari bir bölge olarak tanındı. Bosna Hersek devleti içinde bir Bosna Sırp Cumhuriyeti kuruldu. Batı bir yandan savaşın tek sorumlusu olarak Sırpı gösterirken diğeriyle Sırlara Bosna devleti içinde ayrı bir cumhuriyet hediye etti. Yani şimdi Bosna Hersek devleti içinde ayrı bir Bosna Sırp Cumhuriyeti var.

Yine Bosna Hersek devletinin içinde Boşnaklardan ve Hırvatlardan oluşan bir federasyon kuruldu ve bu federasyon 10 ayrı kantona bölündü.

Hepsinin başında ayrı idari birimler var. Yani şu anda Bosna Hersek devletinin 13 değişik hükümet organı aynı anda faaliyet gösteriyor.

Öfürümüz Haris Hacıć ile Saraybosna'nın eteklerinde durmuş, 10 yıl sonra bile halâ orada olan savaş kalıntılarını bakıyoruz.

Ya mur ya da ya olacak. Bosna'da sonbahar.

"Çok kafa karıştırıcı bir durum var burada, federatif yapıyı an

layabiliyor musunuz?" diye soruyorum.

"Hiç anlayamıyoruz" diye cevaphıyor.

Ertesi gün Bosna Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Uzmanı Akir Filandra'ya aynı soruyu soruyoruz. scanned by darkmalt1

"U anda Bosna nasıl yönetiliyor? Bosna'nın içinde bir Sırp Cumhuriyeti var. Bir Biçka bölgesi var. Orada da Sırp lar yaşıyor."

"Ülke dört bölgeye ayrıldı. Savaş bitmedi, ama idare oturtulamadık. Dünyada böyle yönetilen bir başka ülke olduğunu sanmıyorum."

"O zaman sorunlar Dayton Barış Anlaşmasına dayanıyor. Anlaşma maddelerinde bir arıza var!"

"Doğru! Dayton Barış Anlaşması Bosna'yı parçaladı. Etnik ordular tarafından işgal edilmiş bölgeleri, idari bölgeler olarak tanıdı. Ülkede 10 yıldır idari yapılanmayı oturtamadı. Oysa amaç birleştirici olmaktı."

"Ama daha önce bu ülke zaten tek bir ülkeydi."

"Evet, öyleydi."

"Sonra birileri ülkeyi üçe böldü ve şimdi yeniden birleştirmek istiyorlar."

"Evet, öyle oldu!"

Kafanız karıştı mı? Tersine tuhaf olurdu. Sonuçta Bosna'da parçalanmış bir yönetim var ve bir de bir kral. Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilcisi Paddy Ashdown.

Ona kral diyoruz, çünkü tüm bu karmaşık idari yapılar bir yana, Bosna'da o ne derse o oluyor. Yeni kanunlar çıkarabiliyor, benemediklerini bir kenara atabiliyor. Böyle bir yetkisi var. Bir başka önemli yetkisi, istediğini istediği göreve atayabilmesi ya da görevden alabilmesi. Kısacası, Bosna'daki tüm idari yapılar, sayılan, üçü beş bulan cumhurbaşkanları bir yana, ülkeyi, bir İngiliz yüksek temsilci ya da onun temsil ettiği "uluslararası irade" yönetiyor.

Bosna'nın "yeni kralı" İngiliz Paddy Ashdown

Kral Kim?

Ashdown, İngiltere'nin üçüncü partisi, Liberal Demokrat Parti'nin eski lideriydi. Birleşmiş Milletler Kosova temsilciliğine ilk aday oldu. Önce Bernard Kouchner'den önce İngiliz hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne teklif edilmişti. Ancak uluslararası profili düşük görülmedi. Sonunda Bosna'nın başına getirildi. Görevi, ülkedeki ekonomik ve politik yapıyı Avrupa Birliği standartlarına seviyesine getirmektir. Değişimler Bosna'nın bayrağıyla başladı. Eski bayrak atıldı Avrupa Birliği bayrağını anımsatan bir bayrak ortaya çıktı.

Birleşmiş Milletler binasına geldik. Onunla randevumuz vardı. Aradık taradık metal kapılardan geçtik. Haris de bizimle. Bizi bir toplantı odasına aldılar. Odanın yarısını kaplayan "yeni Bosna bayrağı". Haris'in gözleri bu ulu, "Bu mu Bosna bayrağı?" diye kendi kendine söylendi.

Derken hızla kapı açıldı, basın müaviriyle beraber kral içeri girdi. Gri takım elbisesiyle moda dergilerinden fırlamı gibiydi. n

giliz zarafetiyle oturmamı i aret etti. Gazetecilere çok alı kın görü nüyordu. Duvara bakarak sorumu bekledi. Sanırım cevaplar çoktan hazır dı.

"Sizinle yıllar önce Londra'da bir söyle i yapmı tım. Henüz Londra City Üniversitesi'nde ö renciydim" dedim. Bir kahkaha attı. "Hayret unutmum" dedi. Sesinde iltifata bula mı bir alay vardı.

"Bir röportajınızda, Bosnalıları Avrupalı yapmaya çalı tı nızı söylediniz. Ne demek istediniz?"

"Avrupa, sadece ülkelerin birli i de il, aynı zamanda bir de erler birli idir. Bu birli in ekonomik de erleri, demokratik de erleri vardır. Dolayısıyla bu ülke e er Avrupa Birli i'ne girmenin avantajlarından, yani serbest dolaımdan, entegrasyondan yararlanacaksa, o zaman demokratik ve ekonomik standartları sa lamamız gerekiyor. Gelecek bu. Ba ka gelecek yok. Di er bütün gelecekler kargaayla sonuçlanacaktır."

Öne e ildi. Bu söyleyece i çok önemliydi. Gözlerini kıstı.

"Avrupa Birli i, burada ya ayan herkesin gelece idir. Buradaki tüm politik partiler, a n sa cılardan a n solculara kadar aynı yerde bulu uyorlar: Avrupa Birli ine girmek. Bu ülkeyi, bir arada tutan ey bu."

"Peki sizce bu ülkede kararları kim veriyor? Üç cumhurbaşkanı, ba bakan ve birçok idari yetkili."

"Anahtar ki i Adnan'dır." Adamından bahseder gibiydi. Oysa bahsetti i Bosna Hersek Ba bakanı Adnan Terziç'ti.

Terziç, 2002'de devletin ba ma 4 yıl için atanan ilk ba bakan dı. Politikaya Aliya İzzetbegoviç'in partisinde atılmı tı. Sava tan sonra, iki dönem Bosna merkez kantonu valili i yapmı tı.

Ba bakan olur olmaz, halka ilk sesleni inde, reform sözü vermi , "toplumun demokratikle tirilece ini, piyasa ekonomisinin güçlendirilece ini" söylemi ti. Bizimle konu urken de hemen hemen aynı cümleleri tekrarlıyordu.

Paddy Ashdown, dü ünmeksizin onun adını vermi ti. Adnan Terziç'in onun hakkında dü üncelerini merak ettik.

Hükümetin ve yüksek temsilcinin hedeflen aynı mı?

"Bosna Hersek'te ya anan bu korkunç sava tan sonra, bizim tek garantimiz ve güvencemiz Avroatlantik örgütlerdir. Yani NATO'ya ve Avrupa Birli ine üyelik bizim en büyük hedefimizdir."

"Bu ülkede Paddy Ashdovra'ın gücü nerede ba lıyor, nerede bitiyor?"

"Her ey Dayton Barı Anla ması'yla ba layıp bitiyor. Dayton Anla ması'yla birlikte gelen yüksek temsilcinin esas görevi barı ı sa lamak. Garanti vermek. Hükümetimiz ve yüksek temsilcilik, aynı amaç için beraber çalı an ve aynı eyleri hedefleyen **kurumlardır**. Her iki taraf da, Bosna Hersek'in iyili i için aynı eyleri istiyor."

"Yani bir ba bakan olarak Paddy Ashdownun ülkenin yönetimine karı masını yadırgamıyorsunuz? Geldi inde, üç ay sonra gidece i söylenmi ti."

"Bana sorarsanız üç ay sonra de il, 'dün' gitmesi gerekirdi."

Paddy Ashdown'ın anahtar ki i dedi i Ba bakan Adnan Terziç, bir yandan Birle mi Milletler müdahalesinden rahatsızlı mını dile getiriyor, öte yandan onusuz yapamayacaklarını belirtiyordu. Son sözleri öyleydi:

"Yüksek Temsilcilik, Bosna Hersek için gerekli bir yapı de il, yani bir an önce gitmesi gerekiyor diye dü ünüyorum. Ama **maalesef** U anda Bosna'da, siyasi yapı olarak onun sahip oldu u yetkileri devralacak kimse yok. Dolayısıyla imdilik ona ihtiyacımız var."

Cevap verirken, gözleri odadaki e yaları tarıyordu. Yüzüne ge-nir bir gülümsemenin yayıldı ı an, iznini istedi imiz andı.

Paddy Ashdown'la olan **konusu** da benzer biçimde bitmi ti.

"Bu ülkede sizi çok sempatik bulmayan önemli bir ço unluk var kanımca, ne hissediyorsunuz?" dedi imde, gözlerini yukarı devirerek, elini sallamı , "*C'mon!* Ben yıllardır politikanın içindeyim. Her eye alı tım. im, bu ülkede demokrasinin kurulmasına yardım ilmek ve serbest piyasa sistemini oturtmak. Bu, bazı insanların elinden sahip oldukları gücü almak demek."

Bosna Hersek Ba bakanı Adnan Terzić

"Demokrasi hâlâ aksıyor peki ekonomiyi yerine oturtabildiniz mi? Üretim neredeyse yok gibi."

"Çok fazla satın alıp, çok az üretiyoruz. Maalesef ithalat ihracatın dört katı. Hiçbir ülke bu şekilde büyüyemez."

Yugoslavya parçalanırken önce ekonomik sonra da siyasi krize girmi ti. Tito nun ölümünden sonra IMFyle anlaşmalar imzalanmış ve sadece beş yıl sonra 1985'te enflasyon yüzde 100'e i sızlık yüzde 15'e fırlamıştı... 1989'da ABD yeni bir reform planı **hazırladı**. Plana göre ücretler dondurulacak, devlet harcamaları kısıllanacak, devlet işletmeleri özelleştirilecekti. Bosna Hersek büyük oranda **borçlandırıldı**, **sonra** da ekonomik yardım paketleriyle ödüllendirildi.

Aynı oyun, Yugoslavya'dan ayrılan parçalarda da yaratıcı de i mlere gerek görülmeden, sahneye konuyordu.

Saraybosna'da bir ö le sonrası... Yerdeki satranç tahtası üzerinde birileri hızla piyonları oynatıyor. Ben Bosnalı aydınlarla sohbet ediyorum.

Erol Manisalı'nın "içimizdeki Danimarkalılar" deyişini kulaklarımda...

"Burada şimdi ne deşiti peki, ekonomi mi?"

"Özgürlük geldi, insan hakları, iyi yaşam standardı..."

"Yani her şey eskisinden daha iyi, öyle mi?"

"Daha iyi, daha dinamik, ama bazıları daha fakir bazıları daha zengin..."

"Bu daha mı iyi?"

"Bazıları daha zengin bazıları daha fakir, ama bu doğall bir uçurum. Şu anda Batıyla Çok iyi bir iletişim içindeyiz."

Bakan Adnan Terziç'le de benzer minvalde konuşmalar yapılmıştı. Bazen kulaklarımıza inanamamıştı.

"Fabrikaların özelleştirilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Çoşu çalışmıyor çalışanlar da işçilerine çok az para ödüyor. Ayda 20 avro işsizlik parasıyla yaşamıyorlar var."

"Bosna Hersek'te şu anda büyük bir sorun yaşıyor. Devlete ait olan malların sadece yüzde 30'unu özelleştirebildik. Birçok işletme battı. Biz uçurumdan yuvarlanan işletmelerin devletin elinde değil özel ellerde batmasını istiyoruz. Onları elden çıkarmamız lazım."

Zenitza kasabası bir zamanlar Yugoslavya'nın demir ihtiyacının yüzde 80'nini karşılayan bir fabrikaya ev sahipliğini yapıyordu. Savaş öncesi nüfusun çoşu bu fabrikadan ekmeğiyordu. Yan sanayileriyle birlikte fabrika 40 000 50 000 kişinin geçimini sağlıyor ve Zenitza, iyi durumdaki şehirler arasında sayılıyordu.

Zenitza'ya gittik. Yollarda, kahvelerde oturan mutsuz yüzler karşıladı bizi. İşsizlik bulağıcı bir hastalık gibiydi.

Zenitza'da çocukların, kadınların yüz ifadeleri ciddiydi.

Zenitza, savaşla ölümü yaşamış, yeniden hayata dönmüş sonra da işsizlikle aynı bir hastalığın pençesine düşmüştü.

Zenitza kalbimde bir yara daha açtı. Kahvelerin fabrikaya bakan cephelelerinde oturarak geçmiş günleri konuşan, işsizlik

parasıyla geçinmek zorunda kalarak, yorgun elleri ve umutsuz yüzleriyle sokakları dolduran otuzlu, kırklı, ellili ya lardaki bir yılın sa lam adam... Ak am i ten eve dönen biri gibi davranmaya çalışıyorlar. Hayatlarının anlamını yitirmiş gibiler.

Zenitza'nın demir fabrikası Osmanlı zamanında kurulmuş . Öyle, uzun bir tarihi var ki. Ön bina, geçmişe tanıklık eden bir müze. Makinelerin önünde poz vermiş bazıları sarıklı, ayakları çarıklı Osmanlı çileri. Nice savaşılar top, tüfek, mermi yapmış, nice demiryollarını dö emiş . 1860'lardan 1995'e kadar aralıksız çalışmış, bölgenin zengin demir madenini işletmiş .

Savaş her şeyi durdurmuş . Diğer fabrikalar gibi o da askeri kargah olarak kullanılmış . Bosna BM'nin eline ve uluslararası sermayenin denetimine geçince satılmış .www.cizgiliforum.com

Kocaman, mavi gözleri alevlerin yaladığı karanlıkta birer fener gibi parıldayan, baretini yana eğmiş bir kişi ona doğru yürüdü ümüzü görünce başını çeviriyor. Yine de soruyorum:

"Geçmişe göre yaşam nasıl gidiyor?"

"Bir şey benzemiyor ama çalışıyoruz."

"Kaç senedir?"

"20 yıldır."

O binlerce giden arasında kalabilenlerdendi. Hâlâ fabrikasının daydı.

Bosna'ya Avrupa standartlarını getirdiklerini söyleyenler çileri unuttu lardı. Serbest piyasa ekonomisi, uluslararası şirketlerin kârlı iş yapmalarını hedefliyordu.

Bosna'da tüm idari yapıya hükmeden Paddy Ashdown'a sormuştuk:

"Avrupa standartlarından bahsediyorsunuz. Özetle nedir bu standartlar?"

"Demokrasi, insan hakları, serbest piyasa ekonomisi, başımsız medya, serbest pazar ekonomisini yöneten temiz bir politik sistem" demişti.

Acaba savaş sonrası 10 yıl içinde Birleşmiş Milletler Yüksek

Temsilcisi Paddy Ashdown'ın sıraladıklarından hangileri ne ekilde Bosna'da hayata geçirildi?

Irak i galinin ardından, terör uzmanı Ba dat valisi de basına benzer açıklamalarda bulunmu " rak'ın ekonomisi özelle tirilecek, gerçek demokrasi gelecek!" demi ti.

Bosna'ya da rak'a geldi i kadar demokrasi gelmi ti. Anla ılan büyük güçlere göre gerçek demokrasi, di er ülkelerdeki zenginliklerin payla ımına izin veren idare biçimiydi. Bu payla ımdan çıkar sa layan küçük yerli bir zümre de onlarla aynı fikirdeydi.

Zenitsa'da fabrikanın 35 yıllık müdürü son geli meleri kıvançla kar ıladı mını söylüyor, yabancı sermayenin el koydu u fabrikada genel müdürlü e devam etti i için kendini çok anslı saydı mını ekliyordu. Dayanamayıp soruyordum:

"35 yıldır burada genel müdürsünüz, bu fabrikanın yabancılara gitmesi sizi üzmüyor mu?"

"Kesinlikle. LNM ve Kuveyt firmaları, demir konusunda dünya çapında çok büyük i kapasitesine sahip firmalar ve biz yabancı sermaye sayesinde yeniden Balkanlar'ın en büyük demir fabrikası olaca ız. Fabrikanın yenilenmesi bitince 4 000 i çi çalı acak burada."

"Bir zamanlar 20 000 i çinin ekme kapa sıydı burası. Ne oldu i siz kalanlara?"

"Bekliyorlar. Bazıları yeniden i e alınabilir. Geri kalanlar ayda 40 mark i sızlık parası alıyor."

Zenitsa'da artık çalı andan çok çalı mayan var. Onlardan biri de Ferid Novaliç. Bir araba parkında arkada larıyla voleybol oynuyordu. 40 ya ındaydı. 18 ya ında fabrikaya girmi ti. imdilerde sudan çıkmı balık gibi. Haftanın her günü voleybol oynadı mını söyledi.

Onların Çocukları ve Avrupalıla mak

Küçük kentlerde i siz kalan anne babaların çocuklarını Saray bosna'da küçük ama reytingi büyük bir televizyonun koridorlarında buluyoruz. Kanalın adı ingilizce: Openbroadcasting Net work! Açık Yayın Kurulu u!

Hani Paddy Ashdown, ba ımsız medyadan söz etmi ti ya. OBN televizyonu Bosna'da uygulanan demokrasiyi yansıtan bir medya organı. Ba ımsız mı? Kanalın yetkilisi Vladimir Bilç'e sorduk:

"1996'da Avrupa Birli i örgütlerinin deste iyle yayına ba ladı."

"Kanalın sahibi kim?"

"Bosna'dan, ngiltere'den, Almanya'dan, Ukrayna'dan i adamları."

"Nasıl bir yayın politikası uyguluyorsunuz? Ne tür programlar yayınlıyorsunuz?"

"Daha çok reklam alabilecek ticari programlara a ırlık veriyoruz. Bol pembe dizi var, moda programlan, spor programları ve ya rı malar. Geç saatlerde de Playboy TV var."

Konu maktan sıkılıyordu. Paramı alırım i ime bakarım, havasıydı. Yani çok profesyoneldi. "Ne istiyorsanız çekin" diyerek yanı mızdan ayrıldı.

Kapıda gördü ümüz kalabalık, yetenek ovlarından biri içindi. Artık bir anda öhret olup kö eyi dönmenin di nda çare olmadı ı nı dü ünüyorlardı. Neleri varsa onu ortaya dökecek, kör talihi yeneceklerdi. Herkes oradaydı. Gözleri kapkara boyalı ba ı tesettürlüler de, göbe i açıkta küçücük kızlar da karanlıkta dahi güne gözlüklerini çıkartmayan, kulakları küpeli 15 ya larındaki gencecik çocuklar da iti kaka bekle iyorlardı.

Kendimi bir sirkte hissettim. Bu ülkenin pırıl pırıl gençleri büyük bir kültür hazinesinin üzerinde oturuyorlar, ama bir televizyonun di lileri arasında tahıl olmayı seçiyorlardı. Onlara bunu seçirenler vardı.

Ço u Yoksul Ailelerin Çocuklarıydı

Bosna'nın iyi e itim almı , yabancı dil bilen iyi aile çocuklarına gelince... Onlar Avrupalıla tırılıyorlardı. Ço u, neye u radı ını anlamadan bir kimlik bunalımının girdabında ya ıyordu. Onlar son 10 yıldır, yani sava ın bitiminden beri ne olduklarını dü ünüyorlardı.

Yabancıirketlerin sponsorlu unda düzenlenen caz festivalleri, sinema festivalleri, rock konserlerine gidiyorlar, bunların televizyondaki canlı yayınlarında kendilerini çılgınca e lenirken görüp güven tazeliyor, "cool" ti örtleri, spor ayakkabıları ve dü ük belli pantolonlarıyla kendilerinden ho nut kalıyorlar, ama ertesi gün yeniden mutsuzlu a gark oluyorlardı. Onlara göre "Bosna adam olmayacaktı. Sokaklar kiro doluydu. Bir türlü Avrupalıla amıyorlardı."

Saraybosna .10. Film Festivali açılı gecesinde soka ın kenarında durmu , kırmızı halının üzerinde gururla yürüyen belediye başkanına, e ine, ünlü avukat filanca ile ünlü i adamı falancaya bakıyorum. Uçu an ifon etekler, yanık sırtlar, derin dekolte ve beyaz takım elbiseler görüyorum. Film izlemeye gidenler bir defileye imza atıyor. Onlar Zenitza'daki insanlara hiç benzemiyor.

Canlı yayın hazırlıkları yapan, kuzguni saçları omuzlarına dökülen, uzun boylu güzel sunucu Anya, bize kısa hır açıklama yapıyor. "Bu yıl festivalde sosyal içerikli (!) çok özel filmlere, ayrıca deneme filmlerine, a ırlık verildi. Hükümet festivali destekliyor; Telekom irketi sponsorumuz" diyor.

Bosnalı seçkinler, festivalin kırmızı halısında arzı endam ederken, basına ayrılan bölümde Sırbistan televizyonundan bir sunucu, "Life Style Show"unu sunuyormu .

Bosna'da olmaktan çok mutluyumu .

Bosnalılar ona büyük bir misafirperverlik gösteriyormu . Kendini âdeta memleketinde hissediyormu . "Sonuçta hepiniz Yugoslavyalı de il miydiniz?" diye araya giriyorum.

Bosna'nın bir ba ka bölgesinde tepkiyle kar ılanabilecek bir Sırp sunucuyu, entelektüel çevreler "egzotik" buluyordu. Bosna'da milliyetçi duygular, yer alan çevreye göre de i iyordu.

Sava yorgunu, ekonomisi krizde, politikası karmakarışık Bosna'da medya büyük oranda yabancıların denetimindeydi ve Bosna için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Gülmeye e lenmeye hasret, i sizli i, yı ılan sorunları unutmaya hazır insanlara istedikleri veriliyordu. Bol yarı ma, pembe dizi, dedikodu programları, her çe it spor... Playboy TV'yi de bunlara ek

leyelim. Daha üst gelir gruplarının e lenmesi için sinema, tiyatro, opera, ya a göre pop, rock, caz konserleri...

Bosnalıların bu pencerelerden dünyaya bakmaları isteniyordu.

Bo nak Enstitüsü Mü, İngiliz Kulübü Mü?

leri ya lardaki Bosnalılar kültürel ve ekonomik de i imi hayretle izliyorlardı. Bu karma adan kaçmak istiyor, sı macak yer arıyorlardı. Saraybosna büyükelçimizin önerisiyle Bo nak Enstitüsü'ne gitti imde, bir sı nma noktası bulduklarını gördüm.

Bo nak Enstitüsü inanılmaz bir yerdi. Eski bir hamama biti ik ultramodern bir bina. çinde özel havalandırmalı bir ar iv, kütüphaneler, sergi salonları ve İngiliz stili dö enmi bir *club!* A ır İngiliz stili koltuk ve abajurlar, boydan boya ah ap bir bar. Buraya epey para dökülmü tü.

Bu a aalı karanlık atmosfere gömülmü ya lı birkaç beyefendi ben odaya dalınca yava ça ba larını çevirdi. Bazıları görmezden geldi, yüzlerini sakladı. Selamla tık. Kimiz, neyiz anlattık.

ikâyetlerini sıraladılar. "Bankalar türedi, insanların **paralama** el koyuyorlar. Dünya nereye gidiyor bilmem" diyor biri.

Nazmi Bey, bize enstitüyü gezdiriyor. Türkoloji'de hoca, ama inalla Bo nakça konu uyor. Enstitü, Aliya zzetbegoviç'in görüşleri çerçevesinde Bo nak milliyetçili ine katkı sa lamak için kurulmu . Batl'da ya ayan Bo nak bir i adamı tarafından açılan bu enstitü, Bo - nak milletin kültürel mirasına sahip çıkma iddiasında.

Tercüman aracılı ıyla Türkoloji hocası Nazmi Beyle konu uyoruz.

"Buranın insanları sava madı. Aslında dı arıdakiler kendi aralarında sava tı" diyor.

'Dı arıdakiler kim?'

"Sırbistan'daki Sırp, Hırvatistan'daki Hırvatlar ve ötekiler. Ne yerli Sırp ne de yerli Hırvatlar yaptı bunu. Dı arıdan kotarıldı. Sonra yerliler bu rüzgara kapıldı."

"Sizce kim kazançlı çıktı?"

"Herkes kaybetti!"

Bosna Hersek'te 3 milyon Bo nak var... Türkiye'de de bir o kadar. Neden mi? Çünkü onlar 400 yılı a kın bir süreyi Osmanlı mparatorlu u tebaası olarak geçirdiler. XV. yüzyılda bir yandan Katoliklerin, bir yandan da Ortodoksların baskı ve zulmüne u radı Bo naklar. O zaman Hıristiyanlı ın de i ik bir mezhebine ba lıydılar. Osmanlı mparatorlu u bölgede hâkim olunca, dini Özgürlüklerini kazandılar. Baskı görmediler. Böylesi bir ho görü Bo nakların Müslümanlı ı seçmesine neden oldu ve bazı yabancı tarihçilerin deyi iyile Bo naklar, o gün bugün Türk'ten fazla Türk oldular.

1878'de Osmanlı idaresinden çıkana kadar Bosna Hersek'te bırakın baskı ve zulmü, birçok Bo nak, devlet idaresinde önemli görevlere getirildi. Çökü dönemindeki Osmanlı, o tarihte Bosna Hersek'i masa ba nda Avusturya Macaristan mparatorlu u'na devretti. Bu dönemde Müslüman Bosna Hersek kan ve gözya ına bo uldu. Büyük göçlere sahne oldu. Göç edenlerin yerine Sırp lar yerle tirildi ve Bosna'da etnik yapının de i mesi sa landı. Yüzlerce yıllık huzur, yerini karga aya bıraktı.

Enstitünün duvarlarında Osmanlı'nın bıraktı ı Bosna Hersek'te ya anaların, sava ve zulmün tasvirleri vardı.

Çatısından baktı ınızda Osmanlı yapıları ile Avusturya Macaristan mparatorlu unun etkisini yansıtan binalar kolayca ayırt ediliyordu.

Çar ı hâlâ Osmanlı'nın bıraktı ı güzellikteydi. Yerlilerin, sava zengini köylülerin, çar ıya damgalarını vurduklarını, eski, a ırba lı güzelli inin kalmadı ım söylesele de, kapalı çar ıları, sokak kahveleri, mükemmel mantı ve börekleriyle sanki Türkiye'de bir yerdediniz.

Çar ı giri indeki çe me ve fiskiyeler, ba larından **aynılmayan** güvercinleriyle, hâlâ ba ka bir yüzyılın arkalarını söylüyordu.

Mostar'ın ki Yanı, Dünyalar Kadar Ayrı

Sadece insanlar de il yüzlerce yıllık bir simge de kana boyandı

sava ta. Hırvat topçuları 1993'te Mostar Köprüsü nü hedefledi. Yüzlerce yıllık köprü, Neretva Nehrine gömüldü. Medeniyetin ve kültürün simgesiydi... Ve tabii ki Osmanlının...

Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1566'da Mimar Hayredin'e yaptırılmıştı.

Mostar Köprüsü 11 yıl sonra, 2004 Temmuz ayında Türkiye'nin büyük katkısıyla yeniden hayat buldu. Yeniden doğdu. Ama açılışta Türkiye de destek vermiş oldu u halde Katolik askerlerin ve Yüksek Temsilci Paddy Ashdown'ın gösterisi öne çıktı.

Köprüsü onarılsa da şehrin iki yakası yine de bir araya gelemedi.

Giderek fakirleşen Boşnaklar ve dış desteklerle her gün biraz daha zenginleşen Hırvatlar arasındaki uçurum sürüyor.

Bölgedeki tüm büyük fabrikalar Hırvat iş adamlarının eline geçmiştir. Onlar da önce Boşnakları işi ten çıkarmışlardır. Evet, savaş bitti, ama en kanlısından ekonomik bir savaş sürüyor ve bunun sonucunda birileri aç kalıyor.

Mostar Köprüsü yine Neretva'yı gururla seyrediyor, ama fabrikalarda, okullarda, toplu taşımacılıkta ayrımcılık eskisi gibi sürüyor. Boşnak ve Hırvat işçiler aynı fabrikada çalışmıyor, Hırvat ve Boşnak öğrenciler aynı okullara gidemiyorlar.

Belediye başkanıyla çocukluğunun geçtiği mahallelerde yürüyoruz. Köprüden geçiyoruz. O esnafı selamlıyor. "Yeni dönemde başkan olmayacağım" diyor.

"Bir tane belediye başkanlığı var. O da sizsiniz öyle değil mi?"

"Evet."

"Bir ara altı belediye başkanlığı vardı Mostar'da."

"Bu sene 2004'ün mart ayında bitti o uygulama."

Mostar ülkenin geri kalanı gibi, yazboz tahtasına çevrilmiştir. 2003'un sonunda Bosna'ya gelen Alman bir uzman Mostar için taslak bir statü hazırlamıştı. Taslak statüye göre, Mostar gibi küçük bir yerde üçü Hırvat, üçü Boşnak, altı belediye kurulacaktı. Bosna yüksek temsilcisi taslağı kabul etti. Ancak her şey kâğıt üstündeki

kadar kolay de ildi. Belediyeler kuruldu, i ler Arap saçına dönünce hepsi kapatıldı. Mostar deneme lalıtasıydı. Bo nak bir belediye ba - kanı seçildi, yine de Mostarın iki yakası bir araya gelmedi. Hırvat veliler çocuklarını Bosnalı ö rencilerle aynı okula yollamadı.

Belediye ba kanına soruyorum:

"Mostar'da, sizce yakın bir zamanda bu iki toplumun bir araya gelmesi mümkün olacak mı?"

"Seçimlerden sonra yeni bir ba kan ve meclis olu acak, ama bizim planlarımız var, eh rin birle mesi için bir enstitü olu turduk. Her kim gelirse gelsin, eh ir Meclisi ortak bir ya amın olu turulma¹ sı için çalı acak."

yi niyetler bir yana, Mostar, Bosna'da oynanan oyunun aynası. Mostar'da simgele en zıtlıklar tehlikeli sinyaller veriyor. 2004 sonbaharında, Bo nak bir belediye ba kanının seçilmesi bile zor görünüyor. Sırp ve Hırvat yerle imi o kadar yo un ki, seçimler bu **oran** yansıtacak ve artık yüzlerce yıllık Müslüman Mostar, Katolik ve yet kileri çok geni bir belediye ba kanının kenti olacak.

Bo naklar ekonomik olarak derin bir hiçli in içine bırakılmı - lar. Mostarın bir yanı geli ip modernle iyor, tüm yatırımlar **Hırvat** tarafına yapılıyor. Bo nakların oturdu u mahalleler gecekondular - dan hallice, i sizlik burada da Bo nakların belini büküyor, i te bir örnek. Mostarın eteklerinde ülkenin en büyük alüminyum fabrikası var. Eskiden i çilerinin ço u Bo nak'mı . imdi fabrikaya Bo nak - lar alınmıyor. Yönetim, devletin elinden Hırvat bir i adamına geç - mi . Sanki bir el Bo nakları yava ça geriye çekiyor. Onları ekono - mik sava ta ölüme terk ediyor.

NATO'nun Mostar'a Arma anı

Zengin Hırvatlar Bo nakları adamdan saymadılar, çünkü arka - larında, yükselen de er Hıristiyanlık, Vatikan sermayesi ve **NATO** askerlerinin deste i vardı.

Sadece 10 yıldır dini alı kanlıklarına geri dönen Katolik Hırvat - lar, pazar ayınlarını görkemli kiliselerde bulu arak yapıyorlar. On

lar için kiliseye gitmek, sadece dini bir vecibe de il, sosyalle menin, üst kesim olmanın bir göstergesi gibi.

Bir pazar sabahı. Saat 10.00. Mostar'ın batı yakasında, ık elbisesleri, **yatılarda** çocukları kiliselere yürüyen Hırvatlar. Biz de giriyoruz. Ültramodern mimariye sahip bu yepyeni kilise Hırvat toplumunun ileri gelenleriyle a zına kadar dolu. Bir de üsttekilere yakın olmaya gayret gösteren daha mütevazı aileler var.

imdi Mostar'da Katolik ailelerde yeti en çocuklar, Müslüman **Bo nak** karde lerinden daha da uzak. Din adamları uluslararası güçlere daha yakın. Mesajları, vaazları, önyargıları kartopu gibi büyütüyor.

Ço unlu u Müslüman olan Bosna'da, sembolik öneme sahip Mostar'a gönderilen NATO askerleri İspanyollardan ve talyanlardan seçilmi ti. Onlar da bölgedeki Katolik Müslüman ayrımını kö rüklercesine, Hırvat din adamlarının i birli iyle, MostarTn tepesine en pahalısından bir haç dikmi lerdı.

Bu haç, Mostar'a spanyol NATO gücünün arma anydı.

2004'ün sonunda Dayton Barı Anla masından sonra bölgeye yerle en NATO, görevini Avrupa Birli i askerlerine bırakacak. 7 500 askerden meydana gelen SPOR gücünü Avrupa Birli i devralacak. Bu yeni gücün görev süresi sınırsız olacak.

Dünyaca ünlü turuncu devrim yapımcısı George Soros, **Finan cial Times** gazetesine verdi i bir demeçte "Bosna'ya ABD'den hayır yok, Avrupa sorumlulu u üzerine alsın" demi ti, i te 2004 sonunda Avrupa sorumlulu u süresiz olarak ele geçiriyor. Soros, "Balkanlar'ı, Afganistan'ı i gal ettik sonra onları kendi hallerine bıraktık" diyordu. Parçalanmış ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin yeterince oturtulamamı olmasından ikâyet ediyor, "Küresel güçler bu ülkelerin **kaynaklarından** yeterince faydalanamıyorlar" diyordu.

Ömer Pobriç ve Gönüllere Akan Sevdalinkalar

Ya mur ya maya ba ladı nda bazen önünüzü göremezsiniz. Bir perde gibi iner gökten. O gün öyle bir gündü. Araba köy yolla

Sevdalinka ustası Ömer Pobriç

rında zorlukla ilerledi. Ömer Pobriç'in evine geldik. Aslında bir stüdyo, bir müzik müzesi ve bir yaşam alanı, her tür meyve ve sebzenin yeti ti i bahçelerin ortasında bir mekân kurmuştu kendine.

Bosna'nın yeti tirdi i en önemli müzisyenlerden biriydi. O sevdalinka çalarsa, binlerce yılı ve kilometreleri a ar, gönüllere ula ırdı.

Pek konu madık. Oturduk ve eline akordeonlarından birini aldı. Sehpa üzerinde Divan'dan bir kutu çikolata vardı. Eliyle "Al ondan" diye i aret etti ve çalmaya başladı. Gözleri kapalı, suskun. "Hayatın türkülerini, a kı ve mutlulu u en iyi yorumlayanlar ölüme en çok yakla anlardır" dedi.

Birkaç saat sevdalinkalarla bu topraklarda dola tık. Sonra kalbimizi tuttuk, onunla kucakla tık. Elimiz kolumuz verdi i hediyelerle dolu. Tüm CD'leri, kitaplar hatta meyveler. Arabamız virajı dönene o, gözden kayboluncaya kadar baktık. Ya mur durmuştu.

Yolda eski bir mezarlık. Durup içine daldık. Tüm mezar taşları Osmanlıca yazılı. Üzerlerinde Arapça harfler aylar yıldızlar... Haya

ta ve ölüme yüzlerce yıldır tanık. Akrabalarımızdan birilerinin kayboldu kaybolacak mezarlarıydı bunlar.

Mostar'ın belediye ba kanıyla Neretva'nın deli deli akan sularına bakarken "Dü ünün" demi ti. "Bu ülkede 3 milyon Bo nak var. Türkiye'de de bir o kadar. Her üç Bo nak'tan birinin akrabası Türkiye'de ya ar."

Bir an, ben mi arayıp buluyorum hüznün vadilerini diye dü ündüm. Nereye gitsem hüznün... Tarihin gep geni yolunda, hüznün dönemecinde mi yoksa Bo naklar. Hatta koca Balkanlar.

Bosna'da sava tan önce herkes barı içinde ya ıyordu. Sava ta kırıldılar.

imdi barı var. Kimin aklına gelirdi ki bu halkların birbiriyle sava a duraca ını. Öyleyse yine kim söyleyebilir barı ın kalıcı olacağını.

Hırvat ve Bo nak aynı fabrikada çalı amıyor, Hırvat ve Bo nak öğrenciler aynı okulda aynı sınıfı payla amıyor, birlikte aynı otobüste seyahat edemiyorlarsa kim barı ın kalıcılığından söz edebilir ki! Bo nak karde lerimiz ve bu ülkenin tüm halkları umarız adil bir barı a kavu abilir.

B R ZAMANLAR YUGOSLAVYA D YE B R ÜLKE VARDI

A ustos 2004 Yolculu undan

Bir ¼lke parçalandı, Avrupa'nın tam ortasındaydı. Yugoslavya sanayii, kaynakları, insan gücüyle Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biriydi. Vatanda ları dünyanın her yerine vizesiz gidebilirdi. İmdi sınırın öbür tarafına bile geçemiyorlar.

Koskoca Yugoslavya kolu kanadı kırık, Sırbistan ve Karada Fe derasyonu'ndan ibaret kaldı. Duvarları yıkmakla övünenler yüzyıllarca karde çe ya ayan halkların ara ma kan duvarları çektiler. Sonra oturup seyrettiler.

Söyleyin, hangimizin aklına gelirdi bu? Biri bize 10 yıl içinde Yugoslavya'nın adı bile kalmayacak deseydi, inanır mıydınız? Ama oldu. te İmdi adı bile tartı malı.

Kim masum, kim zalim; her ey birbirine karı tı. Birileri eytan, " birileri kurban ilan edildi. Peki, kim kazandı? Balkanlar nasıl bu hale geldi?

Bu soruyu cumhurba kanından sanatçısına, Sırlara sorduk. Son yılların eytan (!) ilan edilmi halkıyla konu tuk...

George Adamov, Du an Jeliçiç'in arkada ı. Belgrad'da bize arabasını tahsis etti. Aslında ö renci.

Belgrad yeme il, sonbahar renkleri yeni yeni ye ile karı yor.

George, bizi otele götürürken soruyorum:

" imdi Yugoslavya neresi oluyor? Buraya Yugoslavya mı diyece iz yoksa Sırbistan ve Karada mı?"

"Ben Yugoslavya demek istiyorum" diyor, susuyor.

George, birkaç yıl önce Yugoslavya diye bildi i, do du u büyü dü ü ülkesine ne diyece ini dü ünüyor.

Trim Otel'in bahçesinde Belgrad Üniversitesi'nden genç tarihçi Du an JeliçiçTe yakın geçmi i konu uyoruz.

"Yugoslavya'yı mahveden ey azınlık milliyetçili i oldu. Dünyanın her yerinde Roma mparatorlu u'ndan beri hep aynı senaryo sahnelendi. Bo naklar, 'En zengin kültüre biz sahibiz' dediler; Sırp ve Hırvatlardan daha iyi olduklarını iddia ettiler. Hırvat Devlet Ba - kanı Tujman 'Biz Germen ırkımız, üstünüz' dedi. Sırp lar, 'XIII. yüz - yıldan beri imparatorlu umuz var' dediler, 'en iyi biziz' dediler. 'Yugoslavya'yı biz kontrol etmeliyiz' dediler."

" yi de, yıllarca bir arada ya amı tınız. Bu dü ünceler o zaman - larda da vardı."

"Batılı devletler önce Sovyetler sonra Yugoslavya parçalanacak fetvasını vermi lerd i. Yıllarca bu co rafyada çalı tılar, önce ordumuza karalama kampanyası ba lattılar. Sonra 'orduya ne gerek var' tezi ortaya atıldı. Batı'nın orduları vardı ya, ihtiyacı kar ılırdı. Sonra ekonomide yönetimi ele aldılar. Yava yava kültürel geli me durduruldu. Batı kültürü her yanımızı sardı. Sonunda ba ımsızlı ımızı kaybettik."

Yugoslavya'da iç sava 1991'de ba lamı tı. 1995'te imzalanan Dayton Anlaşması'yla son buldu. Önce Hırvatistan ve Slovenya, ardından Bosna Hersek ve Makedonya, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nden ayrılıp ba ımsızlıklarını ilan ettiler. Kala kala Sırbistan ve Karada kaldı.

Sırbistan ve Karada önce iki ayrı devlet görünümündeydi.

Sonra aynı devlet yapısı içine sokuldular. Ortaya çıkan devletin adının Yugoslavya olarak kalmasına da karar çıktılar. 2002'de dünyanın en genç devleti kuruldu. Sırbistan ve Karada .

Yugoslavya'dan artakalanlar, Avrupa Birli i Yüksek Temsilcisi Solana'nın baskısıyla Yugoslavya'nın, Sırbistan ve Karada olarak yeni bir devlete dönü mesini kabul ettiler.

Bölgedeki di er devletlerde oldu u gibi, burada da çok karmaık bir devlet modeli ortaya çıktı. Birilerinin Yugoslavya, birilerinin Sırbistan ve Karada dedi i bu ülkede federal bir hükümet olu turuldu. Ayrıca hem Sırbistan hükümeti hem Karada hükümeti kuruldu. Hepsinin ayrı ayrı cumhurba kanları ve bakanları oldu. Yetki ve haklar son derece karmaık biçimde düzenlendi. Yetkililer sadece kendi kısıtlı alanlarında görevlerini yapıyorlar, di erlerinin neyi ne kadar yaptı ndan pek haberdar de iller.

Batılılar, eski Yugoslavya'ya, i te bu modeli uygun gördü.

Bu ülke yüzyıllara yayılan siyasi geli meleri birkaç senede ya adı. Bombaladı, bombalandı, sava a girdi, bölündü, parçalandı, i te Belgrad, i te böyle bir ülkenin ba kentini.

imdi Sırbistan vatandaşları, hakanın her günü Batılı ülkelerin konsolosluk kapılarında uzun sıralar olu turuyor. Gençlerin tek hedefi kendilerini buradan dı arı atmak, i sizlik had safhada, umutsuz bir bekleyi var.

Ülkede en hızlı geli en sektör lüks in aat sektörü. Nereye dönsem bir bina yükseliyor. Binalar bitirilince adları "bizinis sentir" oluyor. Ama sanayi durgun, fabrikalar bo , özelle tirmeler sürüyor, pul parasına koca fabrikalar el de i tiriyor, üretim yok.

George, yarısı bombalarla yok olmu bir binanın önünde yava yava - lıyor. "Eski ba bakan tam bu binanın önünde öldürülmü tü" diyor.

12 Mart 2003'te yani Amerika'nın Irak'ı bombalamasından sadece dokuz gün önce Irak'la sıkı ili kileri olan Cumhurba kanı Cin ciç, bu binanın önünde bir suikast sonucu hayatını kaybetmi ti. Olaydan sonra Sırbistan'da sava ta bile görülmemi bir karga a ya anımı , 11.000 ki i tutuklanmı tı.

Yazar Aleksandar Volin tutuklananlar arasındaydı. "Hükümeti desteklemeyen herkes dü man ilan edildi. Bir anda bütün siyasi partiler, siyasi özgürlüklerini kaybetti. Ola anüstü hal olu turuldu ve tüm haklar gasp edildi. Aydınların büyük bir kısmı hapse girdi" diye de ekledi.

Sırbistan'da, 2002'den ba layarak sessiz bir darbe gerçekleşti. Savunma bakanlığı ve genelkurmayda gelece i ekillendirecek de i iklikler yapılmı tı.

Cumhurba kanı Boris Tadić

Sırplar, 2002'den beri cumhurba kanlı ı seçimlerini boykot ediyorlardı, yeterli oy oranına bir türlü ulaşamıyordu. Çare bulundu, kanunlar de i tirildi ve 2004 Temmuz ayında savunma eski bakanı Boris Tadić, Sırbistan cumhurba kanı seçildi.

Kentin tam ortasında, Cumhurba kanlı ı binasına girdim. Girişte Milosević zamanından kalma i çi köylü heykellerinin arasından geçip üst kata çıktık. Cumhurba kanlı ı basın mü aviri, yakında dekorasyonun tamamlanacağını ve eskiye ait tüm bu sosyalist süslemenin buradan kalkacağını söyledi.

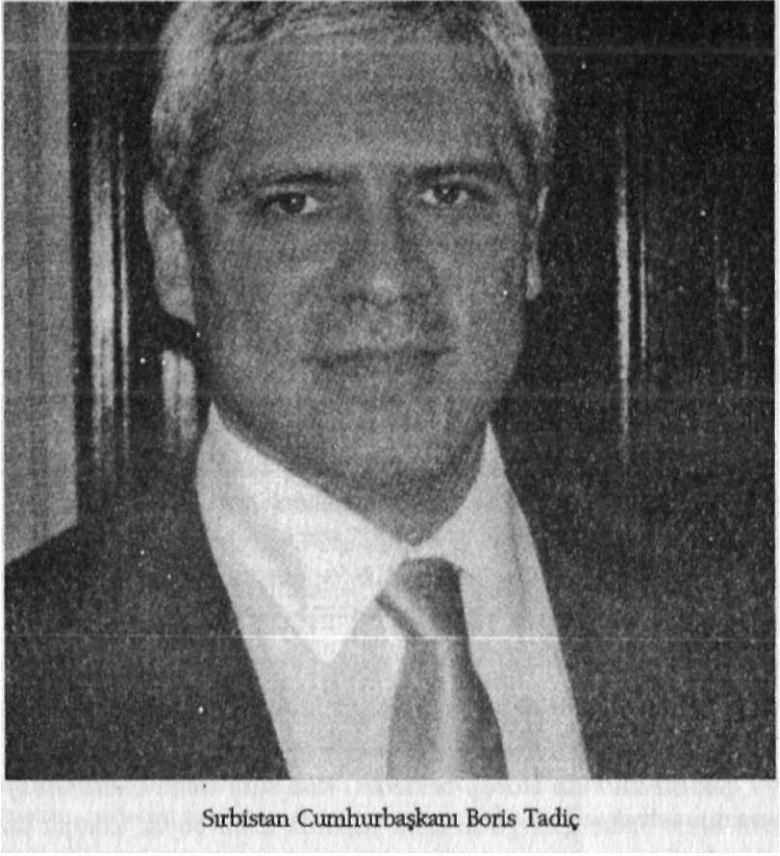
ık bir salonda oturup bekledik. Kısa süre sonra Cumhurba kanı Boris Tadić içeri girdi. Ellili yaşlarda uzun boylu, enerjik bir adamdı.

Bildi i tüm Türkçe kelimeleri sıralamaya başladı. Ve ekledi: "Bunların hepsi bizim gündelik yaşamda kullandığımız kelimeler. Sırp dili Türkçe kelimelerle doludur, mandaldan yastığa, masadan pencereye kadar birçok kelime Türkçe'dir."

Önceden kendisine verilmiş soruları tekrarladım:

" u anda uluslararası arenada Sırpların genel algılanışı sizi rahatsız ediyor olmalı. Bunda savaşta olan bitenin büyük rolü var. Siz Sırpların uluslararası algılanışını nasıl de erlendiriyorsunuz?"

" u anda genel algılanışımız hiç iyi de il. Savaşla birlikte tüm ülkenin imajı de i ti. Eski Yugoslavya, bir sempati merkeziydi, ama şimdi tam tersi."

"Kim suçlu sizce?"

"Milosević tabii! Aslında hepimiz kurban edilenleriz. Ama u anda, tüm bölge halklarının güvenini kazanmak için u ra ıyoruz. Bu yolda her eyi yapmaya hazırız."

"Seçimlerden hemen sonra Rusya ve Amerika'yı ziyaret ettiniz. Ne tür de erlendirmelerle döndünüz?"

"Seçimlerden önce Rusya'ya gittim. Seçim sonrasında ilk ve tek ziyaretimse Amerika'ya oldu. Amerikalılardan büyük destek aldım. Colin Powell'la ve Dick Cheney'le görü me fırsatım oldu. Çok büyük destek verdiler."

Boris Tadić, eski Cumhurba kanı Zoran Cincić'in öldürülme

sinden kısa süre önce savunma bakanlığına getirilmiştir. Onun döneminde genelkurmay başkanlığına atanmıştır. Ve NATO'yla ilişkileri sıcak tutmak için, Afganistan'a bir Sırp birliği yollama fikri de ona aitti.

"NATO'nun buradaki varlığını nasıl değerlendiriyorsunuz?"

"Ben savunma bakanlığı yaptım. Geçenlerde sizin savunma başkanınız da bizi ziyaret etti. Bölgede iki emsiye var. Politik olarak, tabii ki Avrupa Birliği. Savunma emsiyesi ise NATO'dur. Bu bölgede tek çözüm NATO emsiyesidir. Ve biz mutlaka onun içinde yer almak istiyoruz."

Belgrad, çok de il sadece be yıl önce, 1999'da, NATO uçakları tarafından üç hafta boyunca bombalanmıştır. Bombardıman sonucu Miloseviç, dayatılan anlamayı kabul etmiş, NATO'nun Kosova'ya yerleşmesini istemiştir. Sırbistan, böylece tamamen denetim altına alınmıştır.

Ülkede acele bir seçim yapılmış ve Zoran Cinciç cumhurbaşkanı olarak gelmiştir. Yapılan pazarlıklar sonucu Miloseviç, uluslararası savaş mahkemesine gönderilmiştir.

Mahkemedeki savunmasında, "Yugoslavya'yı Almanya ve Vatikan, Amerikan desteğini arkalarına alarak parçaladılar" diyor ve ahit olarak dinlenmesi için Clinton ve Tony Blair'i istiyordu.

Miloseviç kendisi yargılanırken, ellerini kana bulamış birçok Sırp yetkilinin Amerikalılarla pazarlıklara oturduğundan söz ediyor, ahitlerin pazarlıkların içyüzünü açıklamalarını istiyordu.

Rasim Ljajiç, Sırbistan Karadağ Federal hükümetinin, Etnik ilişkiler ve Ulusal Azınlıklardan Sorumlu bakanı. Aynı zamanda Miloseviç'i ve yandaşlarını sorgulayan savaş suçları komitesinin başkanı. Üstelik Boşnak.

"Bu işin Sırbistan'da bir Boşnak'a tevdi edilmiş olması enteresandır. Bir kesimin büyük tepkisiyle karşılaşıyorsunuzdur sanırım. Çok zor bir görev, öyle değil mi?"

Gülerek tercümana dönüyor, Sırpça veya Boşnakça (ikisi birbirine çok yakın) kısa birkaç cümle söylüyor.

"E er kolay görev isteseydim balıkçılar derne i ba kanı olur-
dum. Politika bu. Bazen istemedi iniz görevler üstünüze kalabili-
yor" dedi ini ö reniyorum.

"Dünyada ve burada, sava suçu i leyen birçok lider Batı tara-
findan mazur görüldü, ama Miloseviç'e pek o kadar ho görülü dav
ranılmadı. Bu i nasıl sonuçlanır sizce?"

"Ne gerekiyorsa o yapılır" diyor, kestirip atıyor. "Bizim kısa va-
dede amacımız Avrupa Birli i'ne girmek. Orada etkin rol almalı ve
en kısa zamanda aktörlerden biri haline gelmeliyiz. Tüm ba vurula-
rımızı yaptık ve bekliyoruz."

Du an Jeliçiç, Sosyalist Parti'dendi. Beni o gün, Sosyalist Parti
Ba kan Yardımcısı Zarko Obradoviç'le tanı tırdı.

Zarko Obradoviç, Avrupa Birli i fikrine ve iktidardaki partinin
tüm icraatlarına ve hedeflerine kar ı çıkıyordu:

"Bir kere Avrupa Birli i'ne girdi imizde sorunlar çözülecek ol-
saydı, Avrupa Birli i içindeki ülkelerin azınlık problemleri olmazdı.
Bakin Fransa, ngiltere, Belçika, spanya azınlık problemlerini halle-
debilmi mi. Biz, tüm azınlıkların haklarını özgürce kullanabilmele-
rini ve ço unluk tarafından korunmalarını savunuyoruz. Öte yan-
dan a ırı milliyetçili e kar ıyız ve her azınlık grubun kendine bir
devlet kurma hayalini de ele tiriyoruz. O zaman biraz daha parçala-
nır, biraz daha bölünürüz ve bu sadece bu topraklarda gözü olanla-
rın i ine yarar."

Belgrad'da Bir Cami, Bir Kadın, Yakılmı Kitaplar

Muhalefet böyle dü ünüyordu. Öte yandan Sırbistan Müftüsü
Hamdiya Yusuf Spahiç de aynı görü ü payla ıyordu.

"Avrupa daha birle me nedir bilmezken biz birle meden yanay-
dık!"

Ba ırarak konu uyor, odadaki üç dört tesettürlü kadın dikkat-
le dinliyordu.

"Ama imdi hep ayrılık rüzgârları esiyor, estiriliyor" dedim.

"Ne yazık ki öyle. Bu topluluklar, yüzyıllardır barı içinde bir

arada ya adı. Bana sorarsanız ne Türkiye ne Sırbistan, Avrupa Birliği'ne alınacak. Müslümanları ve Ortodoksları dı layacaklar. Avrupa iddia etti i gibi demokrat olsaydı hangi din mensubu oldu umuzun hiç önemi olmazdı."

Onu Belgrad'da kalan tek Osmanlı camiinin arkasındaki binada ziyaret ettim. 2004 mart ayında bir grup provokatör tarafından yakılmak istenmi ti Bayraklı Camii. Belgrad'daki 273 camiden sadece biriydi. Bugün tek ba ına ve bu topraklarda, dinler arasında kı - kırtılan nefretin hedefi.

"Neden yaktılar burayı?"

"Kiliselerin yakılmasını bahane ettiler. En eski cami bu."

Arnavutlar, Sırp kiliselerini yakınca bir grup genç camiye saldırmı , yakabildikleri yerleri yakmı tı. Caminin arkasında yeni in a edilen bir binanın alt katında, kısmen yanmı eski kitaplar çerçöp içinde duruyordu. Ço u Arap alfabesiyle...

Üst kata henüz yapımı süren bir merdivenden çıkmı , bir odaya girmi ve herkesi selamlamı tık. Eylül sıca ında üzerimde uzun kollu bir ceket ve uzunca bir etek vardı. Müftüyle konu mamın bir yerinde arkada oturan tesettürlü hanım aniden ba ırmaya ba ladı. Çok esmer ufak tefek, Arap gözlü bir hanımdı.

Tercümana ne dedi ini sordum. Bir müftünün yanına ne cesaretle kafamı örtmeden girdi imi soruyormu ! "Ben laik Türkiye Cumhuriyeti'nden geliyorum. Orada konu aca ımız insana göre kafamızı ayarlamıyoruz. Ayrıca, misafire ba ırması slam'la ba da mıyor" dedim.

Sonra yumu adı. "Ba ını örtmen gerek" dedi. Ben de " slam'da zorlama yok" cevabını verdim. Sarılıp vedala anı. Giderken "Camide bir görevli misiniz?" diye sordum. "Hayır! Müftünün karı ıyım" dedi. Mısırlıymı .

Osmanlı Sırbistan'ı Masa Ba ında Kaybetti

Bir zamanlar bu topraklar ba ta Sırlar, Hırvatlar, Bo naklar, Türkler olmak üzere onlarca azınlı a ev sahipli i yaptı. Sırlar, 300

yıl boyunca Osmanlı idaresinde kalmı lardı. Hıristiyan Batı, Avrupa'nın göbe indeki Osmanlı'ya o zaman da pek sıcak bakmıyordu. Zamanın emperyalist devletleri, Müslümanlara kar ı kâh Bosna'daki Sırpları ayaklandırıyor kâh Sırbistan'daki Sırpları, Bo nakları kılıçtan geçirmeleri için kı kırtıyordu.

Tarihin üçüncü bin yılında hâlâ aynı oyunlar oynanıyor.

Sırbistan ile Osmanlı'nın ba larının gev emesi 150 yıl önceydi. Bugüne ık tutacak birkaç anla mayla Osmanlı'nın Sırbistan'la ba - ları ko ptu.

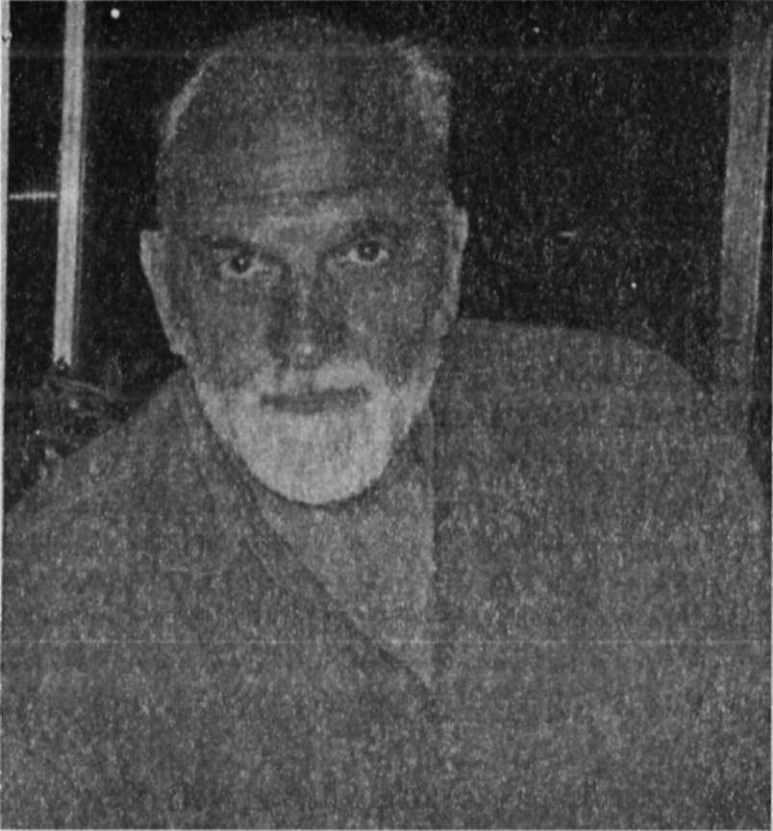
Osmanlı 1856'da Kırım Harbi'nden zaferle çıkmı tı. Ama **sava- m** sonunda imzalanan Paris Antla masında, Batılı müttefiklerinin oyununa gelmi ve Sırbistan'ın denetimini kaybetmi ti. Paris Anla ması'na göre, Osmanlı artık Batılı devletlerin onayı olmadan Sırbistan'a askeri müdahalede bulunamayacaktı. Bu karar bütün dengele- ri altüst etti. Sırplar Batı'dan aldıkları güvenceyle bölgede Türklere büyük baskı ve katliam uyguladılar. Buralardan Anadolu'ya ilk bü- yük göç bu dönemde gerçekleşti. Batılı devletler bölgeyi Osman- lı'dan temizlemi lerdı.

Benzer oyunlar hep sahnelendi. Yugoslavya'yı önce kan gölü ne çeviren sonra parçalayıp bölen güçler Sırp dekoru ardına saklandılar ve i lerine baktılar.

Dutsi

Ljubodrag Simenoviç, namı di er Dutsi, Yugoslavya'nın en ün- lü isimlerinden biriydi. 1970'te dünya ampionu olan Yugoslav milli basketbol takımının unutulmaz ismi. Aynı zamanda felsefe ve hukuk alanında çok sayıdaki kitabın yazarı, *Olimpik Ate* adlı fil- min senaristi ve Sırbistan'da görü üne sık ba vurulan muhalif bir fi- kir adamı. Gecenin ilerleyen saatlerinde Belgradin bir kahvehane- sinde heyecanla anlatıyor:

"Aslında Yugoslavya'nın yıkılı ı 1991'den çok önce ba ladı. 1991, ülkemizin çökü ünün son safhasıydı. Yugoslavya ekonomisi o dönemde doludizgin gidiyordu. Bir kere bunu iyi incelemek ge- rek. Sonra kinci Dünya Sava ı öncesi ve sonrasındaki geli meleri

Bir zamanların basketbol yıldızı Dutsi, şimdi küreselleşme karşıtı bir yazar ve araştırmacı

çok iyi bilmek gerek. Yugoslavya'da o zamanlar çok güçlü akımlar vardı. 1970'lerde bunlar su yüzüne çıkmı tı. Fa ist bir hareket ba - lamı tı. Ve Almanya'yla do rudan ba lantılıydı, Almanya tarafından maddi manevi destekleniyordu.

Daha sonra Amerikan çıkarları devreye girdi. Amerika, Balkan Yarımadası'nda, bir yandan Müslüman kartını, bir yandan da Arnavut kartını oynayarak Almanya'nın etkisini kırmak istedi ve halkların bazı temsilcilerini bu yönde kullandı."

"Peki ya imdi? Bugünü nasıl görüyorsunuz?"

"Bugün durum farklı. Sorun u ki bizim hükümetimiz kölelik yolunda gidiyor. Onlar oy alarak ba a gelmedi. Amerika onları ba a getirdi. Ve imdi bunun kar ılı nı vermek zorundalar.

Ekonomimizi, kurumlarımızı, her eyimizi yok ediyorlar. Ve biz artık nefes alamıyoruz, ya ayamıyoruz."

Bir zamanların basketbol yıldızı, önemli bir yazar ve muhalif bir aydın. Aya ında hayli yıpranmış bir ayakkabı, elinde kenarları açılmış bir çanta vardı, iki metreye yakın boyuyla heybetli görünüyordu. Kocaman kahverengi gözleri bazen acıyla kısılıyordu. "Sadece benimle de il, karımın, kızımın, o lumun hayatlarıyla, i leriyle oynadılar. Akrabam olmaları i lerini kaybetmeleri için yeterli oldu."

Gece Du an bizi gözde bir lokantada yeme e götürmü tü. Dut-si, yan masada avaz avaz arkı söyleyen ik giyimli genç kalabalı ı göstererek, "Bak bunlar sava tan kârlı çıkanlar. Yeni zenginlerimiz. Küresel güçlerin evlatları" dedi. "Biliyor musun be yıldır ilk kez ak-am dı arıya çıkıyorum, insanlara bakıyorum da, durum dü ündü-ümünden de vahim."

Durum vahimdi. Sava tan sonra iki milyon göçmen. 450 milyar dolar zarar. Eski Yugoslavya, ba ina gelenlerle cebelle meye çalı ı-yordu.

Hükümetin ana hedefi NATO ve Avrupa Birli i üyeli i. Sokaklar son 10 yılda neye u radı nı a ırımı erkekler, kadınlar ve gençlerle dolu. Bu insanlar 15 yıl önce 23 milyonluk bir ülkenin vatan da larıydı. Bir anda 8 milyon nüfuslu küçük bir ülkede ya amaya ba ladılar.

Ekonomik olarak son derece güçlü, büyük Yugoslavya'nın insanları birdenbire kendilerini kapitalizmin en vah i biçiminin ortasında buldular.

çlerinde ırkçılar, Çetnikler, kötüler vardı, ama ya geri kalanı. Onlar da kurbandı.

Kurbanla tırılma medya eliyle ba latıldı. Kültürel alanda de i-im 20 yıllık bir planın sonucunda gerçekleşle tirildi.

B92 Radyosu Turuncu Devrimin Me alesi

Avrupa fonları, son 15 yılda Yugoslavya'da çok sayıda televizyonun ve radyonun açılmasını desteklemi , medyaya büyük paralar yatırmı tı. Bunlardan biri de 1992'de yani Yugoslavya'nın da ılı sürecinde yayına giren B92 adlı radyoydu. Daha sonra televizyon yayınını da ba ladı.scanned by darkmalt1

imdi en çok seyredilen televizyon kanallarından biri. Miloseviç'in mahkeme kayıtlarının yayın haklarına sahip tek kanal. Televizyonun yayınına ba ladı ı tarih son derece manidar. Ekim 2000 Miloseviç'in yargıya gönderildi i gün.

a a, kırklı ya larda, beyaz ti örtü ve pantolonuyla çok *trendy* görünüyor, ngilizce'yi Amerikalılar gibi konu uyor. Saçları yukarı du ru jöleli.

Bana B92'nin sahibinin çalı anlar oldu unu söylüyor. Biraz ısrar edince "Yüzde 51'i çalı anların, yüzde 49'u Media Development l'und'a (Basın Geli tirme Kurulu u'na ba lı bir fon) ait" diyor.

Yani televizyonu küresel güçler kontrol ediyor.

Televizyonun modern binası içinde dola ırken, Miloseviç'e kar ı yapılan gösteriler, grevler, protesto yürüyü lerinin foto raflarıyla kar ıla ıyoruz. "Oradakiler biziz" diyor.

"Bu kanalın hedefi nedir, yayın politikasını özetler misiniz?" diye soruyorum.

"Biz hep azınlıkları koruduk. Toplumun demokratikle mesini öne çıkardık. Yayınlarımız yüzünden Miloseviç bizi defalarca kapattı. Ço unluk, kanalın popüler olamayaca mını dü ünüyordu. Ama özellikle demokratik de i imlerden sonra çok popüler olduk."

Defalarca yasaklanmı lardı, ama i in ilginç yanı ülkede bu kanalın sesi hiç kesilememi ti. Tüm karga a boyunca ülkenin her yanından izlenebilmi ti. Bu BBC'nin uyduları sayesinde gerçekte mi - ti. Her yasaklanı larında, B92, Batı'nın vericileri marifetiyle geni kitlelere ula tırılmı tı. Sırbistan'da B92 gibi Batınının maddi manevi büyük deste ine sahip televizyon ve radyo kanallarının sayısı 1990'lardan beri hızla ço alıyor.

"Seçimler sırasında yayınlarınız etkili oldu mu?" diye soruyorum.

Görevini iyi yapmış insanların gururuyla cevaplıyor:

"Bu kanal, cumhurbaşkanının seçimleri kazanmasında büyük rol oynadı, insanlara sosyalistler bağımsızlıkta neler kaybettiklerini hatırlattık her gün."

"En büyük yardımı hangi ülkelerden alıyorsunuz?"

"Amerikan hükümetiyle iyi ilişkilerimiz var. Çünkü 15 yıldır onlarla çalışıyoruz. Avrupa da yeniden yapılanmamıza yardım ediyor."

Yeni dünyada bu ilişkiler böyle yapıyordu. Sırbistan Batılı devletlerin medya yoluyla büyük ilişkiler kurmuştu. Bu ülkelerden sadece biriydi.

Dutisi kısaca özetliyordu: "Burada sadece basın var. Beyinlerimizi yıkıyor. Gerçek sorunlar hiçbir şekilde gazetelerde, televizyonlarda yer almıyor. İnsanları, gerçekleri göremeyecek hale getiriyorlar. Beyinlerimizi uyu turuyorlar.

Süreç içinde hepimiz köleleştirildik. Slovenler, Bosnalılar, Sırbular, Makedonlar, hepimiz."

Jadranka Jovanović

Onunla tanışabilmek için opera binasına gittim. Yugoslavya'nın en ünlü opera sanatçılarından biriydi. Tito zamanında konservatuar öğrencisiydi.

"10 yıl önce koca bir ülkenin, Yugoslavya'nın sanatçısıydınız. Bugün giderek küçülen bir ülkede sanat yapıyorsunuz" diye bağımlı yorum söze.

"Yugoslavya'da doğdum. Onunla gurur duyuyordum. Ama ülkem dışardan gelen etkilerle bölündü. Yugoslavya'dan daha güçlü olanlar bize tahammül edemedi. Bunca olaydan sonra bir tek şeyden eminim: Bir ülkenin bağımsızlığı çok önemli. İnsanların özgürlüğü, devletlerin bağımsızlığına bağlı. Onu iyice biliyorum ki insan, sadece tam bağımsız bir ülkede yaşayabilir."

Jadranka Jovanović "Bayan Yugoslavya"ydı.
Ama artık Yugoslavya yok.

Otuzlarındayken Yugoslavya parçalanıyordu, kırklarına geldiğinde ise ya adı ı yer Sırbistan olmu tu. Hüzün dolu kara gözleri, simsiyah saçlarıyla "Tipimden dolayı, bana Bayan Yugoslavya derlerdi" diyor. "Ama artık Yugoslavya yok ki!.."

PR T NADAK AMER KA

A ustos 2004 Yolculu undan

Burası Avrupa'nın göbe i. Kosova bir zamanlar bir Osmanlı vi-
layetiydi. u anda Birle mi Milletler idaresinde bir bölge.

Bir bölge dü ünün bir hükümeti var, ama hükmeden Birle mi
Milletler. Hükümet de il. Bir hükümeti var, ama dı i leri, ekonomi,
savunma bakanları YOK.

Bir bölge dü ünün yıllardır nereye ba lı oldu u belli de il. Ba-
ımsız bir ülke statüsüne kavu acak mı o da belli de il.

Bir bölge dü ünün yabancı askerlerin denetiminde ya ıyor. Çok
zengin kaynaklara sahip, ama ülke statüsü olmadı ı için ticaret ya-
pamıyor. Fabrikaları bo duruyor ya da askeri karargâh olarak kul-
lanılıyor, insanların yüzde 70'i i siz dola ıyor. Siz böyle bir bölge
dü ünedurun i te!.. Orada nasıl ya anır, asıl onu dü ünün.

Bir "bölge" Kosova! Uluslararası hukukta öyle tanımlanıyor.

Ba kent Pri tina. Duvarlarda eski Amerikan Ba kanı Clinton'ın
posterleri. Hemen her binada Amerika, Arnavutluk ve Birle mi
Milletlerin bayrakları.

Bu "bölgenin" bayrakları bunlar. Batılı yüzler, bizden yüzler,

bizden binalar. Ve dı a açılan antenler. ehre girer girmez her apartmanın balkonuna ya da çatısına yerle tirilmi antenlerle kar ıla tık. Bu sıkı mı lı a, bu hapsedilmi li e ba kaldırıyorlar. Pri tinalılar antenlerle dünyaya açılıyor.

Havaalanında bizi bir meslekte ımız, Birol Urcan kar ılamı tı. Özel bir kanalda ekonomi editörü olarak çalı ıyordu. İlk sordu um soru, hangi dilde yayın yaptıkları olmu tu.

"Arnavutça sadece Arnavutça yayın var. 24 saat. Sırpça azınlık dili olarak kabul ediliyor. ngilizce ise hükümet dili yani BM'nin resmi dili. Burada resmi dil ngilizce."

Zayıf Halka

Yugoslavya'nın da ılı ndan beri bölge barı yüzü görmedi. Kosova ilk felaketi kinci Dünya Sava ı ardından üç parçaya bölünerek ya amı tı. Ba ımsızlık rüyası yıllara yayıldı, ama her seferinde hüsrana u radı.

Kosova Avrupa'nın ortasında stratejik bir bölgeydi ve bu büyüil devletlerin gözünden kaçmadı. Kosova'nın çeli kilerini yıllarca büyüil bir dikkatle izlediler.

Kosova zayıf halkaydı...

Her ey Tito'nun ölümüyle ba ladı. Bir yıl sonra, 1981'de Pri tina Üniversitesi'nde fitil ate lendi, karga a ba ladı. Birileri aralarında sürtü me olan, ama o güne kadar kavgasız ya ayan halkları birbirine dü ürüyordu. Arnavutlar ile Sırlar arasındaki çatı ma her geçen gün biraz daha tırmandı.

Yugoslavya'nın da ılı nın arifesinde Sırbistan tarafından özerkliği elinden alınan Kosova'da Sırlara kar ı büyük bir muhalefet örgütlendi ve istenen patlama gerçekleşti.

Arnavutların ba ımsızlık istekleri arttıkça Sırlar tarafından baskı altına alındılar. 1999'da Kosova bir anda yangın yerine döndü. Galiba birilerinin istedi i de buydu.

NATO öncülü ünde çokuluslu silahlı güçler Kosova'ya girdi ve sivil yönetim Birle mi Milletlerce verildi.

Önce Türkçe Yasaklandı

Kosova'nın Birle mi Milletler geçici yönetiminin başına Bernard Kouchner adlı bir Fransız getirildi. Kouchner'in ilk icraatlarından biri o güne kadar resmi dil olan Türkçe'nin resmîyetini kaldırmak oldu. Yerine İngilizce resmi dil ilan edildi. Bu toprakların 600 yıllık sakinleri artık kendi dillerini rahatça kullanamayacaklardı ve bu durum, dünyada insanların etnik, azınlıkların hakları konusunda bayraktarlık yapan Birle mi Milletlerin temsilcisi eliyle gerçekleştirildi. Kosova'da büyük bir propaganda bombardımanı başladı önce 30 adet yerel televizyon kuruldu ve ço u sadece Arnavutça yayın yapmaya başladı. Yüzlerce yıldır ortak dil olan Türkçe bir anda Bo nakça, Çingenece'yle birlikte bir azınlık dili haline getirildi.

Gani Dragu a, Kosova Televizyonunda Türkçe yayınlar sorumlusu. Onunla haberlerden az önce stüdyonun kapısında buluştuk. Azınlıklar için ayrılmı 10 dakikalık haber yayınına girecekti. Stüdyonun kapısında Çingenece haber yayınının bitmesini bekledik. Sunucu hanım 10 dakikasını bitirdi arı çıkınca Gani'nin Türkçe haberlerini izledik.

Haftada bir 30 dakika ve günde 10 dakika Türkçe yayın hakkı verilmi ti. Yasak savma kabilindendi.

Biol'un çalı tı ı kanalsa, Veton Suray adlı bir i adamı ve muhalif bir siyasiye aitti. Batı'dan gelen sermayeyle açılmı tı.

Koca bir binada ko turup duran bir sürü genç insan vardı. Birol beni arkadaşlarıyla tanı tırdı, İngilizce konu urken kula ıma çekingen Türkçe sesler de çalınıyordu. Aslında burada ya ayan büyük ço unluk Türkçe biliyor, ama konu muyordu.

Kanalı dola tıktan sonra Birol'la bahçede oturduk. Kulaklarım açık onu dinledim.

"Burada ya ortalaması 24. kentin nerdeyse yarısı yabancı. Dı ülkelerden gelmi 20.000 i çi var. 50.000 BM askeri var. sizlik yüzde 70'in üzerinde. Yoksulluk çok fazla ama Kosova Müslüman bir ülke ve aile içi dayanı ma sürdü ü için fakirlik belli olmuyor."

"Bu kadar yabancı i çiden, geli meden bahsediyorsun. Peki, üretim var mı burada?"

"Üretim yok. Özelle tirme süreci başladı. Ama bölgenin uluslararası statüsü belli olmadığı için durdu. Eski fabrikalar satılmayı bekliyor. Çalı tırılmıyor, i çiler sokakları dolduruyor."

"Eskiden neler üretilirdi burada?"

"Her eyden desem yalan olmaz. Araba parçasından, zeytinyayına kadar her ey. u anda yok. Kosova'da tüketilen gıda ürünlerinin yüzde 80'i Türkiye'den geliyor. Kosova'dan dı arı pek bir ey satılmıyor. Malum, statü problemi var. Malın üzerine hangi ülkede üretildi ini yazamıyoruz. Çünkü ülke de iliz."

Küreselle me

Ö leden sonra önemli bir randevum var. Özelle tirme idaresi Bakan ı Ahmet Shala'yla buluca ını. Alelacele Kosova Trust Agency'ye gidiyoruz. Kosova Trust Agency, Birle mi Milletlerin Kosova'daki özelle tirmelerden sorumlu birimi.

Bahçede bizi Mitrovitzalı Flora kar ılıyor. Ahmet Shala'yı beklerken bana tüyler ürpertici sava hikâyeleri anlatıyor. Evlerinden nasıl bombalar altında kaçtıklarını, çocuklarını nasıl kaçırdı ını, i ve bami sokacak bir ev bulabilmek için neler yaptı ını bir çırpıda anlatıyor. Sanki anlattıkça bir tüneli geride bırakıyormu çasına konu uyor. Ahmet Shala, içeri girdi inde birden susuyor. Ciddi ve souk bir tavır takınıyor.

Ahmet Shala'nın odasına girer girmez, Eski ABD bakanı Clinton'la yan yana koca bir resmiyle kar ılıyor. Sonra satır aralarından oldukça ilginç bir ki ilikle kar ı kar ıya oldu umuzu anlıyoruz. O bir ekonomist. Bir zamanlar Kosova'daki altın ve gümü madenlerini i leyen bir fabrikada çalı maktaymı . Sonra Pri tina Üniversitesi'nde istatistik profesörü olarak görev yapmı .

Sava ın sonunda BM özelle tirme idaresi'nin bakanlı ına getirilmi . Yugoslavya'nın en önemli fabrikalarından biri olan bir zamanlar çalı tı ı fabrikayı imdi satı a çıkarmı . Özellikle ülkedeki madenlerin satı ını gerçeikle tirmekte elini çabuk tutmaktaymı .

"Bugün madenlerden birini daha özelle tirdik. Binlerce i yara tacak" diyor gururla.

"Ama uluslararası irketler çok az paraya i çi çalı tırıyorlar" diyorum, gülüyor.

"E tabii o nedenle buraya geliyorlar zaten, isterseniz kapatın; ül kedeki i sizlik artsın."

" yi de, istatistikleri siz daha iyi bilirsiniz. Sava öncesi Koso va'da imdiki i sizlik söz konusu de ildi. Be yıllık Birle mi Millet ler iktidarı sonucu yüzde 70'lere vardı."

"Orası öyle. Küreselle me!" deyiverdi.

Küresel güçler Kosova'ya 1999'da gelmi ler, dünyanın en adil yönetimine söz vermi leri. Kosova'ya demokrasiyi getireceklerdi.

Demokrasi, daha çok i sizlik, daha çok yoksulluk, hantal bir bürokrasi altında ezilen bir halk yarattı.

600 yıllık dilini kaybeden Türkler 1989 öncesinde anayasal hakları olan Türkçe basılı evrakı resmi dairelerde rica minnet istediklerinde, Birle mi Milletler yetkililerinden, evrak basım i lemle rinin çok pahalıya mal oldu u cevabını aldılar.

Türkçe basılan resmi *Tan* gazetesinin yayını aniden durduruldu. Avrupa genelinde yedi saat Türkçe yayın yapan Pri tina radyosunun yayını bir saate indirildi ve Pri tina bölgesiyle sınırlandırıldı. Acaba Birle mi Milletler yönetimi kötü ellere mi geç mi ti?

Ba bakann Adı: Bayram Recebi

Ba bakan Bayram Recebi öyle oldu una inanıyordu. Ba bakan la görü mek için meclis binasına gitti imizde ilk dikkatimi çeken ey, yeni dekore edilen dinlenme salonuydu. Buraya Türkçe basıla cak evrak maliyetini binlerce kez a an bir mebla dökülmü tü. Ve bu atafatlı lobi Birle mi Milletler tarafından yaptırılmı tı.

Ba bakan Bayram Recebi'nin Türkçe konu tu unu biliyordum. Zaten burada sadece gençlerin bir kısmı Türkçe bilmiyordu. 40 ya ın üzerindeki herkes Türkçe'ye vakıftı.

Elini sıkarken "Türkçe konu alım mı?" dedim. Birkaç saniye yüzü karardı. "Türkçe az biliyorum" dedi ve Arnavutça devam etti.

"Ekonomik durum çıkmazda görünüyor. Birle mi Milletlerin be yıllık iktidarında yatırım oldu mu?" diye soruyorum.

"Hayır! Büyük sorunlar ya ıyoruz. Birle mi Milletler içinde bir birim, ekonomiden, özelle tirmelerden sorumlu. Ve ülkeyi çıkmaza sokuyorlar. Son derece büyük hatalar yapılıyor. Çıkarları u runa özelle tirmeleri bloke ediyorlar."

Sert sözler söylüyordu. Anla ilan ba bakan, Özelle tirme İdare si'nin ve Birle mi Milletlerin iradesinden ikâyetçiydi.

"Sırlar" diyordu, "tüm mülkiyetin kendilerine ait oldu unu iddia ediyorlar ve bu noktada kilitleniyoruz. Her ey apaçık ortada. Biz de anlıyoruz. Sırların, Birle mi Milletler Güvenlik Konseyi'yle 50 yıllık dostlu u var. Bizimse hâlâ çok dostumuz yok."

"Oysa Kosova'daki Arnavut yönetim, süper güç ABD'yle yakın dost diye biliniyor?"

Geni bir gülümsemeyle, tüm ikâyetlerine ra men tatmin edici ili kiler yuma nda yer almı olmanın keyfi yüzüne yayılıyor.

"Evet, Arnavutlar, ABD'yle yakın olmaktan dolayı birçok ele ti riye muhatap oluyor. Do ru. Biz, Amerika'ya büyük saygı duyuyoruz. Ve kesinlikle proamerikanız."

Birden duvarda Ahmet Shala'nın odasındakine benzer bir fo to rafin çerçeveselendi i dikkatimi çekiyor. Ba bakan Bayram Recebi ve Clinton'ın samimi bir resmi.

Kosovalı Türklerin kenara itilmi likleri aklıma geliyor, Türki ye'yle ili kilerini soruyorum.

"Ç ok iyi bir ili kimiz var. Çünkü Türkiye vatanda ları arasında bu bölgeden giden çok ki i var" diyor. Bir zamanlar aynı devletin te baası olu umuzu böyle bir söylemle dile getiriyor. Sonra devam ediyor: "Türkiye, bize biraz mesafeli durmaya gayret ediyor. Bunda Sırları ve Karada lıları üzmememesinin rolü oldu unu dü ünüyorum. Bence bu duru un asıl nedeni, Türkiye'nin Avrupa Bir

li i'ne giri sürecindeki politikası. Oysa Türkiye çok büyük ve çok güçlü bir ülke. Bence daha aktif davranmalı."

"Kosova" diyorum, "Belirtti iniz gibi dünyanın süper devleti Amerika tarafından destekleniyor. Dolayısıyla bölgesel yardımlar sizin için ne kadar önemli?"

"Bölgesel yardımlara çok ihtiyacımız var. Ve Türkiye bölgedeki en güçlü ülke. Ayrıca tarihsel ba larımız da ortada..."

Tarihsel ba larımızdan söz ediyordu, bundan güç alarak sordum:

"Peki ya Kosovalı Türklerin ve Türkçe'nin durumu hakkında adil bir çözüm dü ünüyor musunuz?"

Cevap tatmin edici olmaktan hayli uzak.

"Türlere büyük destek veriyoruz. Mitrovitza'da ya ayan 800 Türk nüfusa, ilkokul açılması talebi tereddütle kar ılandı nda, ben '100 ki i bile olsalar açılacak!' demi tim. Ve kabul edildi, açıldı. Prizren'de de ortaokullar var. Türkler kendilerini rahatça ifade etme özgürlü üne sahipler."

"Kendi aralarında konu malarına bir ey demiyoruz i te" der gibiydi; Türkçe ortaokullara giden çocukların geleceğine ili kin dev sorunları sormaya gerek yoktu. Sadece "Türklerin sayılarına ili kin elinizde istatistik var mı?" dedim.

"10.000 veya 20.000 ki i olmalı" dedi. "Evlilikler yoluyla çok karı mı lar, tam sayıyı bilmek mümkün de il" diye de ekledi.

Bu mantık Arnavutlar için de geçerli sayılabılırdi. Güç dengesi, ba ka yöne kaymı olsaydı.

Kosova'da herkes BM yönetiminden ikâyetçi. Burada, NATO ve ABD'ye duyulan a k ne kadar gözle görülür biçimdeyse, Birle mi Milletler yönetimine duyulan nefret de o kadar somut.

Aklımıza takılan tüm soruları sorabilece imiz, burada iktidarı elinde tutan Birle mi Milletler Özel Temsilcili i'nin yolunu tutuyoruz.

Matild, ask yüzlü bir Alman görevli. Bizi güvenlik giri inden alıyor. Uzun kontrollerden sonra binaya giriyoruz.

"Türkçe ölüyor"

Jolyon Naegele Birle mi Milletler Genel Sekreterli i Özel Tem silcili i'nden üst düzey bir yetkili.

Ufak tefek; gözlüklerinin ardına sı nıyor ve küstahlık ile samimiyet arasında bir yerlerde dola ıyor. Sonra dola tı ı yerden kendi de korkup koca bir mesafe koyuyor.

"Bay Naegele!" diyorum. "Bilmem isminizi do ru telaffuz edebiliyor muyum? Çünkü bu çok önemlidir. Bildi iniz gibi Türkler kendi isimlerinin do ru telaffuzunda bile mahrumlar" (Güner adlı biri adını Gyner olarak yazmak zorunda. Çünkü Türkçe harf kullanımını yasak!) Bu bölgede insanlar böyle mi ya ayacaklar?"

"Burada sorun Sırpların Kosova'yla ili kileridir. Olay bu! Ve bu nedenle tüm Kosova halkı ba ımsızlı nını bir an evvel elde etmekten ba ka bir ey dü ünemez durumdadır. Arnavutlar dı ndaki azınlık larsa her eyden üphe duyar haldeler." Ona sevece i bir soru sormaya karar veriyorum. "Birle mi Milletler azınlık haklarıyla ne ölçüde ilgileniyor, Bay Naegele?"

Gev iyor. Koltu un arkasına elini atacakken vazgeçip kolunu yine öne alıyor. Kol öylece sarkıyor.

"Biz her yerde azınlıklar için çalı ırız" diyor. "Bütün dünyada azınlık haklarını savunuruz."

"Benim anlamadı ım" diyorum, "Türkiye'de Kürtçe, Lazca, Bo nakça gibi azınlık dilleri konusunda ısrarla direten Birle mi Milletler, nasıl oluyor da ilk icraat olarak burada yüzlerce yıldır konu ulan Türkçe'yi resmi dil olmaktan çıkarıyor?" Anlamsız bir ifadeyle bana bakıyor.

"Türkçe'nin buradaki durumunu Lazca ve Kürtçeyle nasıl kıyaslırsınız?" diye hayretle gözlerini açıyor.

"Zaten kıyaslamıyorum" diyorum. "1999'a kadar Türkçe burada resmi dildi."

Sandalyesine yerle iyor. Sakin cevaplama kararı alıyor. Bu sefer de Arnavutları hedef seçiyor.

"Evet, 1999'da milliyetçiler geldi ve bu uygulamayı yaptı. Öte

yandan, Türkçe burada yüzde bir veya yüzde iki oranında kullanılan bir dil. Do al olarak ölüyor. Bazı diller tüm toplumlarda zamanla erir."

"Bay Naegele, soka a çıkıyor musunuz? Benim gördü üm kadarıyla Kosova sokaklarında herkesle Türkçe konu ulabiliyor." Bay Naegele artık sinirleniyor, saatine bakıyor. "Bilmem farkında mısınız, buradaki atmosfer 99'dan beri çok de i ti. Artık Türkçe kullanımını, azalıyor. Uluslararası diller ve Arnavutça kullanımı artıyor."

'Kim Der Pri tinalyım Bilmez Türkçe Pristinalı De ildir!'

Soka a çıkıyorum. Ve büyük caminin önünde ilk gördü üm eli fileli, 60 ya larında bir adamı durduruyorum.

"Affedersiniz, adınız nedir?" diye Türkçe soruyorum. "Mahmut Deveci" diyor. Yüzüne bir gülümseme yayılıyor. "Biz Arnavut'uz ama evde Türkçe konu uruz. Türk Arnavut ayırmayız. Kim der Pri tinalyım bilmez Türkçe. O Pri tinalı de ildir! Bunu herkes bilir."

"Ama imdilerde daha az mı konu uluyor?"

"Yok canım! Biz birbirimizle hep Türkçe konu uruz."

"Peki te ekkürler."

Gidece im, yolda kar ıla tı ım herkesle konu aca ım. Ama beni bırakmıyor.

"Bak ben sizi seyrettim Makedonya'yı hepisini. Ailem Prizrenli o da Türkçe konu ur! Benim kızca ızım konu ur Türkçe, hem *de perfect*"

Mahmut Deveci, buranın insanına en iyi örnekti. Uzun zaman yanımdan ayrılamadı. Nedeni biz de ildik, Türkiye'den kimi görse böyleydi. Bu eski bir havayı koklamak gibiydi. Uzun zaman görmedi iniz bir dostla kucakla mak gibiydi ve bizim için de aynı ey geçerliydi. Daha nice karde , akraba, a abeylerimizle Balkanlar'ın bir yerlerinde kar ıla ıp "Te be uzaktan birbirimize kavu maz mıyız?" Aynı insanlar oldu umuzu bilip hiç konu masak da, uzak zamanları payla maz mıyız?

Caddede yanımdan bir dizi BM cipi geçiyor. çlerinde yine ka

ra gözlüklü, özel tıra lı, iyi beslenmi adamlar. Bir süre sonra da bir baba ve iki ya larında o lu. Hava sıcak, o lan gömle ini tek elle ka-fasından çıkarmaya u ra ıyor. Yere çöküp "Sen çok mu bunaldın?" diye gömle i indiriyorum. Çocuk a ırıyor. Babası Türkçe "Ha bu-naldı ya!" diyor.

Duvarında **Clinton'la Resmi Olan Biri Daha**

Son bir randevu var. Pristina Üniversitesi Uluslararası li kiler Fakültesi Dekanı Prof. Hayrettin Kuçi'yle bulu uyoruz. Bilkent Uni-versitesi'nde mastır yapmı , ama bizimle Türkçe konu mamayı ter-cih ediyor. Onu Clinton'la el ele gösteren resmin altında ngilizce konu uyoruz. O da Kosova'dan BM güçlerinin artık gitmesi gerekti-
ini dü ünenlerden...

"Birle mi Milletler görevini tamamlamı tır burada. Artık biz ba ımsız bir devlet olmak istiyoruz. Kosovalıların Kosova'ya sahip çıkma zamanı. Zor zamanlar geçti. Seçim yapacak durumda de il-dik. Biz Sırp lar ile di erleri arasında kalmı tık. O zaman Birle mi Milletler en iyi seçenek gibi göründü. Bugün Amerika, dünya çapın-da bir süper güçtür ve demokratik de erleri en iyi tatbik eden ülke-dir. Kosova'da ya ayan Arnavutlar için Amerika son umuttur."

Pristina Üniversitesi hocalarından biri i te kelimesi kelimesine bunları söyledi.

Sokaklar profesör gibi dü ünenlerle doluydu.

Pristina sokaklarında Birol'la yürürken bir ülkenin ba ımsızlı ının, ama gerçekten tam ba ımsız olmasının ne çok bedel gerektirdi-
ini bir kez daha dü ündüm. Bir bayra a, bir topra a özgürce sahip olabilmenin ne büyük bir zenginlik oldu unu bir kez daha dü ün-düm. Burada ya da Balkanların bir ba ka kö esinde ya anan olayla-rın her bir ayrıntısının çok önemli derslerle dolu oldu unu hissettim.

Mesela ben, bir ülke koduna sahip olabilmenin ne demek oldu-
unu Kosova'ya gidince anladım.

Telefonumun ekranında MC diye iki harf çıkıyordu. Birol'a sor-dum. Güldü.

"Monako!" dedi. "Ülke olmadı ımız için Monako'dan ülke kodu kiralandı. Yerel telefonlarda da 0381 kullanılıyor. Dünyada kod kiralayan tek yer biziz. Bundan da birileri iyi para kazandı." Tüm bu ya ananlar yüzünden gençler Batı'ya, daha ya lılar Do u'ya dönüyor yüzlerini. Yüzyıldır göçlerden ba ını kaldıramadı bu bölge. Hâlâ Türkiye E güdüm Bürosu'nun kapısındalar. O ne demeyin. Burası bir ülke de il. O nedenle Türkiye konsolosluk ya da elçilik açamıyor. Dı i lerimizin buradaki temsilcili inin adı Türkiye E güdüm Bürosu. Temsilcimiz Murat Kılıç'ın unvanı "misyon efi".

"Kültürel miras" diyor, "Burası Osmanlı'nın elinden son çıkan ülkedir. Büyük bir kültür kalmı , her yana yayılmış tır. Osmanlı mimari eserlerinin sayısı 500'ü bulur. Medrese, cami, külliyeler. Türkçe'nin kullanımına gelince, uzun yıllar resmi dil olmanın sonuçları günümüzde hissedilir. Kosova'da 2 milyon nüfus var. 300 000 400 000 ki i Türkçe konu ur, Türk televizyon kanallarını izler." (Nedense Türkçe'nin resmi dil olmaktan çıkarılması konusuna pek girmiyor.)www.cizgiliforum.com

Biz o ak amüstü Prizren'e do ru yola çıkıyoruz. *Yeni Dönem* gazetesi sahibi Mehmet Bütüç'ün "Bu adamlar, evvel ebet dünyanın merkezini Paris sanırlar. Oysa bir zamanlar dünyanın merkezi Prizren'di" dedi ini duyuyorum.

PR ZREN'DE TÜRK OLMAK

Temmuz 2004 Yolculu undan

Prizren'e giderken güne batıyordu. Yolun kenarında durduk. Batan güne in ortasında bir çoban silueti vardı. Sürüde daha birkaç günlük kuzular gördük. Güne , son ı ıklarıyla otları ve çobanı yalayarak tarlaya gömüldü. Eflatun gökyüzünün altında, topra ın mis kokusunun ve kuzu melemelerinin arasında durduk. Akraba bir topra ı soluduk.

Ben Prizren'de Liriye Ga 'ın ö rencileriyle kar ıla nca gözlerim bu ulandı. Do ru Yol Derne i'ne u rayaca ımızı bilenler, çocuklarla bir kar ılama düzenlemi . Birbirinden güzel, yedi sekiz ya larında kızlı o lanlı bir grup çocuk. Bize iirler okudular, arkılar söylediler. Sohbeta tutu tuk.

Bu çocuklar için Türkiye'nin ne anlama geldi ini acaba tahmin edebilir misiniz?

Onlar için Türkiye gelecek demek. Türkiye umut demek, meslek demek, Türkiye anayurt demek.

Oralara hiç gitmemi olanların bunu anlaması biraz zor.

Onlar Kosovalı Türkler. Bu bölgede dilleri, 600 yıldır anadiller

den biriydi. Be yıl öncesine kadar. Kosova'nın Birle mi Milletler denetimine girdi i yıl, 1999'da bu haklarını kaybettiler.

ülkan, Hızır, Fikrim, Esin, Orhan ve Di erleri

Prizren'de bir kahvaltılı sofrası. Asırlık bir Osmanlı evinin gizli bahçesinde, tamdık bir erguvanın gölgesindeyiz. ülkan ve Hızır Fiekçi ve çocukları gibi gördükleri Prizrenli aydınlar Fikrim, Esin, Orhan ve de biz.

Ö retmenler Derne i Ba kanı Fikrim Damka, "Türkçe" diyor "1999'da sava sonrası, Birle mi Milletler kararıyla kaldırıldı.

UNMİK (Birle mi Milletler Kosova Misyonu) kaldırdı, ama Arnavut partiler de bu kararı destekledi."

Esin Muzbeg, *Yeni Dönem* gazetesi kö e yazan: "Bir Türkçe mücadelesi yapılıyor, ama Türkler desteksiz kaldı, bir kitle hareketi gerçeikle tiremiyorlar."

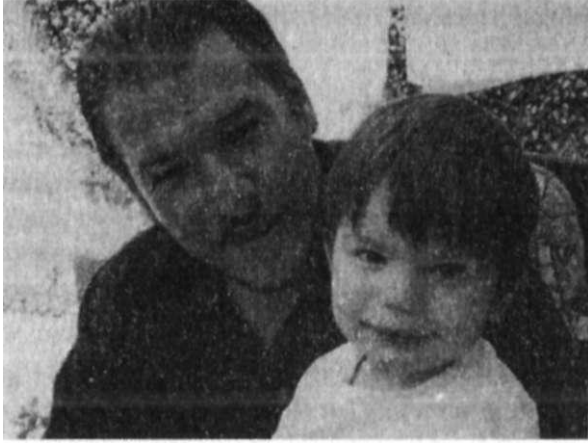
UNMİK Geldi Türkçe Gitti

Orhan "Kısacası" diyor. "UNM K geldi, Türkçe gitti! Kosova'da ki Birle mi Milletler Misyon eflisine Ermeni asıllı Bernard Koushner getirildi."

"Nasıl tereya dan kıl çeker gibi bu i i sessiz sedasız hallettiler?" diyorum. çim yanıyor.

Fikrim, "Bir toplantı yaptılar. Bu toplantıda, Türkçe'nin resmi dil olarak tanınmasının çok maliyetli olacağını konu tular. Karar aldılar. Bitti! 'Klavye yok Türkçe baskı yapamayız' dediler. Aslında halk çok direndi, ama dı unsurlar devreye girdi ve bu imzalandı" diyor.

Âdeta bir dü meye basılmı tı. Kosova, Yugoslavya Federe Cumhuriyeti'ni olu turan altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden biriydi. 23 Mart 1989 günü Kosova'nın özerkli inin kalkmasıyla Kosova'da ya ayan milletler birçok hakkını kaybetti. En kalabalık nüfus olan Arnavutlar, Sırbistan hükümetini ve meclisi boykot etti. Di er azınlıklar Arnavutları destekledi.

Fikrim Danka ve o lu Emirhan

Kısa zamanda yangın yerine dönen Kosova'da bunu fırsat bilenler oldu. Bir katliam başlatıldı. Sırp askerlerinin iddeti artırması üzerine NATO öncülüğünde Barı Güçleri Kosova'ya bir hava harekâtı düzenlediler, sonra da Kosova'ya gelip yerle tiler. Kosova'da kurulan geçici sivil yönetime UNMIK adı verildi.

Birle mi Milletler örgütü, ülkelerin ba ımsızlı ını, toprak bütünlü ünü korur, insan temel hak ve özgürlüklerinin teminat altına alınması için u ra ır.

nsan hakları ihlallerine müdahale eder, ekonomik yaptırımlar uygular, hatta silahlı müdahalede bulunur.

Ve geçici sivil yönetimler kurar, Kosova'da oldu u gibi.

Bu sivil yönetimin ba ına biri tayin edilir. Kosova'da da böyle oldu. Birle mi Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan Kosova geçici yönetiminin ba ına, Fransa sa lık eski bakanı Bernard Koushner'i vekil tayin etti. Dr. Bernard Koushner, tüm dünyada özgürlük savacı olarak ün yapmı bir adamdı ve "Sınır Tanımayan Hekimler" örgütünün kurucusuydu. Kosova'ya gelir gelmez önce Türkçe'ye sınır koydu.

25 Temmuz 1999'da, Bernard Koushner eliyle Kosova'da 600 yıldır kullanılan Türkçe tedavülden kalkmı oldu.

kinici ama kimliklerin de i tirilmesiydi. Nüfus kâ itları, ana dillerinde düzenlenmi insanların bu hakları da ellerinden alındı. Halka UNMİK kimlikleri da itıldı. Sadece ngilizce olarak düzenlenmi bir kimliksizlik belgesiydi bu.

1999'a kadar do um, ölüm, kimlik cüzdanı, pasaport gibi çe itli resmi evrak ve belgeleri kendi dillerinde düzenlenen Türkler imdi bu haklarını kaybetmi leri. Temel insan haklarının UNM K tarafından ihlal edildi ini tüm mercilere duyurmu lar, ama bir sonuç alamamı lardı.

Türkçe, UNMÎK'in belgelerinden, adli organların formlarından çıkarıldı. ngilizce bilmeyen Türkler yönetimin kararlarından habersiz kaldı.

Peki, Kosovalı Türkler ne yaptılar? Türk Demokratik Partisi'ne gidiyoruz. Orada Ba kan Mahir Ya cılar ve Prizren Belediye Ba kan Yardımcısı Ercan Spat'la bulu aca ız.

Mahir Ya cılar: "Sava tan sonra Bernard Koushner'e tepki gösterdik. Belediye seçimlerine katılmadık, 2000 yılında da seçimlere katılmadık" diyor.

Seçimleri boykot etmi leri. Tepkiler iddetlenecekken, Türkiye'den birileri, Türk Demokratik Partisini "uysal davranmaya" ikna ediverdi. Küçük kazananlarla yetindiler; Pri tina'da resmi dil olarak tanınmayan Türkçe, Prizren'de Türklerin sayısal durumu nedeniyle resmi dil olarak kabul edilmi ti. Son derece göstermelik olarak uygulamaya konan bu karar, ço u yerde hayata geçirilemiyordu. Türklerin kalesi olan Prizren'de bir Türk ancak belediye ba kan yardımcılı ı görevini elde edebilmi ti. Yetkileri sınırlıydı. Ama demokratik bir sembol olarak iyi duruyordu. Ercan Spat'a meclisteki durumu soruyorum.

"Önce unu belirtmek gerek, Türk nüfusun sayıları do ru be lirlenmiyor. Onlara göre. Türk toplumu olarak ne ölmü ne do mu uz, hep aynı kalmı ız. Bu do ru de il. Genel seçimde yüzde 10 oy aldık Prizren'de en çok oy alan Arnavut partisiyle ittifak yaptık. Onların 16 bizim dört sandalyemiz var. Ve ço unluk elde edildi." "Peki, bu oranlarla burada söz sahibi olabiliyor musunuz?" Ercan Spat

"Evet" dedi. "Söz sahibiyiz" ama elinden anayasal hakları bir gecede alınmış bir topluluğa, Kosova'daki diğer milletlerin de pek saygılı davrandıkları söylenemezdi.

'Türkler Türkiye'ye Gidin' Kampanyası

Enis Kervan TDP'nin gençlik kolu başkanlığı tecrübelerinden yola çıkarak şöyle diyordu:

"Büyük kazanım elde edildi" diyor. Prizren'de Türkçe resmi dil olarak kabul edildi. Ama belediyeden de tüm belgeyi Türkçe isteyince 'Git o zaman Türkiye'den al!' cevabıyla karşılaştım. Arnavutların tüm projeleri maddi manevi desteklenirken, biz parti gençlik kolları olarak taleplerimizi söylediğimizde BM'nin 'Sizin arkanızda Türkiye var ona bakın' cevabıyla karşılaşıyoruz. Kosova Parlamentosu'nda da benzer şeyler dönüyor. Türkiye'ye azınlıklar konusunda yöneltilen baskıları, ortaya konan bahaneleri gördükçe, Türkiye'nin elini kolunu bağlayan ne diye düşünmeden yapamıyorum. Türkiye şimdi bastırılmak. Tam zamanıdır. Çünkü dilimiz bile gasp edilmiştir."

Orhan, "Aslında tam bir Türksüzleştirme operasyonu uygulanıyor. Sırlara Sırbistan'ı unuttunuz siz Kosovalısınız, denirken; Arnavutlar, Kosova'nın esas sahibi olarak öne çıkarılırken, Türkler söz konusu oldu unda 'Türkiye'ye gidin' yaklaşımı geli tiriliyor. Yani herkesi Kosova'ya bağlarlarken, Türkleri Kosova'dan koparmak istiyorlar."

Nerde o ünlü Avrupalı insan hakları savunucuları? Söz buralara gelince sözün sonu geliyor. Meclise giren bir iki Türk milletvekili demokratik yollardan hak aramaya çalışırken tıklarında karşılarına da gibi bir bürokrasi çıkıyor. Susturuluyorlar.

Çünkü Kosova'da demokratik yollar tıkalı. İnanamayacaksınız ama Kosovalı Türklerin o meşhur Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurma hakları bile yok. Çünkü bu mahkeme sadece İnsan Hakları Sözleşmesi'ne katılan bir devletin kamu yönetimi tarafından yapılan, insan hakları ihlallerine karşı dava açılmasına izin veriyor. Kosova'da devlet yok. Kimi kime iddia edeceksiniz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Kosova'daki geçici yönetimi, taraf devlet olarak tanımıyor. Dolayısıyla bu merci ikâyet de edilemiyor.

Ensar, Cennet, Dilara ve Di erleri

te böyle bir durumla kar ı kar ıya bırakılan Prizrenli Türk çocukları, okumaya, ö renmeye, meslek sahibi olmaya, iyi e itim almaya çalı ıyorlar.

Do ru Yol Derne i 1951'de kurulmu ve o günden bu yana Türk dili ve kültürünün yok olmaması için mücadele vermi bir dernek. Meydanı geçerken BM askerlerinin bro ür da ıttı ını görüyorum. Bir tane alıyorum. ki dilde hazırlanmı . Sırpça ve Arnavutça. Yoku u yürüyüp Do ru Yol Derne i'ne giriyorum. çerde TRT'yi kar ılamak için bekleyen pırl pırl çocuklarımız ve o kocaman çocuk gözleri ve eskimeyen heyecanıyla Liriye Hanım.

"Bizim" diyor "Eskiden anayasal haklarımız vardı, dergilerimiz, gazetelerimiz vardı. imdi hiçbir eyimiz yok."

Gözleri pırl pırl Ensar'a, Dilara'ya bakıyorum. Ne olmak istediklerini soruyorum. Hemen hepsi ö retmen olmak istediklerini söylüyorlar. Burası ö retmene hasret.

Liriye Hanım, çocukların belli bir seviyeye kadar Türkçe e itim alabileceklerini, ama Arnavutça bilmeyenin yüksekö renim ansının olmadığı nı söylüyor. E er bir çocuk mimar ya da doktor olmak isterse tek ansı var: Türkiye'ye gitmek.

Hukukçu, air ve yazar skender Muzbeg, "Türkler ve Arnavutlar arasında çeki me ba ladı. Arnavut milliyetçili i kı kırtıldı. Türk varlı ı ezilmeye ba landı. Bu, idare eliyle desteklendi. Mesela, Prizren'de tüm yasaların Türkçe yayımlanması garanti altına alınmı tı. Ama olmadı, basılmadı. Dı güçler, Kosova'ya sadece Arnavut prizmasından bakmak istediler. Ve bugün Türk toplumunu artık görmezden geliyorlar."

NATO öncülü ünde Birle mi Milletler Barı Gücü Kosova'ya girdi inde, Kosova halkına yeni bir dönemin ba ladı ı duyuruldu.

Bundan böyle her ey Batı Avrupa standartlarına göre düzenlenip uygulanacaktı. Yeni düzenlemelerden ilki, e itim konusunda oldu. Dillerinin resmili i kaldırılmı olan Türklere, Arnavutça'nın zorunlu ders olarak okutulması kararı alındı.

Bu adım, önyargısız, iyi niyetle, belli bir plan ve program dahilinde ve Türk e itimcilerin katılımıyla yapılsaydı topluma büyük faydalar da sa layabilirdi.

Ama öyle olmadı.

Arnavutça derslerinde okutulan kitaplar Türk dü manlı ını yeyen iir, makale ve kompozisyonlarla doluydu; böylesi bir tutumun nelerin tohumunu ataca ı, neye hizmet edece i ku kulu.

Bu topraklarda önce Arnavut Sırp nefreti ekilmi ti. imdi Arnavutlara verilen haklar ile Türklerden alınan haklar kar ı kar ıya.

Ayrıca Türkler arasında parayla kı kırtılan bir ayrımcılık almı ba ını gidiyor.

sizlik herkesin boynunu bükerken Birle mi Milletler Güvenlik Konseyi ve çe itli Batılı vakıflar tarafından ho a gidecek projelere verilen binlerce avro, toplumsal bölünmelerin önünü açıyor. Bölünmeleri hızlandırıyor.

'Demokrasi' Geldi, Türkçe Kalktı

1999'u takip eden yemden yapılanma sürecinde AG T (Avrupa Güvenlik ve birli i Te kilatı) ve George Soros'un Açık Toplum Vakfı gibi çe itli kurulu lar, kadın ve gençlik kurulu ları, medya projelerine ödenekler ayırdı. Batının demokrasi anlayı ını yaymak, toplumda kendi çıkarları yönünde bir dönü üm yaratmak için bu arttı. *Yeni Dönem* gazetesi sahibi Mehmet Bütüç: "Bu gibi yardımlarda öncelik Arnavut ve Sırlara verildi" diyor. "Sadece Amerika'dan bir sivil toplum örgütü 7 milyon dolar da ıttı burada. Türklerin çe itli sivil toplum örgütlerine de toplam 50.000 dolar gibi bir para verdiler. En büyük parayı KOHA aldı. Gelen para milyonlarca dolardı."

Mehmet Bütüç, büyük zorluklar ve Türkiye'den aldı ı küçük

bir destekle *Yeni Dönem* gazetesini çıkarıyor. "Bu gazeteyi çıkarmaya devam etmemiz bile bir mucize" diyor.

"Bakın, sava tan sonra Avrupa buraya geldi, demokrasi geldi derken Türkçe kaldırıldı. Buraya bir anda elifi mertekten ayırma yan Avrupalılar dolu tu. İlk geldiklerinde Türkleri *gastarbeiter*, yani Almanya'daki gibi dı ardan gelmi i çi zannettiler. Ya tarih bilmiyorlardı ya bilmek i lerine gelmiyordu. Müthi önyargılı geldiler."

Haftalık bir gazete çıkarıyordu ve bir de radyosu vardı. Asıl amacı bir televizyon kurmaktı. (Eylül 2005'te bu televizyonun gerçeikle ti ini haber aldım. Hatta açılı a davet edildim.)

Mehmet Bütüçle Prizren'in en güzel binalarından biri olan Gazi Mehmed Pa a Medresesi'nin önünde konu uyoruz. Bu yapı XVI. yüzyılda in a edilmi , ah ap çatısı, kafesli pencereleriyle alımlı bir hanım gibi Prizren'in ortasında duruyor. Medresenin dershanesiy mi , tarihin çok önemli dönemlerine tanıklık etmi .

1878 Berlin Kongresi'nde Batı, Osmanlı mparatorlu u'nu parçalama planları yaparken, bölgenin Müslüman ileri gelenleri bu binada bir araya gelmi . Gazeteci yazar Altay Suroy Recebo lu anlatıyor:

"O zaman Arnavut ittifakı var. Balkanlar'daki tüm Müslüman reisler bir araya gelmi , buranın Osmanlı idaresinde kalması için karar çıkartmı lar. Bu, Berlin Kongresi'nde alınan karara bir tepkiydi ve büyük yankı uyandırmı tır."

Gazi Mehmed Pa a Medresesi'nin önünden yürüyüp meydana gelirsiniz. adırvanda güvercinler su içer. Kalabalık turist grupları Sinan Pa a Camii'nin önünden geçer. Bu toprakların yüzlerce yıldır biriktirdi i tarihi eserlerin yok olup gitmesi bazılarının içini ezer.

Osmanlı döneminde in a edilmi 161 cami, dört medrese, tekeler ve mescitler Sırp saldırıları sırasında ya yakılmı ya yok edilmi . Sava tan sonra da ba ka mezhepten Müslümanlarca yerle bir edilen Osmanlı eserleri mevcut.

Her gitti im yerde mezarlıklara zaman ayırıyorum. Bir zamanlar buralarda ya ayanları yattıkları yerde ziyaret ediyorum.

Prizren'de bir Osmanlı Mezarlı ı var. Kosova Barı Gücü'ndeki Türk birli i el atmadan önce bir çöplük görünümündeymi . Mezarların üzerinde piknik yapıyormu . Türk birli i temizlemi , etrafını çevrelemi , yok olmak üzereyken mezar ta ları temizlenip ortaya çıkarılmı , ama yılların ihmali yine de anla ılıyor. Karaba Türbesi ve bu topraklarda yatan Osmanlı'nın Türk ve Arnavut tebaasının mezarlarına ait ta lar, gelecek günlerin onlara saygınlık vaat etmedi i nin en iyi kanıtı.

Oysa yanı ba ındaki Hıristiyan Mezarlı ı yüksek duvarlarla çevrili, bekçisi var, özenle korunuyor.

incil Der Ki...

Ak amüstü yine meydana dönüyoruz. Prizren'in ortasında yüz-yıllardır akan çe menin tam kar ısında bir masa kurulmu . Ba ında iki Alman Hanım. Beyaz saçlı, iri çeneli, gözlüklü ve yere kadar uzanan beyaz elbise giymi olan, anla ılan genç, gözlüklü ve tobul olanı yeti tiriyor. Masanın kenarlarında B BLA (incil) yazıyor. Masada kitaplar... Cansiperane çalı ıyorlar...

"Kimsiniz, nesiniz?" diye soruyorum.

"Biz Incilciyiz. Biz ncil'e inanırız, incil'i ö retiriz" diyor, bu kadar i tahla konu an birine son zamanlarda rastlamadı mı dü ünüyorum.

"Burası propaganda için yanlı yer de il mi!" diyorum. "Prizren'in yüzde 90i Müslüman."

" sa'yı ö renmek lazım!" diye avaz avaz ba ırıyor. Aslında benimle konu muyor. Dü mesine basılmı bir robot gibi sa a sola dönerek, sahnedeymi gibi jestler yapıyor, "Isa'sız kayboluruz, sa'yı ö renmek gerek!"

"Hz. Muhammed sa'dan sonra geldi. Bence hazır buradayken onu ö renmeye çalı " deyip yürüyorum. Çar ının sonunda kötü In gilizcesi hâlâ kulaklarıma ula ıyor!

"Isa'sız kayboluruz!.. ncil der kiiii..."

Ak am iniyordu. Uzaklardan bir yerlerden ba ka sesler geliyor

du. "Güvertede gezerken aman kunduram kaydı..." diyordu arki. Sokaklar birden kalabalıkla tı. Gece ilerledikçe kalabalık da **Duyuyordu**. Nüfusun yüzde 70'i 24 ya ın altındaydı ve sanırım bunların ço u çe menin etrafındaydı.

Kahvehaneler tıklım tıklım dolu, sokak iti kakı . Herkes gece- nin serinli inde kendini dı arı atmı , bu bunaltıcı atmosferde biraz ferahlamaya çalı ıyordu. Dolu olan kahvehanelerde bir çay isteyip üç saat oturanlar, ama daha çok sokakları ar ınlayan gençler ve aileler gözümüze çarptı, i sizlik gençlerin boynunu büküyordu. Son 10 15 yıldır hemen hemen tüm fabrikalar kapatılmı , ardından sava gelmi , i sizler ordusu daha da kalabalıkla mı tı. Burada çalı mayanlar de il, çalı anlar dikkat çekiyordu.

'Fabrikalar Pul Parasına Özelle tirildi'

Ertesi gün pazar. Fikrimle çıkıp, bir zamanlar 5.000 10.000 ki inin ekmek kapısı Prizren fabrikalarını tek tek ziyaret ediyoruz, içlerine giriyoruz. Hayaletleri kovalıyoruz.

Perlonka plik Fabrikasının bahçe duvarı arabayla git git bitmiyor. Kapıya vardı ımızda yakından bir yerlerden Arnavutça pop arkıları kula ımıza geliyor. Me er adamın biri Perlonka'nın bir zamanlar i çi yemekhanesi olan devasa binasını kiralamı , dü ün salonu yapmı . Hayalet fabrika hayretle bu yeni dü ün salonundaki hareketi izliyor. Sava a kadar bölgenin en büyük iplik fabrikasını . Sava ta Alman birlikleri karargâh olarak kullanmı .

Bir zamanlar 2.500 ki inin ekmek kapısıydı.

Fikrim: "Özelle tirme iki etapta ve çok ucuza gerçeikle tirildi. Önce eski müdürler koca fabrikaları sahiplendi. Hem de be dükân parasına. Eski i çiler atıldı. Tecrübesiz, genç ve ucuz i çiler alındı. Sonra her ey durdu. Çünkü sermaye yoktu. Bankalar kredi vermedi. Her ey öylece kaldı" diyordu.

"Özelle tirme idaresi ba kaniyla konu urken 30 büyük firmanın özelle tirildi ini söyledi" dedim.

" yi de kaç ı çalı ıyor acaba? Onu da sorsaydın. sizlik artıyor.

500 600 ki i çalı tıran fabrikada, imdi 30 40 ki i çalı ıyor. Ya da fabrika hiç çalı mıyor."

Arabaya atladık tepelere çıktık. Kocaman bir fabrikanın önünde durduk. Kapının üzerinde Farmakos yazıyordu.

Fikrim gösteriyor. "Bak bu, bölgedeki tek ilaç fabrikasıydı! 49 ilacın üretim lisansına sahip, ama çalı mıyor! Neden? Kredi alamıyor."

ükran'ın Gizli Bahçesi..

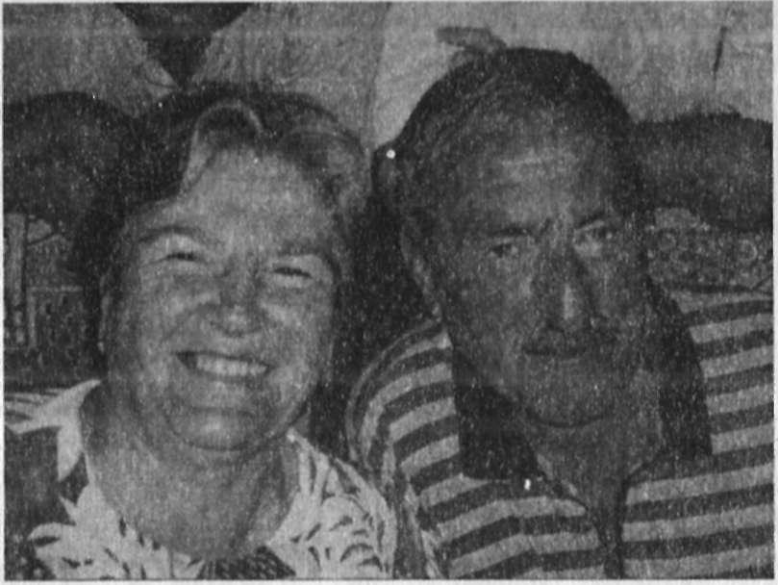
Fikrimle, ükranın asırlık evinin gizli bahçesine geldik.

Dar bir sokakta yükselen, yeni yapılmı çirkin, yüksek bir binanın garajına girer girmez a kınlık içinde kalıyorsunuz. Garajda, çe it çe it bitki, sebze ve çiçeklerin süsledi i bir gizli bahçe sizi bekliyor. A iboyalı bir Osmanlı evi bütün heybetiyle ortaya çıkıyor. Önünde bir çardak ve nilüferlerle süslü bir havuz ve fiskiyeler. Yüzlerce yıllık bir huzur bu bahçeye sinmi , Prizren'deki Türklerin yaşam tarzını anlatıyor. Burada her tür güzellik ve kâbus ya anmı tı. Yan yana yıllarca kom uluk etmi insanlar birbirine kanlı dü man olmu ; kent, sava ve göçlerden, korkudan ve yokluktan bitap dü mü tü. Tüm bunlara ra men gülümseyen çehresini koruyordu. Kalın duvarların ardına saklanmı avlular ve eski güzelliklere sınıksız tutunmu insanlar vardı. ükran ve Hızır onlardandı.

Ellili ya larındaydılar. Hızır, en kötü artlarda bile ne esini kaybetmeyen, kırmızı yüzlü, uzun boylu, gözlerinin içi gülen bir adamdı. ükrani anlatmaya kelimeler yetmez. Bir an yerinde durmayan, ikramda sınır tanımayan, iyili i gözbebeklerine. yerle mi bir Balkan kadını. O bahçeyi, dertle melerimizi, çiçeklerin kokusunu, demlik çaya e lik eden muhabbeti ve bunca karanlı a ra men o gün bizi saran ne eyi ve atılan kakhahaları hiç unutamayaca ım. Asırlık erguvan her eye tanıktır.

Hızır 15 yıldır çalı mıyordu. Yugoslavya da ıldı nıdan beri.

ükran: "15 yıl eyy... 15 yılın adı var!" diyordu. "Hiçbir yerden gelmeden ne olur, nasıl ya anır, bir dü ün!"

Hızır ve ükran "Bedoalı" Kosova'dan iki güzel insan.

"Peki, nasıl baktı sana?"

"Sanatı vardı, çekiç vurdu, marangozluk yaptı. Biraz da Hollanda'dan o lumuz yolladı."

"O ne yapıyor?"

"Araba tamircisi. Hep sıkıntı içinde ya adık. Büyük korkular atlattık. Hep iç sıkıntısı. Ne olacak korkusu. Evlerimiz basıldı. Çocukları kaçırdık. Sava ta yanımıza 3 5 parça e ya aldık sınırlara yııldık. Neler neler..."

"Burası Avrupa'nın göbe i. Neler ya andı de il mi? Kimsenin umrunda olmadı" diye mırılandım Gözya larımızı tutamadık. s- kemlesinden tela la kalktı. "Ben sana bir güzel çay atayım" dedi. "Yok, ben alırım!" dedim. "Nasıl yok! Ben atacam." dedi. Gözlerimizi kuruladık. kimiz de çaydanlı a sarıldık.

Hızır gülererek seyrediyordu... Dedesini hatırlıyordu.

Prizren aksarıyla "Kosovalı bedoalı!" demi ti ya lı adam. Koso valı beddualı mıydı?

KOSOVADA BİR SEÇİM

Onları uzun zaman göremeyeceğimi düşünürken, seçimler söz konusu olunca iki ay sonra kendimi 2004 Temmuzunda yeniden Kosova'da buldum.

Savaştan sonraki ikinci parlamento seçimlerinin arifesiydi. Amerika ve Avrupa'nın siyasi ağırlığı altında yapılan Birleşmiş Milletler, beş yıldır Kosova'da tek yetkili.

Bölgede demokrasi, insan hakları, ekonomik refah, azınlıkların dil haklarına saygı, yaklaşılan seçim kampanyasının ana başlıkları. Seçim kampanyasının hemen başında, Kosova'daki yönetenler ve yönetilenlerle bir kez daha konuştuk.

Kosova Meclisi 120 sandalyeli. Bunun 100'ü Arnavutlara ait. Kalan 20 sandalye azınlıklar arasında bölüştürülmüştü. Bu 20 sandalyenin 10'u Sırpların kontenjanı. Geriye 10 sandalye kaldı. Bunlar da Türkler, Pomaklar, Boşnaklar arasında paylaşıyor. Her bir azınlığın bir sandalye kontenjanı var. Geriye kalan iki ya da üç sandalyeyi seçim sonuçları belirtiyor.

Bir zamanların efsanesi Priştina radyosunda program yapımcıları, Güner Aban, Erol İlek, Ekrem Safçı'yla konuşuyoruz.

"Seçimler anlamını yitirdi" diyorlar. "İlk parlamento seçimlerin

de insanlar **umutlu**du. Sonra parlamentonun hiçbir derde deva olmadığı anlaşıldı. Günlük hayatta da hiçbir şey de işlemedi. En önemli sorunu oluşturan elektrik kesintilerine bile beş yıldır çare bulunamadı. Su sorunu devam etti. Suikastlar önlenemedi. Yönetime yetki verilmedi. Sırp liderler azınlık sayılmadı. Kosova'daki Birleşik Milletler Misyonu 'krallıkta'ya am devam ediyor. İmdi de kalkınmalar, demokrasi gösterisi yapıyorlar. Seçim kampanyası bizim neyimize."

Genel hissiyatı özetlemişlerdi. Priştina'da da Prizren'de de benzer bir küskünlük vardı. Seçimlerle ilgili sorularımdan kaçmıyorlar ya da "Oy kullanmayacağım" diyorlardı. Biri "120 kukla seçiliyor" demişti.

Komedy

Kosova'da, savaşın sonu ilk seçim heyecanı 28 Ekim 2000'de yaşanmıştı. Yerel seçimlere Birleşik Milletler Yüksek Temsilcisi Bernard **Kushner** damgasını vurmuş, kasıtlı olarak halklar arasında da uçurumlar oluşturulmuştu.

NATO bombardımanından yaklaşık iki buçuk yıl sonra, bu defa 17 Kasım 2001'de, Kosovalılar yine sandık başına gitti.

Seçimlerin sonunda ılımlı lider Ibrahim Rugova'nın partisi yüzde 58'lik bir oy oranıyla, içinde Priştina'nın da bulunduğu 30 belediyeden 21'ini kazandı. Ama Rugova, yönetimde söz sahibi olamadı, eli kolu bağı kaldı. Birleşik Milletler yönetiminin Kosova'nın tarihindeki ilk demokratik serbest seçimler olarak nitelendirilen seçimleri, Kosova'daki 110 000 Sırp, hareket özgürlüklerinin ve can güvenliklerinin olmadığını söyleyerek boykot etti. Türklerin büyük çoğunluğu da, Birleşik Milletlerin tavrı nedeniyle seçimlerin uzatılmasında kaldı.

Seçimlerin ardından BM'nin Kosova Misyona Efi Haekkerup, "Seçimlerin başarısızlık anlamına gelmediğini, Kosova'nın statüsünün gelecek üç yıl içerisinde belirlenmesinin mümkün olmadığını" söyledi.

Bu sonuç anlama geliyordu. Arnavutlar seçim sonucunda siyasi ku

rumları ellerinde bulundurmuş olsalar da BM, yönetim üzerinde söz sahibi olmaya devam edecek ve Misyon efi Haekkerup, Arnavut kurumlarında alınan kararları veto etme hakkına sahip olacaktı.

2004 Ekiminde Kosova Priştina'daki üçüncü seçimin heyecanını yaşıyordu. Kosova'ya yeni bir Birleşmiş Milletler yöneticisi atanmıştı. Danimarkalıydı. Diplomat Soren Yessen Petersen'in de yitimi sorunlar altında ezilen halka verebileceği bir şey yoktu.

Petersen'in göreve geldiği gün malul emeklilerden yaklaşık 200 kişi açlık grevine başladı.

Bu gelişimde yönetimde etkili olanlardan iki randevu almıştım. Biri yine Birleşmiş Milletler yetkililerinden idi.

Jeff Bielewicz'e halkın neye oy verebileceğini soruyorum. "Kosova'yı beş yıldır Birleşmiş Milletler idare ediyor. Savunma, adalet, ekonomi ve dış ilişkiler bakanlığı gibi en önemli bakanlıklar Birleşmiş Milletlerin elinde. Peki, bu halk seçimlerde neye oy veriyor?"

O da cevaplıyor:

"Ama birçok kurum da Kosovalıların elinde. Mesela, Sağlık Bakanlığının, Eğitim Bakanlığının başında Kosovalılar var. Tabii, daha çok kurumu onlara devretme çabalarını sürdürüyoruz. Seçimlerden sonra yerel yönetime daha fazla sorumluluk devredileceğini zannediyorum. Bu yavaş bir geçiş süreci. Kosovalılar sorumluluk almaya ne kadar hazır olurlarsa, o kadarını onlara devredeceğiz..."

Bu açıklama gerçeği yansıtmıyordu. Tüm ekonomik kararlar BM'de olduğu için ve tüm bakanlıkların mali kararları da mercilerden çıktıktan sonra herkesin eli kolu bağlı kalıyordu. Başbakanın bile herhangi bir mali karar alma yetkisi bulunmuyordu. Kosova'nın maliyesi bir yabancı elindeydi.

Enerji, su, maden bakımından çok zengin bir bölgeydi burası. Halk hepsinin yokluğunu çekiyordu. Emeklilere ya da savaş malullerine maaşları ödenemiyordu. Evleri bombalanmış evsizler hâlâ sokaklarda, komşu evlerinde yatıyordu. Azınlıkların hakları verilmemiş bir yana geri almıyordu. Burada ya da yarı Türk azınlık, beş yıldır alfabeyle uymuyor diye adlarını bile doğru dürüst yazamıyordu.

Nasıl Bir Demokrasi Bu?

Jeff Biele'y'in de Türkçe konusundaki cevabını merak ediyordum:

"Ama Kosova Parlamentosunda Türkçe konu abiliyorlar. Çevirmenleri var ve Türkçe bir bülten bile basılıyor. Biz, azınlık haklarını özellikle de dil hakkını sonuna kadar savunuyoruz. E er Türkler bu saydıklarım dı ında haklar istiyorlarsa, bunun gereklili ini anlatır, isteklerini dillendirir, yönetimi ikna ederler."

BM yetkilisinin pi kinli i dayanılmazdı.

Türklerin daha önce anayasada tanınan haklarının BM temsilcisi eliyle iptal edildi inden haberiniz yok mu?"

"Öyleyse Türk politikacılar, bunu yeniden gündeme getirmeli ve haklarını geri almak için çaba sarf etmelidir."

Çok sakın, hiçbir hayat belirtisi olmayan bir monotonlukla konu uyordu.

"Vazoyu kırdık. Yapı tırmak mı istiyorsunuz? Buyrun u ra a durun" diyordu.

Bu konuyla ilgili kitapları bulunan, uzun yıllardır mücadele eden hukukçu Altay Suroy Recebo lu'na "Acaba, her eye ra men dil konusu yeniden meclise getirilebilir mi?" diye sormu tum. "Kosova Meclisi'nin yapaca ı bir ey yok" demi ti. "Kosova Misyon efi istese bir gecede bir karar çıkarır. Bizim dil hakkımızı, Kosova Meclisi elimizden almadı ki BM yetkilisi aldı."

BM Basın Sözcüsü Jeff Biele'y'e sormu tum: "Kosova'da BM Misyonu en sevilmeyen kurumların ba ında geliyor. Bunu neye ba lıyorsunuz. Elektrik yok, su yok, konut yok, i yok."

Aynı so ukkanlılı ıyla cevaplamı tı.

"Evet, çok zor durumdalar. Ve sonuçta öfke bize odaklanıyor. Ama Kosovalılar da hiçbir sorumlulu u üstlenmiyor. Elektrik, su, yol istiyorlar, ama faturaları ödemiyorlar. Tabii bunda i sizli in büyük payı var."

Onunla konu urken bunca adaletsizli e bir insan olarak nasıl katlandı ını merak etmi tim. "Sizce nasıl bir demokrasi bu? Hiç Ba

tı demokrasilerine benzemiyor. Muhalefet partisi bile yok" dedi imde yine tahmin edemeyece im kadar ilginç bir cevap verdi ti.

"Muhalefet, demokrasi için bir art de ildir ki! Önemli olan bir ülkede kar it görü lü siyasi partilerin serbest rekabetleridir, ifade özgürlü üdür, özgür medyadır."

Bir deneme daha yaptım: "Mesela" dedim, " çilerin haklarını temsil eden bir parti var mı burada? Batı demokrasilerin de toplunun her kesimi temsil edilir."scanned by darkmalt1

"Buna bir ey diyemem" diye cevapladı. Camdan dı arı baktı.

Kosova'nın nüfusu 2 milyon. Görevli yabancıların sayısı 20.000'i aıyor, iyi bir Lokantada iki ki i 40 avroya yemek yiyebiliyor. Bu para, bir emeklinin bir aylık maa ı. Ama genellikle emekli maa ları ödenmiyor.

Burada sadece yabancılarla i yapanlar, Birle mi Milletler yani UNM K'te veya Amerika Ofisi'nde çalı anlar, yabancı i adamlarına veya yabancı sivil toplum örgütlerine hizmet verenler, yabancıların denetimindeki medya kurulu larına i yapanlar iyi ya am artlarına kavu abiliyor.

Seçimlerde burada yaayan Türkleri Kosova Türk Demokratik Partisi temsil ediyor. Bundan önce de mecliste yer alan KTDP Genel Ba kanı Mahir Ya cılar, bıkkın halka "seçimlere katılın" ça rısında bulunuyor.

"Kazanımlarımızı adım adım geni letmeliyiz. Daha fazla iktidar olmaya çalı malıyız. imdi BM de sanırım bazı konuların farkına varıyor. Artık ekonomide bir eyler yapılması lazım. Yetkiler konusunda karar almaları lazım. Bizim seçmene vaadimiz mücadele etmektir. Olur ya da olmaz. Ama e er bırakırsak daha kötü olur. Her platformda bunu dillendirmeye çalı ıyoruz. Halkımız notunu verir."

Ona ABD temsilcili inin karar mekanizmasındaki önemini soruyorum.

"Bütün dünyada ABD etkisi var. Buradaki tüm kurumlarda etkileri büyük" diye cevaplıyor.

**Pri tina'daki Amerikan temsilcisi
Philip Goldberg**

Her Yerde Amerikan Bayra ı

Amerika'nın Kosova'daki etkisi, seçim zamanı daha da öne çıkmı tı. Yollarda, seçim afi lerinde, lokantalarda ve aklınıza gelebilecek herhangi bir yerde Amerika kar ınıza çıkıyordu. Evlenecek kızlar omuzlarını Amerikan bayra ıyla örterek dü üne gidiyorlar. Arabaların arka camına Amerikan bayra ı konuluyor, lokantalarda masalar üzerinde minik bir ABD bayra ı görebiliyorsunuz.

Biz Pri tina'daki Amerikan Temsilcili ine gidiyoruz. Temsilcilik deyince aklınıza alelade bir bina gelmesin. Orası bir mahalle. Her yanı güvenlik çemberi altına alınmı , içinde onlarca elektronik kapı olan. onlarca sokaklı, kentin tepelerine kurulmu koca bir mahalle. Pri tina'ya tepelerden bakıyor. Birkaç kilometrekarelik alana kimse yakla amıyor.

Philip Goldberg sadece iki ay önce görevi devralmı tı. Pri tina'daki Amerikan temsilcisi. O, Kosova'nın aslında en yetkili ki isi. Amerikan dı i lerinin önemli isimlerinden biri. Dayton Barı Görü meleri'nde Amerikan heyetinin ba ında yer almı tı.

"Sizce buranın halkı bir gün, yabancılara sormadan, özgürce kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olacaklar mı?" diye sordum.

Güllerin ve yeni boyanan **parmaklıkların** önünde duruyoruz.

"Kosova" diyor "Birle mi Milletlerin 1244 Sayılı Kararına göre yönetiliyor. Kosova'yı UNM K yönetiyor. Yerel yetkililer de var. Ama uluslararası topluluk da burada. Kosova belli standartlara ulaınca, demokratik ve mültietnik iklim yerine oturunca son adım atılacaktır."

"Sizce Kosova'nın gelecekteki statüsü ne olacak?" diye soruyorum.

" u anda demokratik kurumların do ru dürüst i ledi i, ekonominin iyi çalı tı ı bir yer olması için gerekli kurumları olu turmaya çalı ıyoruz."

"Ama burası 4 5 yıldır Birle mi Milletler yönetiminde ve ekonomide bir arpa boyu yol gidilmedi."

"Haklısınız. Çok fazla geli me olamadı ve uluslararası topluluk, amaçlarına ula amadı. Ama Kosova, sava ın sonunda paramparçaydı. imdi tekrar kuruluyor. Özelle tirme gerçeikle emedi. Küçük i letmeler hayata geçirilemedi."

"Amerikan Temsilcili i olarak buradaki azınlıkları destekliyor mısınız? Burada azınlık denince sadece Sırp lar anla ılıyor oysa Türkler de var. Ve UNM K yönetime gelir gelmez Türklerin resmi dil hakkını anayasadan çıkardı. 600 yıllık bir kültürel hak gasp edildi. Türkleri dil mücadelelerinde destekleyecek misiniz?"

"Kesinlikle! Biz tüm grupların dillerini kullanma haklarını destekliyoruz. Ama Türkçe zaten burada konu ulan bir dil." "Ama resmi dil olmaktan çıkarıldı."

"Ama kaç tane resmi dil koyabilirsiniz ki! Bunun da bir limiti var tabii ki. Çünkü pratikte bir sürü dilde baskı yapmak bile çok zor." i te yine dönüp dola ıp aynı yere gelmi tik. a ırtıcı olan, Amerika'nın ve Birle mi Milletlerin, özgürlükler konusunda dünyanın çe itli bölgelerine göre de i en söylemleri. Bir bölgede 600 yıllık bir dil, Türkçe, resmi dil olmaktan çıkartılırken, bir ba ka böl

gede yüzyıllardır yerel kalmı bir dil için Avrupa nsan Hakları Mahkemeleri harekete geçirilebiliyor, Batılı meclisler aya a kalkıyor.

Shyqri Nimani

Karı ık bir isim de il mi? Shyqri Arnavutçası, Türkçesi ükrü.

Profesör Shyqri Nimani'yle tesadüfen tanıştık. Arnavutluk'ta doğmuş Belgrad'da büyüdü Kosovalı bir sanatçı. Ya da Yugoslavyalı mı desem. Pri tina Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi profesörlerinden. Son kitabının adı *Arnavud*. Alt başlığı *Osmanlı İmparatorluğunda Arnavud Sanatçıları*. Kallavi bir eser. Elimde tutarken içimden "Ah" diyorum, "Osmanlı'daki sanatçıların alt kimliklerine girersek in içinden çıkabilir miyiz?" Bu eser Kosova'da son dönemde Türk ve Arnavut algılarındaki değişime de ışık tutuyor.

Pri tina'da otelin terasında "Aslına bakarsanız burada her şey 3 000 yıl önce başlamış" diyor, "Bu topraklar Roma İmparatorluğu ve Bizans tarafından yönetilmiştir. Sonra Türkler ve Slavlar gelmiş, ama şimdi bizim zamanımız. Kendi geleceğimiz için karar verme zamanı. Her millet bizimle aynı haklara sahip olmalı" diye devam ediyor. "Biz Sırp yönetimi altında ezilmişiz. İmdi diğer azınlıklara iyi şekilde davranmalıyız. Buranın güzelliği bu. Türkçe'yi, Sırpça'yı, İngilizce'yi, Arnavutça'yı bir arada duymak. Bunlar buranın zenginliği."

Oldukça sert gelişen olaylara romantik bir bakışı vardı.

"*Arnavud* adlı kitabınızı geçen yıl yayımladınız, de il mi?"

"Evet, 2003'te. Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu zamanında devletin önemli makamlarında görev yapmanın yanı sıra birçok sanal eserine de imza attılar. Kitap bunun hakkında."

Aslında kitap ulusal bir tarih özlemini yansıtıyordu. Uzun yıllar, Osmanlı sonra Slav idaresinde kalan Arnavut halkı tarihin bu döneminde ilk kez büyük güçlerin gözdesi oluyor, uluslararası desteğe kavuşmanın heyecanını yaşıyordu. Kitapta Piri Reis'ten, Evliya Çelebiye Mimar Sinan'a kadar Osmanlı'nın ünlü isimlerinin Arnavut kökenli olduklarından söz ediliyor; Mehmet Akif gibi kendini

Türklü e adamı büyük sanatçıların Arnavut köklerinin altı çiziliyordu.

ki Karde ten Biri "Anavut'um" Diyor, Öteki 'Türk'üm'

Bu ve benzeri çabalar Kosova'da Arnavutlar için de çok yeni... Bir zamanlar bir bütün olan halklar bu kısa sürede öylesine birbirinden uzakla tırılmı ki, inanır mısınız Kosova'da bir ailenin içinden "Ben Türk'üm" diyen de çıkıyor "Ben Arnavut'um" diyen de.

Daha önce Prizren'de tanı tı ım, Kosova'da Türk kimli inin ate li savunucularından biri olan Altay Suroy buna en iyi örnekti. Hukukçu ve yazar Altay Bey, Kosova'da Türklerin asimilasyonuna kar ı en ön saflarda yer almı , *Kosova'da Türkçe veya Kimlik Mücadelesi* gibi kitaplara imza atmı tı.

Suroy ailesinin bir ba ka üyesi kuzeni Veton Suroi adını bile farklı yazıyordu. Pri tina'da, günde 24 saat Arnavutça yayın yapan en gözde televizyon kanallarından KOHA'nın sahibi ayrıca yeni kurulan ORA Partisi'nin de bakanıydı. Arnavut kimli inin en önemli savunucularından biriydi.

Altay Suroy'a bunu nasıl yorumlamak gerekti ini sormu tum: "Her isteyen milliyetini kolayca de i tirebiliyor mu burada?"

"Unutmayın" demi ti, "Kosova'da ve Batı Makedonya'da, 1951'den sonra Türklere kendi dilerinde e itim alma hakkı tanındı. Bu 50 yılda kimi Türk aileler, Türkçe'yi sadece evlerinde konu tu. Daha iyi e itim alsınlar diye çocuklarını Türk okullarına göndermediler. Çocuklar ço unlukla okullarda Arnavutça okudular. Arnavutça e itimin tabii ki etkisinde kaldılar. Tabii çıkar ili kileri de tabiiyet seçiminde önemli bir rol oynadı. Bundan dolayı birçok ailede, milli kimlik konusunda ayrımlar ya andı. Çünkü ço u milli kimli inden uzakla mı tı. Anadili Türkçe de olsa Türk edebiyatını, tarihini tanımayan, aileden duydu u üç be kelimeyle sınırlı kalan çok sayıda insan var. Bizde de böyle oldu. Onunla karde çocu uyuz. Biz Türk kültürüyle, Türk okullarında büyümü üz, di er karde çocuklarını Arnavutça okullara göndermi . Bırakın karde çocuklarını bazen ay

nı kandan iki karde ten biri Müslüman; bakıyorsunuz di er karde Hıristiyanlı ı kabul etmi ."

Altay Suroy Recebo lu ile Veton Suroi'nin aynı aileden oldu u na inanmak zordu. Veton Suroi sabah dokuz randevusuna biraz gecikmeli geldi. Batının büyük deste ine sahip KOHA televizyonunun yanı sıra imdi yeni kurdu u ORA Partisi'yle, çok iddialı bir biçimde seçimlere hazırlanıyordu.

"Türkçe biliyorsunuz de il mi?" diye sordum. ngilizce "Televizyonda konu acak kadar iyi de il!" dedi. Her eyiyle, tüm görüşleriyle, Altay Suroy'un tam zıttıydı. "Politik durumu belirsiz bir bölgenin politikacısısınız" dedim. "Burada savunma, ekonomi, dı i leri Batılıların elinde. Sonuç olarak böyle bir bölgede ba ımsız bir politika yürütmek mümkün müdür?"

"Biz kendimizi Batı toplumunun bir uzantısı olarak görüyoruz. Ve Batı'nın, de i im sürecimizde bize yardım etmesini istiyoruz."

"Batı sizce ne amaçla yardım ediyor? Yani Batı size yardım ederken kendi çıkarlarını mı yoksa sizinkileri mi gözetir?"

"Bize yardım ederlerse kendileri de kârlı çıkar. Burada yolunda giden bir ekonomi ve demokrasi onların çıkarmadır, çünkü biz eninde sonunda Avrupa Birli i içinde yer alacağız."

Ne ilgisi var demeyin. Cevap böyleydi.

"Diyelim ki bu seçim bitti ve siz de seçilerek en üst seviyeye geldiniz ya da ba bakan oldunuz. Böyle bir ülkede bu yetkilerle ne yapabilirsiniz? Çünkü elektrik idaresi rlandalıların elinde, tüm yönetim BM'nin elinde. Telekom ihalesini Kosovalı bir irket kazanıyor ama Amerikan Temsilcili i bundan ho lanmadı ı için ihaleyi iptal ediyor. Bu durumda nasıl ekonomiye ya da politikaya yön verebilirsiniz?"

"Bir politika saptadı nızda sabır gösterirsiniz, uluslararası toplumla bir anla ma yaparsınız, ili kelerinizi iyi kurarsınız. Ben kendi adıma bunları yerine getirece imi dü ünüyorum."

Veton Suroi'nin özel kanalı KOHA'nın, Açık Toplum gibi Amerikancı sivil toplum örgütlerinden ve ülkelerde turuncu darbelerle

imza atan George Soros'tan büyük yardımlar aldı ı söyleniyordu. Hazır kar ısında otururken sorduk:

"Seçimlere çok az bir zaman kaldı. Bugün dünyanın çe itli ül-kelerinde genellikle Soros'un destek verdi i politikacılar seçimleri kazanıyor. Siz neler yapabilece inizi dü ünüyorsunuz?"

"Hükümet olaca ımızı dü ünüyorum."

Bu ilk raundu kazanamadı. Ama eminim önümüzdeki yıllarda Kosova siyasetinde adı duyulacaktır.

Bir Seçim Heyecam

Kosova seçimlerine 30'dan fazla parti katılıyordu. Sokaklarda gördü ümüz seçim afi leri ve ara sıra müzikli yayın yapan minibüs-ler dı ında bir seçim belirtisine rastlanmıyordu. Hani o alı ageldi i-miz bayrakları, balonları, insanlarla dolu meydanları Kosova'da gö-remiyordunuz. Seçim kampanyaları sinema, tiyatro binalarında ge-nellikle sanatçıların katılımıyla yapılmaktaydı. ORA Partisi'nden çı-kı ta Cumhuriyet kanı brahim Rugova'nın partisinin seçim konvo-yuna rastladık. Kampanyalarda tüm partiler için iki vazgeçilmez un-sur vardı: biri Arnavut sanatçılar ve folklor, di eri Amerikan bayrak-ları.

Arabalardan sallanan Arnavut ve ABD bayraklarını takip ederek bir toplantı salonunun önüne geldik, içerde 200 ki ilik bir kalaba-lık vardı. brahim Rugova ve di er partililer sahnede oturuyordu. Önlerinde seyircilere do ru dans eden folklor ekibi vardı. Onlar sahnenin dip tarafında sıcaktan bunalmı bir halde birbirleriyle ko-nu uyorlardı.

Dı arıya ta an kalabalıktan bir kadına aniden Türkçe: "Bu parti kazanır mı dersin?" diye soruyorum. Gülerek "Evvvet! Kesin!" di-yor.

Sonra birden ba ım çeviriyor ve Arnavutça bir eylem söyleyerek uzakla ıyor.

Toplantı bitiminde dı arı çıkan kalabalıktan bir adama yakla ıyo-rum. "Rugova da çıkıyor mu?" diye tela la bir soru soruyorum. "Evet,

arkada" diyor, Ama sonra ne dersem diyeyim, Türkçesini unutmu gibi yapıyor ve o da Arnavutça söylenerek gözden kayboluyor.

Bir ba kası gülererek yanımıza geliyor. "Türkçe soru sorabilir miyim?" diye Türkçe soruyorum. Cevap İngilizce olarak geliyor. "Ben sadece Arnavutça veya İngilizce konu urum, ba ka dil konu mam."

İngilizceyi kabul etmek zorunda kalıyoruz. Arkasında yı ılımı Amerikan bayraklarını ve seçim afi leri üzerindeki Amerikan bayranını göstererek soruyorum.

"Burada Amerika çok benimseniyor galiba."

"Amerika bize çok yardım ediyor da ondan."

Gülümsüyorum.

"Neden Amerika size bu kadar yardım ediyor? Sizleri çok sevdi i için mi?" diye soruyorum.

"Çünkü" diyor, "Amerika demokratik bir ülke."

"Peki ya rak'a, Afganistan'a getirdi i demokrasi?"

"Onu bilmem. Genel olarak Amerika'nın her eyi iyi. Biz Wilson'ı, Clinton'ı ve Albright'ı çok seviyoruz. Bize büyük iyilikleri var. Amerika, ba ımsızlık yolunda bize en büyük yardımcı."

Ba ımsızlık, özgürlük kendi kararlarını verebilmek. Birle mi Milletlerden yetkileri devralabilmek, ama aynı zamanda Amerika'nın koruması altında olmak ve kendini güvende hissetmek.

Ben Kosova Radyo Televizyonu'na do ru giderken soru sordum herkesin beni anladıkları halde Arnavutça ya da İngilizce cevap vermelerini neye yormalı diye dü ünüyordum. Resmi olmayan bir dili konu mak istememelerine mi?

Türkçe bölümündeki arkadaşlara kafamda dönüp duran soruları soruyorum.

Ekrem, "Bak" diyor, "Radyonun durumu her eyi anlatıyor."

"Bir zamanlar Avrupa'nın her yerine günde 8 saat Türkçe yayın yapan Pri tina Radyosunun Türkçe Bölümünün sesi iyice kısıldı."

"Yayın bir saat dinlenebiliyor, bir saat sonra dinlenemez hale geliyor."

"O nasıl oluyor?"

"Bir saatimizi bir frekanstan, devamını ba ka bir frekanstan yayınyorlar. Hangi dinleyici bu kadar karga ayla u ra ır."

Erol ilek, "Bir zamanlar Orta Asya'dan dinlenirdik. Mektuplar gelirdi! Mu la'dan, Bursa'dan mektup gelirdi. Avustralya'ya, Kanada'ya kadar ula ırdık."

Her eye ra men, canla ba la, fedakârca çalı maya devam ediyorlardı. Dinleyicileri de onları tüm zor artlara ra men bırakmıyordu.

Çıktık, Pri tina Radyosu kadar dillere destan bir yer daha var ziyaret edece imiz.

Gerçek Derne i. 10 yıl öncesine kadar tam te ekküllü bir kültür merkeziydi. Çok sayıda sanatçı yeti tirmi , sanat ve kültür faaliyetleriyle Türkiye ile bu topraklar arasında bir köprü olmu tu. imdi kültürü ya atma sava mını, hayatta kalma mücadelesiyle bir arada yürütüyor. Gerçek Deme i'nin minik folklorcuları gelece i burada de il Türkiye'de görüyor.

Bugün folklor çalı maları var. Atatürk'ün ve Türk bayra mının asılı oldu u bo bir salonda toplanıyorlar. Ya ları yedi ila on bir.

"Türkçe e itim alıyor musunuz?" diye soruyorum, kahverengi, kocaman gözlü bir kıza.

"Evet" diyor.

"Ortaokul bitince ne yapacaksın?"

"Türkiye'ye gidece im." diyor. Ekliyor, "Eczacı olmak istiyorum."

"Peki ya gidemezsen?" diyorum.

"O zaman" diyor. "Buradaki fakülteye giderim."

"Arnavutçan yeterli mi, bunun için?"

"Yüksekö renim için pek yeterli de il." Küçücük bir kafa lafa giriyor.

"Ben ö retmen olaca ım. Ben de Türkiye'ye gelmek istiyorum."

"Neden?"

"E itim daha güzel. Arnavutça e itim istemiyoruz. Biz

Türk'üz." "Peki, Batı ülkelerine gitmek istemez miydin? ngiltere'ye Amerika'ya?" "Hayır." "Neden?" Hiç duraksamadan cevap veriyor.

"Her yerde iyi e itim var, ama en güzel Türkiye'de. Çünkü Türkçe" diyor.

Türkiye'de kaç ki i bunun bilincinde.

O gün folklor çalı malarını müziksiz yaptılar. Gelmesi gereken müzisyenler bir türlü gelmedi.

Bu kez, bir zamanlar Yugoslavya'nın da gözbebe i olan Koso va'nın milli arki ve dans toplulu u OTA'yı ziyaret ediyoruz. Sava - tan önce bu kurum, Yugoslavya'da ya ayan tüm halkların kültürel zenginli ine ev sahipli i yapardı. Ama artık sadece Arnavut folkloruna yer veriyor.

Agron Shala, OTA'nın yöneticisi. Bizimle Türkçe konu uyor.

"Harpten önce bütün oyunlar vardı. Eski Yugoslavya'dayken Sırların Türklerin danslarına da yer veriyorduk. Harpten sonra Ko sova bölgesi dansları kaldı."

Bana Arnavut folklor kıyafetlerini gösteriyor. " alvar" diyorum. "Çitiyan deriz ona" diyor, "Türk vaktinden kalmadır. Osmanlı'dan."

Birbiriyle dayanı ma içinde olması gereken karde halklar içine kapalı mikro dünyalara ayrı tırılmı tı. Kafalar her geçen gün biraz daha karı ıyor, halklar birbirinden uzakla tılırken, birileri bu bölgenin zenginli ine el koymaya hazırlanıyordu.

Prizren'de Mehmet Bütüç'e sormu tum:

"Sence seçim yapmanın amacı neydi?"

Gülmü "Formalite" demi ti.

Esin kafasını kaldırıp dudaklarını gererek eklemi ti:

"Demokrasinin gere i."

Sonra bana yeni *Dönem Gazetesinin* seçimlere ili kin yaptı ı bir anketi göstermi ti. Seçim tarihine ili kin soruya ankete katılanların yüzde 74'ü kesin bir cevap verememi ti. Cevap verebilenlerin yakla ık yüzde 50'si "Biliyorum" derken geri kalanı "Çok yakında" ya da "Elbet bir gün yapılacaktır" gibi seçenekleri i aretleme ti.

ARNAVUTLUK TAR HİN ARIYOR

Ekim 2004 Yolculu undan

Ah, diyor insan, tarih bize nasıl da unutturuldu. Nasıl kadim dostlarımız, karde lerimiz Atlantik ötesinden de uzak dü tüler bize...

Oysa öyle benzer eyler ya ıyoruz ki. Tepemizde dola an kara bulutlar hep aynı. Yaban ellere köleli e gidenlerimiz. Geli mi ülke lere göç eden bilim adamlarımız hep aynı.

Bir gecede kö eyi dönenlerimiz de aynı. Ve dahası üç kuru a ay sonunu getirmeye, hayatı denkle tirmeye çalı an emeklilerimiz ve günün yarısında dizi ve yarı malar gösterip geri kalanında da vur patlasın çal oyna nla zaman dolduran televizyonlarımız bile aynı.

Arnavutluk'tayız.

Zengin do al kaynakları, stratejik önemi, tabii güzellikleri ve tarihiyle cenneti andıran bir ülke. O da bölgedeki di er ülkeler gibi co rafyasının kaderine boyun e iyor ve yıllardır siyasi karı ıklıklar-la bo u uyur.

Arnavutlar da tıpkı karde ülkeler gibi Balkanlar'ı sarsan ani de-i imden paylarına dü eni alıyor.

Sokaklar dalga dalga gelen ve tüm topluma yayılan Batılı rüzgârların etkisi altında.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde bağımsızlık kavumu tu Arnavutluk. Ülkede bir halk cumhuriyeti kurulmuştu. Cumhuriyetin bağımsızlık Enver Hoca getirildi. Çi ve köylülerin lideriydi o.

1982'de Enver Hoca, yönetimi "dava arkadaşım" dediği Râmiz Alia'ya devretti. Ülkede demokratikleşme sloganıyla i bağımsızlık geldi Alia. Ama sonuç yoktu. Üretim düşmüş, ilerleme durmuştu. Halk ekmek bulamaz haldeydi. Halk iktidarı çökmüştü.

1990'larda ise ekonomik kriz kasıp kavuruyordu Arnavutluk'u. Bankalar iflas etti. Halkın tüm birikimi yok oldu. Ülke iç savaşla süzülendi, isyan başladı. 28 Mart 1997'de ülkeye dış müdahale gerçekleşti. NATO ve Birleşmiş Milletler, Arnavutluk'a çokuluslu askeri güç göndermeye karar verdiler.

Zamanın cumhurbaşkanı muhafazakâr kanadın önemli ismi Ali Berisha'ydı. Biz oradayken ana muhalefet lideriydi. 20Ü5'in temmuzunda bir kez daha ülkenin bağımsızlık geçti.

Onu ana muhalefet partisindeki makamında ziyaret ettim. Masasının arkasında koca bir Rahibe Teresa resmi, yanında sürekli açık duran CNN International.

"Balkanlar, Arnavutluk ve Makedonya'ya baktığınızda bu bölgede örgütlü suç ebekelerinin rahatça hareket ettiğini görürsünüz. Burada, örgütlü suç ebekeleri var. Bir yılın insan öldürdüler. Ö renci hareketini başlatan Azem Haydari'yi öldürdüler ve tüm bu olaylar politik elitler tarafından" diyor bir nefeste. "Onlar diye kimlerden bahsediyorsunuz?" diye soruyorum. "Tabii iktidardakiler" diyor. Fatos Nano ve iktidarını kastediyor. İktidardakiler 1997 olaylarından sonra i bağımsızlık gelen sosyalist partiydi. Bazı ülkelerde tarih tekerrürden ibaretti. Cumhurbaşkanı Recep Mejdani, Eatos Nano'yu başbakanlık atamış, tam o sırada önemli bir muhalif lider Azem Haydari öldürülmüş ve halk yeniden isyan etmişti. Fatos Nano, istifa etmek zorunda kalmış ama kısa bir süre sonra, 2002 yazında cumhurbaşkanı Alfred Moisu tarafından yeniden başbakanlık getirilmişti.

2004 Haziranında Berisha, Sosyalist Parti'ye muhalefet etmekte

ve gelecek seçimlerden umutlu oldu unu söylemekteydi. 2005'te dü leri gerçek olacaktı.

Ekonomi Bakanı Anastas Anjeli ise Berisha yönetimini yerden yere vuruyordu.

"1997'de her ey bitti. Mafya, Berisha hükümeti tarafından desteklendi, büyütüldü. Her ey dibe vurmu tu ali Berisha zamanında Evet kayıt dı ı ekonominin önünü alamadık, ama bu banka sistemleriyle alakalı. Eskiden iki devlet bankası vardı, imdi daha verimli bir sistem var. 15 özel banka var ve bu ekonomimiz için çok önemli. Artık para, kayıt dı ı dola mıyor. Sonra gümrük sistemi ve finans sistemimiz 1992'den sonra olu turılmaya ba ladı, daha yeni oturuyor. Biz ekonomiyi normale tirmeye çalı yoruz."

Kavga eder gibi konu uyordu. Etrafı kasıp kavuran mafyadan söz etti imizde sesi iyice yükseldi ve benimle konu mayaca nını söyledi. Acaba tercüman agresif bir çeviri mi yapıyordu?

Berisha ve Nano iktidar için birbiriyle çatı yordu, ama her ikisi de Amerika Birle ik Devletleri'nin bölge politikaları konusunda hemfikirdiler.www.cizgiliforum.com

Anastas Anjeli "Bence, Balkanlardaki ABD politikası do ru bir politika. Kosova sorununu çözdü ve bu Arnavutluk için çok önemliydi. 1997'den sonra burada istikrarlı bir hükümet olu turuldu. ABD'yle sadece siyasi düzeyde de il, askeri düzeyde de iyi ili klerimiz var. ABD, NATO üyeli i için bizi destekliyor. Avrupa Birli i için de destek alıyoruz" diyordu.

Peki, bir zamanların ba bakanı 2004'ün ana muhalefet partisi ba kanı ve yeni ba bakan ali Berisha ne diyordu?

"Hepimiz Avrupa'yla bütünle meye do ru gidiyoruz ve Avrupa vatanda lı nı kabul ediyoruz. Amerika'nın bölgedeki liderli ini de kabul ediyoruz."

Osmanlı Nasıl Yönetmi ti?

imdi Amerika'nın liderli inden söz edilen bu topraklarda yüzlerce yıl boyunca Osmanlı yönetimi i ba ndaydı.

Bu bölge 1394'te Yıldırım Bayezid devrinde Türk egemenli ine geçmi , yakla ık 500 yıl sonra Balkan Sava larının ardından 1912'de Osmanlı'dan kopmu tu.

aban Sinani, Arnavutluk Devlet Ar ivleri genel müdürü. Osmanlı ar ivlerinin zengin bir bölümü burada bulunuyor ve Sinani, Osmanlı ar ivlerinin, özellikle Batılı bilim adamlarının büyük ilgisi ne mazhar oldu unu söylüyor. Bilin bakalım neden?

"Yabancılar Osmanlı dönemi yazı maları için akın akın buraya geliyor. Özellikle çok kimlikli toplumların nasıl idare edildi ine ili kin bilgiler ve belgeler onları büyülüyor. Osmanlı nasıl sınırsız, gümrüksüz çok dilli, çok dinli bir toplumu yüzlerce yıl idare etmi , bunu merak ediyorlar. Bugün iki ulusu yan yana tutmakta zorluk çekenler Osmanlı'nın dirayeti kar ısında a kınla a dü üyor."

Devlet Ar ivleri Genel Müdürü Sinani, bilgilerin ve belgelerin çıkarlar adına tahrif edildi i, do ruların yanlı a çevrildi i bir dün yada ya adı ımızı söylüyor ve yüzlerce yıllık bir tarihi elimize veriyordu.

"500 senede 150 ferman çıkarılmı tır. Sultanlar fermanlarla köyler kentler kurdurmu tur. imdilerde Osmanlı suçlanıyor. Unutturulmaya çalı ılıyor, kötüleniyor. Herkes biliyor ki, öyle bir yönetim bir daha buralara gelmedi."

Arnavutluk, Osmanlı yönetiminden koptu u günden beri bir dizi i galin ardından Enver Hoca döneminde kapılarını sıkı sıkı dı a kapatana kadar bir yı ın toplumsal karga a ya amı tı. Ba ımsızlı ı kazanı ından sadece iki yıl sonra Birinci Dünya Sava ı ba lamı Arnavutluk bölge bölge, Yunanistan'ın, Sırp ların ve talyanların i galine u ramı tı. Bu i galler sonucu gerek halk gerekse kültürel varlıklar 500 yıldır hiç tanık olmadıkları bir tahribatın kurbanları olmu lardı.

Arnavutluk'ta cumhuriyet ilk kez 1925'te ilan edildi. Sadece üç yıl sonra 1928'te meclis anayasayı de i tirdi Arnavutluk krallık rejimine geçti. Kral Zogo stanbul'da Mektebi Sultanîyi bitirmi Fransız kültürüyle yeti mi bir Arnavut'tu.

Kral Zogo'nun tahttaki iktidarı sadece 11 yıl sürdü ve 1939'da

Arnavut toprakları bu kez fa ist talyan ordusunun i galine u radı. Kral Zogo yurtdı ma kaçmı tı.

Aradan 4 yıl geçecek, ülke bu kez de Alman i galini ya ayacaktı.

Bunca acı deneyden sonra, ülkede bazıları Osmanlı yönetimini hasretle yâd eder oldu ve buna tepki gecikmedi. "Suçlu Osmanlı'ydı. Arnavutluk'un tarihsel geli imini çarpıtmı , geri kalmasına neden olmu tu. Ayrıca modern ça ın gere i Hıristiyanlıktan Arnavutları uzak tutmu , herkesi zorla Müslüman yapmı tı." aban Sina ni bu görü lere iddetle kar ı çıkıyordu.

"Osmanlı döneminde yönetimde Arnavutlar var. Propaganda yapanlar tarihi bilmiyor. Hükümetler hükümet edemedikleri için, kendi beceriksizliklerini bu propagandalarla örtmeye çalı mı lar. Osmanlı yüzünden Arnavutların geri kaldı ı teorisi komiktir. Fermanlarda da açıkça görüldü ü gibi, Hıristiyanların zorla Müslüman yapıldı ı iddiaları da komiktir. Hıristiyanlara hiçbir Osmanlı padi-ahı dokunmamı , üstelik koruma altında ya amı lardır."

Son yıllarda Arnavutluk'un geri kalmasında 500 yıllık Osmanlı idaresinin rolü tartı ılıyor. Osmanlı'nın bu topraklardaki Hıristiyan ları Müslümanla tırarak geli menin önünü tıkadı ı propagandası âdeta bir moda. Çözümse tırnak içinde yeniden Hıristiyan olmak.

Bir de güçlenen milliyetçi akımların söylemleri vardı Arnavutluk'ta. Eski cumhurba kanı ali Berisha'yla konu urken konu gelmi "Türkiye'de Arnavut azınlık var hakları verilsin'e dayanmı tı. ali Berisha, 2004 ba ında TRT'nin di er dillerin yanı sıra Arnavutça yayın da yapması gerekti ini savunmu , bu iste ini Avrupa Par lamentosu'na da iletmi ti.

"TRT, Arnavutça yayın yapsın demi tiniz?" diye hatırlatıyorum

"Evet. Kesinlikle! Bu art. Avrupa Parlamentosu Türkiye'deki reformları büyük ilgiyle izliyor. Ben de bu reformları co kuyla destekliyorum. Türkiye'de Kürtçe, Bo nakça, Arapça yayın ba lıyor. Orada azımsanmayacak sayıda Arnavut da var. Arnavutça yayın ba lamasını tabî ki istiyorum."

"Siz Türkçe yayın ba lattı nız zaman biz de Arnavutça ba latırız" dedim.

Dudaklarını bükerek birkaç saniye bana baktı.

"Burada Türk kökenli bulabilirsiniz... Hımmmmmm dü ünülebilir" dedi ve güldü. "Ben" dedim, "bizzat onlarla kar ıla tım."

Kar ıla mı tım Osmanlı sessizliklerine sı ınmı , eski zamanların görmü geçirmi li ini içlerine sindirmi olanlar vardı. Arnavutluk'un en güzel kenti Berat'ta tarihin içinde ya ıyorlardı.

Nazmi Starova onlardan biri.

"Babam Berat'tan. Dedem İskeçeli. Uzun zaman stanbul Orta köy'de ya adık. Ben be ya ında Arnavutluk'a geldim. Burada kaldık. 1939'da talya Arnavutluk'a girdi. Sonra Almanya geldi. Çok muharebe oldu. Sonra 1944'te Enver Hoca geldi. O vakit rahatladık."

"Hiç dönmediniz mi stanbul'a?"

"Dönemedim, kapandı yollar. 12 sene önce bir vize çıkardım, gittim."

"Bekleriz gelin yine."

"Artık imkânsız. Emekli maa ından yolculuk çıkaramayız."

Koca mavi gözleri gizli bir hüznle kar ık bir heyecan yansıtıyordu. Yetmi ine yakındı. Kısa zaman önce e ini kaybetmi , yalnızlık belini bükümü tü. Bizi evine götürmü tü. Mütevazı bir Berat evinde sehpanın üzerinde bisküviler, çay bardakları, meyve. Bizim için hazırlanmı tı. Duvarlarda e inin resimleri. "Kusura bakmayın, hanım olsaydı ba ka olurdu" demi ti.

Burada Türkler vardı. Ama hızla de i ime u ruyorlardı. De i im önce dinle ba ıyor sonra kimlik ba kala ıyordu. Nazmi Bey'in mahalle arkadaş ının berber dükkanındaki sohbet durumun aynasıydı.

Berber çıra ının adı Tony. Nazmi Bey'e Hıristiyan mı diye soruyorum. "Ailesi Müslüman ama kendisi Ortodoks olmu " diyor. Berat'ta gençler arasında böyle bir moda var" diyor.

Beratta eski ba ları, hâlâ elle tutulur akrabalıkları, karde li i hissediyorsunuz. Ashında, Arnavutlarla tarihten günümüze uza ba lar o kadar güçlü ki.

Örne in iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki yardımla ma yüz-yıllardır süregelen karde li in en somut göstergesi. Arnavutluk Deniz Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri Komando Birli i, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yardımıyla ekillendirilmi . Arnavutluk Silahlı Kuvvetleri subaylarının ço u Türkiye'de Harp Akademisinde e itim almı . Arnavutluk Hava Kuvvetleri Komutanı Astrid Jaupi onlardan biri.

Onu ziyaret etti imizde yüzünde geni bir gülümsemeyle bize arma anlar vermi , nasıl a ırlayaca mını a ırmı tı. Ayrılırken gayri insiyakı sarılmı tık. Akriba gibiydi. "Ben" diyordu, "iki sene Hava Harp Akademisi'nde okudum. 1995 1997 arası. 1997'de Arnavutluk'a geldim. Hava Kuvvetleri komutan yardımcısı oldum. Üç sene sonra Hava Kuvvetleri komutanı oldum." Bunları Türkçe söylüyordu. "Bir kızım var, 17 ya ında Türkçe biliyor, e im de bilir."

Türklerin ve Arnavutların benzerliklerinden söz ediyordu, iki ülke arasındaki sevgi ve yardımla madan. "Türkler bize çok yardım etti" diyordu. 2002'de Türkiye, Arnavut Hava Kuvvetleri'ne 3 milyon dolar verdi."

Arnavutluk'ta ya anan 1997 krizinin hemen ardından iki ülke arasındaki ili kiler yo unla mı ve Türkiye, Arnavutluk'a destek veren ülkeler sıralamasında ilk sıraya yerle mi ti.

24 Mart 1998 tarihinde Ankara'yı ziyaret eden Arnavutluk Deniz Kuvvetleri Komutanı Albay Robert Bali ile Orgeneral Dervio lu arasında, hem stratejik hem de tarihi bir anla ma imzalanmı tı. Bu anla mayla Türkiye, deniz kuvvetlerine, tarihi Pa alimanı'nın bakım ve onarımı için 5 milyon dolar tutarında bir hibede daha bulundu.

Pa aliman'nda Bir Türk Birli i

Tiran'dan Vlore'ye uzun bir yolculuk yapmı , denize ula mı - tık. Vlore Limanı bir zamanlar Osmanlı sadrazamlarından Avlonyalı Ferid Pa a tarafından yaptırılmı tı. Aradan sadece birkaç yüz yıl geçmi ti. imdi Vlore'de Türk Deniz Kuvvetleri'ne ba lı bir birlik var. Biz onlara konuk oluyoruz.

Birli in bulundu u yere varınca gözlerimize inanamıyoruz. Gürsel Yarbay ve 50 derece sıcakta bembeyaz giysileriyle sıralanmı

bizi selamlayan Türk subayları. Sıcaktan kaçıp klimalı rahat bir odada hal hatır soruyoruz. Arnavutluk'u konu uyoruz.

Gürsel Yarbay, Pa alimanı'nın önemini anlatıyor. "Burası" diyor, "Bir dönem, Sovyetler Birli i ve Çin donanmalarına ait denizaltıların bakım üssüyümü . En önemli limanımı , buradan Avrupa'ya açılıyorlarmı ."

Türk Birli i, burada insani yardım faaliyetlerinde bulunuyor, halka sa lık taraması yapıyor. Okulları onarıyor. Türkçe ö retiyor. Ve Arnavutluk Deniz Kuvvetleri'ne çe itli konularda destek veriyor.

Bunun en önemli yanı, birli in burada NATO çerçevesinde bulunmayı ı.

Arnavutluk'ta bir de NATO üssü var. Ülke NATO'ya dahil edil, ama Dıraç'taki üs Avrupa'nın stratejik bir bölgesinde Adriyatik'i kontrol ediyor.

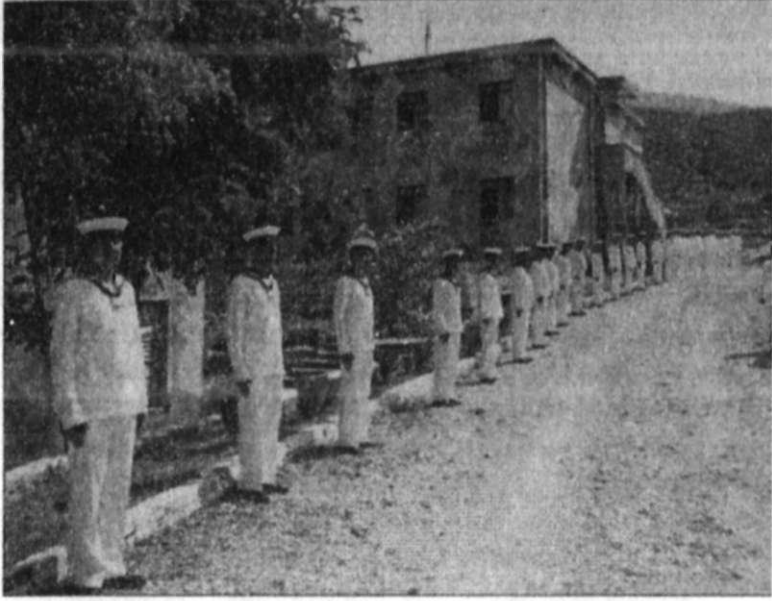
Dıraç'ta Bir NATO Üssü

NATO'ya giri Arnavutluk'ta basın s sık ele aldı ı konuların ba nda geliyor. NATO ve Amerika Birle ik Devletlerine olan ilgi ina nılmaz boyutlarda.

Dıraç Arnavutluk'un en gözde tatil beldesi. Europark Otel'de bul tu umuz KFOR görevlisi Yorgo bizi Dures ya da eski adıyla Dıraç'daki NATO karargâhına götürüyor.

Karargâh Dıraç'ın en güzel plajlarının yer aldı ı bölgede. Komuta talya'dan Yunanistan'a geçmi . Vasili bir papazın o lu. Oda s ın da koca bir haç, Rahibe Teresa tablosu ve masada papaz kıya fetiyle babasının resmi hemen dikkatimizi çekiyor. Selamla tıktan sonra bize e inin stanbullu oldu unu söylüyor.

"NATO için üssün özel bir önemi var galiba" diyorum. Bahçe de çiçek tarhları arasında yürüyoruz. PX'lerin önünden geçiyoruz. Adriyatik uçsuz bucaksız uzanıyor. "NATO" diyor "Arnavutlukla özel olarak çok ilgili de il. NATO, her yerle ilgili, dünyanın tüm ül kelerine yayılmak istiyor. Burası tabii önemli. Adriyatik'i, Balkanlar'ı kontrol ediyor."

Vlore deniz üssündeki karşılama

Foto rafa meraklı, ayrılmadan foto raflar çektiriyoruz. "stanbul'a gitmek istedi ini" söylüyor. Tiran'a dönü yolunda, sahil boyunca yapılan in aatlara hayret ediyorum. Burada bir in aat patlaması ya anıyor.

"Ço u kayıt dı ı" diyor Yorgo.

Dı ardan gelen para, yarım in aatlara dikilen bayraklarla simgeniyor. Para hangi ülkede kazanılmı sa in aata o ülkenin bayra dikiyor. Arnavutluk nüfusunun üçte biri yurtdı nda çalı ıyor.

Bunu bize Tiran'da kar ıla tı ımız Türk i adamı Tefik Ovacık da söylemi ti. "Biz geldi imizde her dört ki iden üçü yurtdı ına gitmeyi hedefliyordu" demi ti.

"Komünist sistemden ayrılınca mülkiyet sorunları olmu . n-sanlar kolektif sistemden bireysel mülkiyete geçerken tarım alanları tespit edilememi ve tarım durmu . n-sanlar, Yunanistan'a domates ekmeye i çili e gidiyorlar. Sonra dönüp iki dolara domates yiyorlar. Halbuki çok verimli bir topra a sahip bu ülke. Komünist yönetim

döneminde büyük seralar varmı , ihracat yaparlarmı , özel giri imci deneyimleri de olmadı ı için imdi her ey durgun."

Tevfik Ovacık 1998'de gelmi . Büyük krizden hemen sonra. Önce hurda demir çelik ve in aat demin üretilen KÜRÜM demir çelikte çalı mı . Birkaç yıl sonra ayrılmı fabrikadan kendi i ini kurmu . Burada sayıları giderek artan Türk i adamlarından biri. Almi ailesini de yanına Tiranlı olmu .

"Ü ç milyon ki inin 500.000'i yurtdı nda çalı ıyor. Resmi ya da gayri resmi" diyor. "En önemli problem kayıt dı ı ekonomi. Bankalarda kredi kartı uygulaması yok mesela."

Yeni yeni kredi kartı veriyorlar ama yaygın de il. Çünkü kredi kartı alabilmek için önce be bin doları bankaya yatırman gerek.

Manhattan yazılı bir lokantanın önünde oturuyoruz.

De i imin neferi

Tiran'da ne yana dönsek Arnavutluk'un modern yüzüyle kar ılıyor. Yüzde 90'ı Müslüman bir ülke, ama yükselen de er Hıristiyanlı ın sembollerıyla adım ba ı kar ılıyor, tüm bölgede oldu u gibi Balkanlar ın bu kö esinde de de i imi kolayca görebiliyorsunuz.

Erion Veliaj de i imin neferlerinden biri. "Yeter" adlı sivil toplum örgülünün kurucusu. On yıldır Birle mi Milletler örgütü bünyesinde çe itli faaliyetlerde bulunuyor. u anda yurtdı ndan büyük destek alan aktif muhalefetin en ünlü isimlerinden biri. Ya ı sadece 27.

NATO ve AB'yle bütünle menin Arnavutluk için en önemli hedef oldu unu söylüyor. "Hükümetler tek ba ına bu süreci oturtamaz, sokaktaki insana benimsetmek lazım" diyor.

"Erion" diyorum, " yi ya ıyor gibisin. Sen nasıl para kazanmayı dü ünüyorsun?"

"Bir araba, küçük bir apartman ve bira satın alacak kadar pâra bana yeter. imden çok memnunum. Birle mi Milletler için çalı ıyorum. 27 ya ındayım ve neredeyse 60 ülkeye gittim. Bir ayda 10 000 dolar kazanmanın ne demek oldu unu biliyorum. lerde ya sıyasetçi ya da üniversitede hoca olurum. Çok mutluyum."

Dünya bu haldeyken, hâlâ "insan" var. Üstelik bizim insanımız.
İşte, Berat'tan Nazmi Bey.

Berath Nazmi Bey Unutulur Mu?

Oysa mutlu olmayan ve sesini hiç çıkarmadan hayata boyun eğenler ço unlukta.

80 dolar emekli maa ıyla geçinmeye çalı an Nazmi'ler var. Yükselen trendlerle ve uluslararası kurulu lardan alınan yüksek bütçelerle i i olmayanlar.

Bir gün önce ona "Geliyoruz, kaleye çıkarız" dedik diye, girdi i eziyeti anlatsam inanmazsınız. Birer dolarlık giri ücretini bize ödetmenin misafirperverli e aykırı oldu unu dü ünümü tü. eker hastasıydı. Tansiyonu iyi de ildi. Tiran'ın kavurucu temmuz sıcaında, devlet yetkililerinden kaleye bedava giri belgesi almak için sıra bekle mi ti ve bizi kaleye götürdü ünde, cüzdana uzanan elimizi tutup, görevliye izin kâ ıdını uzatmı tı.

Bu dünyada, ya amı inceliklerle süslü olanlar, hiç tanımadı ı ama Türkiye'den gelen karde lerine ikramda bulunmak için didi nenler vardı. Nazmi Starova, onlardan biriydi i te.

Kalenin tepesinde durup vadilere, oralarda unutulmu fabrika kalıntılarına bakmı tık.

"Hepsi yıkıldı, yakıldı" demi ti "Fabrikalar vardı. Komposto, rakı, arap yapardı. 4.000 5.000 ki i çalı ırdı. imdi dı arıda çalı ıyorlar. Çocukların hepsi, 13 torunum ba ka ülkelerde. Yunanistan'da, Almanya'da, talya'da, Türkiye'de de var. Bir zamanlar dı arı gönderirdik mallarımızı. imdi her ey dı ardan geliyor. Her ey ate pahası. Üstelik alacak para da yok. Çünkü imdi i yok."

"Hayat emeklilere daha çok vuruyordur" diyorum.

"Emeklilik çok zor" diyor. "45 dolarla emekli oldum, ama her ey ucuzdu. imdi 80 dolar alıyorum. Yetmiyor, çocuklar yardım ediyor."

Gelen yeni gün zarifle tirmiyor ya amı; kabala tırıyor, zorla tırıyor. Gelen gün "Kendini dü ün" diyor. Birileri, geçmi zaman incelikleri ve eme in lezzetliyle yetinirken, birileri kasırğa gibi geçiyor hayatların üzerinden.

Bütün bunlar hep küçücük bir ülkede olup bitiyor.

GÜMÜLC NE'YE DO RU YOLLAR DÜ ÜMLEN YOR, PSALADAN ÇIKINCA ROMANT ZM B T YOR

Temmuz 2004 Yolculu undan

tik kez karayoluyla bir yolculuk yapacak, Batı Trakya'ya gidecektik. Vizemiz tamam, kameraman Erkut, oför İltan'la yola çıkıyoruz. Keyfimize diyecek yok. Selanik'te anneannemin annesinin do du u yere gidece im. Selanik'te Atatürk'ün evini görece im. Sonra Gümülcine'deki ve tskeçe'deki soyda ları ziyaret edece im. Sınırdan biraz bekletiliyor sonra giriyoruz. Kalabalık var, normaldir diyoruz.

Sonra gün kızıl ırken uzayıp giden yolun iki tarafında nice göçler görmü , nice sava larda ölmü ve her seferinde dirilip, ye ilere bürünmü topraklara bakıyorum. "Bu yolculu u çekelim" diyorum. Hikâyeye böyle ba lamayı dü ünüyorum.

Erkut, uzayıp giden yolu birkaç dakika arabann içinden çekiyor. Sonra arabann içinde beni çekmek için a a ı iniyor. Bir de günbatımında rüzgârla e ilen otları panlıyor. Bu plan bitti, yola devam ediyoruz.

Ve bir anda arkamızda bir araç beliriyor. Bir iki dakika takipten sonra önümüze geçip durmamızı emrediyor. Yunan jandarma araçları bunlar.

Önce İtan iniyor. Kâ itları gösteriyor. Bir ba ır ı ça ır ı ba lıyor. Erkut da iniyor. Sonunda ben de iniyorum. Önce Türkçe (çou Türkçe biliyor) sonra ngilizce, "Ne istiyorsunuz?" diye soruyorum.. Güne gözlüklü, iriyarı, kaba saba dört adam. Kameramana "Sen bizim araca geleceksin. Sınırdaki karakola gidece iz" diyor. Bu arada biri arabaya do ru Erkut'u arkasından iteliyor. Erkut. gidip onların aracına oturuyor.

Erkut'a, bizim araca gelmesini söylüyorum. "Uzatmayalım, gidip dertleri ne anlayalım" diyor. "Aracımızı terk etmeyece iz" diyorum. "O zaman bizden biri sizin araca binecek, çünkü yasak çekim yapıyorsunuz. Ya da kamerayı alırız" diyorlar. Sabrımın son zerrelereğini kullanıyorum. "Kolaysa gel al" diyorum. Bizim arabanın lasti ine tekme atıyor. Gülüp arabaya biniyorum.

Soldan biri arabaya biniyor, sınıra geri dönüyoruz. Nezaketin zerresi bile yok. Adi suçlu gibi karakola sokuluyoruz. Bize casus olarak bakıyorlar. Orada iki saat öylece bekletiliyoruz. Ben TRT'yi, di lerini, geli imizden haberdar olan birkaç ki iyi ve Gümülcine Konsolosluk u'nu arıyorum. Derken bir araç e li inde yola dü üyoruz. Dede aç Polis Merkezi'ne geliyoruz. Gelene kadar nereye götürüldü ümüzü bilmiyoruz. Gece olmak üzere, açlıktan tansiyonum alarm veriyor. Tiroit hastasıyım, çarpıntım ba lıyor. Polisler bir bir önümüzden geçip, kötü kötü bize bakıyorlar. Biz öylece orada oturuyoruz, iki saat daha geçiyor.

Derken yine araçlara binip Gümülcine Polis Karakolu'na varıyoruz. Bu kez karanlık bir odada aç biilaç bir saatlik bir bekleyi ba lıyor. Derken Türkçe konu an pek ne eli bir adam, bir kadın ve sivil birileriyle komiserin odasına alınıyoruz.

Gümülcine Türk Konsolosluk u bir görevli yollamı , ama onunla görü türülmüyoruz. Komiser, çekti imiz kaseti onlara vermemizi ve Erkut'un Yunanca bir belgeyi imzalamasını istiyor. Erkut, "Konsolosluktan biri bu kâ itta yazanları bana çevirmedikçe imzalamam"

diyor. Sükûneti dikkatimi çekiyor. Onun tavrı adamı sindiriyor. Di-
erleri İtanla akala rp "Biz kom uyuz canım" mavrasına yatıyorlar.

"Bu ne biçim kom uluk" diyorum. "Biz tüm i lemleri yaparak
size konuk olduk. Bir program çekimi için buradayız. Elçili inizin
bilgisi ve izni var. Dı i leri bakanınıza kadar çıkaca ım."

Konsoloslukta Barı Bey içeri giriyor. Onu da ayrı bir odada
"söyle iye" tabi tutmu lar. "Uzatmayalım, imzalayalım u kâ ıdı, ka-
seti de verin bitsin" diyor. "Mümkün de il" diyor Erkut, çok sakın.

"Ne imzaladı ımı bilmek istiyorum." Tercüme ediyorlar. "Yasak
bölgede çekim yaptı ı için kasetine el konuldu una dair" ibrazı im-
zalaması isteniyor. Erkut "Oranın yasak bölge oldu una dair bir i a-
ret, yoktu. Sınıra geri dönerken de bize bu i areti göstermelerini is-
tedi imizde gösteremediler, imzalamam" diyor.

Bir saat daha geçiyor. Açlık midemi bulandırıyor. Gece saat
10.00. Barı Bey "Ben imzalayayım siz de verin kaseti. Gidelim bu-
radan" diyor. "O sizin bilece iniz i " diyorum. "Ayrıca kasette Türk
sınırından geçi imiz de var. Niye onlara kendi sınırımızın çekimini
verelim?"

Gece 12'yi biraz geçiyor. "Hadi sizi yeme e götürelim, tatlıya
ba lansın" diyor ba komiser. Di lerimi gıcırdatıyorum. "Buradan
hemen gitmek istiyorum. O kadar" diyorum.

Batı Trakyalı soyda larımızın onlarca yıldır çektiklerini dü ü-
nüyorum.

Bir iki gazeteci arıyor. "Hayrola?" diye soruyor. Human
Watch bölge temsilcisi arıyor. "Geçmi olsun" diyor. TRT haber
dairesi, "Geri gelin, i büyümesin... Malum!" diyor. Karakoldan
çıkarken arkası bize dönük ellerinde kameralar bir grup görüyo-
rum. Herhalde bu gece karakolda olay var, diyorum. Arabaya yü-
rüyorum. Biz hareket eder etmez kameraların ı ıkları yanıyor ve
bize do rultuluyor. Arka koltuktan alkı i areti yapıyorum. "Ce-
saretinizi yeni mi topladınız?" diye ba ırıyorum. İtan'a durması-
nı söylüyorum. Ama onlar istedikleri kareleri almı oldukların-
dan hızla yürüyüp gidiyorlar.

Gümölcine'de bir otele yerle iyoruz. Konsolosumuz Hüseyin

Avni Botsalı ve e i bizi yeme e götürüyor. Saat gece 01.00 "Bu i ler böyle" diyor.

Türk isminin yasak oldu u, tüm Türklerin Müslüman adı altında asimile edilmeye çalışıldı ı, dünya insan hakları örgütlerinin her türlü i kence, suikast ve haksızlı a sa ır ve dilsiz kaldı ı bir dünyada i ler böyle.

Türkçe okullar giderek azalıyor, öğretmen yetmiyor, Türkiye'de okuyup gelenlerin "denkli i kabul edilmiyor, seçilmi müftüler saldırıya u ruyor, yerlerine ba kaları atanıyor. Türk çiftçilere ait topraklar kamula tırılıyor, Gürcü ve eski Sovyet vatandaşları bölgede iskân ediliyor. Ve Osmanlı eserlerinden, camilerinden her gün biri ölüyor, kundaklanıyor, yakılıyor, yıkılıyor... Ama medeni dünyaya duymuyor.

Ertesi gün, dönmemiz istenmi ti. Ö leye kadar Gümölcine'de konsolosluk u ziyaret edecek ve *Ö retmenin Sesi* dergisinin yazıhanesine u rayacak, bir de lhan Ahmet'i görecektik. Her üç yere de giderken, arkamızda sivil bir araba, içinde kendini Hollywood filmlerinde zanneden güne gözlüklü adamlar. Konsolosluktan çıkarırken, arabada sıkılmı lar gölgeye "çömmü lerdi". Bizi görünce aya a kalkıp arabalarına gittiler. Kolları bedenlerinden hafif ayrık, boyunları kasılı, çeneleri gö üslerine yapı ık ve hafifçe sa a dönük yürüyorlardı. Gözlüklerinin ardından baktılar.

Selanik, İskeçe, Rodop ve göremedi imiz dostlar! Bu i burada bitmedi. Ba ka bir sefere kucaklamak üzere.

BULGAR STAN'DA 'EK DEMOKRAS "

Bulgaristan 2007'de Avrupa Birli i'ne tam üye olacak. Demokrasi Bulgaristan'da henüz çok yeni. Sadece 15 yıl oldu sistem de i eli ve bakın Deliormanlı çiftçi Hüdaim nasıl tanımlıyor demokrasiyi: "Ek iii ama çalımlı". Leman, lise ö rencisi "Demokrasi geldi ama demokrasiyi ya amak için imkânımız yok." Ve ünlü heykeltıra Vecdi Ra idov diyor ki: "Öyle bir demokrasi yaptık ki dünyada e i yok." Ve Nevriye Teyze de yakınıyor demokrasiden "Yüzde 10 çok zengin geri kalan çöp topluyor."

Ve Razgrad'da bir müftü vakıf mallarının Müslümanlara bir türlü iade edilemedi ini söylüyor, iadesi bir yana kullanımları da engelleniyor. 500 yıllık brahim Pa a Camii ölüyor. Kiliselerin restorasyonuna çuvalla para ayıran Açık Toplum Vakfı Ba kanı Rayna "Pek adil bir durum de il ama n'apalım, kiliselerin lobi faaliyetleri daha yo un" diyor.

Bulgaristan 2007'de Avrupa Birli i'ne tam üye olacak. Tabii uslu olursa. Üyeli e sadece iki yıl kala mafya ülkeyi kasıp kavuruyor. 2004 yazında Bulgaristan'da incelemelerde bulunan Bryan Davis adlı ngiliz uzman raporunda, "Mafya devlete meydan okuyor" sözlerine yer verdi.

in ilginç yam Bulgaristan'da mafya faaliyetlerinin Avrupa Birli i üyeli i yakla tıkça daha da büyük bir ivme kazanması. Çeteler arası güç kavgası ve Avrupa fonlarından gelen milyonlarca avroyu payla ma sava ı, Sofya'da, Hollywood filmlerine ta çıkartan görünütlere sebep oluyor.

Bir lokantanın önünde uzayıp giden siyah Mercedeslerden uzun siyah deri pardösülü, dazlak kafalı ve gözlüklü adamlar iniyor. Kapılar açılıyor, korumalar arasında kaybolmu birileri lokantaya giriyor. Bu bizim gördü ümüz. Gazetelerde bir Mercedes'in yanında yatan bir adam resmi. Arabaya binerken taranmı bir "baba". Bunlar Sofya'da ola an haberler, kimse a mıyor.

Metin Akınla bulu uyoruz. Yıllardır Sofya'da. Anadolu Ajansı temsilcisi. Bürosuna girilmi ve bilgisayar, hard disk ve tüm disketleri yok edilmi . "Burası böyle" diyor.

"Birileri çok büyük paralar kazandı. Bu paralar demokrasi içerisinde iyi bir sermaye oldu. Lokomotif gücünü olu turdu. Mafya irketle tı. Mafyanın henüz irketle medi i dönemlerde devlet radyosunda bir reklam yayınlanıyordu. Kulaklarınıza inanamazdınız. Fonda *Baba* filminin müzi i çalıyor. Tok bir erkek sesi 'Biz size gelmeden siz bize gelin' diyor. Bu bir sigorta irketi. Sigorta irketi bunu söylüyor insanlara. Bize mutlaka gelin sigortanızı yaptırın. Yoksa biz size geliriz. Devletin radyosunda böyle bir reklam yayınlanabiliyordu. Gerçekten de arabasını bu irkete sigorta ettirmeyen birinin arabası aniden yok oluyordu. O araya dursun birkaç gün sonra kapısına bir adam gelip 'Arabayı geri almak istiyorsan u kadar para ver artı sigortanı yaptır' diyordu. Benzer örnekler çoktu."

Bulgaristan'da kayıt dı ı ekonomi toplam ekonominin yüzde 40'ına yakın. Bu 6 7 milyar dolar gibi bir rakam ediyor. Rakam büyük olunca kopan gürlütlü de büyük oluyor.

2004 sonbaharında mafyanın ünlü isimleri Sofya'nın ortasında birer birer öldürülüyordu ya bir loto bayiinde ya bir lokantada ya da soka ın ortasında, ama mutlaka bir Mercedes'in yanında.

Metin anlatıyordu: "Sosyalizm bir halk ortaklı ıydı. Ortaklık 1989'da bitti. Bir ortaklık biterken, u kadar malımız, u kadar pa

Yıldız İbrahimova ve annesi Nevriye Teyze'yle birlikte.

ramız var, öyle bölü elim denir. te bu bölü me adaletli olmadı. Halkın yüzde 80'lik bir bölümü bu mal ortaklı ından payına dü eni alamadı. Sadece yüzde 10'luk bir bölüm, malları aralarında payla tı. Güya halk özgürle ti. Ama parasız özgürlü ün bir eye benzedi ini gördüler. Halkın geneli, eskisinden daha kötü durumda ya ıyor. Eskiden çok az kira ödüyordu. imdi kira da yiyecek de ate pahası. Çok küçük bir kesim, burjuva sınıfını olu turdu. Bunların ço u kara parayla zengin olanlar. Bir gün önce Sovyet yapımı küçücük otomobillere binerken, ertesi gün Mercedes'lere binmeye ba ladılar. Bir gecede nasıl elde edildi bütün bunlar?" Nasıl elde etmi lerdı?

1989'da Do u Bloku'nun çökmesiyle Bulgaristan demokrasiye ilk adımlarını atmı tı. 1990'da ilk genel seçimler yapıldı. Bulgaristan, rotasını Batıya çevirmi ti ve ilkin MF paketleriyle tanı tı.

Acilen özelle tirmeler yapıldı. Havayollarından demiryollarına, telekomünikasyondan hidroelektrik santrallerine kadar her ey satıla sunuldu. Özelle tirmelerde o kadar acele edilmi ti ki ilk özelle tirmeler yapılırken henüz konuyla ilgili bir yasa bile yoktu.

1997'de Birle ik Demokratik Güçler hükümeti iktidara geldi. Seçim vaadi, i sızli i azaltmak ve ya am ko ullarını iyile tirmektir. Ama ilk i i, devleti küçültmek adına on binden fazla i çiyi soka a atmak oldu.

sizlik o gün bugün Bulgaristan'ın en yakıcı sorunu. Halk hızla de i en ko ullara uyum sa lamaya çalı ıyor.

Nevriye İbrahimova, Sofya'da ya ayan ve artık parmakla sayılan Bulgaristan Türklerinden biri. Aslen Silistreli. Dünyaca ünlü sanatçı Yıldız İbrahimova'nın annesi.scanned by darkmalt1

Mütevazı evinde onun her eyi bilen mavi gözlerine dalmı , oturuyorum. "Birileri çok zengin Nevriye Teyze" diyorum.

"Yüzde 10 öyle ya ıyor" diyor.

"Çok büyük arabalar görüyorum. 100.000 200.000 avroluk."

"Görürsün. Kapitalizm bu demek. Yüzde 10 çok zengin, geri kalan çöp topluyor. Çöp toplayanımız da var. Önceleri yoktu, i sizlik de yoktu. Hatta i i be enmez bırakır ba ka i e giderdin, ama imdi?"

"Ama Nevriye Teyze" diyorum. " imdi özgürlük var, demokrasi var."

Gülümseyen gözlerini kısıp bana bakıyor.

"Haydi, gel, Vecdi'ye gidelim. O sana demokrasi anlatsın" diyor.

Yıldız dı arıdaydı. Dönmesini bekledik. Gelir gelmez arabaya atladık Sofya'nın zenginler mahallesi Buyana'ya do ru yola koyulduk.

Vecdi Ra idov aile dostlarıydı. Bulgaristan'ın dünyaca ünlü heykeltıra ı. Aydınların ço u gibi o da geçmi e kırgın, bugüne öfkeli. Buyana'da kalın duvarların arkasına gizlenmi , köpekler ve hizmetkârlarla korunan koca bir evde oturuyordu. Evin arkasında atölyesi vardı. Bahçe heykellerle doluydu.

En çok Hak ve Özgürlükler Hareketi adlı Türk partisinin durumuna üzülüyordu. "Parti cahil ve gözlerini para hırsı bürümü adamların eline dü tü" diyordu

"Politika aslında bir mafya! Kendi içlerine kapanıyorlar. Ne kadar cahil adam varsa politikacıların etrafında yalaka. Olan halka oluyor, halk aç açık bekliyor."

Gün kararına kadar konu tuk. Vecdi Ra idov kula ıma a ina hikâyeler anlattı. Türklerin güvenecek kimsesi olmadı mını, koltu a oturanın Türklü ünü unutup paranın tabiiyetine geçti ini söylüyor örnekler veriyordu.

Çukurköy'de Hüdaim ile Recep

Ertesi gün yola dü tük Sofya'dan Deliorman'a gidiyoruz. Bereketli topraklar saatlerce bize e lik ediyor. Yol üstünde Çukurköy'e u ruyoruz. Hüdaim Üzeyir ve Recep Nasuh güleç yüzlerle kar ılıyor bizi.

Yıllardır Çukurköy'de çiftçilik, hayvancılık yapıyorlar. "Bir zamanlar sendika ba kanları, fabrika müdürleri, vali, aklına kim gelirse bir bütündük. Ayrımız gayrımız yoktu. Birlikte yemek yenirdi. urada bizi otururken görseler imdi kafasını çevirip geçenler o zaman dostluk ederdi. Bir günde her ey de i ti. Demokrasi gelmi ti. Birilerininin cebine para girmi ti."

Bulgaristan'a gelen demokrasiyi limona benzetiyorlardı. Hüdaim bu yöreye özgü anlatımla "Limon gibi durmuyor, ama me er li monmu . O zamana kadar hep elma gibi görünmü . Hart diye ısı rınca ek i mi ek i çıktı. Demokrasi böyle i te. Çok ek iii ama çalım lı. Isırınca anladık."

"Balkanlar'da Türklerin en güçlü oldu u ülke Bulgaristan. 2004'te Türk partisi Hak ve Özgürlükler Hareketi koalisyon orta ı. Bunun bir yardımı olmuyor mu size?" diye soruyorum.

Hüdaim, "Olacak zannettik" diyor. "Ama onların yardımı kendilerine oldu. Kısaca durumu özetlersek, hükümete yakın olanlar parayı topladılar. Bizle kimsenin ilgilendi i yok."

Avrupa Birli i sürecinde buraya bazı kurumlar aracılı ıyla çok para pompalandı. Bazı çiftçiler i lerini uydurup, projeler hazırlayarak AB fonlarından yararlandılar. Bu AB fonları neyin pe inde o da ayrı bir konu.

Çukurköylü Hüdaim ve Recep. Bulgaristan'daki demokrasinin "ekşi" tadını bilen iki çiftçi.

İsparuh'a yani Kemallere gelirken yine yol kenarında geni araziler. Birkaç çiftçi görüp duruyor, durumu soruyoruz. "AB lafları başladıktan sonra aniden zengin olanlar oldu. lerini uyduranlar." O bir ziraat mühendisiydi. Geni araziye gösterdi. "Buralar onlarca küçük çiftçiye aitti. Fakirle tikçe toprakları kiraladılar. van Kriçinov denen adam, 100.000 dönümden fazla topra ı böyle topladı. Halk çaresiz, bir e e i bir atı var adamın, topra ndan verim alamıyor. yi bir kira teklif edilince kar ı koyamaz duruma geldi. Böyle böyle toprak üç be ki inin elinde birikti. AB'nin istedi i de buydu. Kolay kontrol edilir ta rımın yolu bu. Hak ve özgürlüklere oyumuzu verdik. Özgürlü ümüzü aldık ama hakkımızı gasp ettiler. Bu topra ı tekeline alanların hepsi onların adamları. Tarım bakanı Türk. Ama bize bir faydası yok."

Bir Eski Kral ve Türk Partisi ktidar

Türk partisi, 2001'de 50 yıllık "bir sürgünden dönen ve bir ay içinde ba bakan olan Bulgaristan'ın eski kralı Simeon un partisiyle birlikte iktidarda.

2004'te hükümette 2 bakan ve 20 milletvekiliyle temsil ediliyorlardı.

2005 sonbaharında güçlü bir ekilde bir kez daha koalisyon ortada oldu. Üç bakanlık aldılar. Arı milliyetçi parti ATAKA'nın saldırısına uğradılar. Bundan dolayı demokratların sempatisini kazandılar. Ama inancılı yanı, onlara oy verenler çaresizlikten verdiklerini söylüyorlar.

Onlardan randevu almak çok zordu. Türkiye'den bir gazeteciyle görüşmek istemediklerini düşünmeye başladım ki bir iki isme ulaşamadım. Peki parti başkan Ahmet Doğanla görüşemez miydim? "Zor, çok meşgul"dü. www.cizgiliforum.com

Parti binasında Merkez Komite'nin toplanacağını, orada görüşebileceğimi söylediler. Gittim. Genel Başkan Ahmet Doğan, yardımcısı Sofya Valisi Vladimirov ve diğerleri yuvarlak bir masada şifenski gibi oturuyorlardı. Toplantıdan önce sadece bir dakika görüntü almak için iznimiz oldu u söylendi. Sanırım Kral Başkan Simeon'dan bir randevu almak daha kolay olacaktı.

Kendimi hakarete uğramış gibi hissettim. Odadan içeri girdiğimde Ahmet Doğan adını hamle yaptı. İmza ayağına bile kalkmaya teşebbüs etmedi. Yanındakine döndü ve Bulgarca bir şeyler söyledi. Dümanca bir tutumu oldu u bile söylenebilirdi.

Sebebi sonradan anlaşıldı. Hak ve Özgürlükler Hareketi artık bir Türk partisi olarak anılmak istemiyordu. Ziyaretimizden hemen önce, Amerikan büyükelçisinin, Bulgaristan'da azınlık partilerini pek sıcak bakmadığını yönelik beyanatı basında yer almıştı. Oysa Bulgar meclisindeki 20 Türk milletvekilinden bazıları sadece Türkiye'deki göçmen oyları sayesinde meclise girebilirdi. Bunlardan biri Ahmet Hüseyin'di.

Telefonda görüşmüştük. Beni meclise götürecekti. Meclisin kırılmızı halıları üzerinde yürürken duvarlarda asılı foto raflara bakıyordum. Bulgaristan'ın Osmanlı'dan ayrılışı, ilk devlet başkanları, ilk bakanlar, meclis başkanlarının resimleriydi bunlar.

"Bir Türk partisinin mecliste bulunması neleri deşirtiyor?" diye soruyorum.

"Türk partisi olarak geçiyor dünyada ama" diyor, "bizim Bulgar üyelerimiz de var. Yönetim Kurulunun başkan vekili Bulgar'dır. Kendisi Sofya valisidir."

Hak ve Özgürlükler Hareketi Türk damgasından kurtulmak için büyük çaba harcıyordu. Sorumu yineliyorum.

"Partinin, koalisyon hükümetinde yer alması Türkler açısından ne gibi iyileştirmeler sağladı. Çünkü konu şu umuz birçok tarım işçisi çok maddi durumda. Türkler koalisyon ortağıysa tarım bakanını Türk'lese, o zaman niye Türklerin durumu kırsal alanda bu kadar kötü?"

"Kötü durumlar diyemeyiz. Avrupa fonlarından gelen yardımları bütün Bulgar vatandaşlarının kullanma hakkı var. Kullanmayanlar zorlanıyor."

500 milyon avro Avrupa fonlarından gelmesi gelmesine, ama halka ne kadar ulaşıyor bilinmez. Zaten Avrupa fonlarını kullanabilmek bir maharet işiydi. Razgrad Valisi Behçet Küçükov, Avrupa fonlarına ulaşabilmek için iyi projeler üretmek gerektiğini ve bunun epey paraya mal olduğunu söylüyordu.

Bu küçük çiftçinin becerebileceği bir işti de idi.

Deliorman'ın Ferhatlar Köyü'nden çiftçi Bilal İbrahim tütün yetiştiriyordu.

Eskiden alımların çok daha iyi olduğunu söylüyordu. İmdi tütünü devlet almıyor, diyordu. Tütünün kilosuna üç leva aldığını söylüyordu. Yol kenarında oturmuş konu urken afilli bir cip hızla yanımızdan geçti., Bilal "Bak!" dedi. "Bu adam işini uydurdu. Projeler hazırlattı. Binlerce dekar arazisi var işimdi. Bizim gibi küçük çiftçilerden kiraladı. Ürünü araçlara pazarlıyor. 18 bin dekarı var." "Senin kaç dekarın var?" diye soruyorum. 10 dekarı olduğunu söylüyor.

Sonsuz tarlalar arasından Sarman Köyü'ne geliyoruz. İlk dikkatimi çeken kıvrımlı tenekeden yapılmış camii minaresi. Küçük bir kulübenin üstüne oturtulmuş .

Talat Aliyev, Sarman Köyü eski muhtarı. O da tütün yetiştiriyor.

yor. Altın renkli yapraklar arasında konu uyoruz. Onun ciddi kah-verengi gözlerinde umutsuzluk görüyoruz. "Aracılar nasıl devreye giriyorlar?" diyorum. "Zorda olan çiftçiye yana ıyorlar" diyor. "Benim param var, sen zordasın, ver tütününü bir, bir buçuk levaya diyorlar. Zamanı geldi inde üç levaya satıyorlar."

Parti merkezinde konu tu umuz H Ö H milletvekili Ünal Lütfü: "Bakanlarımızdan biri tarım bakanı" diyordu "Tarım Bakanlı ı bizim soyda larımızın tütün problemlerini hemen hemen çözdü. Süt ve et problemini çözdü" diye ekliyordu.

Çok ık görünüyordu. Parti merkezinin önünde art arda dizili BMW'lerin önünde konu mu tuk. Kravat ve mendili ye il satendi. "Parası olan AB fonlarından yararlanıyor. Küçük çiftçi her gün biraz daha küçülüyor" dedi imde, geni bir gülümsemeye " imdilik öyle" demi ti. " n allah AB'ye girince adil bir ekilde çözülecek."

Deliorman: Pehlivanlar Yata ı

Burası delice ko an atların ve pehlivanların anavatanı diye bilinir Deliorman aslında bir iirdir.

Kemaller'de bir festival var. Ve yıllardır ilk kez yapılıyor.

Buranın Bulgarca adı İsparuh. Koca bir alanda binlerce insan. Bu bir Türk festivali. Atlar bir yanda, pehlivanlar bir yanda, zurnalar çalınıyor, davullar vuruluyor. Alanda heyecan da var kırgınlıklar, umutsuzluklar da.

Ço unlu u pırıl pırıl yüzlü gençler. Konu urken kararılıyorlar. Hepsi liseyi yeni bitirmi ve i sizler.

sizlik ülkenin her yanında, ama en çok Deliorman'ın köylerinde, kasabalarında.

bulanlar dü ük maa la çalı ıyor. Üniversiteye gidenler "Mezun olsak ne fayda, Türkleri i e almazlar" diyorlar.

Alanda anonslar yankılanıyor. Birden atların nal sesleri ortalı ı kaplıyor. Deliorman, Osmanlı'nın en büyük haralarının oldu u yerdi bir zamanlar. Dünyanın en deli ko an atları yine Deliorman'da o sabah.

Kemaller Belediye Başkanı Adil Bey.

Leman ve arkadaşlarıyla tanışıyorum alanda. Bir inci gibi oturuyor Leman. İncecik, zarif bir genç kız. On sekizinde var yok. Gözlerinden ne okunmuyor. Dalgacı, uzun saçlarıyla oynuyor. "Kimin parası varsa onun ansısı var" diyor.

"Benim ansım yok" diyor. Annesi Türkiye'de çocuk bakıyor mu üç beş kuruş. Babası emekli edilmiş genç yaşta. 80 liva emekli maaşı alıyormuş.

"Peki, nasıl okuyorsun bu şartlarda?" diyorum.

"Bekleyeni, annem yollasın diye. Bazen parasız bile giderem mektebe" diyor. Gözlerim doluyor. Her şeyi kısaca özetleyiveriyor.

"Annem bana anlatır eski zamanı. Paramız vardı. Yememiz vardı. Okuyabiliyorduk. Ama şimdi tam tersi. Demokrasi geldi. Ama şimdi demokrasiyi ya amaç için imkânımız yok."

Alan yavaş yavaş doluyor. Politikacılar, valiler, bakan yardımcıları protokole yerleşiyor. Ben mavi gözleri iyi iyi bakan telaşlı ve sevimli bir adamın yanına gidiyorum. **O** Kemaller Belediye Başkanı Adil Bey.

"Bizim belimizi büken i sizlik" diyor. "Bulgaristan'ın sosyalizm dönemindeki pazarları kaybolduktan sonra pazarsız kaldık. Yöremizde çalı an fabrikalarımız kapandı. Yahut özelle tirildi. Orada çalı an i çilerimiz i siz kaldılar."

Bulgaristan'daki Türkler e itim alamıyor, i bulamıyor. Hâlâ hayal kuranlar da var. Ya ı küçük olanlar. Bir yol kenarı sohbetinde Gülsüm'le tanı mı tım. Kırdaki çiçeklerden biriydi. Deliorman'da güne da ların ardında kaybolurken o kuzuları seyrediyordu. Örgülü saçları ve kocaman gözleriyle bana doktor olaca mını söylüyordu.

Gülsüm Muhsin önündeki engelleri a abilirse doktor olacaktı. Yani babası mahsulü satabilirse, iyi Bulgarca ö renebilirse, liseye gidebilirse ve di erlerinden en az iki kat fazla çalı ırsa Gülsüm doktor olacaktı.

Razgrad'da Bir Cami Ölüyor

Razgrad'a demokrasi gelememi ti. Türk azınlık her gün daha da kötüle en artlarda ya ıyordu. Razgrad'a vardı ımızda ünlü brahim Pa a Camii'ne gittik. 500 yıllık bir sanat eserini ziyaret ettik.

Yava bir ölüme mahkûm edilmi ti brahim Pa a Camii. Her yanı çatlaklar içinde. Etrafı alüminyum perdelerle kapatılmı tı. çinde bir kazı ba latılmı tı. Birileri brahim Pa a Camii'nin altında bir kilisenin varlı ından bahsetmi ti. Kısacası brahim Pa a Camii son günlerin deydi. Razgrad'ın genç müftüsü Mehmet Ala bize çaresizli i anlattı.

"1500'lerde yapılmı bir camii bu. 1971'de ibadete kapanıyor, yıkıma terk ediliyor. Türkiye ve Bulgaristan kültür bakanları restorasyonu için 2002'de protokol imzaladılar. 2004'te Bulgarlar onayladı. Ama hâlâ bir hareket yok."

"Müftülük aktif bir rol oynayamıyor mu?" diye soruyorum. "Hangi müftülük?" diyor.

Bulgar hükümeti müftülü ün arasına nifak sokmu . imdi üç ayrı müftülük var. 1992'de ilk demokratik seçimde halk bir ba müftü seçmi . Dı ardan müdahaleler gelmi , seçilmi müftü uzak

la tırılmı , yerine Nedim Gence getirilmi . Sonra bir seçim daha olmu , ba kası gelmi .

Mehmet Ala "AB uyum yasaları çerçevesinde din kanunu onaylandı. Müslümanlara ve di erlerine e it haklar tanındı. Vakıf mallarının sahiplerine iadesine karar verildi. Din kanununa göre belediye ba kanları ve valiler hakların düzenlenmesinde söz sahibi olacaklardı. Davalar Sofya ehir Mahkemesi'nde görülecekti. Ama aynı kanunlar mesela Tarım Bakanlı ı'na uygulanmadı ı için herkesin eli ba lı kaldı. Çünkü vakıf mallarının bir kısmı Tarım Bakanlı ı'na ba lı topraklardaydı."

"Peki ya kilise malları. Onlar da aynı mevzuatla mı idare ediliyor?"

"Onlar Sofya ehir Mahkemesine, belediyelere ba lanmadı. Kiliseler diyanete ba lı kaldılar. Diyanete ba lı olanlar vakıf mallarını alabiliyorlar."

AB uyum yasaları din konusunda öyle bir ayrımcılı a sebep olmu tu ki yaratılan kausun düzeltilmesi hemen hemen imkânsızdı.

Sonuç 500 yıllık brahim Pa a Camii çaresiz ölüme terk edilmi ti. Yetki karma ası Müslümanların vakıf mal ve arazilerine sahip olmasını engelliyordu. Yetkililer bir çözüm getiremiyordu. Peki, Bulgaristan'da her ta m altından çıkan demokrasinin keskin bekçisi, azınlık haklarının yılmaz koruyucusu sivil toplum örgütleri ne diyordu?

Rayna Gavrilova Soros'un ünlü Açık Toplum Vakfının Bulgaristan Ofisi genel ba kanı. Sofya'nın ortasında ık bir eski binada konu uyoruz. Orta ya lı, pembe, ham ipek takımı ve bir Amerikalıdan farksız vücut diliyle açık toplumun faydalarını anlatıyor.

"Biz Açık Toplum Vakfı olarak halkın bilgi edinme hakkını, ayrımcılı a kar ı mücadeleyi, azınlık haklarını savunmayı bayrak edindik ve özellikle basınla beraber bu konuda yo un çalı malar yapıyoruz" diyor.

"Ama ayrımcılık had safhada. Ço u bölgede okul bile yok, ayrıca Müslümanlara e it davranılmıyor" diyorum.

a ırıyor. Bunları ilk kez duymu gibi gözlerini açıyor. "Bunlar-
la yerel yönetimler ilgilenmeli" diyor. "Sivil toplum örgütlen kurma-
lılar ve haklarını almak için mücadele etmeliler" diye ekliyor.

Ona Açık Toplum Vakfı'nın Ortodoks Kilisesi'ne verdi i deste-
i hatırlatıyorum.

"Onlara yardım ediyoruz. Kiliselerin restorasyonu ve bu gibi fa-
aliyetlerde kendilerini destekliyoruz. Maalesef e it oranda herkese
yardım edemiyoruz. Bu pek adil bir durum de il, ama ne yapabili-
riz kiliselerin lobi faaliyetleri daha yo un" cevabını alıyorum.

Yardım edilen kiliselerin ço u Yunan çizgisindeki Ortodoks ki-
liseler. Ba ımsız Bulgar Kilisesi küresel yardımlardan yararlanamı-
yor. Bu da i in ba ka bir yanıydı. Bulgar Kilisesi'nden Nikolay La-
lovski'yle bulu tuk. Bize Bulgaristan'da kilisenin de tıpkı müftülük
gibi dı baskılar sonucu ikiye bölündü ünü anlattı. Kilisede de kü-
resel çıkar çatı malarının çatlaqlara yol açtı ndan söz etti.

Nikolay, "Artık kiliseye siyaset girmi tir" diyordu. "Kilisenin bir
bölümü resmi siyasetin çizgisinde olanlar, Yunan Ortodoks kilisesi
yanda ı. Di er bölüm Ba ımsız Bulgar Kilisesi."

Yunan çizgisini takip eden taraf Amerikan deste inde siyaset
yürütürken, di eri Rusya'daki patrikhaneye iyi ili kiler içindeydi.
Her ey siyasetin renklerine göre ayrı maktaydı.

Nikolay Lalovski "Her eyin nedeni" demi ti "Kilise Bulgaris-
tan'da en büyük mal sahibi."

Amerikan siyaseti Bulgar Kilisesi'ni de ikiye bölmü tü. Bulgaris-
tan'da Ortodoks Kilisesi'nde iki patrik vardı. Ba müftülük'te üç ayrı
karar organı vardı. Bu arada bir kültürel miras yok oluyor, Osman-
lı'nın tüm izleri yava ça ortadan kalkıyordu.

BULGARİSTAN BA İMSIZLI İNİ

ROBERT KOLEJE BORÇLU

Eylül 2004 Yolculu undan

Bulgaristan 500 yıl boyunca Osmanlı egemenli indeydi. İmparatorlu un toprak kaybı tüm hızıyla sürerken 1908'de Balkanlar'da ayrı bir devlet kuruldu.

İnginçtir Batılı yazarlar bir adı da Bulgar Koleji olan Robert Kolej'in Bulgaristan'ın ba ımsızlı ını kazanmasında en büyük rolü oynadı ını yazdılar. Amerikan misyonerleri tarafından 1863'te açılan okul 40 yıl içinde, binlerce Bulgar ö renci mezun etti. Kolejin müdürü olan Papaz Washburn, ülkesine dönünce yazdı ı kitapta Bulgar ulusuna rehber olan gençleri biz e ittik, Bulgarlar varlıklarını bize borçlular diyecekti. Gerçekten de Bulgaristan'ın ba ına geçen devlet adamlarının ço u Robert Kolejliydi.

Bulgaristan ba ımsızlı ına kavu ur kavu maz bu topraklarda ya ayan Türklerin yüzyıl sürecek göç serüveni ba ladı.

1950 1951 yıllarında Bulgar hükümeti, 250.000 Türk'ü Türkiye'ye gönderme kararı aldı.

1968'de göç sonunda da ılan aileleri birle tirmek için iki ülke arasında bir anla ma imzalandı ve bu anla manın sonucunda 130 000 civarında Türk, Türkiye'ye döndü.

1980'lere gelindi inde yine yol görünüyordu.
Bulgar Türklerinin kaderi...

Hasan'lar Hasanov Olmal

ATTAKA genel ba kanı 2005 Temmuzunda bu sözleri söyledi.
Aslında Bulgaristan Türkleri bu sözlere çok a inaydı.

Isparuh yani Kemaller Belediye Ba kanı Adil Bey, bana Ömer Dede'den bahsetmi ti.

Genç bir adamken Ömer Dede'yle kar ıla mı tı. Ömer Dede ona be ku a ın hikâyesini özetlemi ti. Dedesi, babası, kendisi, o lu ve torunları. Be ku ak göç ma duru. Küçücük bir çocukken dedesi "G öç var Türkiye'ye gidiyoruz" demi ti. Gidememi lerdı. Dedesi ölmü aradan 10 yıl geçmi ti. Yine göçe yeltenmi lerdı, artlar dayanılır gibi de ildi. Bu kez de evraklar hazırlanamamı , sınırlar kapanmı tı. Gidememi lerdı. 1950'de Ömer Dede ailenin ba ındaydı. Tam göç hazırlı ı içindeyken sınırlar kapanmı tı. "Sandıklanınız dizili kaldı" demi ti Ömer Dede.

1977'de,1978'de o lu göçe bir kez daha yeltenmi ti.

Adil Bey'in gözleri ya ardı. Yutkunuyor konu ma zorlu u çekiyordu. "Dün ak am o lu gelmi Ömer Dede'nin. Varna'da doktorluk için okuyor. Sevdi i kızı almı gelmi 'Dede ne yapalım' demi ."

Yanaklarından ip gibi gözya ı iniyordu. "Bulgaristan Türklerinin kaderi bu. Bugün de ilse yarın gidece iz."

Elimle yanaklarını siliyor ona sarılıyorum. Öylece kalakalıyoruz.

20 yıl önce bir ubat so u unda bir ay içinde bu ülkedeki tüm Türklerin adı de i tirilmi ti. Mezar ta larındaki isimler buna dahil di. Bu kez 300.000 Türk sınra yı ılmı tı.

Adil Bey "1985'te benim de adım de i tirildi. Andrea oldu. 1989'a kadar bu isimle anıldım. O zaman buradan üç ayda 10.000 ki i göçtü."

Birden Nevriye Teyze'nin anlattıklarını hatırladım. "Bana dediler ki Nevena olası. Nüfus dairesinden a layarak çıktım." Sesi titriyordu. "Arkamdan biri geldi. 'Gel sen ne istiyorsun öyle yapalım ismini' dedi. Ben de 'Nevaaaaa olacak' dedim. Onların Neva ismini

komik bir ekilde söyledim. O zaman radyoda çalı ıyordum. Bulgaristan'da 1985'e kadar Türk halkına yayın vardı. Ekonomi kötüye gidiyordu. Küçükük bir ülkeydi. Azınlık olayını ortadan kaldırmak istediler. Hepimiz Bulgar'ız, demek istediler. Bulgar adları alınca Bulgar hissedece imizi dü ündüler. Öyle olmadı."

Nevriye Teyze adı de i tirildikten sonra i i bırakmı eve kapanmı tı. O isimle ortada dola amazdı.

Kızı daha o zaman adı Bulgaristan sınırlarını a mı bir caz arkıcısıydı. Birden onun da hayatı sarsıldı.

"Demokratik Güçler Birli i 1990'da kuruldu. O zaman inanılmaz mitingler oluyordu. Özgürlük mitingi yapıldı nda alanda 2 milyon insan toplanmı tı. nsanlar birbirlerine sarılıyor, sokaklarda a lıyorlardı. Büyük bir konser olacaktı ve o konserde sadece caz arkıcıları vardı. Bir afi yaptırdılar. Gerçi isimler iade edilmi ti, ama hâlâ tam onaylanmamı tı. Afi te benim adım yoktu. Sadece 'Bulgaristan'ın en iyi caz arkıcısı' yazmı lardı. Yıldız yazamazlardı, hâlâ kanundı ıydı, Suzanna yazsalar olmaz. O ulusal radyo benimle canlı röportaja geldi. Muhabirin elindeki notta Yıldız brahimova yazılıydı. Be yıldır ilk defa ismimi gördüm, a lamaya başladım."

imdi o da a lıyordu. Sozopol'deydik. Yıldız'ın konseri vardı.

Açık hava tiyatrosu a zına kadar dolu. O gece Türkler de Bulgarlar da onu ba rına basıyordu. "Parla yıldızım parla..." diye ba ladı nda bu kez ben hıçkırlara bo uluyordum. O bana bakarak Çingene arkıları söylüyordu.

Yıldız imdi Ankara'da ya ıyor. E i milletvekili Ali Dinçer de bir Bulgar göçmeni. Ara sıra Bulgaristan'da annesini ziyaret ediyor, konserler veriyor.

Art arda oklar, acılar ya amı , ku aklar boyu ayrılı ın, bırakıp bırakıp gitmek zorunda kalmanın hüznü genlerine i lemi insanlardan bin.

Ba rında 1 milyondan fazla Türk'ü ta ıyan Bulgaristan'daydık. 2007'de AB'ye üye olacak bir ülkedeydik.

Ve 2005 seçimlerinde milliyetçi güç ittifakı ATTAKA'nın "Tüm Hasan'lar Hasanov olmalı" dedi i bir ülkedeydik.

KARADEN Z, KARADEN Z

MOLDOVA B R ZAMANLAR BESARABYA'YDI

Eylül 2004 Yolculu undan

Bir zamanlar Osmanlı mparatorlu u sınırları içindeydi. Besarabya diye bilinirdi. 1800'lerin baından itibaren Rus mparatorlu u'yla Romanya arasında gitti geldi. Birinci Dünya Sava ı bitiminde Romanya toprakları içindeydi, kinci Dünya Sava ı baında Sovyetler Birli i'nde; sava ın ortasında Romanya'da ve sava ın sonunda yine Sovyetler Birli i sınırları içinde kaldı.

Moldova bir asır boyunca sınırlarını çizemedi. Sınırların arasında kaldı.

Moldova halkı, bu özel durumu nedeniyle Moldovalı, Rus, Roman, Bulgar, Çingene, Ukraynalı, ve Gagauzların (Gökö uz), oldu u çok özel bir halktır.

So uk Rüzgârlar Arasında

Ba kent Ki inyov'daki garın dili olsa da anlatsa. Bir kasım günü, Ki inyov'u dola maya gardan ba ladık. Annem bir demiryolcu. Tüm çocuklu um trenlerde geçti. Garların benim için anlamı bamba ka. Ki inyov'daki gar insanı bir zaman tüneline sokuyor. Gııcırtı

lar ve dumanlarla bir tren geliyor. Tercümanım Vladimir ya da Türkçe adıyla Vedat'la birlikte sessiz seyrediyoruz. Heybetli gar binası günün kim bilir kaçınıcı konuklarını karılıyor.

Yıllarca sava lara, i gallere, sürgünlere tanık olmanın a ırlı ıyla hüznü. İmdi ekonomik göçün sancılarını izliyor. Trenler, ekmek parası için Rusya'ya, Ukrayna'ya yolcular götürüyor. Uzak köylerden ba kent sokaklarına insan ta ıyor.

Trenden inenlerin ço u ya lı kadınlar. Küçük çekçek arabalarını özenle açıp yüklerini üzerine koyuyorlar. Yorgun elleriyle çeki - tirmeye ba lıyorlar. Ba larında kalın ba örtüleri, birkaç kat giyinmi ler. Ayaklarında koca botlar. Ki inyov'un sokakları so uk. Gün boyu sokaklarda ve pazarlarda getirdikleri birkaç kilo patatesi, yumurtayı her neyse onu satacaklar da para kazanacaklar. Ak am boalmı torbalarla köyelerine dönecekler.

Zor yürüyen oldukça ya lı bir kadının arabasına yardım etmi tik. Adı Gela Türkana'ydı. Onu daha sonra önünde üç be kabak, pazarda dikilirken görecektim.

Yanımda tercümanım Vladimir, Elazı aksanı Türkçe'siyle "Bizim trenler en çok Rus tarafına giderler" diyor. "Romanya'ya Beyaz Rusya'ya, Sofya'ya, Bulgaristan'a da giderler. Oralarda alı veri yaparlar. Eskiden Moldova'dan Türkiye'ye gidecek olanlar Bulgaristan üzerinden otobüsle giderlerdi. Ama İmdi o yol da kapandı. Bulgaristan AB'ye girece i için 80 dolar vize koydu. Zaten her tarafımız kapalı. Hiçbir yere gidemez olduk sıkı tık kaldık, iplerimiz kom uların elinde. Cereyan vermiyorlar, gazı kapatıyorlar."

"Sanayi de Tiraspol'de yo unla mı galiba" diyorum. "Evet, orası bir geçit. Mesela gaz Rusya'dan oraya, oradan bize geçiyor."

Her taraftan çevrelenmi küçücük bir ülke. Osmanlı'nın Besa rabyası 1812 yılında Osmanlı Rus Antlaşması'yla, Rus mparatorluğunun bir vilayeti olmu tu. O gün bugündür ba ı dertten kurtulmuyor. Sınırlar arasında savrulup duruyor.

So uk Sava döneminde dı dünyaya kapalı bir 45 yıl geçti.

Sava ın kâbusu ülkeyi hiç terk etmedi. Yarım asır boyunca her

ilkokul ö rencisi sava ın korkunç yüzüyle tanı tı, olası bir durum-
da ne yapaca mını ö rendi.

Ki inyo v'daki ikinci günümüzde bir ilkokulu ziyaret etmi tik.
lk girdi im sınıfta ö retmen hayat bilgisi dersine hazırlanıyordu.
Sınıfın ortasında koca koca karton kutular, içleri gaz maskeleri do-
lu. Hepsi çocuklara da ıtıldı. Ve benim a kın bakı larım arasında,
parmak kadar çocuklar o korkunç maskelerini yüzlerine geçirdiler.
Bir dakika içinde sınıfa sava kokusu yayıldı.

Vladimir'e "Bu ne böyle?" diye sordum.

"Sava olursa ne yapacaklarını bilsinler diye" dedi.

Burada da de i im rüzgârları 1991'de Moldova'nın ba ımsızlı-
mını ilan etmesiyle ba lamı tı. Sovyet ekonomisinden ayrılmı lar ve
ekonomik krizin içine dü mü leri. Önce sosyalist kooperatif siste-
mi çökmü tü. Ardından açlık ve i sizlik ba lamı tı.

Vladimir'i, Ki inyo v'daki Türk Büyükelçili i'nden önermi leri.
Kaldı ımız süre içinde ondan hiç ayrılmadık; artık Moldova'da bir
dostumuz vardı. Çok çalı kan, çok çabuk ve bizim topra ın insanı
gibi sıcacıktı.scanned by darkmalt1

Bizi a kına çeviren, Türkçe'yi do ulu bir aksanla konu uyor
olmasıydı.

Sonra anlattı. Çocuk ya ında "Ki inyo v'un Lalelisi" dedi i yer-
de bir Türk otobüs oförülle tanı mını tı. O gün bugündür bir adı da
Vedat'tı.

"Galiba 1992 yılıydı. 16 ya ındaydım. Buralarda dola ıyordum.
Otobüsler vardı. Bir Mercedes 303. Arabaya bakıyordum. Türk o-
för eliyle i aret yaptı, beni ça ırdı. Bana meyve suyu, bisküvi verdi.
Sonra be dolar gösterdi. Burayı süpürür müsün diye arabanın içini
i aret etti. Anladım, i e ba ladım. Türkçe ö rendim. Pasaport yap-
tırdım. Çok geçmedi, muavin oldum. Gümrük meselelerini ö ren-
dim, ehliyet aldım. Hatta Harput'a, Elazı 'a kadar gittim, stanbul'da
üç be günüm vardı. oför evine Elazı 'a gidecekti. Acıdı bana. 'Tek
ba ına ne yapacaksın stanbul'da? Sen de gel' dedi. Gittim ailesiyle
kaldım. Çok güzeldi."

Ki inyov'un Lalelisi'nde tanımadı ı yok Vladimir Vedat'ın. Yanımızdan geçen ona selam veriyor, iri yapılı genç bir adam geliyor. Adı Leonid. Soyadı Karagavur.

"Nerelisin sen?"

"Bulgarım" diyor. "Hem Bulgar vatanda ıyım, hem Moldova. Ablam Türkiye'de evli."

1992 yılında buralardan tanı ıyorlar. Aynı Vedat gibi Leonid de Türk otobüs oförleriyle çalı maya ba lıyor.

"Araba yıkıyordum. Otobüsleri yıkıyordum, insanlar çok iyi davranıyordu. u anda yine Türklerle çalı ıyorum u otobüs i letmesinin müdürüyüm."

Üçümüz beraber yürüyoruz. Yol boyu satıcılar. Arada onlarla konu uyoruz.

Bir kadının önünde kaldırıma dizilmi fesle en saksıları var.

"Kaça satıyor, sorsana" diyorum.

Leonid soruyor. "Bir dolar yani 12 leymi " diyor.

"Peki, bir günde ne kadar para kazanıyor?" diye soruyorum.

Leonid sorarken kadın yanındaki öbür kadınlara sinirli sinirli bir eyler söylüyor.

Leonid çeviriyor: "Bana kızıyor. Anladı Bulgar oldu umu. Yabancılar gelip i imizi elimizden alıyorlar diyor. Onların ekme iyle oynadı ımızı söylüyor."

Üç kuru a bahçesinde yeti tirdi i birkaç saksıyı satmaya çalı an bu Moldovalı kadın ekonominin omuzlarına yükledi i yükü Leonid'e kızarak hafifletmeye çalı ıyor.

ki adam yakla ıyor yanımıza. Yüzlerinde kocaman bir tebessüm. "Ho geldiniz..." diyorlar. Vladimir "Beni çok eskiden tanır onlar" diyor.

Biri Mardin'den, di eri Elazı lı. O, Leonid'in patronu. "1994 yılından beri otobüs i letmecili i yapıyorum. Daha sonra otobüs i letmecili i durdu. Uçak i letmecili i ba ladı. imdi de uçak acentesi yim."

10 dakika içinde Moldovalılar dı ında Romen, Bulgar, Çingene, Ukraynalı, Türk, Rus onlarca ki iyle konu mu tuk. Bu Moldova'nın özetiydi. Burada yıllardır de i en sınırların yarattı ı bir halk vardı ve imdi denizden ve karadan çıkı ı kapalı bir ülkeye sıkı mı lardı.

Moldova'nın genç başbakanı Vasili Tarlev.

Genç Bir Ba bakan: Vasili Tarlev

Ki inyov'un Lalelisi'nden kopmak zor. Ama önemli bir randevumuz var. Ba bakanlıkça gidece iz. Bir saat sonra Ba bakan Vasili Tarlevle beraberiz. Çok genç bir ba bakan. Zarif ve heyecanlı. Önümüzde bir harita.

"Haritaya baktı ımız zaman Moldova'nın denize kıyısı oldu u nu görüyoruz. Ama o da Ukrayna tarafından kapatılmı . Romanya ve Bulgaristan'dan geçi ler zor. Moldova izole edilmı . Gelece i nasıl görüyorsunuz?"

"Sovyetler Birli i'nin çökü ünden sonra, durum de i ti. Bu co - rafyadaki bütün ülkeler aynı durumda" diyor. "Moldova, ba ımsız

bir ülke haline geldi. Her ne kadar co rafi olarak sınır payla ımları yapılsa da, haritaya baktı ımızda Moldova izole edilmi gibi görünüyor. 2002'de Ukrayna'yla bir anla ma imzaladık. Moldova'nın Karadeniz'e ulaşmasını sağlamaya çalışıyoruz. Karadeniz çıkışına bir liman yapmak için konu uyoruz."

Ona hem eski Do u Bloku ülkeleriyle hem de Batı'yla ilişkilerini nasıl bir dengede tuttu unu soruyorum: "Ne yapabiliriz ki... Do u ve Batı arasında yer alıyoruz" diyor.

Transdinyester Sınırlar Arasında

Moldova'nın denize doğ ru inen bölgesinde büyük sorunlar vardı. Sancılar ba ımsızlı ın hemen ardından başlamıştı.

Ba ımsızlı ın ilk yıllarında sanayinin yoğunla tması ve Rusya'nın himayesindeki Transdinyester bölgesi özerklik istedi. Burası Moldova'nın en stratejik bölgesiydi. Bu istek kabul edilmedi. Ve Transdinyester, dünyada hiçbir ülkenin tanımadığı bir cumhuriyet ilan etti. Kendi sınırını çizdi, bayra ını dikti parasını bastı ve sınırda pasaport uygulaması başlattı. Biz oraya gidemedik, ama Ba bakan Vasili Tar lev'e danışmelerini sorduk. Öfkeliydi.

"Transdinyester, Moldova'nın doğ usunda kalan küçük bir bölge. Tamamen suni bir anla mazlık. Ne millet olarak ne de dini yönden onlarla hiçbir farkımız yok. Ama ayrılıkçılık yapıyorlar. Tiraspolu kirli ilişkilerin merkezi haline getirdiler. Uyu turucu satıcı, kara para ak-lama, insan trafi i, silah ticareti ne isterseniz. Oranın cumhurbaşkanı oldu unu söyleyen adam orayı bir a ilet gibi yönetiyor. Büyük o lu gümrüklerden sorumlu, küçük o lu dünyaya silah satıyor."

Dört buçuk milyon insan. Etrafları bir zamanlar aynı sınırları paylaşan ülkelerle çevrili. Karadeniz'e çıkışları birkaç kilometre yüzünden kapalı.

Ba bakanlıktan çıkıyoruz. Bir gürültünün içine düşüyoruz.

Hepsi turuncu giymiş bir grup öğretmen, Ba bakanlık'ın önünde gösteri yapıyor. Vladimir, bu gösterilerin giderek arttığını söylüyor.

Vladimir'le Ki inyov'un en büyük caddesine gidiyoruz. Arabada "Burada artık ya zengin ya da fakirler var. Orta sınıf yok" diyor.

Yabancı markalarla dolu caddede Boss'un önünde bir kalabalık ki limuzin duruyor. çinden korumalar e li inde bir adam iniyor. Boss ma azasına giriyor. Vladimir'le bakakalıyoruz. Bir film sahnesi gibi. "Bak!" diyor, "bu ma azada bir elbise 5.000 dolar. Normal bir vatanda m maa ı 250 300 dolar."

Ansızın gelen serbest piyasa ekonomisinin ve bunun yol açtı hızlı kültürel de i imin çarpık yüzü her yere damgasını vurmu . Reklamlar, televizyonlardaki programlar, pahalı ma azalar, yeni yeni açılan süpermarketler. Oralarda satılan iki üç aylık maa bedelinde sabunlar, parfümler, viskiler, giysiler. Ve çok ey isteyip, en azla yetinmek zorunda kalan yenilik rüzgârlarının so uk cereyanında kalan gençler. Dı ardan gelen tehlikelere kar ı en savunmasız olanlar onlar. Natali'yle i te bunları konu tuk. Onunla bir kö e ba nda tanı tık. Dükkânlardan birinde çalı yordu. Upuzun boylu, ince yapılı, simsiyah, uzun saçlı çok güzel bir kızdı. Galiba otuzlu ya lar daydı.

Ayda 100 dolara çalı yordu. Pedagoji okumu tu, iki yıl ö retmenlik yapmı tı. imdi turizm sektör ündeydi. "Kiram 60 dolar. Ama kocam da çalı yor, geçinip gidiyoruz" diyordu.

Gençlerin lüks tüketim maddelerine giderek artan ilgisinden söz ediyor. Sanal bir dünyada ya adıklarını söylüyor. Daha iyi ya ayaca im derken kötü yolları seçenlerin sayısındaki artı a i aret ediyor.

Moldova, insan kaçakçılı ı ve yasadı ı göç merkezlerinden biri. Moldova'nın Türkiye Büyükelçisi Fatma Fırat Topçuo lu "Türkiye'de 40.000 civarında Moldovalı oldu u tahmin ediliyor" diyor. "Moldova'yla tarihten gelen köklü ili kilerimiz var. Aramızdaki ili kilerin arttırılması için biz de kısmen esnek bir vize rejimi uyguluyoruz. Moldova'dan Türkiye'ye gitmek mümkün. Kapıda vize alabiliyorlar, iki ay turist olarak kalabiliyorlar. Bir de insan ticareti var. Daha ziyade kadınlara yönelik. Uluslararası çeteler bu i i yapıyorlar."

Moldova'daki Türk Lokantası Planeta'nın
Çalışanlarından Ludmilla.

Sabri ve Planeta

Planeta bir Türk lokantası. Ki inyov'un en güzel lokantası. Son derece modern dö enmi , üst katı gelip geçenlerin çabuk servis alabilecekleri, alt katı ise partilere ve özel yemeklere açık bir lokanta. Ankaralı Sabri Bey buraya bir servet harcamı . Biz leziz yemeklerini tattı ımızda henüz yeni açılmı tı. çerde birbirinden güzel Moldova lı kızlar çalı ıyor. Çok ciddi ve profesyonel görünüyorlar.

Sabri Bey'e "Ne kadar maa a çalı ıyorlar?" diye soruyorum.

"Moldovalı bir patron olsaydı zannediyorum garsonlara 600 ley civarında falan verirdi" diyor. Simsiyah saçlı, kocaman, ye il gözlü bir kızı gösteriyor. "Ludmilla'nın bizden istedi i 1.000 ley."

Svetlana'nın babası Rus, annesi Moldovalı. O i letme müdürü. Hepsi çat pat Türkçe ö renmi . "Üniversiteye devam ediyorum. Hem de çalı ıyorum" diyor.

Tatyanayla da Türkçe konu abiliyoruz. "Patron Moldovaca ö renemeyince biz Türkçe ö rendik" diyor.

Dikkatimizi çeken sadece Sabri Bey'in lokantasında de il her yerde çalı anların ço unun kadın olu u. Vladimir "Onlar daha çabuk i buluyor" diyor.

Ço u haftanın belli günleri çalı ıyor. Yani bir gün çalı an ertesi gün tatil yapıyor. Vladimir, bunun bir Sovyet alı kanlı ı oldu unu söylüyor. "Bize" diyor "ayda 300 dolar yeter. Moldovalı yarınını Pek dü ünmez. E lence çok önemlidir. Ne yapılır edilir e lence için para bulunur."

Ama" diyorum, "iyi bir lokantada yemek 50 dolar. Ve lokantalar a zına kadar dolu. Bu para nereden bulunuyor?"

Vladimir omzunu silkiliyor. "Bir ekilde bulunur" diyor. "Bu ülkede dans etmek ve içki içmek çok önemlidir."

Vladimir'den Moldova araplarının ngiliz kraliyet ailesinin mahzenlerine kadar girdi ini ö reniyoruz. Moldova'nın en önemli ihraç maddelerinden biri arap.

Fransız araplarıyla boy ölçü en lezzetteki çe itli arap cinsleri Rusya'dan Ukrayna'ya çe itli Avrupa ülkelerine kadar de i en bir yelpazede alıcı buluyor.

Vladimir bizi yeraltında kilometrelerce giden bir arap mahzenine götürmeyi teklif ediyor. "Böylesini hiç görmediniz. Eski Moldova prenslikleri zamanına geri gideceksiniz" diyor. Gidiyoruz. Kinyov'un dı ina çıkıyoruz. Yarım saat sonra Kojuna Köyü'nde yiz. Koca bir arap fabrikası. Terk edilmi gibi görünüyor. Bir zamanlar tam kapasite çalı an fabrikaymı . imdi sadece sipari gelince üretme giriyor.

Mahzen 20, 30, 50 yıllık ve daha ya lı kıymetli araplarla dolu. Dar bir kapıdan bir tünele giriyoruz. Sonra kilometrelerce giden ve iki tarafı örümcek a larıyla kapanmı arap i elerinin arasından geçiyoruz. Ve birden geni bir alanda duruyoruz. Büyük bir tahta kapı mihmandar tarafından gıcırtilarla açılıyor, içerden kula ımıza Moldova müzikleri geliyor. Mihmandar hanım, "Girece iniz bu salon tadım salonu, içerdeki e yaların, masanın sandalyenin abajurların hepsi ah aptır, içerde hiç demir e ya yoktur." diyor. 24 ki ilik bir Ortaça masasının ba ina kuruluyoruz. Hepsi birbirinden leziz

de i ik arapları deniyoruz. Moldova gerçekten üzümüyle gurur duyuyor.

Ak amüstü Ba bakan Yardımcısı ve Tarım Bakanı Todoro lu'yla randevumuz var. Ona iltifatlarımızı sunuyoruz. O bir Gagauz. Onunla Türkçe konu uyoruz. "Üzümlerimiz, cevizlerimiz, ampanyamız çok özeldir" diyor. Ve kapıda beliren görevliye i aret ediyor. Birkaç dakika sonra önümüzde ampanya ve çikolatalar beliriyor.

Dimitri Todoro lu "2003 yılında Moldova Türkiye'ye 7 milyon dolarlık mal satmı . Türkiye'den ise 42 milyon dolarlık mal almı " diyor. "Bunca bereketli topra a, kaliteli ürünlerimize ra men ihra-catımız çok dü ük, yollar kapalı, ülke izole ne yazık ki."

Nüfusun büyük ço unlu unun ülke dı ma gitti ini, özellikle Türkiye'ye çalı maya gidenlerin sayısının kabarı k oldu unu söylüyor, Dimitri. "Ama" diye ekliyor. "Bu yıl çok dönen de oldu. Vulkane ti bölgesinden 600 ki i Türkiye'de çalı yordu. imdi geri geliyorlar. Biraz para yaptılar, gelip kendi i lerini açıyorlar. Öte yandan Türki-ye'den gelenlerin sayısı artıyor. Ö renciler tüccarlar, i adamları..."

Bir ülkenin siyasisiyle de il de sanki çok önceden beri tanı tı ı mız bir dostlaymı ız hissine kapılıyoruz. Cep telefonlarımızın nu-marasını alıp veriyoruz, stanbul'a gelirse bizi arayacak. Biz de ne olursa olsun Moldova'da onu yine ziyaret edece iz.

Yolda Vladimir, bizi e iyle tanı tırmak istedi ini söylüyor. Gün-lerdir beraberiz. Evde ona bizden bahsettikçe Tatyana merak etmi . Vladimir, arabasını afilli bir ekilde Alimetra Market'in önünde durduruyor, içerden sansın bir kız dı arıya yürüyor. Üzerindeki farba lalı önlükle yapma bebek gibi görünüyor. Tanı ıyoruz.

Tatyana "iki gün çalı yorum, gece 10'a kadar. Sonra iki gün bo um" diyor.www.cizgiliforum.com

Çalı madı ı gün parkta bulu uyoruz. Tatyana, Vladimir ve kız-ları Daniela. 5 ya nda. Daniela, anne ve babasından çok farklı bir dünyaya gözlerini açtı. Vladimir ve Tatyana kızları Daniela'nın ya-ındayken Sovyet Cumhuriyeti vatanda ıydılar. Daniela Batılı rüz-gârlar arasında büyüyor. Lahana bebe ini sımsıkı tutuyor. Yakında barbie bebek isteyecek.

Televizyonlarda ve sinemalarda global kültürle tanışacak. Kişinin inovatörün ana caddesinde 5.000 dolara satılan ünlü markaların etiketlerine tanık olacak.

Sokaklardaki billboardlarda pahalı tüketim malzemelerinin reklamlarına bakacak.

Bir devlet memurunun 40 dolar aylık aldığı maaşı alacak. Ayda 100 dolar kazanan birinin bir Mercedes'e bindiğini görecek. Urası kesin; Daniela dünyayla tanışırken bir kınıklık geçirecek.

Ben de isimleri en iyi çocukların özetlediğini düşünürüm. O yüzden bu güzel ülkeden ayrılmadan Moldovalı çocuklarla sohbet ettim. Acaba büyüyünce ne olmak istiyorlardı?

Bir ilkokula girdik. Müdüre, öğretmenlere merhaba dedik. Daha koridorda bir çocuk halesiyle sarıldık. Vladimir ne olmak istediklerini sordu:

"*Giornalista* (gazeteci)" diye başladı biri. Bir başkası "*Futbolisista*" dedi.

Sonra birinci sınıfa girdik ve birbirinden güzel bir sürü küçük yüzü "Merhaba!" dedik. O da ne "Merhaba" dediler.

Öğretmenlerden biri onlarla İngilizce konuşabileceğini söyledi. Bununla gurur duyuyordu. Bu okul aslında Rusça eğitim yapıyordu.

Sarımsaklı bir kız "*My name is Marina*" dedi.

"Ne olmak istiyorsun Marina?"

"Doktor" diye cevapladı.

Yanında Yura oturuyor. "Ben de doktor olacağım" diyor.

"Size Türk kardeşlerinizden sevgiler getirdim" diyorum. Okulun lise bölümüne geçiyoruz. Genç, pırıl pırıl yüzlere bakıyoruz, işsizlik hakkındaki düşüncelerini soruyoruz.

Vladimir ciddi gözlerle, "Çok göç veriyoruz" diyor. "Çünkü ücretler düşük. Yurtdışına giden çok."

Vladimir'e "Okulu bitirince sen de yurtdışına gidecek misin?" diye soruyorum. Aslında "Evet" cevabını bekliyorum. "Hayır" diyor. "Ben burada kalacağım. Ülkem için çalışacağım."

Moldova, So uk Sava rüzgârlarının cereyanda bıraktı ı bir ül-
ke. Dünyadaki güç kavgalarının odaklandı ı bir yerde.

Sadece Karadeniz var aramızda. Çok yakınız ve çok a ina. Bir zamanlar onlarla aynı toprakları payla mı tık. Besarabya derlerdi adına, dilimiz konu ulurdu oralarda. Tarih kitaplarından hatırlar mısınız?

İkokuldan ayrılırken bize el sallayan küçük papatyaları hiç unutmayaca ım.

Vladimir'e dönüp sormu tum.

"Türkiye'deki karde lerine bir eyler söylemek isterler mi?" di-
ye.

Altı ya ındaki Yura atlamı tı "Hasta olmasınlar. Hepsi derslerin-
den 10 alsın" demi ti.

GAGAUZYA: KIZLARINA HASRET ANALAR ÜLKES

Kasım 2004 Yolculu undan

Gagauzları hiç duydunuz mu? Kimi Gökö uzlar diyor onlara. Türkçe konu uyorlar ya da Türkçe kökenli bir dil. Kısacası anla abiliyoruz. O uzlardan gelen bir Türk boyu onlar. Müslüman olmayan bir Türk boyu. Onlar Hıristiyan Ortodoks. Moldova'da özerk bir bölgede ya ıyorlar. Gagauzya'da. Bulgaristan'da, Yunanistan'da, Romanya'da hatta dünyanın öbür ucunda ya ayan Gagauzlar da var, ama sadece Moldova devleti içindeki bir bölgede, adlarını ta ıyan bir topra a sahipler, özgürce dillerini konu abiliyor, bayraklarını dalgalandırıyorlar.

Toprakları çok bereketli. En lezzetli üzüm, en güzel ceviz burada yeti iyor. Yemye il vadiler, gür ormanlar ve bin bir yemi li a açlar, kilometrelerce uzanan çayırarda koyunlar, kuzular. Gagauzya yazan sınırı geçerken çevrede gördü ünüz bunlar.

Parasızlık ve ekonomik zorluklar onları ülkelerinden uzaklara savuruyor. En çok dilini bildikleri Türkiye'ye geliyorlar. Çok e itimli bile olsalar vasıfsız i çi olarak çalı ıyorlar. Kaçak i çi olarak sınırlarda a ır bedel ödüyorlar.

Burada çocuklar hep anne özlemi içinde. Anneler hep uzakta, para pe inde. Aklımda tek bir ey kaldı seyahat dönü ünde. Torunlarına bakan ninelerin dudaklarından dökülen birkaç kelime:

"Kızıma selam söyle!"

Gagauz topraklarında kime rastlasanız bir akrabası Türkiye'de. Daha çok kadınlar göçten nasibini alanlar. Küçük çocuklar ve ya lı anneler, özlemi en çok tadanlar.

Sınırdan girdik. Yol boyunca küçük bahçeli evler. Evlerin önünde yol boyunca kaldırıma oturmuş sohbet eden insanlar. Bir kalabalığın önünde duruyoruz. "Türkiye'den selam getirdik" diyoruz. Bir heyecan dalgası sarıyor hepsini.

Kadınlar enselerinde balamı lar güllü e arplarını. Koyu renk esvapları ve renkli hırkaları var. Erkekler tıpkı Anadolu'daki gibi.

Önce Tanya Bekir konu uyor: "Çok çoluk çocuk var orda" diyor "Hepsi orada, selam söyle onlara, tez dönmelerini söyle memlekete."

Ya lılar pek konu muyor.

"Dilimiz iyi de il" diyor bir ya lı kadın e arbını a zına sıkı tırarak. Tanya "Bizim dilimiz sizinle uydu undan, herkes orda çalı ır" diyor.

Yanımıza yakla an bir ya lı adam Tanya'nın kayınbabası, lafa karı ıyor. "Gagauz dili Türkiye'den gelir. Bir zamanlar Türkler bu radaymı lar."

Hepsi bir dönem Türkiye'de çalı mı . Kimi çocuk, kimi ya lı ya da hasta bakmı .

Çömelmi sessiz duran ya lı kadın Maria. Soyadı Berber. Genellikle ön isimler Hıristiyan, soyadlar Türkçe kalmı .

"Benim bir kızım var orda, bilmirem nerde, stanbul'da mı nerde" diye mırıldanıyor.

Yanında Anya Dimcio lu, "Benim de kızım Türkiye'de" diyor. Her biri tek tek kızlarının Türkiye'de oldu unu söylüyor. Söyledikçe rahatlayacaklarını çasma bıkmadan tekrarlıyorlar. Hep aynı cümle yankılanıyor sokakta. "Kızım Türkiye'de..."

Anya bizi evine davet ediyor. K1 hazırlıkları daha yeni tamamlanmış. Her evin bodrumunda dizi dizi tur ular, domatesler, patlıcanlar kavanozlanmış, a ır k1 artlarında tüm ev halkına yetecek kadar yiyecek var. "Anya, kız ne zaman gitti Türkiye'ye?" diye soruyorum. Yüzünü domateslerden çevirmeden cevaplıyor. "May'da!" Bu mayıs demek.

"Altı ay olmu özlemedin mi?" der demez hızla dönüyor. Dudakları gülüyor, ama gözleri ya lı.

Öyle bir "Özledimmm" diyor ki, can dayanmaz.

Her aileden birileri uzakta, sebebi para. Hepsiyle ayrı ayrı kucakla ıyorum. Bana sarılırken kızlarına sarılır gibi sarılıyorlar. Hissediyorum. Onlar hissetti imi biliyor.

Kıpçak Köyüne ak am olmadan ulaşmak istiyorum. Gagauzya, üç ayrı bölgeden oluşuyor. Kıpçak Köyü bu adacıklardan biri. Kıpçak'a gelirken yolda bir kez daha duruyoruz. Çünkü ilk kez birkaç genç kıızı sohbet ederken görüyoruz. Birinin elinde Rusça bir gazete ilanlarına bakıyor. Adı Nela Anatolyevna. 18 ya nda. Ki inyov Üniversitesi'nde hukuk okuyormuş.

Öfkeli bir genç kız. Türkiye'den geldi imizi söyleyince hepten susuyor. "Nasıl, okul iyi mi?" diyorum. "Hiçbir ey iyi de il" diyor. "Herkes" diyor öfkeyle "Size gidiyor."

Soruyorum: "Niye gidiyorlar?"

yice kızıyor. "Para kazanmaya. Niye olacak."

Biz orada azan i itirken, arkada tombul, ne eli bir kadın yanında beyaz saçlı, atletli bir adam. "Türkiye'den mi?" diyorlar. "Evet" diyor, adını soruyorum. "Luba" diyor. "Soyadın?" "Terzi." Adamı gösterip "E in mi?" diye soruyorum.

Ne eyle, "O benim adamım" diyor.

"Para yok, herkes yollara dü üyor, Türkiye'ye varıyor" diyorlar. Bir eyler ikram etmeye çalı ıyorlar. Kıpçak'a gidece imizi söylüyoruz. "Dü üne mi davetlisin" diye soruyorlar. Ee bugün pazar... Bir ya da birkaç dü ün oldu u muhakkak. Birini yakalayacağız.

Kıpçak'ın Gelinleri

Kıpçak'ta hemen belediye meydanına geliyoruz. Daha yolda meydandan kopup gelen müzik sesleri kar ılıyor bizi. Ve çabuk adımlarla meydana do ru yürüyen ık giyimli insanlar görüyoruz. Belediyeye vardı mız anda bir filmin içine dü üyoruz. Caddenin bir ucunda davul, klarnet ve keman e li inde dans ederek yürüyen kalabalık bir grup beliriyor. Arkalarında beyaz elbisesiyle gelin ve siyah takım elbiseli damat.

Aynı anda caddenin öbür ba ında bir kamyon beliriyor. Arkası a zına kadar yatak, yorgan, e ya dolu. Yastıkların saten ba lıkları ve danteller görünüyor. Kamyonun kasasında e yalardan kalan yere sı ı mı dört ki ilik bir müzisyen grubu ayrı bir hava çalıyor. ki müzik birbirine kar ıyor.

Balkan Kafkas kar ımı müzikler ve birbirinden içli çalan müzisyenler bir noktada bulu uyor. Belediye meydanında bir anda be gelin alayı birbiriyle kavu uyor. Hepsinin arkada ları, akrabaları dans etmeye ba lıyor. Siz bu cümbü ü hayal ededurun. Beni de ha laya katmayı unutmadan.

Ak am erkek evinde yapılacak dü ünden önce âdet oldu u üzere kentin en önemli meydanı ziyaret ediliyor. Meydanın ortasındaki Lenin heykeli olan biteni sessiz seyrediyor. Moldova'nın birçok yerinde Lenin heykelleri kaldırılmı , ama Kıpçak'ta hâlâ gelenekler sürüyor.

Ayrıca Kıpçak, kolhoz sistemini kaldırmamı olan tek bölge. Hâlâ ortakla a i yapılıyor, kooperatifler varlı mını sürdürüyorlar. Meydandakilerin hemen hepsi kolhozda çalı ıyor.

Bir genç kız yanıma yakla ıp, "Ben Asena'da, Türk fabrikasında çalı yorum" diyor.

Kasım so u unda kolları çıplak, derin dekolte gelinleri ve genç kızları seyrediyorum. Gelinler pek hareket etmediklerinden için için titriyorlar. Kenardan kalabalı ı izliyorum.

G özüm Vera'ya takılıyor. Soyadı Üzümbeli. Gülümseyen a zına hüznü gözleri yakı mıyor. Küçük bir o lanı sıkı sıkı önünde tutuyor. Yanına gidince, dönüp "Ben de stanbul'a gidicem" diyor.

"Ne yapacaksın orda?"

"Bilmem, ça ırıyorlar."

"Buralı mısın?" diye soruyorum.

A zı gülüyor, ama yüzünde sanki bir maske var.

"Evet Kıpçaklıyım. Bu da o lum."

"O da gelecek mi seninle?"

Dudakları inceliyor, sonra be altı ya ındaki o lanı sıkarak "Yok! O burada kalacak" diyor bir nefeste.

Vera bu gece o lundan ayrılacak. Kalbinin yarısını burada bıra-kıp yola çıkacak.

Yeni evli çiftlerden biri balayım Türkiye'de geçireceklerini söy-lüyor.scanned by darkmalt1

"Nerede?" diyorum.

"Her yeri gezece iz!" diye ba ırıyorlar.

Kadının biri göbekli, bıyıklı, karaka lı kara gözlü bir adamı çe-ki tirerek bana ba ırıyor.

"Bu Türk'e benzer mi sence?"

Adam "Benzerim tabii yaa!" deyip göbe ini i ırıyor, göz süzer-ken bıyık buruyor.

"Hiç gittiniz mi Türkiye'ye?" diye soruyorum.

"Yok, biz gidemedik" diyor adam. "Karde im gidiyor bu gece" Vera'nın a abeyi o.

Sıcacıklar. Ha Anadolu'nun bir köyündeyim ha Gagauzya'nın Kıpçak'ında. Beni öylesine sarıp sarmalıyorlar.

Ne eli gruptan kısık sesli bir kadın "Ben Ankara'da oturuyo-rum!" diye ba ırıyor.

"Ne yapıyorsun Ankara'da?" diyorum.

"Hacettepe'deyim. Kocam da Gazi Üniversitesi nde i letme mas-tın yapıyor" diyor. Tüm bu konu malar gelin alayının, çalgıcıların ve dans edenlerin olu turdu u kalabalı ın orta yerinde oluyor.

Dü ündü dernekti, ne e vardı, ama adı tam konamayan bir ga

rip hü zün de bizle beraber meydandaydı. Herkes e leniyordu, ama herkes yarın birilerinin artık burada durmayaca nı biliyordu.

Kıpçak, Gagauzya'nın durumu en iyi belediyelerinden biri. Çünkü kooperatifi yani kolhozu da ıtılmamı tek belediye.

Dü e Kurdo lu "Her yerde kolhoz kapandı. Sadece bizim köyde bir kolhoz kaldı. Kolhoz kalktı ı yerlerde de insanlar aç kaldı" diyor.

Afanasi Kurdo köyün eri ne eli ihtiyarı. Hiçbir ey yapmasa kendi kendine dans ediyor. Konu maları duyunca duruyor "En zengin, en varlıklı, en büyük kolhoz bizdedir" diyor.

Afanasi, di er bölgelerde gençlerin yeni akımlara kapılıp, imece usulünü terk ettiklerini sonra da sen ben kavgasına dü üp açıkta kaldıklarını anlatıyor bana. "Bu oyunlara gelmemeli" diyor. Sonra kendini müzi in ritmine bırakıp, Kafkas dansı adımlarına benzeyen adımlarla uzakla ıyor.

En çok davulcu dikkatimi çekiyor. ncecik bir adam. Kedi gibi çevik ve çok zarif. Lakabı "Horoz"mu ! Yanında 18 ya nda var yok tertemiz yü zlü bir genç adam. Keman çalıyor. Ki inyov'da hukuk ö rencisiymi . Adı a a. Horoza büyük saygı gösteriyor. "Ondan ö reniyorum" diyor.

Birden en zarif hareketlerle dans ederken çalmaya ba lıyorlar. "Bunun adı kadınca. Dans et!" diyorlar. Eski bir folklorcu olarak kar ı koyamıyorum. Onlarla kadınca, dü z hava, Allah ne verdiyse, dans ediyorum.

'Kanlar Birli i'

Ertesi gün Gagauzya Halk Toplu u na gittik. Gagauz Kadınlar Birli i, onların diliyle Gagauz Karılar.Birli i'nde Kültür Bakanı Va lentina De irmenciyle, Olga'yla ve Maria'yla ve di erleriyle randevumuz vardı.

Mana Kara, Gagauz Kanlar Birli i ba kanı. On un odasında otu ruyoruz. "En büyük problem bizim kanlara i yok" diyor. "Ç o u yurtdı na gidiyor. Biz istiyoruz kanlar burada çalı sınlar o yüzden bir birlik kurduk. Yüksekö renimli herkes yurtdı na gidiyor. Türk

kadınlarla buluşup konu mak istiyoruz. Siz bize yardım edin Türk kadınlarla bir köprü kurun."

Zarif yüzlü topluca bir hanımdı. "Kadın" sözcü ünü kullanmaya çalı ıyor yine de bazen dili "karı"ya gidiyordu. Sonra gülümseyip "Türkçe'de farklı kullanılıyor ama bizim dilde böyle" diyordu.

Sorunları sıralıyorlardı. Sokakta duyduklarımızı tekrarlıyorlardı. Çocuklar anasız babasız kalıyordu. Aileler bozuluyor, do um oranı dü üyordu. Çocuk bakmaya gidip kötü yola dü en gençler vardı. Onlar memleketlerine de dönemiyorlardı. Gagauzya'da en çok "kanlar" acı çekiyordu.

"Çadır Lunga" Uzun Çadır Demek

Kasım Bayramı'ydı. Kıpçak'tan Çadır Lunga'daki yani Uzun Çadır'daki kiliseye gittik. Önce tepede gördük kiliseyi. Kıvrılarak giden yoldan yukarı tırmandık. Kurban kesen, dilek dileyen, uzakta kilere dua edenlerle hıncahınç doluydu kilisenin çevresi.

Hepsinin bir sevdi i uzaklarda çalı ıyordu. Çadır Lunga Kilisesi bir Kasım Bayramı'nda daha yalnızlı ma sarınmı nineleri, anneleri, çocukları avutuyordu.

Dualar uzaktakilere yollandı. Kurbanlar kavu mak için kesildi. Fukaralık bitsin kimse bu cennet vatandan gitmek zorunda kalmasın, anasından, babasından, yavrusundan ayrılmasın diye dualar edildi. Küçük kiliseden dı arı ta mı lardı. Ço unluk bahçede dua ediyordu. Yanımda Kültür Bakanı Valentina De irmenci "Bak, giysiler de i ik, oradakiler Bulgar köylüleri" diyor. Burada bir tarih gözlerimizin önünden geçiyor.

Gagauzlar Uzak Asya'dan Balkanlar'a göç ettikleri söylenen bir Türk boyu. Yüzyıllarca kendilerine toprak bulmak için dünyanın dört bir yanına da ılmı lar. Osmanlı mparatorlu u içinde ya arken Balkanlar'ın karı masıyla kendilerini önce Bulgar sonra Rumen sınırları içinde bulmu lar. Derken Sovyetler Birli i yönetimi içinde ya amaya ba lamı lar ve 1990'larda Moldova Cumhuriyeti içinde özerk bir yapıya kavu mu lar. Kısacası onlar yüzyıllarca sınırlar arasında bir yerlere sıkı ıp kalarak ya amı olanlar.

Çadır Lunga'nın kızlarını özleyen anneleri.

Çok ilginç bir ba ka özellikleri var. Gagauz halkı dünyada kendi topra na ve bayra na kan dökmeden kavu an tek etnik topluluk: Yıl 1991. Sovyetler da ılırken Moldova'da ve Gagauzlar arasında milliyetçi hareketler ba ladı.

Moldova sınırları içinde ya ayan yakla ık 200.000 Gagauz ayrı bir cumhuriyet ilan etmek istiyordu. Bu istek kısa zamanda büyük gösterilere dönü tü. Ajanslar Gagauz haberlerini geçerken bir eyin altını ısrarlar çizdiler: Gagauzlar, Hıristiyan bir Türk boyuydu.

Önce kar ılarında Moldova askerlerini buldular. Etrafları sarıldı. Topu topu 200.000 ki ydiler. Gerginlik had safhaya vardı ve Rusya'nın müdahalesiyle sokaklar biraz duruldu.

Ama yıl 1991'i gösterdi inde artık Moldova da ba ımsız bir ülkeydi. Gagauzlar bir kez daha ba ımsızlık taleplerini yinelediler ve Moldova devletine ba lı kalmak kaydıyla özerklik istediler. 23 Aralık 1994'te yani tam 10 yıl önce Moldova meclisince bu istekleri kabul edildi.

"Gagauz yeri" artık özerk bir bölgeydi. Kendi toprakları, kiliseleri ve bayrakları vardı...

İlk ziyaret edenlerden biri Süleyman Demirel'di. Komrat Devlet Üniversitesi'nin açılışına Türkiye Cumhuriyeti katkıda bulunmuş, ortak projeler geliştirilmişti.

Üniversitenin rektörü Stepan Varban, "10 yılı tamamladık" diyordu.

"Gagauzya'mızın da üniversitemizin de kuruluşundan 10 yıl geçti. Durumumuz pek de iyi değil. Bizim daha iyi olsun. 10 yıl uzun bir zaman, ama tarihe göre çok değil. Biz bugünü görüyoruz. Biz hatırlarız, eski zaman daha iyiydi. Ekonomi iyiydi. Sonra ne olduysa oldu Moldova başımsız oldu. Ama problemleri de büyük oldu. Topraklarımız güzel bereketli toprak, ama ekonomiyi düzeltemiyoruz. Niçin? Yeni bir devlet olarak piyasalara giremiyoruz. Eski Sovyet zamanında bir piyasa vardı. Şimdi burada piyasa ekonomisine geçtik. Moldova, piyasaya kendisini tanıtmaya uğraşıyor."

Stepan Varban üniversitenin kuruluşundan bu yana rektörlük görevini sürdürüyor. Üniversite Türkiye'yle sıkı bir ilişki içinde. Türkiye'ye öğrenci yolluyor, Türkiye'den öğrencilere kapılarını açıyor, iki ülke arasında bir kültür köprüsü oluşturuyor.

Üniversitede 16 bölüm var. Sayıları 2.500'ü aşan talebe. Bunlardan 70'i Türkiye'den gelme.

'Kemal'in Üretmenleri'

O gün dersi olan Türk öğrencileri selamlamadan okuldan ayrılmak olmaz. Bir kısmını Rus dili hazırlık sınıfında bulduk. Henüz iki aydır oradaydılar.

Gencecik bir kız sınıfın ortasında. Öğrenci sanıyorum. Ama otoriter duruşu beni ürperti veriyor.

"Hoca mısınız?"

"Benzemiyor muyum?" deyip basıyordu kahkahayı.

Sınıfta tek bir kız var. Ona yaklaşıyorum.

"Ben Rusça ö renmeye geldim, Gagauzca konu maya bile ba -
ladım" diyor.

letme ö rencisiymi . "Çok mutluyum burada oldu uma" di-
yor. "Rusça gelece in dili. Ve çok iyi bir ö retmenden ö reniyo-
rum."

Sınıfta Türkiye'nin dört bir yanından, Manisa'dan, Tekir-
da 'dan, izmir'den, Antalya'dan gençler var. Okuldan ÖSYM yolu-
la haberdar olmu lar.

Hepsi de i ik bölümlerde okuyordu. Hallerinden hiç de ikâ-
yetçi görünmüyorlardı. Batı'ya giden di er ö rencilere göre bir ayrı-
calıkları vardı: Burada alı tıkları türden cana yakın, sıcak bir ilgiye
mazhar oluyorlardı. Onların ya amında bu ülkenin özel bir yeri ola-
caktı.

Bir de Gagauzların sınıfına girelim dedik. Genç ö retmen aday-
larını ziyaret ettik. Sınıf dolusu genç kız anadillerini yeniden ke fe-
diyorlardı, Gagauzca'yı aile içi konu ma dı nda tanımaya, grameri,
edebi dili ö renmeye çalı yıyorlardı.

Gagauzya'da ya ayanların ço u Moldovaca'yı pek bilmiyor, ev
içinde Gagauzca, okulda da Rusça konu uyorlardı. Bugün hâlâ so-
kakta Rusça'nın a ırlı ı hissediliyor. Belki de bu sebepten Gagauz-
lar, özerkliklerine kavu tukları son 10 yıldır, Gagauzca konusunda
ö retmen yeti tirmeye özen gösteriyorlar.

Önde oturan genç bir kıza soruyorum: "Siz yeni mi ö reniyor-
sunuz?"

"Biliyorduk ama praktika yapıyoruz."

Nadya bir ba ka ö retmen adayı. Beni anlamakta biraz daha
zorlanıyor.

"Bir özet yapsana neler ö retiliyor?" diyorum.

Gülüyor, utanarak cevaplıyor. "Burada Komrat'ta okullara gide-
ce iz. U aklara ders okutaca ız. Gagauzca hocası olaca ız" diyor.

Ziyaretin sonunda Türkiye'ye arma an olarak bir iir yolladılar.
iirin adı "Bucak"tı. Buraların eski adı.

Gagauzlar uzun yıllar farklı yönetimler altında dillerini unut

maya ba lamı lardı. Oralarda dola rken bazı bölgelerde dilin cap-
canlı ayakta oldu unu fark ettik. Bunun sebebini sonra anladık.

Türkiye'nin dı nda kalmı olan Türk boylarına Atatürk'ün gös-
terdi i ilgi, Gagauzlara da ula mı , Mustafa Kemal 1930'larda, Kürt
isyanları gibi türlü dertle bo u urken bile buraları ihmal etmemi ,
Türkiye'den ö retmenler göndermi ti. te dilini korumu olanlar,
bu ö retmenlerin görev yaptı ı köylerde ya ayanlar.

1930'larda yakla ık 10 yıl boyunca o bölgeye trenlerle Türkçe
okuma kitapları ta ndı. Türk ö retmenler oralarda ya adı, evlendi,
oralarda öldüler.

Gagauzlar o yıllarda Çadır'a, Vulkane ti'ye, Tomay'a gelip ö -
retmenlik yapan ilkokul ö retmenlerine "Kemal'in üretmenleri" de-
diler.

Sadece bu kadarla da kalınmıyor. Onca yokluk içinde devlet,
Gagauz yerinden yetenekli çocukları seçip onları Türkiye'ye getiri-
yor, burslar veriyor.

Ü nlü yazar Stepan Bulgar'la Komrat'ta kar ıla ıp konu mu tuk.

"1929'da 1940'ta, 1944'te Türkiye Büyükelçisi Hamdullah Sup-
hi Bey, burayı dola mı ve yetenekli 100 çocu u Türkiye'ye yolla-
mı . Aralarından 15'i yazar, ö retmen ve müzisyen olmu . Bir kitap
çıkardık. Veysel Arseven, Baurçu köyündendi. Asıl adı Vasili Öküz-
cü. Büyük bir müzik adamıydı. Bunlar e itim almaya Türkiye'ye git-
mi ler, ama sonra kinci Dünya Harbi ba lamı , dönememi ler. Ya-
amları Türkiye'de geçmi orada evlenmi ler, orada ölmü ler.
1930'lu yıllarda burası Romanya'ydı. Veysel Arseven'in kız karde i
anlatmı tı. Veysel, 'Ben müzisyen olaca ım' demi annesine. Ama
kuru para yok. Papazdan 500 ley borç para almı lar. Veysel'i Tür-
kiye'ye yollamı lar."

Stepan Bulgar imdi *Sabah Yıldızı* adlı Türkçe bir dergi çıkarı-
yor.

2003'te bir sayıyı Veysel Arseven'e namı di er Vasili Öküzcü'ye
ayırımı lar.

Dergide yer alan bir iir Arseven'e sesleniyordu.

Vasi, baurçu o lu
 Nerelara sen vardın
 Turtiyaya bulup yolu
 Kısmetini aradın
 Evdan kırlayıp gitin
 Bir parça ekmaa deyni
 Senselini kaybettin
 Ya amak buldun eni...

Stepan bir Türkçe â ı ı. "Bana kalsa" diyor "Serbest televizyon olmalı. Bu çok önemli. Çünkü gazete kitap bunu yapamıyor. Televizyonla konu ma dili çok kolay ö reniliyor."

Az da olsa bugün bile e itim kurumlarıyla ve Gagauz televizyo nuyla Türkiye'nin ili kileri devam ediyor. Cumhuriyetin ba nda öylesine sa lam bir temel atılmı ki bugün hâlâ gelenekler devam edebiliyor. Gagauzya Devlet Televizyonu'nu ziyaret etti imizde bu na tanık olduk.

Simeon kapıda kar ıladı bizi. Mütevazı bir binadan içeri girdik. "Moldovaca, Türkçe, Bulgarca, Gagauzca yayınımız var" diyor. "15 dakika bu dillerde haber veriyoruz her gün."

Benimle bir röportaj yapmak istiyorlar. Ana kumandaya gidiyoruz. Yakı ıklı olsun diye. Orada soruyorum: "Türkiye'den yardım alabiliyor musunuz?" diye. Sonra sordu uma pi man oluyorum. Bi liyormu um da mahsus sormu um gibi oluyor. Çünkü Simeon, "Ne diyorsunuz. Arkanızda gördü ünüz tüm aletler Türkiye'den geldi" diyor. "TRT düzdü hepsini."

Oksana Golupsova'yla tanı ıyoruz. Türkiye'ye gidip TRT'de staj görmü bir televizyon spikeri.

Habere be kala konu uyoruz, "ilk defa mı gittin Ankara'ya?" diyorum. "Evet" diyor heyecanla. "Ben ilk kere Ankara'ya gittim. İlk kere TRT'ye dü tüm. Canıma çok iyi geldi." i te böyle diyor Oksana.

Adını soruyorum. Gülüyor, "Oksana Sarmacı aslında" diyor. Anlamıyorum. "Yani dolma yapra ından yaparız ya hani."

Gagauzya'nın Çocukları

Gagauz televizyonu, TRT'nin yayınları, okullarda Gagauzca dersler derken ölmeye yüz tutmuş bu dil yeniden canlanıyordu.

Ertesi sabah Komrat'ta bir ilkokula gittim. Bu benim âdetim, çocukları ziyaret etmeden bölgeden ayrılamam.

Cıvıl cıvıl bir sürü çocuk. Çoğunun annesi ya Türkiye'de çalışıyor ya hâlâ çalışıyor. Ailelerinden mutlaka birileri Türkiye'de.

İleti im sorunumuz yok. Belki biraz utangaçlık aramızı bozuyor. Ama iir söz konusu olunca o duvar da aılıyor.

Biri "Küçük Küçük Balık" iirini okuyor, bir başkası "Üzüm" iiriyle karıştırmıza çıkıyor.

Birine "Annenle Gagauzca mı konu ursun?" diye soruyorum.

"Mamuyla Gagauzca lafedirem" cevabını veriyor. İşte bu, Türkçe soruya Gagauzca bir cevaptı.

Bir başkasına "Türkiye'ye mesajın var mı?" diyorum.

Örgüleriyle oynayıp başkasını yana ediyor: "Çok sağlıklı yollarım onlara" diyor. Onu öpüyorum.

Ders kitaplarını merak ediyorum ve onlara imreniyorum.

Bakın Komrat'taki bu küçük örenciler tarih kitaplarında neler öğreniyorlar. "Dedelerimiz Gagauzlar Aral Gölü kıyısından yola çıktılar, Gökoğuzlar kuzeyden Akoğuzlar güneyden yürümüler, Gökoğuzlar Hıristiyan, Akoğuzlar Müslüman olmaları, köklerini hiç unutmamaları..."

Stepan Bulgar "Dünyanın her yerinde Gagauzlar var" demiştir. "Amerika'da 4.000 Gagauz var."

Belki de dünyaya en çok yayılmış etnik topluluklardan biri de Gagauzlardı. Büyük kıtlık zamanında yüzyılın başlarında birçok aile Amerika'ya, Avustralya'ya kadar gitmiş, büyük kalabalık aileler uzak diyarlara göç etmiştir.

Tarihimiz, kültürümüz', mimiklerimiz, âdetlerimiz o kadar benziyor ki... Stepan Bulgar'a "Bu kadar yakınınız, ama bir o kadar uzak

bırakılmı ız" demi tim. "Ne acayip de il mi?" diyerek gülümsemi ve eklemi ti: "Bir eyler yapmalıyız."

Be elma Köyünde Bir Müze

Be elma Köyündeki Gagauzya Etnografya Müzesi'nde bu renkli kültüre bir kez daha yakından tanık olduk. 1966 yılında Dimitri Karaçoban tarafından kurulan müzeye imdi kızı Luda müdürlük yapıyordu.

Müzenin kapısına vardı ımızda yerel kıyafetleriyle genç bir kız ve genç bir adam bizi kar ıladı. Ekmek ve arap uzattılar. Sevgilerini de.

çerde Gagauz Türklerinin tarihlerinden, kullandıkları e yalara, folklorik bilgilerine kadar her ey özenle sergileniyordu.

Be elma köyü Gagauzların 1791'de Dobruca'dan gelip yerle tikleri yerdı. Burada do up Moskova'da edebiyat okuyan sonra da Gagauzca'nın ilk ö reticilerinden biri olan Dimitri Karaçoban, yazar, air ve ressamdı. Müze onun en büyük tutkusu olmu , ya amını Gagauz ara tırmalarına adamı tı.

Müzenin bir kö esi, Türkiye'den gelen konuklara, özellikle de 9. Cumhurba kanı Süleyman Demirel'e ayrılmı tı.

Müzeyi gezdik sonra sinema salonuna girip, 1940'larda Be el ma'da çekilmi bir dü ün merasimini seyrettik. Halkın ya antısından örnekler çekmi ti Karaçoban. Bu halka öylesine â ıktı ki onu yakaladı ı her anında resmetmi , filme çekmi , yazmı tı. Karaçoban onların içinde onlar için ya amı tı.

Cenaze ve Dü ün

Müzeden çıkarken yüzlerce yılın ruhunu üstümüzde hissettik. Havada bir a ırlık vardı. Arabaya bineli sadece be dakıka olmu tu. Tarlaların içinde yürüyen bir kalabalık gördük. Önde bir kamyon a ır a ır gidiyordu. Be elma Köyü'nde o gün biri ölmü tü. Cenazesine katıldık. Onlarla kol kola yürümeye ba ladım.

Kıtlıklar, kuraklıklar, ekonomik bunalımlar, sınırın bir o yakasında bir bu yakasında kalanlar, ölenler ve do anlar.

Gagauz yerinde ak am oluyordu.

Her ey Etnografya Müzesi'nde gördü ümüz film gibiydi...

Kıpçak'taki dü ün de yılların bu topraklarda çok ey de i tirmedi ini kanıtliyordu.

Yüzlerce, hatta binlerce yıl öncesinden renkler ta ıyor dü ünler, cenazeler. Belli bir dinden ziyade bu topra a sinmi gelenek fi kırıyor ya amdan da ölümden de.

ölenleri yeni do anlar izliyor. Yeni hayatlar kuruluyor Gagauz yerinde. Ya am devam ediyor.

Meydanda rastladı ımız çiftlerden birinin dü ününe davetliydik o gece. Buruk bir ne eyi ya adık. Yine çocuklarından uzak anelerden bir kucak dolusu selam topladık.

Gece Kıpçak'a çökmü tü. Önce çeyizleri ta ıyan kamyonlar dü ün evinin önüne geldi. Hiç yorulmadan dans eden gençler çeyiz kamyonunun önünde dansa devam ettiler. E yalar dansla indirildi.

Gelin ve damat kamyonun önünde bekledi. Sonra evin kadınları ellerinde ekmek ve balla tüm misafirleri "balladılar". Ballanan bal ka ı ı a zındayken gafil avlanırsa ensesine bir tokat yiyordu. Ben de nasibimi aldım.

Sonra kenarda birikmi kadınların yanına gittim. Hemen hemen hepsinden aynı sözleri duyacaktım. "Benim kızım sizin orada, selam götürün."

"Benim kız gelecek ay gelecek."

"Benimki bir yıldır orada."

Kucaklarında küçük çocuklar hatta bebekler vardı. Torunlarıydı.

Damadın babası kalabalı ın arasından fırlıyor; bizim için bir konu ma yaptı ını Türkiye sözcü ünü duyunca anlıyorum.

"Büyük hayırlar Türkiye! *Spasiba'size* bin kere!"

"Biz te ekkür ederiz" diyorum, "Hayır olsun size, köyünüze!"

Yemekler koca bir mutfakta hazırlanıyor. Be altı kadın sürekli servis yapıyor. Beni sundurmanın altına çekiyorlar. Önüme o mehur kavurmalarını koyuyorlar. Oleg Garizan'ı orada tanıyorum. O belediye başkanını. "Balkanlar'da, Sovyet zamanında da Rumen zamanında da zor zamanlar geçirdik" diyor. "Ama bu cümbü lük bu hal-kı kurtarıyor. Cümbü ü unutan halk kaybediyor. Zorluklar cümbü ü unutturursa halk kaybeder; cümbü zorlu u unutturursa halk kazanır" diyor. Votkasından koca bir yudum alıyor.

Oleg cümbü ü unutan halk kaybeder demi ti. Zorluklar cümbü ü unutturursa çökü gelirdi. Cümbü zorluklara direnmek için birlik beraberlik içindi. Beraber gülmeyenler acıları gö üsleyemez lerd.

Gagauzya'da bir hafta geçirdik. Memleket gibiydi.

KIRIM: DEVLER N SAVA ALANI

Kasım 2004 Yolculu undan

Bir zamanlar Altın Orda Devleti'nin topraklarıydı. Oyuna geldi. Gücü Venedik ve Cenevizlilere kaptırdı. Sonra Osmanlı mparator lu u'nun hâkimiyetine girdi. Derken Rus İmparatorlu u'nun bir parçası oldu. Pu kin iirler yazdı onun için, Tolstoy'un öykülerine konu oldu. Hep tarihin dönüm noktalarına tanıklık etti.

Sıcak sava lardan nasibini aldı, ama So uk Sava da burada ba ladı.

Devlerin sava alanı yemye il bir yanmada. Bin bir oyun arasın- da.

Bir zamanlar burada Kırım Tatarları ya ardı. Türkçe bir dil ko- nu urlardı.

Yüzyıllarca göçtüler, sürüldüler. Stalin ikinci Dünya Sava 1'nda onları Sovyetlere kar ı Almanlarla i birli i yapmakla suçladı. Binler- ce insan, kadın çoluk çocuk ya lı Orta Asya steplerine sürgün edil- di. 45 yıl sürgünde kaldılar. Kimileri orada öldü, kimileri orada do du. Son 15 yıldır vatan dedikleri topraklara dönüyor, yeniden yerle iyolarlar.

Çok sancılı bir hikâye, onlarınki. 1945'te gittikleri steplerde 1967'ye kadar sessizce ya adılar. 1967'de kendilerinden bir nevi özür dilendi ve itibarları iade edildi, ama vatana dönme izni verilmedi.

Bu ancak Sovyetlerin da ılma sürecinde gerçekleşebildi. 1988'de Kırım Tatarları Fergana'dan Semerkant'tan akın akın Kırım'a geldiler. Ama evsiz, topraksız, i sızdiler.

Geldiklerinde devletten toprak istediler. Onlara tahsis edilen topraklar, isteklerini kar ılamıyordu. Bo arazilere bayraklarını diktiler, yüzlerce ev anakentlerin dı nda yükselmeye ba ladı. Sık sık polis ve askerle çatı tılar, evleri yıkıldı.

Sovyet sistemi dı nda kalan, ekonomik krizin a ır darbesi altında ezilmi di er azınlıklarla ortak bir yanları vardı: Ekonomik ve siyasi kaosu hepsi aynı anda ya ıyorlardı.

Simferepol yani Akmescit'te, Kırım Tatar toplumu lideri Mustafa Cemilo lu'yla görü ecektik. Ya amının 25 yılını hapiste geçirmişti. Kırım Tatarlarının vatana dönü mücadelesinde ba ı çekmişti. Açlık grevleri, protesto gösterileri, muhalif örgütlenmelerle adını duyurmuştu, Batı'nın dikkatini üzerine toplamıştı. Rus muhalif liderlerle bir araya geliyor, Kırım Tatar milli hareketini örgütlemeye çalışıyordu.

Sovyetlerin da ılma sürecinde 1989'da bu hedefini gerçekle tirdi.

1991'de Sovyet sistemi çökerken Ukrayna'da bir referandum yapıldı. Sovyet sisteminden ayrılma kararı halkın oyuna sunulacaktı.

Ukrayna referandumda yüzde 54 oyla Rusya'dan ayrıldı. Bu, Kırımlıların oyuyla mümkün olmuştur. Ukrayna ba ımsızlığını biraz da Kırım Tatarlarına borçluymuştu. Ama 45 yıl sonra anavatana dönen, çalı kan, giri ken ve do urgan Kırım Tatarları Ukrayna'yı endi elendir meye ba ladılar.

Ama referandumdan sonra Ukrayna, 1946'da la vedilerek eyalet statüsüne alınmış olan Kırım'ı, yemden özerk cumhuriyet olarak tanımak zorunda kaldı.

Ukraynalıların, Rusların ve di er azınlıkların temsil edildi i bir

parlamento hayata geçti. Bu, Kırimlı Tatarların özerk bir Kırim Tatar Cumhuriyeti isteklerinin önünü kesmek için tasarlanmı bir hamlede benziyordu.

Milli hareketin lideri Mustafa Cemilo lu yeni kurulan parlamentoyu protesto etti ve hemen ardından Kırim Tatar Meclisi'ni kurdu. Ve Ukrayna'nın kurdurdu u parlamentoyu tanımadı ını açıkladı. Kırim'da imdi iki meclis var; Kırim Tatar Meclisi ve Kırim Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu ya da Yüksek ûrası. Daha sonra bu parlamentoya Tatar milletvekilleri girdi, ama Cemilo lu oraya hiç adımını atmadı.

Ortaya koydukları sert siyaset Ukrayna'yı oldu u kadar Kırim'da yerle ik di er azınlıkları da endi elendiriyor, Kırim Tatarlarına kar ı bir tepki olu uyordu.

Rus Muhalifler

Larissa Ivanova Kırim'da Rus azınl ının en muhalif gazetelerinden *Kırimskoye Vremya'nın* ba yazarı. Kırim Tatarlarının muhalefetine Batı'nın i ine yaradı ını söylüyordu:

"Bizim anlayamadı ımız u: Nasıl oluyor da bu Kırim Tatar Meclisi gayri resmi olarak devletle aynı seviyede çalı malar yürütüyor. Nasıl oluyor da kanundı ı yollarla"arazilere el koyuyor. Buranın büyük bir stratejik önemi var. Hem Rusya'nın hem Ukrayna'nın deniz filosu Kırim limanlarında duruyor. Dü ünün Rusya'nın dibinde bir ülke. Amerika için büyük önemi var. Amerika, Kırim'ın limanlarında kendi filosunu görmeyi çok ister. Bu Karadeniz'e de hâkim olmak demektir. Muhalefetin Amerika'yla yakın ili kisi kafaları kar ı tırıyor. Bazıları Mustafa Cemilo lu'na cumhurba kanı diye hitap ediyor."

Larissa, bu konu madan çok kısa bir zaman sonra, ya adı ı ülkenin Amerika'nın turuncu darbesiyle sarsılaca ını hissediyordu. s-met Zaaf Kırim Özerk Cumhuriyeti kültür bakanı yardımcısıydı. Onunla konu urken Larissa'nın dediklerini hatırlamı tık.

"Sürgün, ismet Bey, kinci Dünya Harbi'nde Kırimlıların Almanlarla i birli i yaptıkları gerekçesine dayanıyordu."

smet Zaaf "Ben Kırım Tatarı'yım. Bu toprak benim" diyordu. "Topra ımı zapt eden Rus, Alman fark etmez. Evet, o zaman Almanlar Kırımlıları Rus zulmünden kurtarmaya çalı tılar. Yardım ettiler, kabul ettik."

"Bugün de ABD aynı eyi mi yapıyor? Size yardım edecekmi gi bi mi görünüyor? Herkes uzaktan göz kırıyor size..."

"ABD, bizi Kırım'ın yerli halkı olarak tanıyor. Bu çok önemli." "Ne çıkarı var sizi tanımakta?" diye soruyorum. Ve Kosova'da, Bosna'da, Arnavutluk'ta Amerikan sempatizanlarının a zından dü meyen bir cümle duyuyorum.

"Amerika kendi demokrasi standartlarını dünyaya yayıyor." smet Zaaf "Bizim apayrı bir tarihimiz var" diye devam ediyor. "1700 yıllık bir tarihimiz var. Kırım Hanlı ı'nı 1921'de yeniden canlandırdık. 1944'e kadar devam etti. Kürdistan, Kırmancistan filan yoktu, ama bizim devletimiz vardı. Milli devletimizi mutlaka canlandıracağız. Bugün de ilse öbür gün."

Larissa'nın korkularını do rulayan bir konu maydı. Kırım Tatarlarının lideri Mustafa Cemilo lu'yla bulu mak üzere Kırım Tatar Meclisi'ne do ru yola çıktık.

Yol üstünde mavi bir bina. Üzerinde mavi bir bayrak. çeri girdik. Gönüllü gibi görünen kapıda birikmi birkaç adam vardı. Cemilo lu henüz gelmemi ti. Bir odada tesettürlü bir iki kadın, uzun sakallı genç adamlar oturup bekledik. Televizyon açıktı. Haberleri seyredirken genç adamlardan biri, ekrandaki Yu çenko'yu gösterip, "Birkaç ay sonra ülkenin ba ma o geçecek" dedi. Defalarca kapatılmı bir televizyon kanalını seyrediyorlardı. u sıra yayındaydı. Sıkı muhalefetin sözcüsüydü ve yurtdı ndan fonlanıyordu. Bir saat geçti, Cemilo lu'nun geldi ini haber verdiler. Koltu una gömülmü kahverengi elbiseli, minyon bir adamla kar ıla tık. Gelecekte emin görünüyordu. Kar ı kar ıya oturmamıza ra men onu çok zor duya biliyordum. Kendi kendine mırıldanır gibi konu uyordu.

"Eski haklarımız geri verilmeli. Sava tan önce resmi dil Kırım Tatarcası ve Rusça'ydı. Ama imdi Kırım Tatarcası yok. Sonra temsil durumuna ait isteklerimiz var. Biz nüfusun yüzde 13'üyüz, ama

o oranda temsil edilmiyoruz, yüzde 4,5 temsil ediyoruz. Seçim kanununda problemler var. Toprak da itımında adaletsizlik var."

Ona Larissa'nın endi eleriyle ilgili görü lerini soruyorum. "Kırım Tatar Meclisi'nin uzun vadedeki planının milli bir cumhuriyet kurmak oldu undan söz ediliyor. Kırım cumhurba kanlı ım hedefledi iniz söyleniyor. George Soros, yakın bir zamanda sizi ziyaret etti; Amerikancı siyasetin içinde olmakla sizi suçlayanlar var."

"Ruslar bizi suçlamayı âdet haline getirdi. Ukrayna'yı bölme söylemleri çok bayatladı" diyor.

Sonra, Ukrayna'da muhalefeti desteklediklerini açıkça dile getiriyor.

"Seçimlerde Rusya di er tarafı destekleyecek. Bizim için çok önemli bir nokta var. E er Rusya'nın Ukrayna'da yer alan Karadeniz filosu kaldırılmazsa Ukrayna devleti NATO'ya giremeyecek. Burada Ruslar, çok atıp tutuyorlar. Yakında Yu enko iktidara gelecek. Ve her ey düzelecek."

Rus nüfus, Ukrayna'nın be te biriydi. Kırım Tatarlarına ve küresel güçlerin temsil etti i "demokrasi" söylemine en çok onlar karı çıkıyorlardı. Demokrasi kılıcı altında Batılılar, Kırım Tatarlarını bahane edilerek bu topraklara insan hakları, demokrasi, azınlık hakları diye gelecekler sonra da askerleri, filoları, bankaları, fonları gelecek diyorlardı. Ukraynalı yöneticilerse, ülkedeki büyük Rus nüfusun farkındaydı, Kırım Tatarlarını bir denge unsuru olarak görüyorlardı.

Ne de olsa 70 yıl Sovyet idaresinde ya amı eski Sovyet vatan da larıydılar ve bir anda kendilerini özgür, yalnız ve demokrat bulmuş lardı. Siyasi bo lu a yer olmayan bir dünyada hızla bu co rafaya kayan Batılı güçlerden de ürküp bir denge aray ı içindeydiler. Ukrayna hükümeti ortada duruyordu ve bu Batının ho una gitmiyordu.

Mustafa Cemilo lu'nun hiç adım atmadı ı Kırım parlamento su'na gidiyoruz. Türkiye'den gelenlere önyargıyla yakla an birkaç politikacıyla kar ıla ıyoruz.

Türkiye dı politikasında Kırım Tatarlarının Ukrayna'ya kar ı

kullanıldı ı, Türkiye'nin müttefiki Amerika'yla birlikte, bu ülkenin bölünmesine yönelik oyunları destekledi i fikri kafalarda yer etmi ti.

Deiç Boris Davidoviç, Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamento su'nun ba kanıydı.

Yakla an seçimler ve muhalefet lideri Yu enko'yla ilgili sorulardan dikkatle kaçınıyordu.

"Seçimlerde ne olur sizce?"

"Hak eden kazanır!"

"Yu çenko gelirse memnun olur musunuz?"

Yüzü kırmızı bir renk alıyor. Sert bir sesle "Soru yanlı . Neden Yu çenko?" diye cevap veriyor.

"Muhalefet oldu u için."

"Yu çenko hakkında muhalefet demek yanlı " diyor. "Seçim kampanyaları daha yeni ba ladı, yorum yapmayaca ım."

Bizimle daha fazla konu mayaca ı belli oluyor.

Kırım'da Hayat Zor!

Mustafa Ahmedov tercümanımız. Türkiye'de üniversiteye gitmi . Ailesi Fergana'dan Kırım'a dönmü . Bizi Simferepol'ün pazarına götürüyor.

Ruslar, Tatarlar, Ukraynalılar, ço u kadın. Önlerinde sebzeler ya da kuru balıklar. Bazıları giyecek satıyor. Zümrüt gözleriyle bize gülümseyen 35 40 ya larında altın di li bir kadına yakla ıyorum.

"Nasılınız? Geçim kolay mı buralarda?" diye soruyorum.

"Yok yetmiyor. Ben Özbekistan'dan geldim, ba ka i ler yapardık oralarda" diyor.

Özbekistan'da ö retmenlik yapıyormu . Burada pazarcılıkla geçiniyor.

O, Özbekistan'da do mu . 10 yıldır Simferepol'de. Ama daha evleri bile tam kurulmamı . Sa lık olsunmu .

Ukrayna 50 milyonluk koca bir ülke. Bu nüfusun 2 milyonu Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde ya ıyor. Kırımlı Tatarların sayısı 250.000.

Tercümanımız Mustafa Ahmedov.

Pazarda avurtları çökmü ya lı bir kadın. Ba ında kırmızı güllü siyah ba örtüsü. Önünde sadece birkaç kereviz. "Ona da Türkçe "Nasıl? Sattın mı hiç?" diyorum. Anlamıyor. Mustafa onunla Rusça konu uyor. "Hiç satamamı !" diyor.

Burada ya ayan Rus halkı hiç de iyi ko ullarda görünmüyor.

Pazann ortasında ne eli bir grup yüksek sesle Türkçe konu uyor. Selamla ıyoruz. "Buralarda i yapıyoruz" diyorlar. "Geçmi te çok zordu, mafya iflahımızı kesiyordu."

" imdi mafya yok, kapılar açıldı, ticaret ö rendi insanlar. Dün-yanın en büyük kargo uçakları Ukrayna'da yapıyor. Bu bölgenin en büyük bu day deposu Ukrayna. O yüzden bayrakları sarı mavi. Mavi gö ü. sarı bu dayı temsil ediyor."

Ayaküstü bizi bilgilendiriyorlar.

"O zaman niye halk fakir?" diyorum. "Birileri fazla mı yiyor?" Aralarından biri "E o i her yerde aynı" diyor.

Mustafa ve oförümüz Ekrem'le Kırım Tatarlarının yerle im alan

larından birine geliyoruz. Evlerin hepsi çok lüks görünüyor. Hemen hepsi koca bahçeler içine kurulmuş 5-10 odalı villalar. "Neden bu kadar abartılı büyük bu evler?" diye soruyorum. Mustafa, "Gelenekler sürüyor" diyor. "Ailede ne kadar olursa o kadar aile bir arada yaşayacak bu evlerde. Evlendikçe artacaklar. Onu düşünerek evlerini yapıyorlar." Aralarında küçük olanlar da var. Onlar o yıllarını göçten önce vermiş olanlar. Birinin kapısında incecik 70 yaşlarında sıcağıtan kavrulmuş bir adam. Adı Zodi. 1990'da gelmiş vatanına.

"İmdi memnun musunuz?" diye soruyorum.

Zodi, ellerini iki yana açıp, dilini gıcırdatıyor, "Ölmeden yaşıyoruz değil mi?" diyor.

"Emekli maaşı 230 grivna! Yeter mi?" diyor.

230 grivna 50 dolar ediyor. Bu para serbest piyasa ekonomisinin yeni yeni egemen olduğu ülkede, ancak ev içi kapalı ekonomilerle ve tüm ailenin birbiriyle yardımla masıyla güç bela bir geçim sağlayabiliyor. İşte o yüzden herkes ek gelir peşinde koşuyor. Yağlı pazarlarda bahçe ürünlerini satmaya çalışıyor.

Dönüş yolunda Ekrem yolun iki tarafında da iki tarzdaki yerleşim yerleri inşa ediyor.

Bir tarafta Rusların yaşadığı çok katlı az metrekareli çok yıpranmış görünen toplu konutlar. Öbür yanda bahçe içinde müstakil sürgün konakları.

Mustafa, Rusların yaşadığı toplu konutların en fazla 40 metrekare olduğunu söylüyor. "Yerleşim yerlerinin çelişmesi Tatarlar ile Rus azınlık arasındaki uçurumu derinleştiriyor" diyor.

Akmescit'in çevresi tümüyle göçmen yerleşim yerleriyle dolu.

Mustafa "Sovyetlerin çöküşüyle vatanına dönüş başladı. Devlet toprak verdi. Bu gördüğümüz evlerin yarısı zapt edilmiş topraklar üstüne kuruldu. Sonra tapularını aldılar."

"Yeni yeni yapılmaya başlanmış binalar da var" diyorum. "Bunlar yeni gelenler mi?"

"10-15 yıldır göç sürüyor. İmdi gelenler daha çok zorluk çekiyor."

"Neden?"

"Eski gelenler yerle ti, bir sistem kuruldu. Ev bulmak zorla tı. Fiyatlar pahalandı."

Bazı evlerin uzun zamandır tamamlanamadı ı anla ılıyor. Mustafa'ya villa tarzı yapılırken yarım kalmı evlerin bir duvarına yapı-ık mü temilatlarında ya ayanları gösteriyorum.

" İlk gelenler 1990'larda 'evim olacaksa en iyisi olsun' diye in ata ba ladılar ama 1991'de Sovyetlerin da ılmasıyla hiperenflasyon geldi ve her eyin fiyatı katlandı. Onların da evleri yarım kaldı."

Ço u ufak çaplı ticaretle u ra ıyordu. Otobüs oförlü ü ve in-aat i çili i yapıyorlardı.

Biz evlere bakarken iki kadın a ina seslerle yanımızdan geçti. Onlar Rahime ile Halide'ydi. Rahime bir gayret evini bitirmi ti.

Yıllarca sırtlarında ta ta ıyarak bir ev yapabilmilerdi. Di er ev-ler gibi gösteri i abartılmamı , aileye yetecek kadar mütevazı bir ev ortaya çıkmı tı. Halide'ye bakıyorum. Ba mını yukarı kaldırıyor: "Benim evim yok, 250 km uzakta oturuyorum. Misafir geldim" diyor.

kisi de Özbekistan'dan 1992'de gelmi ti. Halide, Rahime ka-dar ansılı de ildi. Belediyede tanıdı mın varsa verilen yardımlardan hızla yararlanabiliyordun. Bazıları ruhsat için dört be senedir bekliyordu.

Rahime zengin evlerde temizlik i çisi olarak çalı ıyordu.

Biz yol kenarında sohbet ederken iki çocuk yakla tı. 10 11 ya -larındaydılar.

Alim'e okuldaki tarih derslerinde neler ö rendiklerini soruyorum. "Tarihte Türkleri okutuyorlar mı?" diyorum.

Alim: "Yok" diyor.

"Peki, Osmanlı mparatorlu u?"

Alim yine "Yok" diyor.

Mo ol tarihi biraz Rus tarihi ve çokça da Antik Yunan ö rettik-lerini söylüyor.

Enver Izmilov ve Kızı

Aslında bu mahallede, bizi bekleyen biri var.

O, dünyaca ünlü bir müzisyen, Kırım'da pek tanınmıyor, ama Özbekistan'da ba layan ünü Batı'da da yaygın. Adı Enver Izmilov. Bir gitar virtüözü.scanned by darkmalt1

Enver'in ailesi kendi elleriyle yapımı koca evi. Evin bir kısmı stüdyo. En modern aletlerle donanmış stüdyoda tüm aile oturuyor. Enver "Benim hayatım yah i oldu" diyor. "Açlık görmedim. Zengin de ildik, ama okula gıdebildim. Anam babam çalı tı. Açlık, sürgün gördüler. Ama biz rahat büyüdük."

Bize yeni bestelerini çalıyor. Modern caz tınlarına kulak verirken gözlerimiz Enver'in kayınvalidesi Emine'ye takılıyor. Üstünde beyaz dantel bluzu gözleri bir kız çocu unun gözleri. O geçmi ile bugün arasında bir köprü gibi. Biraz a kın Enver'in gitarından çıkan caz tınlarına kulak veriyor. Sonra torunu Liniye ngilizce arkılar söylerken, "Nerede bizim o eski arkılar" der gibi yere bakıyor.

"Emine" diyorum. "En çok hangi türküyü seversin?"

Emine cevap vermek istemiyor. Belli ki bunlar onun sevdi i arkılar de il. Emine, "Hepsi güzel" gibi sözlerle geçi tiriyor.

Biraz daha sıkı tırınca, "Liniye benim sevdiklerimi söylemiyor" diyor.

Bilgisayar ekranında Enver'in Liniye'yle yaptığı ı son video klip. Blues Brothers giysileri içinde baba kız. Rock yapıyorlar. Emine, Kırım tınlarını öznlüyor. Enver ticari kaygılardan söz ediyor.

Enver "Buralarda i yok" diyor "Çünkü burası çok küçük ve sosyal kriz var. Müzisyenler ancak dü ünlerde, toylarda çalıyor. Ben de bir zamanlar toylarda çaldım."

Sevastyamovka Köyü'nde Bir Toy

Sanatçısı, ö retmeni, i çisi farklı kesimlerden, farklı insanlar tek bir hedefe odaklanmı lar ve bu topraklarda yeni bir hayat kurmanın sancısını ya ıyorlar. Ya am tüm güçlükleri ve çeli kileriyle devam ediyor. Kimileri yıllarca Do u'da kapalı kaldık imdi Batıya

açılmanın tam zamanı diyor. Kimileri geleneklere daha sıkı ba lanıyor.

Biz bu gece bir dü üne gidece iz. Simferepol yakınlarında Sevastyamovka Köyü'nde Erdem ile Zeynep'in mürüvvetini görece iz.

Gece klarnetin sesi ovaya yayılıyor. Uzaktan sarı bir ık yumaı görüyoruz. Ve içinde kalabalı ın silüetleri. Bu kocaman bir çadır. Eski zamanlardaki gibi topra a yerle tirilmi . çinde tüm köy halkı, en güzel giysileriyle uzun tahta masalara kurulmu lar, önlerinde envai çe it yiyecek ve bol votka.

Dü ünler cuma gecesinden ba lıyor. Damat, yakınlarıyla kız evine gidiyor, gece yarısına kadar e lenip evine dönüyor. Cumartesi gecesi, kız tarafı damadın dü ün yerine geliyor sabaha kadar süren enlikler yapıyor. Gelin tüm davetlilerle oynuyor ve artık yeni evinde kalıyor.

Zeynep Gelin bütün gece oynadı. Hiç yerine oturmadı. Gecenin sonunda elinde büyük bir deste para birikmi ti. Gelinle oynayacak olanlar ellerinde parayla kar ısına geçiyorlar, bir süre oynadıktan sonra parayı onun eline tutu turuyorlardı.

Burada henüz kredi kartı uygulaması yoktu, her ey nakit parayla alınıyordu. Zeynep ile Erdem yepyeni bir ev kuracaklardı. Bu ev, e dost, akraba hep beraber yapılacaktı.

Erdem taksicilik yapıyordu. Zeynep ise berberde çalı ıyordu.

Sevastyamovka köyünde bir çift daha bu gece dünya evine giriyordu. Onlar Özbekistan do umluydu, çocukları anayurtta do acaaktı.

O gece, gözleri ya lı yeni evli çifti seyreden ara sıra co up Kırım'ın en güzel türküleriyle halay çeken biri vardı. smail Kerimov; Kırım Üniversitesi rektör yardımcısı.

"Kart (ya lı) babam 1928'de yurtsuz kalmı . Her eyimizi kaybetmi iz. Ural Da larına gitmi ler. Sonra oradan Kırım'a gelmi ler. Sürgünlerde çok kayıplar vermi iz. 50 yıllık eme imiz oralarda kalmı . Böyle üç nesil hep kayıplarla hayat tüketmi . Halk vatansız, evsiz kalmı . imdi zaman ba ka, in allah iyi olacak" diyor.

smail Hoca 1993 yılında Kırım'a dönmü . Uzun zaman üniver sitenin lojmanında kalmı , nihayet yerle mi .

Gece saat iki. Dünyanın en güzel tınıları Kırım türküleri. Gelin ile damat kalabalı m içinde çıkıp evlerine u urlanıyor. Gökyüzü aniden kararıyor, bardaktan bo anırcasına bir ya mur ba lıyor.

Biz vedala ıyoruz.

Yolda Mustafa ile oför Ekrem aralarında Rusça konu uyorlar. Evlerde konu ulan Kırım Türkçesi günlük hayatta yerini Rusça'ya bırakıyor.

Kırım bir de i imi ya ıyor. Bir geçi i ya ıyor. Bir rejimden öbü rüne geçiyor. Bin türlü acıdan, sava tan çıkmı yeni mücadelelere hazırlanıyor.

Ço unluk ekmek kavgasında, 100 dolara ayı geçirmenin yolu nu arıyor ama ba kaları da var.

Özelle tirme furyasında ba arılı ayak oyunlarıyla ya da kara pa ra ili kileriyle son 10 yılda milyonlarca dolarla oynayanlar da var, Batılı sivil toplum örgütleriyle proje bazında anla ıp büyük para ka zananlar da.

Sokaklarda marketler boy göstermeye ba lamı . Oralara sadece zenginler gidiyor. Birinin otoparkına girip mü terilere bakıyoruz. Ço unun oraya sadece görünmek için geldi i gibi bir izlenime kap ılıyoruz. Saçlarını özenle topuz yapmı , daracık blucinin altında 12 pontluk takunyaları ve kıpkırmızı ojeleriyle, küçük bir kızı çe ki tirerek markete giren bir genç hanım, BMW bir cipten inmi ti. Gözlüklerini çıkarmadan markete girmi ti. Saçları kazılı, güne göz lüklü bir adam ste y in arabadan, pembe elbiseli küçük bir kızı ya va ça indirdi.

Yeniden yapılanan Kırım'ın burjuvazisini seyrediyorduk.

Mustafa "Burası en lüks alı veri merkezlerinden biri" diyor. "Zaten sadece iki tane var. Toplum artık sınıflara ayrıldı ve bu süreç hızla devam ediyor. Türkiye'deki gibi sınıflar arasında uçurumlar olu may a ba ladı."

Eskiden hiç önemi olmayan eyler önem kazanıyor, sembolle

iyordu. Ya anılan semt, arabanın markası, konutun nasıl bir bahçesi oldu u, havuzunun olup olmadığı artık önemliydi. ehirdi ma yeni bir mahalle kurulmuştu ve orada kalburüstü zenginlikler yaşıyordu.

Fakir halk ancak pazarlardan alıveri eder, hatta çoğu sebze meyveyi bahçesinde yeti tirerek idare ederken, artık süpermarketlerden alıveri edenler vardı.

Kırım, Ukrayna'nın en güneyinde Karadeniz'e uzanan çok stratejik bir yarımadadır. Kırım Karadeniz'in Kıbrıs'ı. İkinci Dünya Savaşı Kırım'ın ünlü Yalta kentinde noktalanmıştır. İşte tam burada Stalin, Churchill ve Roosevelt'in imzalarıyla sıcak savaş bitmiştir. Soğuk Savaş dönemi başlamıştır.

Bugün de öyle. Amerikan devletinin Stratfor adlı sitesi geçtiğimiz aylarda "Amerika ile Rusya yeni bir Soğuk Savaş'ın eşiğinde" yorumunu yaptı.

Savaşın merkezi Kazakistan ve Ukrayna olacaktır. Kırım halkı bölgedeki diğer halklarla savaş rüzgârlarının tam ortasında duruyor.

2005 yılında seçimleri Yu çenko kazandı. Eurovision birincisi Ruslana bile turuncu bayraklar sallayarak seçim kampanyasında görev aldı. Sırbistan'dan giden Soros'un ihtilal imalatçısı örgütü OT POR, aynı amaçla Ukrayna'da kurulan PORA'ya yardım etti ve i tebecerdiler. Ukrayna artık Batı'nındır. Turuncuya bulanmıştır.

YALTA'DA TARİH TEKERRÜR EDİYOR

Kırım'ın her bir kenti tarihin ayrı bir dönemine damgasını vurmuş. Bahçesaray, Kırım hanlarına merkez olmuş. Sevastopol, Kırım savaşında kanlı olmuş. Yalta, Soğuk Savaş'ın doğuşudur.

Yalta'da Livadiye Sarayı'nda tarih yazılmıştı. Yüzlerce turistin arasından sıyrılıp müdüriyeti buluyor Aleksandr'dan izin alıyorum. Önce sert bir üslupla, uzun bir zaman önce kameralara izin için başvurmuş olmam gerektiğini söylüyor, kısa bir sohbetten sonra onu ikna ediyorum. Roosevelt'in çalınan masasının önüne gidip duvardaki resimlere bakıyorum. O meşhur poster, Amerikan politikasındaki yılların bir örneği de işte gösteriyor. Amerikan bayrağından yapılmış silindirik plakasıyla parmağını ileri uzatmış devlet baba "*America wants you*" diyor.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru 1944'te, Avrupa kan gölüne dönmüşken Amerika, vatandaşlarını askere çağırıyordu. "Amerika seni istiyor" diyordu. Savaşın sonunda kimileri ölmüş, kimileri masaya oturmuştu.

Yalta Konferansı 1945 baharında Stalin, Churchill, Roosevelt başkanıyla Livadiye Sarayı'nda toplanmıştı. Bir döneme nokta koyan imzaların atıldığı yuvarlak masaya oturulmuştu. İkinci kez

Ali Kiremitçiyle Yalta'da Livadiye Sarayı önünde.

dünyayı paylaşanlar, yeni bir dönemin de açılışını yapıyorlardı. Savaşın sonuna doğru.

Savaşın fiilen bitmesinin hemen ardından Kırım halkı savaşta Sovyetler Birliği'ne ihanet suçuyla tehcire tabi tutulmuştu. Bazı Kırım Tatarlarının Alman kuvvetlerine katıldığı ileri sürülerek, bütün Kırım halkı önce Sibirya'ya, sonra Orta Asya steplerine sürülmüştü.

1944'te birkaç ay süren bu zorunlu göç sonrası sadece kalan Kırım-lılar; Urallar, Sibirya, Kazakistan, Tacikistan ve büyük çoğunluğu da Özbekistan olmak üzere yarımadadan binlerce kilometre uzaklaştırılmışlardı.

Avrupa'nın kaderi Yalta'da çizilmişti, dünya siyasetine burada yön verilmişti. Birleşmiş Milletler'in doğum yeriydi, Livadiye Sarayı.

Saray, Osmanlı yönetimine de, Rus yönetimine de ev sahipliği yapmıştı, burada dönemler kapanıp dönemler açılmıştı.

Livadiye Sarayı'nın bahçesi, sarayın her köşesini ayrı ayrı ince

leyen Rus turistlerle doluydu. Binanın tarihini, tüm özelliklerini en ince ayrıntısına kadar biliyorlardı. Kışkırdım acaba kaç Türk genci Livadiye Sarayının nelere tanıklık etti ini söyleyebilirdi?

Yirmili ya larında, sarı ın, uzun boylu bir Slav, sarayın önünde dalgın gözlerle oturuyordu. "Nerelisiniz?" dedim. "Rus'um" diye cevapladı. "Burası bizim için çok önemli" dedi. "Biliyorsunuz, son Rus çarının kaldı ı saraydır, Livadiye. Burası Rus kültürünün bir parçasıdır."

Adı Vladimir'di. "Ekim Devrimi'nin yıldönümünde do mu um, Adım o yüzden Lenin in önadıyla aynı."

Livadiye Sarayı ndan limana indik. Bir cümbü ün ortasına dü - tük. Yalta ehri nin 166. kurulu günü mü . Meydandaki Lenin heykeli a kın. Kulaklara eziyet bir gürültü e li inde, tam önüne kurulu koca sahnedeki kaykay turnuvasını seyrediyor.

Kiev'den Rusya'dan gelen yüzlerce ki i, bir kortej olu turuyor. Kortejdeki tek yabancı bayrak, Israillilerinki.

Limanda, koca bir sava gemisi halka açılmış . Önünde kuyruklar, askeri gemi geziliyor.

Turistler ve yerli halk tüm kıya eridini doldurmuş . Alan tıklım tıklım. Yürümeyi bırakın durmak bile zor. Kurulu unun 166. yılı mı . Yani 1838. Osmanlı'nın idam fermanının imzalandı ı yıl.

Bir grup ö renciye yakla ıyorum. "Ne kutlanıyor burada?" diye soruyorum.

Genç bir kız, bilmememe a arak ba ırıyor, "Yalta'nın 166. ya günü!" diyor.

"Ama bu ehir, en az bin yıllık" diyorum. Duruyor. "Galiba yeniden kurulu unun yıldönümü... Yani öyle bir ey..." deyip uzaklaşıyor.

Bahçesaray: Bin Yıllık Kültür Ba kenti

XIII. yüzyılda bu topraklar Kırım hanlarına ba lıydı. Sonra Ce novalılar üstünlük sa ladı. Ve Fatih Sultan Mehmed'in saltanatı sırasında Kırım Hanlı ı, Osmanlı Devleti'ne ba landı. XV. yüzyılda

hanların ehri Bahçesaray, bir kültür merkeziydi, hanların ba kentiydi.

Peki ya imdi? imdi ise çe itli kültürlerin sava mın merkezi. Bahçesaray'da Hansaray'da i ne atsan yere dü mez. Oya gibi i lenmi Hansaray'ın her kö esi ona hayranlı mını sunanlarla dolu. Arada ba ları kırmızı kurdeleli gelinler.

Biz Hansaray'ın müdürü Server Bey'i arıyoruz. Gelene kadar Olegsa'yı bize müzeyi gezdirmesi için yolluyor. Olegsandr Hayvonski 30 ya larında Ukraynalı bir ara tırmacı. Gözlerinde koyu renk gözlükler, hayatı hafife alır bir hali var. Bir pop grubundan fırlama gibi görünüyor. www.cizgiliforum.com

Yürürken bilgi veriyor. "Burası Kırım Tatarları için kutsal bir yerdir" diyor. "Onların bir zamanlar var olan devletlerinin merkezidir. Kırım Tatarlarının yeniden bir devlet kurma özelemlerinin simgesidir burası. Aynı zamanda sürgünü de haklı gösteren bir simgedir. Ne yazık ki Kırım Tatarlarının yeti mi uzmanları, tarihçileri olmadı ı için uzun bir süre Rus kaynakları esas kabul edilmi tir."

Bir Ukraynalı olarak Kırım'da ba ımsız bir devlet kurulmasına gösterdi i müsamaha bize Türkiye'deki bazı aydınları hatırlatıyor.

Bana bir Ukrayna milliyetçisi oldu unu söylüyor. Sık sık Amerikan kaynaklarından örnekler veriyor.

"Bir Ukrayna milliyetçisi olan siz, çok sık Amerikan kaynaklarına ba vuruyorsunuz. Peki, Amerika'nın, bu bölgeye yakla mını nasıl de erlendiriyorsunuz?" diye soruyorum.

Olegsa: "Amerikan yakla mını ne yazık ki fazla yava . Çok pasifler" diyor. "Burada hızlı, aktif bir politikayla de i ime destek vermeli." "

Olegsandr, Ukrayna'da yükselen milliyetçi akımın bir temsilcisi. 1989'da Sovyet döneminin son günlerinde henüz 15 ya ndayken, Amerika'nın "Gençlik Elçileri Projesi'yle Washington'a davet edilmi parlak ö rencilerden biri.

Orada gerekli e itimi aldıktan sonra ülkesine dönmü ve Rus aleyhtarı, Amerikan sempatzanı örgütlerde çalı mı .

"Kendinizi milliyetçi olarak tanımlıyorsunuz. O zaman bütün yabancı güçlere kar ı olmanız gerekmez mi?" diye bir kez daha soruyorum. a ırmıyor.

"Aslında o yüzden kendimi 'milliyetçi' de il de, 'milliyetçi demokrat' olarak adlandırıyorum. Biliyor musunuz ben Amerika'ya hayranım, ke ke Rusya yerine Amerika'yla kom u olsaydık. Bugün bamba ka bir yerde olurduk." Yüksek sesle gülüyor.

Olegsandr gibi biriyle, Bahçesaray'da bin yıllık bir kültürün içinde dola mak, hâkim kültürlerin aynasına bakmak gibiydi. Acı vericiydi.

Server Bey'in yanına gittim. Bizi Zincirli Medrese'ye götürdü. Bir zamanlar e itim Zincirli Medrese'den yadırtmı do uya ve batıya!

Güne ten ve sıcaktan korunmak için beyaz tülbentlerle ba ları ba lı içerdeki i çiler, geçmi ten fırlamı birer figür sanki. Server Bey, medresenin kapısının önünde, "1500 yıllarında 2. Kırım hanı tarafından yaptırılmı bir bilgi merkezi, kütüphane" diyor.

Tam kapının önüne geldi imde bel hizasında bir zincirle kar ı la ıyorum. Arkamda i çilerden biri, girmemi bekliyor. Dönüp ona soruyorum.

"Zincir ne için?" Türkçe cevaplıyor: "Bunu padi ah asını . Küçük büyük her kim bu kapıya gelirse, ilmin önünde e ilerek içeri girsin, diye..."

Dimdik duruyor, kahverengi gözleri dümdüz bakıyor, a zından bu sözler dökülürken hafifçe gülümsüyor. O bir i çiden çok diplomata benziyor.

Medreseyi geziyoruz, yüzyıllar önce dünya bamba ka bir dengedeyken, ilim irfan sahibi kim bilir kimlerin bu odalarda okuyup yazdı mı hayal ediyoruz.

Zincirli Medrese'nin hemen yanında, geçen yüzyılın büyük fikir adamı smail Gaspıralı'nın anıtı.

Zafer Karatay'ın Türkiye'ye tanıttı ı smail Gaspıralı'nın müze haline getirilmi , ilk Türkçe gazetenin yayımlandı ı matbaasını ziyaret ediyoruz.

Türkçe'nin bayraktarlı nı yapan Gaspıralı, Türk Tatar ayrımı-
na bir asır önce noktayı koyan aydıdı. Yüzyıl sonra burada hâlâ tar
tı ılan konuya ili kin fikirleri öyleydi:

"Türk dilinin çe itli lehçelerini kullanan halklar, boylar vardır"
diyordu eserlerinde ve "Bunlar Tatar de il Türk'türler!" Ya amını
Türlük ve Türk dili tarihini anlatmaya adamı tı. Türk ve Tatar ay-
rımı birilerinin i ine mi geliyordu? Server Ebubekirov'la birlikte
Hansaray'da tanı tı ımız Türk i adamı brahim Akyüz'ün evine gi-
diyoruz. Kendisi Adanalı, e i Kırmı. Yaz tatillerini Bahçesaray'da
geçiriyorlar. Server Bey ile bizi alıp evine yeme e konuk ediyor. Ka-
yınpederi Rüstem Amirov, 3 ya ında bu topraklardan ayrımı ve 45
yılı sürgünde geçirmi . 10 yıl önce vatanına dönebilmi .

Avluda koca bir sofrta. Kadınların hepsi mutfakta çalı ıyor. Ben
Rüstem ve Server'le çene çalıyorum. Rüstem Bey, "Bizim milleti ba
lasan durmaz de il mi Server?" diyor. "Bizde ver bana 5 10 kapık
borç, diyen yoktur, herkes çalı ır."

"Öyledir" diyor Server Bey. "Burada birçok azınlık var, ama en
iyi durumda olan Tatarlar. Devlette çalı ırlar, sonra evde domates,
hıyar yeti tirir satarlar. Bu çalı kanlık bazılarının canını bile sıkır.
Rakip görürler bizi."

sizli in had safhada, ekonomik krizin hep gündemde oldu u
ülkelerde yeni gelene kucak açılır mı, ho geldin denir mi hiç. Rüs
tem'in kırk yıllık e i Olga "Denir" diyor. Olga'nın bir adı da Aliye.
"Sovyet zamanında böyle eyler yoktu. Rus, Tatar ayırmazdık hiç"
diyor.

"Sürgünden dönelere nasıl bakıyordu Ruslar?" diye soruyo-
rum Olga'ya.

Rüstem lafa karı ıyor: "Rus halkı çok yardımseverdir" diyor.
"Hele Rus köylüleri yemez yedirirler. Özbek'e gidenlerin yansı telef
oldu, ama Rusya'ya gidenler, sapasa lam döndüler."

Olga "Biz ayırım yapmayız" diyor "Bakın, annem babam Rus.
Ben bir Tatar'la evlenmi im. Bir damadımız Rus, iki damat Türk, be
damat Tatar."

Bunları gayet güzel bir Türkçe'yle söylüyor Olga, benimsedi i

adıylı Aliye. Türkçe'yi çanak antenle izledi i Türk televizyonları sayesinde ö renmi .

Artık Bahçesaray'da dostlarımız var. Rüstem, Aliye ve Server'in yanında sanki akrabalarımızın yanındayız.

Laspi'de Tam tık Sultaniye'yle

Bahçesaray'dan Sevastopol'e do ru yola çıkarken Hansaray'a son bir kez bakıyorum. Kırım lılar en mutlu günlerinde onlarca airlerine, yazarlarına ilham veren Hansaray'ı ziyaret ediyor.

Ba ka yerlerin ba ka ziyaretçileri var. Onlar Rus gelinler. Sivas-topol yolunda Laspi'de duruyoruz. Laspi'nin kayaları yukardan Karadeniz'e bakıyor.

Her geçen gün sayıları biraz daha artan kiliselerden biri de burada. Günde en az 30 yeni evli Hıristiyan çift burayı ziyaret ediyor. Çevredeki lokantaların, dükkânların turistik e ya stantlarının ba ında Kırım lı Türkler var ya da onların deyi iyle Kırım Tatarları.

Küçük inci tanesi gibi bir kız. Önünde tahta i lemeler. "Ne için alıyorlar bunları?" diyorum.

Gülümsüyor. "U ur getirsin diye i te" diyor. "En çok Ruslar gelir buraya" Ondan ah ap ekmek tahtası alıyorum. " yi kazanıyor musun?" diye soruyorum.

"300 grivnalık satayım ki 20 grivna alayım" diyor. Yüzde 7'ye çalı yor. Buraya iki saatlik yoldan geliyor.

" n allah çok satarsın" diyorum. Öyle bir "Sa ol" diyor ki, onu Kucaklıyorum.

Yol boyunca onlara rastlıyoruz. En alt gelir düzeyinde, yer alıyorlar. Çok çalı yorlar, ama e itimde, ülke yönetiminde söz sahibi olacak düzeye eri emiyorlar.

Merdivenlerin altında kızıl saç lı 15 ya larında biri daha. "Adın ne?"

"Sultaniye" Soyadını "Familiya?" diyerek soruyorum.

" Abdurrahmanova."

"Okula gidiyor musun?"

Masmavi gözlerini açarak "11. sınıftayım" diyor.

imdi salona aslı im üstü armut, elma, üzüm motifli tahta i le-meyi ondan alıyorum. Önce elimi elma ve armutlu olana uzatıyorum. Beni durduruyor. "Onu alma bunu al daha güzel" diyor. "Bak üzerinde hem elma hem üzüm var."

Onlar evlerine dört dolar götürmek için çabalarken iyi bir lo-kantada gelen hesap ki i ba ına 40 doların altına inmiyordu. Ve dünyanın her yerinde oldu u gibi burada da sorunlar parada dü-ümleniyordu.scanned by darkmalt1

Sivastopol zenginlerin kenti. Ukrayna ve Rus filolarının ev sa-hibi. Bölgenin en önemli limanlarından biri. Ve paraya para deme-yenlerin u rak yeri.

Mustafa, Sivastopol'e girerken "1783 yılına kadar burası Akyar diye bilinirmi " diyor. "Kırım'ın i gali sırasında bir general onun adını de i tirmi ."

Kente girer girmez Belediye Ba kanı Vladimir Arabacı'yı arıyo-ruz. Onun adını bize Teoman Arsay verdi. KAYRA (Karadeniz Yat Rallisi) sırasında tanı mı lardı. Belediyenin önünde bulu tuk. Te-oman'ı o kadar sevgi ve saygıyla anıyordu ki, onun aracılı ıyla gel-di im için bana bir kar ılama notu bile hazırlamı tı. Sanırım Gaga uz'du. Adı bana bunu ça rı tırıyordu. Uzun yıllar Türkiye'de çalı -mı tı. Bizi aldı bir tepeye çıkardı. Sovyet dönemine ait devasa bir as-ker heykelinin önünden limanı gösterdi.

"Sivastopol, 200 yıldır dı a tamamen kapalı gizli bir donanma üssüydü. imdi artık sonuna kadar açı ız. Rus ve Ukrayna donan-maları burada duruyor. Bu kente para bırakıyorlar. Bizi zenginle ti riyorlar. Belediye bütçesinin yüzde 20'den fazlası onlardan geliyor" diyor.

"Biz Sivastopollüler, sava yorgunu insanlarız. Dü ünün Kırım Sava ı, ardından Birinci Dünya Sava ı, sonra kinci Dünya Sava ı derken So uk Sava . Artık ya amak istiyoruz."

Ya ıyorlardı. Sivastopol di er kentlerin yanında bol turisti, ga

rantili gelirleri ve ülkenin her yanından gelen zenginleriyle göz doluruyordu.

Kent nüfusunun ço unu Ruslar olu turuyor. Gelen turistlerin ço u da Rusya Federasyonu'ndan.

Gece bizi yeme e davet etti. Sivastopol'ün en güzel liman lokantasında Rus arkıları e li inde karısı Natali'yle bütün gece dans etti.

Sivastopol'de günü Vladimir ve e i Natali'yle noktadık.

Sivastopol, uluslararası ticaretin, Do u'nun ve Batı'nın ilgi oda- 1 olmanın keyfini sürüyordu.

Sabah Panorama'ya gittim. Kırım Sava 'nı anlatıyor bu müze. Dünya devlerinin büyük payla ıma hazırlık sava ıdır Kırım. Osmanlı, Ruslarla sürekli sava mı tır, ama Osmanlı'nın tarihinde, ngilizlerle ve Fransızlarla bir olup Rusya'ya saldırdı ı ilk sava tır Kırım.

Müzenin içinde 360 derece dönerek, âdeta canlıymı çasına resmedilmi Kırım Sava 'nı izliyorsunuz. Dikkatimizi çeken Osmanlı'ya dair tek bir resmin ya da i aretin olmaması.

Kırım Sava ı deyince bir durmak gerek. Osmanlı'nın en zorlu zamanı. Bölgede büyük payla ımın sıcak rüzgârları esiyor. Osmanlı hasta adam, Navarin'de donanması yanmı , Edirne i gal edilmi , Anadolu'da ayaklanma üstüne ayaklanma oluyor. Osmanlı Ruslardan yardım istiyor.

Sonra korkup, denge kurma amacıyla ngiltere'ye yana ınca, önüne sürülen ngiliz ticaret anla masını imzalayıveriyor.

Batı boyunduru una giriyor, açık pazar oluyor. Yıl 1838. Sadece 16 yıl sonra Batı'yla bir olup Rusya'ya saldıracaktır, ama artık çarlar ile Batı arasında oynanan oyunun bir parçasıdır Osmanlı. Kırım büyük çaplı payla ım sava larının ba langıcıdır.

in acı yanı, bu topraklar hep öyle kalacak gibi görünüyor.

Kırım'da 10 gün bir nefeste geçiverdi. Orada zamanın boyutları de i ik. Bir anda XIII. yüzyıldan günümüze kadar gelirsiniz. Kırım'da zaman tüneline girer, Kırım hanlarını ticarete oyuna getiren Cenovalılarla, Venediklilerle, Bizans'la kar ıla ırsınız.

Bahçesaray'da Osmanlı medreselerine girer. Türk aydınlarının sava mı izlersiniz. Sivastopol'de Kırım Sava 'nı ya ar. Birinci D ün - ya Sava 'nın e i inde durdu unuzu hissedersiniz. Ve Yalta'da bu günkü dünya siyasetinin çizildi i saraylarda dola ır, çizilen yolun sonuçlarını ya ıyor olmaktan ürperirsiniz.

Kırım size tarih anlatır. Anlamak isterseniz.

Yüzlerce yoksa binlerce mi desek, yılın gelene i. Altın Orda Devleti'nden bu yana Karadeniz'in kıyılarında, bozkırlarda, steplerde insanlar ya ar. Bir Türk boyundandırlar. XIII. yüzyıldan beri sava ır, sürülür, göçer ve konarlar. Büyük medeniyetlere ait olmanın duru unu ta ırlar. Nerede olurlarsa olsunlar arkılarını unutmazlar, dertlerini danslarına karı tırırlar.

Simferepol yani Akmescit'te, Server Kakura ba kanlı ında bir folklor toplulu u var. Kısıtlı zamanda kapılarını çalivermi tik. Yılların büyüttü ü isimler Münir ve Hediye Ablayev küçük ö rencileriyle ilgileniyorlardı.

A ırba lı, zarif, hemen ba kalı mını hissettiren koyu renk gözle ri gurur kadar hüznü de ta ıyor, konu madan önce kar ısındakini tartıyor Münir Hoca: "50 sene sürgün ya adık. Öyle bir millet yok dendi. O yüzden folklorumuz da yoktu" diyor.

"Özbekistan'da mesela sadece dü ünlerde Kırım danslarını oynardık. Ben 25 yıldır dans ediyorum. Türk folkloruna çok yakın danslarımız. Yalı boyu dansı var. Karadeniz yöresinin danslarına benzer. Çöl dansı, daha çok Kafkas dansına yakındır. Bu çe itlilik Türk dünyasının zenginli idir."

Ona yularca dans etti imi söylüyorum. "O zaman sana özel bir gösteri yapayım" diyor. Server Kakura piyanoya geçiyor. Hediye Ab layev söylüyor ve Münir Hoca yüzyıllar içinde bizi bir yolculu a ıkarıyor.

Adımları, bakı ları, ellerinin ustalı ı ve olanca zarafetiyle bize aynı halktan'oldu umuzu anlatıyor.

KAFDA I'NIN ARDI

KAFKASLAR'DA LK TURUNCU DARBE

A ustos 2004 Yolculu undan

Gürcistan'dayız. Yüzyıllardır İran, Osmanlı ve Rus imparatorlukları arasında rekabete sahne olmu bir ülkedeyiz. Avrupa ile Asya'nın buluştuğu kavak noktasındayız.

Gürcistan, XIX. yüzyılda Rusya tarafından ilhak edildi ve 70 yıl boyunca Sovyet yönetiminde kaldı. Yosif Stalin Cuga vili'nin memleketiydi. Bu nedenle bir dönem Sovyetlerin gözbebeğiydi. 1991'de bağımsızlığını kavudu, ama bu zor zamanların sonu deildi. Sovyetler parçalanmıştı. Çarkları döndüren diğiller bağımsızlaştı, ama aynı zamanda da fakirleşti.

Bağımsızlıkla birlikte, Sovyetler Birliği'nin en zengin bölgelerinden biri olan Gürcistan eski Sovyet cumhuriyetleri içindeki en yoksul ülkelere biri oldu. çinde dünyanın sayılı zenginlerini barındıran yoksul bir ülke.

Bu bölge tarihin hiçbir döneminde rahat yüzü görmedi. İmdi yine tehlikeli sulara yol alıyor. Son yıllarda içine girdiği deprem rüzgârı onu Atlantik'in ötesine iteliyor. Üstelik yanı başında koca Rusya varken.

Sovyetlerin son dışişleri bakanı olan Edvard Şevardnadze, doğduğu toprakların, bağımsız Gürcistan'ın ilk cumhurbaşkanı oldu.

Batı'ya açık bir politika güdüyordu. Ülke 1991'den 2003'e kadar 12 yıl boyunca onun yönetiminde, yoksullu un, yolsuzlu un ve kaçakçılı ın merkezi haline geldi.

evardnadze, 2003 yılının kasım ayındaki genel seçimlerden de zaferle çıktı. Ama halkın ve Batılı müttefiklerinin deste ini kaybetmi ti.

2003 yılında dünya, Gürcistan parlamentosunu a kınıkla izledi. Sovyetlerin deneyimli politikacısı, Gürcistan'ın lideri evardnadze, genç bir politikacı tarafından itilip kakılarak parlamentodan uzakla tırıldı. Kafkaslar'da ilk turuncu darbe ya anımı tı.

36 ya ında, Amerika'dan diplomalı genç bir adam, Mihail Sa aka vili, Gürcistan'ın yeni devlet ba kanydı.

Randevuyu Liman Ba kam Ayarladı

Gürcistan'a gitmeden Cumhurba kanlı ından randevu istemi tik. Ama cevap gelmedi. Biz de atladık gittik. Batum'da stanbul'daki e i dostu arıyoruz. Gürcistan'da nüfuzlu birilerini tanıyan bir arkada ım, "Sana bir numara verece im. Kendisi Poti liman ba kanıdır" dedi. "Liman ba kanı deyip geçme, önemli bir adam. Ayrıca Sa aka vili'nin arkada ı" diye de ekledi. Jemal Inayi vili'yi günlerce aradım. Telefona cevap vermiyordu. Sonunda bir mesaj atmayı akıl edebildim. Cevap geldi.

Batum'da Oasis Otel'de bulu acaktık. Randevu saatinden yarım saat önce otelin resepsiyonunda yerimizi aldık. Birden otelin önünü bir dizi BMW cip kapladı. çinden korumalar ve spor giysili, uzun boylu, kumral bir adam indi. Kırklı ya lardaydı. Jemal Inayisvili'yle selamla tık. Ve cumhurba kanından bir mülakat iste imizi söyledik. "Yüzde 50 ansınız var" dedi. "Tiflis'e gidin ve bekleyin."

Mihail Saaka vili

Tiflis'e gittik ve iki gün sonra Cumhurba kanlı ından haber geldi. Saaka vili bizi kabul edecekti. Cumhurba kanlı ının sekizinci ayında ona iki ülke arasındaki ili kileri sorduk.

Gürcistan'daki turuncu devrimin lideri ve devlet başkanı Saakaşvili.

"Biz Gürcistan'ın ekonomik olarak Türkiye'nin uzantısı oldu u na inanıyoruz. Türkiye, ba ından beri kendi ekonomik zorluklarına ra men bize çok yardım etti. unu belirtmeliyim ki, hiçbir ülke bize Türkiye kadar yardım etmedi" diye söze ba ladı.

Gürcistan'ın Rusya dı ında bütün kom ularıyla ili kilerinin çok iyi oldu unu söylüyordu. Gürcistan'ın en büyük hedefinin Avrupa Birli i'nde yer almak oldu unun altını çiziyordu.

"Sizin Avrupa Birli i'ne girmeniz bizim için çok önemli" diyordu. "E er Türkiye Avrupa Birli i'ne girmezse bizim ansımız çok azalır. Türkiye birli e girerse Gürcistan'ın da ansı artar. Ve tüm bölge de i ir. Unutmayın ki biz sadece bir Kafkas ülkesi de il aynı zamanda bir Karadeniz ülkesiyiz. Rusya'yla sınırimız var ve Orta Asya'ya açılan bir kapıyız. Açık bir toplum haline gelmek için AB'ye girmemiz art."

Acaristan'da yönetimin bir darbeye de i tirilmesi, Abhazyada ki ve Osetya'daki ayrılıkçı rüzgârlar hakkında görü lerini soruyorum.

"Acara çok önemliydi" diyor. "Çünkü Acara, Gürcistan devletinin ekonomik temel taşlarından biridir. Abhazya öyle de il. Acara gibi de il. Güney Osetya'ya gelince çok küçük bir sorun. Biliyorsunuz orası Lüksemburg devletinin dörtte biri kadar bir yer. Tsinvali'nin bir kısmındaki köylerde ayrılıkçılar var. Ruslarla ortak bir çözüm bulmaya çalışıyoruz. Bana Abhazya'yı sordukları zaman Ankara'da Atatürk Müzesi'nde gördüğüm bir haritayı hatırlıyorum. Sevr haritasını. Türkiye, o haritada büyük devletler tarafından parçalanmıştı. Topraklarının sadece beşte biri Türklere kalıyordu. Atatürk her buna boyun eğmedi bugün Türkiye diye bir yer olmayacaktı. O, ülkedeki tüm etnik grupları birleştirdi ve barış içinde yaşayacakları bir ülke hazırladı. Ülkeye çok hızlı demokrasiyi yerleştirdi ve tüm halkların huzur içinde bir arada yaşayabilmelerini sağladı. Benim için Atatürk ideal bir liderdir. Ve ben de onun tüm politik adımlarını takip etmeye çalışıyorum."

Amerika'da eğitim almış genç bir hukukçu olarak 27 yaşında parlamentoya girmişti. Edvard Ševardnadze'nin adalet bakanıydı. 2002'de ülkede had safhaya varan yolsuzlukları önüne sürerek hükümetten istifa etti. Ve kısa zaman sonra Tiflis belediye meclis başkanlığına adaylığını koydu. Kazandı. Bir sonraki adım Millî Demokratik Parti'nin kurulmasıydı. www.cizgiliforum.com

Batı'dan aldığı güçlü destekle seçimlere girdi ve 36 yaşında bir darbeye Gürcistan'ın cumhurbaşkanı oldu.

Amerikan derin devletinin dünya çapındaki ismi George Soros, daha sonra darbeyi, Açık Toplum Derneğinin katkılarıyla örgütlediğini açık örneklerle anlatacağı. Yugoslavya'nın bölünmesinde büyük rol oynayan OTPOR örgütünün kardeşi örgütü KMARA'ya sağlanan maddi destek medyayı, milletvekillerini, iktidarı dünyasını ihmal etmemi ve zemin hazırlanmıştı. Saakaşvili, bu zeminde cumhurbaşkanı oldu.

"Dünyanın en genç başkanlarından biri olmalısınız" demiştim. "Bir gün bu noktaya gelmeyi hayal etmi miydiniz?"

"Beni çok karmaşık şartlar buraya getirdi" diye cevap verdi.

Maia, Caz ve Amerikan Konseyi

O karma ık artlar 10 yıllık bir çabanın eseri idi. Uluslararası çabaların merkezine ula mada bana Maia yardımcı oldu.

Maia'nın ismini, daha önce Gürcistan'ı ziyaret eden arkada ım Buket Veziro lu vermi ti. Aslında o bir caz arkıcısıydı. Ama Gürcistan'da faaliyet gösteren Gürcistan Amerikan Ticaret Odası'nda da çalı yordu.

"Benim bir i im de basınla ili kiler" diyerek beni ofise götürüyor. Önce Allison'la tanı yorum. 35 ya ında olmalı. Bostonlu bir Amerikalı.

Maia, Allison ve ben i Konseyi ba kanı olan patronlarının ofisi önünde çene çalıyoruz. Onun çok özel biri oldu unu anlatıyorlar. kisi de Fady O. Asly'ye hayranlar. Fady O. Asly aslında bir Lübnanlı. Tüm ya amı Amerika'da geçmi . imdi Gürcistan ile Amerika arasında mekik dokuyor.

Biz odasının önünde durmu sohbet ederken önce elinde bir bavulla oförü içeri giriyor. Maia ve Allison heyecanla kalkıyor. Sonra Fady kapıda görünüyor.

Uzun boylu, esmer, 40 ya larında bir adam. Hanımlarla öpü üyor ve hızlı hareketlerle masasına oturup ellerini ovu turuyor. "Well..." diye bir ba langıç yapıyor. Küresel bir i adamının bütün jestlerine sahip oldu unu gözlüyorum.

"Gürcistan'la ilgili bir program ha. Burası co rafi durumu itibarıyla çok önemlidir. Dü ünün burası Orta Asya ve Hazar petrol ve gazının, İran ve Rusya yolu kullanılmadan geçebilece i tek çıkı kapısıdır. Yani, petrol ve gaz buradan, herhangi bir politik durumdan etkilenmeden dı arı akabilir. Bu yüzden Gürcistan, Amerikan çıkarları açısından çok önemlidir. u anda Ortado u'daki karma ayı dü ünürsek, buranın önemini çok daha iyi anlarız. Ortado u'ya alternatif bir bölge gerekiyor ve i te burası da enerji üretim merkezlerinin tam ortası. Buranın istikrarı küresel ekonominin istikran demektir. Ve yine tam da bu yüzden Gürcistan'ın Avrupa ailesiyle bütünle mesi çok önemli."

Bir anda küresel politikayı özetledi. Arkasına yaslandı.

"Bu ve benzeri ülkeler, geli mekte olan pazarlar. Buralarda çok geni imkânlar var. Son 10 yılda inanılmaz ölçülerde geli meler kaydedildi. Bakın meyve i iyle ba ladık, imdi et i ine de girdik" dedi.

Gürcistan'da ithalat patlaması ya anıyordu. Ve o, bu i i organize edenlerin ba ındaydı. "Gürcistan'dan bir eyler ihraç ediyor musunuz?" diye sordum.

"Hayır. Biz sadece buraya ithalat yapıyoruz" dedi.

Çok i i var, iznini istiyoruz. Allison bizi almak için kapısında bekliyor. Odasına inerken koridorda 20Ti ya larda esmer, yakı ıklı, kısa boylu bir adamı i aret ediyor. "Onunla tanı " diyor. El sıkı ıyor. Onlar öpü üyor. Allison ondan hayli büyük duruyor. Ama sonradan evli olduklarını ö reniyorum. Allison Ekberg, birkaç yıldır Gürcistan'da. De i imler gözünün önünde oluyor. Amerikan Ticaret Odası bünyesinde günlük bir gazetenin ve haftalık bir derginin editörlü ünü yapıyor. Dikkatimi çeken, Gürcülerin içinde bulundu u durumu romantik kavramlarla açıklaması. Bu da küresel bünyenin temsilcilerinin tipik söylemi.

"Çok umut verici bir durum var burada" diyor.

"Toplumda gelir farkı çok büyük de il mi?"

"Evet, ama Gürcüler sihirbaz gibidirler. Har artta ya amayı becerirler. Tüm fertleri i siz olan bir aile bile hem bir ekilde geçinip gider hem de hayattan zevk alarak yapar bunu."

Dalga mı geçiyor diye bakıyorum. Hayır, o, çok ciddi.

"75 yıllık Sovyet yönetimi korkunç bir devletçilik yerle tirmi " diyor. "Eee tabii bunu düzeltmek uzun zaman alacak. Eski yönetimlerde sadece hükümete yakın olanlar kaynakları kullanabiliyordu. Geri kalanlar hiçbir imkândan yararlanamıyordu; do ru insanla ta nı amayan i siz kaldı."

" imdi de aynı durum devam etmiyor mu?"

"Hayır. Bu süreçte her ey çok rasyonelle iyor" diyor.

Editörlü ünü yaptı ı dergide Abhazya ve Osetya'yla ilgili makaleler var.

"Bölgede ABD, Gürcistan'ın arazi bütünlü üne büyük önem ve

riyor. Oysa Amerika Birle ik Devletleri'nin her yerde bu politikayı güttü ünü söylemek zor. Mesela Kürt meselesinde politikası bu de il. Bu de i ik politikaları nasıl de erlendiriyorsunuz?" diye soruyorum.

Cevaplamak i ine gelmiyor. "Ama burada bu politikayı destekleyen sadece ABD de il ki" diyor. "Birle mi Milletler de, Gürcistan'ın toprak bütünlü üne çok önem veriyor ve Abhazya ve Oset ya'yı, Gürcistan içinde mütalaa ediyor."

Allison, Türkiye dahil dünyanın birçok karı ık bölgesinde bulunmu , yakında Amerika'ya dönece ini, buradaki misyonunu tamamladı mı söylüyor.

Amerikan yönetimi, Rusya'nın arka bahçesindeki bu geçidin istikrara kavu masını istiyordu. Burası Hazar ve Orta Asya'nın tüm do al zenginliklerini Batı'ya ba layacak bir köprü. O yüzden Amerika için çok önemli. Kafkasya'nın gözbebe i!.

Tiflis'te gece her eyi aç a çıkarıyor. Kumarhanelerin önü lüks arabalarla dolu. Ana caddeleri bir bir dola ıyoruz. Gecenin içinde David'in heykelinin önünde duruyoruz. Heykel, Abhazya'clan gelen göçmenlerin doldurdu u, bir zamanların lüks oteli Iveria'nın tam önünde. Atının üzerinde gururla ileri bakan Kral David'in i aret parma ma belli bir açıdan bakarsanız, Iveria'nın otel odalarında 10 yıldır türlü türlü dramlar ya ayan insanların silüetleriyle çarpı ırsınız.

Onlar bir zamanlar Abhazya'da ya ayan Gürcüler. 10 yıldır bu otelin odalarında ailece kalan mülteciler.

1990'larda Gürcistan ba ımsızlı ma ko arken o topraklar içinde yer alan Abhazya ve Osetya kanlı ayaklanmalara sahne oluyordu.

1992'de Gürcistan'ın kuzeybatısında, Karadeniz'in kıyısındaki Abhazya'da bir sava ba ladı. Binlerce ki i hayatını kaybetti. Bölgede ya ayan Gürcüler, Abhazya'dan göç ettiler. Abhazya'nın statüsünü belirlemek için yapılan görüşmeler sonuçsuz kaldı. O artık sınırlar arasındaydı.

Gürcistan'ın kuzeyindeki Güney Osetya'nın durumu da karmaıklı mını korudu. Rusya sınırları içinde kalan Kuzey Osetya'yla etnik ve kültürel ba ları bulunan Güney Osetya, Gürcistan'ın ba ımsızlı

ını elde etti i 1992'den beri Tiflis'in otoritesine direndi. Rusya'yla birle me iste ini açıkça dile getirdi. O da sınırlar arasında kaldı.

Gürcistan'da esen ayrılıkçı rüzgârlardan en çok yararlananlar kanun dı ı ticari ebekeler oldu. Otorite bo lu u bir biçimde doldu ruluyordu. Mafya, belirsizli ini koruyan bölgelerde otoriteyi ele al dı ve her iki tarafça kullanıldı.

Giorgi Haindrava: Bakan Olan Yönetmen

Ertesi gün bir meslektami zla randevumuz var. Birkaç yıl öncesine kadar, Abhazya'da çekti i belgesellerle ün kazanmı bir yönetmenle. Ama artık belgesel yapmıyor. Giorgi Haindrava, kabinede Abhazya'dan ve Osetya'dan sorumlu bakan olarak yer alıyor. Ve resmi görevi, sanatçı tarafını hiç gölgelemiyor.

Görümeye gitti imizde asistanıyla bir eyler konu tular, bir ko u turma ba ladı. Arka odaya do ru heyecanlı bir ekilde yürüdü. Birkaç dakika sonra elinde nadide bir Abhaz arabıyla yanımıza geldi.

"Önce bunu bir tadın" dedi. "Abhazya en nadide üzümleri yeti tirir."

ri, kahverengi Kafkas gözleri ve do al hareketleriyle di erlerinden ayrılıyordu. Yüzündeki çizgileri sanki özel bir ık aydınlatıyordu. "Osetya ve Abhazya uzun zamandır Gürcistan'ı etkileyen Rusya'nın elindeki iki önemli koz" diye söze ba ladı.

"1991'den sonra her ikisiyle de oynandı. Her iki yerde de gücü elinde tutanlar Rusya'yla birle me isteklerini tekrarlıyorlar" diyorum.

"Bu asla olmayacak" diyor. "Biz, Avrupa yapılanması içine girece iz." Buna gerçekten inanıyor muydu, yoksa... Birden yüzündeki ık soldu.

Çıkıyoruz. Tiflis'e ak am çöküyor. Ana caddelerde ık selinde bir damla oluyoruz. I ılıtlı caddeleri u uldatan arabaların ço u son model. Bir zenginlik var bu kentte. Ama en yüksek maa 47 lars yani 24 dolar. Peki, nasıl ya ıyorlar?

Mariott Otelinin önünde limuzinler, korumalar. Maia, bu akşam, Mariott'un alt katında Pro Credit Bank'ın 5. yıldönümü kokteylinde arka söylüyor. Siyasiler, i adamları, yabancı misyon ve onlarla i yürüten birçok üst düzey görevli Mariott Oteli'nin müdavimleri.

ık olmaya çalı anlar, gerçekten çok ık olanlar, etrafı kolaçan edenler, açık büfeye dalanlar, burnunu tavana yapı ık tutanlarla dolu kokteyl salonu. Salonun en dibinde Maia ve arkadaş ları... Tiflis'te caz yapıyorlar.

Saba Saaka vili, Gürcistan Konfederasyonu'nun direktörü.

Kiev Üniversitesi'ni bitirmi ve mastırını ngiltere'de yapmı . O gündən beri de i dünyasının tam göbe inde. Kokteylin gürültü patırtısı içinde kula nda telefonu ara sıra saatine bakıyor. Yine de konu uyoruz.

"Yeni hükümetle tüm ekonomi de i ti. Burada iyi bir i atmosferi yoktu" diyor. "Geçen hafta hükümet yeni vergi yasasını da çıkardı, çok liberal bir vergi sistemi geliyor."

"Peki ya üretim?" diye soruyorum.

Saba a kın gözlerle bana bakıyor. nsiyaki olarak tekrarlıyor "Üretim!" O da ne der gibi bakıyor.

"Hedefimize varıyoruz. Yabancı yatırımcılar Gürcistan'a rahatlıkla yatırım yapabilecekler."

"Peki, Gürcüler fabrikalar açacak duruma gelebilecekler mi?" diye soruyorum. Yine duruyor. Sorularım onun ileti im hatlarına uygun de il. Sonra devam ediyor.

"Evet, çok yakında daha iyi durumda olacağız. Petrol kaynaklarınız var ve yabancılar bunlarla ilgileniyor."

Aslında ünlü ekonomi bakanıyla görüşmeyi çok istiyorum. Ama ülke dı nda oldu unu söylüyorlar. Genç yardımcısı Natia Tur nava'dan randevu alıyorum.

Odasından içeri girince otuzlu ya larda, sarı ın, güzel ve hipe raktif bir kadınla kar ıla ıyorum. Duvarlarda diplomaları ve referansları asılı.

Asya'da oldu umu resmi makamları ziyaret ettikçe daha iyi anlıyorum. Resmîyet hemen aradan kalkıyor. Devlet yetkilileri arada ça davranıyor. İgi çekici bir samimiyet var. Natia Turnava'nın bu görevinde dördüncü dönemi. O, Gürcistan'ın en ünlü bakanı Lukidze'nin yardımcısı. Bana günlük gazetede Lukidze'nin resmini gösterip altındaki yazıyı İngilizceye çeviriyor. "Her eyi sataca ız" diyor Lukidze, beyanatında. Bir zamanlar Rusya'nın dünyaca ünlü Gürcü i adamı imdilerde Rusya'ya giremiyor, yolsuzlukla suçlanıyor.

Natia elinde gazete, "Lukidze! Dünyaca ünlüdür o" diyor. "Rusya'dan Gürcü bir milyoner. imdi Gürcistan'ın ekonomi bakanı."

"Bakın, burada da evardnadze'nin villasını en çok verene sataca mı söylüyor..."

Çünkü onun ana hedefi çok hızlı bir özelle tirme.

"Bayan Turnava" diyorum, " ne i sa mak yerine neden kesip satmalı? Tüm bu co rafyada moda olan bu özelle tirmeler sizce çok mu sa lıklı. Bakın Batı'da özelle tirme hiç bu seviyelerde de il."

O küresel ekonominin sözcülü ünü yapıyor. "Bence yatırımın kendisi önemli hangi ülkenin elinde oldu u de il. Yabancı yatırımı buraya getirmek ana hedefimiz. Bence i adamı yerel mi yabancı mı hiç önemi yok. Çünkü yabancı yatırımcıyla gelen sadece i de il. Yeni bir i kültürünü, yeni bir anlayı ı da beraberlerinde getiriyorlar. Biz sadece 12 yıldır ba ımsızız. Pazar ekonomisini ve kültürünü daha yeni ö reniyoruz. Bir zamanlar Gürcistan zengindi, ama Rus ekonomisinin çarklarından biriydi. Ba lar kopunca fakirle ti. imdi yeni ba lar kuruluyor. imdi yeni bir küresel ekonomi trendinin içine giriyoruz."

Gürcistan'da önce kadrolar e itilip hazırlanmı , ulusal çıkarların önüne küresel çıkarlar konmu tu. Natia Turnava'ya "Bu pozisyona gelmeden önce ne yapıyordunuz?" diye soruyorum.

"Tiflis'te üniversiteyi bitirdim ve MF sponsorlu unda Viya na'da kurslara katıldım" diyor. Duvardaki diplomalardan birini gösteriyor:

"En büyük ansım Lukidze. O çok deneyimli bir i adamı. Rus

ya'da ya ıyordu. Saaka vili'nin davetini kabul etti ve geldi. Acil hedefi aktif özelle tirmeyi gerçekle tirmek. Hedef, devlet kurulu larını ve do al kaynakları satmak. Devlet hiçbir zaman özel sektör gibi olamaz her ey el de i tirmeli."

Bunları bir nefeste söylüyor. Gürcistan bir de i imin tam orta sındaydı. Sokaklar de i imin aynasıydı.

Ekonomi bakanlı ından çıkınca bir parkın kenarında kalabalık gördük. Evlerini satmak için küçük kâ ıtları iplere dizmi leri. Orada yorgun, umutsuz ve bitkin bekleyen genç ya lı kadınlı erkekli gruba baktım. Onlar için gelecek bir tünelin içindeydi. Kafkasya uzmanı Mamuka Are idze her eyi kısaca özetlemi ti. "Kafkasya çok önemli bir merkezdir. Ruslar bu bölgeyi kaybetmek istemez. Bu bölgedeki etkilerini sürdürmek için her eyi yapacaklardır. Çünkü burası, Amerika Birle ik Devletleri'nin ve Rusya'nın çıkarlarının toku tu u noktadır. Gürcistan u anda Amerika'nın dümen suyunda gidiyor. Ama ekonomik olarak hâlâ Rusya'ya ba ımlı. Rusya'yla iyi geçinmek zorunda, ama bu giderek zorla acak gibi görünüyor. Gürcistan'da u anda hiç olmadı ı kadar çok yabancı sivil toplum örgütü, çok sayıda yabancı lobi çalı ma yürütüyor. Onlar her ne kadar Kafkasya'nın çıkarlarından söz etseler de bunlar kâ it üstünde laflar. Aslında kendi çıkarları için çalı yorlar."

Art arda travmalar ya amı lardı. 70 yıllık Sovyet dönemi hâlâ belleklerde sıcaktı. Ba ımsızlı ın ardından ya anan otorite bo lu unu dolduranlar halkı bir süre canından bezdirmi ti. Yokluk, yolsuzluk umutsuzluk do urmu tu. Gürcistan halkı dünyanın en çok sanatçı, edebiyatçı, ressam çıkarmı , sanatla iç içe ya ayan, yüksek bir kültürün evlatlarıydı. İmdi bir eyler de i iyordu. Ve meslekte im Natia Abramia umutluydu.

Rustavi Televizyonu ve Misyonerlik

Rustavi Televizyonu Gürcistan'daki turuncu darbeye büyük katkı sa layan medya organlarının ba ında geliyordu.

Natia, "Sovyet döneminde" diyordu, "ba ımsız ve özgür de idik. İmdi fakiriz ama mutluyuz. Ekonomimiz büyük problemlerle

bo u uyor. Biz yolsuzluk kâbusunun içine dü tük ve bunu biz kendi kendimize yaptık. Kendimiz ettik kendimiz bulduk. Yolsuzluk, hortumculuk en önemli sorunumuzdu. Yoksullu a henüz çözüm bulunamadı, ama biliyoruz ki, devlet ba kanımız dürüst, hükümet dürüst. Onlar eski yönetimden çok farklılar."

Natia inanıyordu. Çok yakında yoksulluk bitecek, Amerikan rüyası burada da gerçekleşecekti. Boynundaki haçı göstererek sordum:

"Natia sence, kiliselere olan büyük ilginin yoksulluk ve umutsuzlukla bir ilgisi var mı? Burada dine gösterilen ilgi dikkatimi çekti."

"70 yıldır kiliseye gidemiyorduk. imdi din seçmede de dinle bulu mada da serbestiz. O yüzden insanlar kiliselere ko uyor. İlk yıllarda bu çok daha fazlaydı. Çok Hıristiyan olduklarından de il, yasak kalktı ı için kiliselere ko tular."

Tiflis'te nereye dönseniz bir kilise in aatıyla kar ıla ıyordunuz. Ve insanlar aniden bir yasaktan kurtulmu olmanın heyecanı mıdır bilmem, olur olmaz haç çıkarıyorlardı.

"Natia, burada uluslararası örgütlerin büyük destek sa ladıkları bir Hıristiyanla tırma faaliyeti var. Müslüman halk da Hıristiyan la tırılıyor. Rustavi televizyonu, Hıristiyan misyonerlerine, vaftiz törenlerine büyük yer veriyor" diyorum.

Natia "Hıristiyanlı a dönenler kendi seçimlerini yaptılar. En azından imdi seçme anları var" diye cevaplıyor.

Kanaldan çıkınca oförümüz Hamdi'ye soruyoruz. Müslüman halk hangi artlarda Hıristiyanla tırılıyor?

Yükselen de er Hıristiyanlık nasıl oluyor da bin yıllık gelenekleri ezip geçiyor?

"Müslümanlara Tatar derler. Önce gençleri etkiliyorlar. Sünnetli çocu u Talar diye kızdırıyorlar. Tiflisliler için bu Müslüman demek, geri kalmı demek. Modern olmamak demek. Acara yüzde 80 Müslüman'dır ama Tiflisliler onların sonradan Müslüman yapıldı ını ahlında hepimizin Hıristiyan oldu umuzu dü ünür."

Maia Barata vili ve onun a kla sevdi i rahibiyle bulu maya gi-
dioruz. Maia'yı bir caddeden elinde koca glayöllerle arabaya alyo-
ruz. Boynunda i aretparma ı büyüklü ünde abartılı bir haç var.
Caz, haç, Amerikan i Konseyi, Maia'nın ki ili inde bütünle iyör.

Rahip Temuras'm kilise yakınındaki evine gidiyoruz. Salonda
rahibin at üstünde foto rafları. Kendisinin harası oldu unu ö reni-
yoruz. Daha konu manın ba nda, tüm bu bölgenin Osmanlı'nın
zoruyla Müslümanla tırıldı ını söylüyor. Sonra bir zamanlar Türki-
ye'nin her yanının kiliselerle sarılı oldu unu ve Atatürk'ün politika-
sı sonucu Hıristiyanların ma dur olduklarından bahsediyor.

Nedense bir din adamından ziyade bir küresel politikacı kar ı-
sında oldu umu hissediyorum. Sadece bir soru soruyorum. "Fener
Rum patri iyle ili kileriniz nasıl?" "Bartolemeos'la çok yakın ili kile-
rimiz vardır. Bu co rafyada biz bir bütünüz" diyor.

Temuras Beri vili'ye Hıristiyanla tırma faaliyetleriyle ilgili görü -
lerini sordu umda bekledi im cevabı aldım: "Onlar zaten eskiden
Müslüman de ildi. Türkler tarafından zorla Müslüman yapıldılar."

Evinden kilisesine kadar yürüdük. Rahip elbisesini giyerek ev-
den çıkımı , ruhani bir havaya bürünmü tü. Maia, o a zını her **açtı-**
nda içine dü ecek gibiydi. "Onunla tüm dertlerimi konu urum. O
benim psikologum, arkada ım, idolum" diyordu.

Rahipleri sokaklarda son 10 yıldır gören halk, yapılan propa-
gandaların da etkisiyle Temuras'a büyük ilgi gösteriyor o geçerken
önünde reverans yapıyordu. Kilise sosyal bir olaydı. nsanları örgüt-
lüyor, maddi manevi yardımlarda bulunuyor, her türlü dertle me -
gul oluyordu; her eyden haberdardı.

Rahip Temuras'ı kilisede bıraktık. Yoksul oldukları belli kadın
lar ve çocuklar günah çıkarıyor, kimileri mum yakıyor kimileri ya
karıyordu. Aklımda tek bir ey kaldı: Temuras, bir din adamıydı
ama Türkiye'yi de, Müslümanları da sevdi i süylenemezdi.

Tiflis'te bir gün daha. Eski Tiflis Oteli'nin (Old Tblisi Hotel) te-
rasından yüzlerce yıllık kavgalara sahne olan tepelere, sonra da deli
deli akan nehre bakıyorum. Gürcüce ya da buralarda konu ulan bir-
kaç dilde huzur kelimesinin nasıl söylendi ini ö renmek istiyorum.

Gürcülerin anası Kartuli Ana heykeli tepelerin üzerinden bana bakıyor. Bir elinde dü manlar için hazır tuttu u kılıç, öbür elinde dostlara uzattı ı bir arap kadehi var.

Bugün Süleyman Efendiyle bulu aca ım. *Gürcistan* gazetesinin sahibi, yazan, BBC'nin muhabiri.

Sanırım ellinin üzerinde, ince, zarif bir adam. Türk'e benziyor yüzü. Daha önce Süleyman Süleymanov'mu adı. Soyadını "Efendi" olarak de i tirmi . Yani adı Süleyman, soyadı Efendi.

Beraber Tiflis'in tek camiine gidiyoruz. n ası dokuz asır sür mü . Geçen yüzyılda restore edilmi . Önünde bakımsız haldeki hammamlar. Arka tepeye tırmanıyoruz. Türk mezarlı ındaki ay yıldızlı mezarların önünde duruyoruz.scanned by darkmalt l

Hüzünle tepelere bakıyorum. Dedemin do du u topraklar buranın, çok de il biraz daha do usunda.

Süleyman Efendi, bana bu co rafyanın neden bu kadar ilgi çekti ini anlatıyor.

"Biz Azerbaycan Türkü'yüz. Ama Azeri anayasasında Azerbaycanlı kabul edilmi iz. Ancak millet olarak biz Azerbaycan co rafyasında ya ıyoruz. imdi bize 'Sizin tarihi vatanınız Azerbaycan' diyorlar. Benim tarihi vatanım Gürcistan. Azerbaycan benim etnik vatanım. Herkesin kafasını karı tırıyorlar. Bu konuları istedikleri gibi döndürüp dola tırıyorlar. Bilir misiniz, 1936'ya kadar benim babamın pasaportunda milliyeti Türk yazılıydı. Gürcüce, Rusça Türk yazılıydı. 1937'de de i meye ba ladı."

Süleyman Efendi, "Gürcistan zengin bir diyar" diyor. "Yeraltı yer üstü serveti çok. Do uda 400 milyonluk petrol yatakları var. Batıda Karakum sahillerinde 200 milyonluk petrol ihtiyatı var. Amerika için burası stratejik bir mekân. Rusya için de öyle. Zaten Rusya, iki yüz yıldır buranın sahibi. Her kö esini çok iyi biliyor, ona göre oynuyor. Amerika ise taze (yeni) ba lıyor. Gürcistan'ın Avrupa'ya kavu masını istiyor ki onu Rusya'nın kuca ından çıkarsın. Burası daha yüzlerce yıl karga anın ortası."

ehre inince a ırıyorum. Tüm yollarda Azerbaycan, Gürcistan bayrakları asılı. Azerbaycan Devlet Ba kanı ilham Aliyev, Gürcistan'ı

ziyaret ediyor. Yollar kesilmi . Cumhurba kanı Saaka vili'nin ve ilham Aliyev'in eskortları ve resmi araba konvoyu geçiyor önümüzden.

Amerika buralarda henüz çok taze diyordu Süleyman Efendi. Bir Batılının bu da ları ta ları bu insan örgüsünü bu birbiriyle iç içe geçmi yüzlerce lehçeyi ve bu binlerce yıllık kavgaları anlamasının zor oldu unu dü ünüyorum.

Gürcistan'da insanlar yepyeni bir dönemin e i inde duruyor. Kafkasya halkları imdi hiç bilmedikleri yeni bir dünya düzeninin asli oyuncularına olmaya hazırlanıyor.

Süleyman Efendi'yle Tiflis'in tepelerinde yaptığımız konu ma hâlâ kula ımda:

"Hepsi öz çıkarını güdüyor. Amerika gelip burada Gürcistan'a can yazdırabilir, ama Türkiye hiçbir ey ummadan bize yardım eli uzatıyor, istiyor ki bu ülke kalkınsın. Geçen asırda Atatürk Çiz kardeşlerimizin güçlü ve ba ımsız olmasını isteriz' demi ti. Ama öbür devletler böyle dü ünüyor."

'BATUM URAS DUR DA!'

Batum'a vardı ımızın ertesı sabahı Batım konsolosumuz Hüseyin Avni Karsho lu'yla, bu sınırlar arasındaki ya amlardan söz etmi tik. Hüseyin Bey, parçalanmı ailelerin hikâyelerini anlatmı , 90 ya ındaki Saniye Nine'yi sınırdan geçirip Trabzon'a götürdü ünü söylemi ti. Saniye Nine'yi biz de ziyaret etmi . Karadeniz'deki köyler gibi bir köyde derme çatma evinin verandasında onu uyurken yakalamı tık. Minyon, incecik 90 ya ında bir kadın, iri, ye il gözleri ve hafif kemerli güzel burnu onun bir zamanlar çok can yaktı ını anlatıyordu. Çevresinde torunları, kediler ve çiçekler ekerleme yapıyordu.

"Saniye Nine uyuyor muydun?"

"Yok, yok, oturun."

Sonra evin önündeki dar patikada yürürken dertle mi tik.

"Anam zmir'dendi" demi ti. "Anam buradayken yollar kapanmı . Anam burada kalmı . Anam Türkçe'den ba ka **konu amazdı**. Gürcüce bilmezdi."

Anlıyor muyum diye durup yüzüme baktı.

O, Batum'un Köyü'nden Saniye Saridze'ydi. Annesi zmir'den Seviye Kasımo lu.

Sınırlar arasında ya ayanlar vardır. Ne bir sınıra ne de ötekine tam ait olmayanlar, tarihin gadrine u rayanlar.

Türkiye öyle bir co rafyada yer alıyor ki gerek Balkanlar'da gerekse Kafkasya'da insanlar sınırlar arasında ya ıyoror.

Batum sınırlar arasında kalmı bizden insanların diyarı. Batum Türkiye'den sadece üç dakika uzakta.

"Batum" diye ba layan bir yı ın betimleyici cümle yerine Metin Kumu o lu'nun deyi iyle "Batum urasidur da!"

Trabzon'dan Rize'ye vardı ımızda 21.00 sularıydı. Emin Gürses, Metin Kumu o lu'nun telefonunu vermi , gidince onu görün demi ti. Gelece imizi ö renince o da "Siz Rize'ye gelin, gerisini dü ünmeyin" demi ti. Kumu o lu Petrole geldik. Taner bekliyordu. Metin Kumu o lu'nun ye eni. Bizi sınıra o götürecekti. ki saat sonra Hopa sınır kapısındaız. Hiç tanımadıkları birine inanılmaz bir misafirperverlik gösteriyorlardı. Sınırdaki Taner'den ayrıldık. E yalarımızı bir el arabasına y ı dık, vizemizi aldık sınırdan geçtik. Gümrük kapılarının dı ında Metin Kumu o lu bekliyor. Onu ilk kez görüyoruz. 50 ya larında, tez canlı, titiz, sinirli ve belli ki çok zeki. Rize'nin köklü ailelerinden, Batum'da i kurmu , Batum ile Rize arasında ya ıyor. O, aslında bir aile gelene ini devam ettiriyor.

Kafkasya'nın Kapısı

Arabada Karadeniz'i takip ederek Batum ehir merkezine do ru ilerlerken anlatıyor:

"Batum eskiden beri Türklerin gurbet ehriydi. Rize'nin yarısı gurbete stanbul'a yarısı Batum'a gelirdi. Batum Karadeniz'in Rusya'ya açılan limanı ve kapısıdır. O yüzden Türkler için çok önemli bir liman ehri Batum. Kapılar açılmadan önce biz Sarp'a ziyarete gelirdik. Rusya'yı görmek için. Bizi sürekli uyarır 'Sakin foto raf çekmeyin! Dürbünle bakmayın!' derlerdi. Aynı ekilde Gürcülere de söylerlermi . 1989'da biz geldi imiz zaman hudut kasabalarına giri yasaktı. O köy do umlu olmayanları sokmuyorlardı. zin gerekiyordu. Benim amcam gençli ini buralarda geçirmi . Buralarda Rusça

konu uldu unu söylerdi. Kendisi de Rusça'yı anadili gibi bilirdi. Bu da gösteriyor ki Batum'un merkezi Gürcüce konu mazdı. Ya Rusça ya Türkçe konu urdu. Kapı açılınca merak etti im ilk ülke burası oldu. Geldim, çok sevdim. Rize'ye benziyordu. Gürcüler de bize benzer."

te Kafkasya'nın kapısında idik. Türkiye'yi Orta Asya'ya ba layan kapı burası. Tarihin, siyasetin en karma ık olu umlarına sahne olan yerlerden biri. Türkiye Gürcistan sınırında ba layan ve Çorlo ki'ye kadar dayanan bölgeye Acaristan deniyor. 1920'lerde Misaki Milli sınırları içinde yer alan bir vilayetimizdi.

Sonra kapılar kapandı ve uzun süre öyle kaldı.

Metin Kumu o lu bizi önce evine götürdü, çay demlenmi , kirazlar masada. Gece yarısı kendimizi evimizde hissediyoruz. Sonra götürüp bizi otele yerle tiriyor. Ertesi sabah onca i inin arasında bi zi alıp limanı gezdiriyor.

"Batum Limanı do al limandır. Bu limanı Çoruh Nehri yapmı - tir. Petrol bakımından *Kazar* Denizinin kapısı Batum'dur."

Limanda konu urken art arda tren vagonları geçiyor. Onları i aret ediyor.

"Azerbaycan'dan akaryakıt daha önceleri boru hattıyla ta mırdı. imdi boru hattı eskidi inden trenle ta mıyor. Bir katar 2 ton civarında akaryakıt ta yabiliyor. Depolanan yakıt uluslararası tankerlerle dünya borsalarına giriyor. Bu liman, Çar Nikola tarafından, 1900'lü yılların ba nda nefit limanı olarak yaptırılmış ."

Limanda bir hareket, balık tutanlar, el ele yürüyen sevgililer, canı sikkın Karadeniz'e bakan ya lılar.

Batum, birçok güç oda ı için vazgeçilmez bir önem ta ıyordu. Buranın son lideri, Aslan Aba idze, Acaristan'ı yıllarca yan özerk bir cumhuriyet konumunda tuttu. Bu küçücük bölgenin mutlak hâkimiydi, ama 2004'te her ey de i ti.

Yeni cumhurba kanı Saaka vili, Gürcistan'ı bütünlü tirme ça balarına en zayıf halka Acaristan'la ba ladı.

Acaristan Tarihe Karı rken

Saaka vili Acaristan'da seçimlere çok az bir zaman kala kampanya faaliyetleri için bölgeye gitti ve Aba idze'nin güvenlik güçlerince durduruldu. Pandora'nın Kutusu açılmı tı.

Aba idze, gücü elinde tuttu u yıllarda adil bir yönetim gerçekle tirememi ti. Olanca zenginli iyle Batum, bir yokluk kenti haline dönü mü , rü vet ve yolsuzluk her yere i lemi ti. Aba idze'ye ba lı devlet birimleri mafyaya dönü mü tü.

Bir kral gibi davranıyordu. O bir yerden bir yere giderken yollar kapatılıyordu. Köpek ve at çiftliklerine, Acaristan'daki herkesi doyuracak kadar servet harcanıyordu. O lüks içinde yüzerken halkın nefesi kokuyordu.

Üstüne üstlük Aba idze, Hıristiyan olan e inin ölümünden sonra Müslümanlı ı bıraktı nı artık Hıristiyan dinini benimsedi ini açıkladı tı. Halk onu sevmiyordu.

Saaka vili'nin iktidara geli iyle, ekonomik önemi çok büyük olan Batum'da sivil toplum örgütleri harekete geçirildi. Birkaç ay sonra çalı malar meyvelerini verdi. Aba idze'nin istifasını isteyen binlerce Acar, sokaklara döküldü. Aba idze yolları kapadı ama protestoları engelleyemedi. Saaka vili, para gücüyle güvenlik kuvvetlerini de ele geçirmi ti. Aba idze'yı istifaya ça ırdı. Ardından da Acaristan'ı, merkezi yönetime ba ladı nı açıkladı.

Bu açıklamadan sadece birkaç gün sonra Acaristan ile Gürcistan'ı birbirine ba layan köprüler havaya uçuruldu. Halk ayaklanmı tı ve dı dünya Aba idze'yle ilgilenmiyordu. Apar topar **Acaris** tan'a gelen Rusya Güvenlik Konseyi Ba kanı Igor vanov bir gece yarısı Batum'dan ayrıldı. Acaristan tarihe karı acaktı.

Saaka vili'ye büyük destek veren Amerika Birle ik Devletleri geli meleri memnuniyetle kar ılayarak, bunun Gürcistan açısından tarihi bir gün oldu unu açıkladı. Petrol yollarından birinin önündeki engel kaldırılmı tı.

önce cadde ve meydanlardan Aba idze'nin posterleri, Acara bayrakları kaldırıldı. Sonra her yere Saaka vili posterleri asıldı. Kentte, Aba idze'yi hatırlatacak en ufak bir iz bile kalmamı tı.

Sadece bir heykel hâlâ yerinde duruyordu. Merkezdeki parkın ortasında üzerine ku lar pislemi bronz bir heykel eski günleri hatırlatıyordu. Bu Aba idze'nin dedesi idi. Bir Osmanlı vah iydi.

oför Hamdi, "Bir zamanlar bu heykel günde üç kez temizlenirdi" diye mırıldanıyor. www.cizgiliforum.com

Metin, "Hâlâ burada olması bile garip" diyor. "Osmanlı döneminde Batum valisi olan Aba idze'nin torunu yarım asır sonra seçimle başa geldi. Yapılan darbenin ardından Rusya'ya kaçtı. Bir daha gelersen bunu da burada görece ini sanmam."

Parkın tam kar ısında oturuyor, Metin. "Osmanlı zamanından kalma buralar" diyor. "Tam burada bir bina vardı. Rus garnizonu olarak kullanılıyordu. Bir Osmanlı binasıydı. Sonra o da yıkıldı. Batum'u seven biri olarak içim yandı."

Sadece Aba idze'den kalanlar değil ortadan yok olanlar. Batum'da Osmanlı'ya ait birçok eser artık sadece tablolarla.

Artık Batum'un eski çar ısı, eski mahalleleri, camileri, çok sayıdaki Osmanlı mimari örnekleri, Batumlu sanatçıların hayallerinden tuvallere geçiyor, o kadar. Konsolos Hüseyin Avni, bu ressamlar kentinde bu eserlerin tuvale geçmesine vesile oluyor.

Kentin dı na do ru çıkıyoruz. Ye ilin her tonu bize e lik ediyor. İmdi botanik bahçesi olan Osmanlı Mezarlı ı'nın kıyısından geçip başka bir dünyaya giriyoruz. Oasis Otel Gürcistan devlet yetkililerinin, i adamlarının, cüzdanı kabarık olanların, tatil için seçtikleri yer.

Bahçede bol dekolte, de i ik havalı genç kadınlarla kar ılıyoruz. Otelin içinde de onlardan var. Gruplar halinde asansörün önünde bekleiyorlar. Kameramanımız Ali "Burada çok i dönüyor" diyor.

Otelde Gürcistan Parlamentosu Başkanı Giorgi Tsereteli var. Üzerinde spor gömlek, aya ında ort bahçede konu uyoruz.

"Gürcistan'ın temel meselesi toprak bütünlü ünün sa lanmasıdır" diyor. "Abhazya ve Güney Osetya'da durum henüz kontrol altında değil ama Acara'da yeni bir dönem başladı bile. Büyük de imimler olacak burada."

Revaz Bey ve Metin Kumuşoğlu.

"Her ey durmu gibi görünüyor burada, insanlar pasaport alamıyor, fabrikalar çalışmıyor, insanların yarım kalmı . Hepsi acil sorunlar. Bunları nasıl çözeceksiniz?" diye soruyorum.

"Son yıllarda Acara'da insanlar çok zor şartlar altında yaşıyorlar. Maaşlar verilmedi. Çocuğu aile fakirlik sınırında yaşıyor. Yeni başkan ve ekibinin hedefi ekonomiyi düzeltmek ve burayı cazip hale getirmek ve yabancı yatırımı çekmek."

Sonra hep duyduğumuz cümleyi söylüyor.

"Gürcistan çok yakında NATO'ya girecek; Avrupa Birliği yolunda adımlar atıyor. Hem Avrupa'yla hem Amerika'yla çok yakın işbirliğine gireceğiz."

"Uzun yıllar Ruslarla beraber yaşadınız. Ama şimdi ilişkiler gerildi. Siz Batı blokunu hedef seçtiniz Rusya'yla ilişkileriniz ne olacak?"

Tsereteli, Putin'in gelişmesiyle ilişkilerin gerginleştiğini ima ediyor. "Rus politikacıları ve liderleri arasından bir grup, Gürcistan'la iyi

ili kiler içinde. Ama bunların kar ısında Gürcistan'ı kendi ülkelerinin devamı gibi görenler de var. Burası ba ımsız bir ülke ve onun gere ini yapıyor."

Metin Kumu o lu, Gürcistan'ın küresel güçler tarafından özgür bırakılamayacak kadar de erli oldu unu söylüyordu. "Gürcistan, Kafkasya'ya ve Orta Asya'ya tek yoldur. Ba ka bir yol yoktur. Ve bu yol da Tiflis'ten geçmek zorundadır. Liman da, demiryolları da, karayolları da Sarp Kapısı'nı ve Batum'u kullanır. Bu bölge Orta Asya'nın kilit noktasıdır. te bu yüzden Amerika buraya elini atmı tır."

Oasis Otel'den dönü te yollar hareketli. Onlarca yıldır dokunulmayan yollarda çalı malar var. Acaristan'da yeni yönetim, seçimlere hazırlanıyordu biz oradayken. Seçim sonuçlan, çabalarını ödül lendirecekti. oförümüz Hamdi, gelecek konusunda temkinli.

"Aba idze gitti, her yeri yapmaya ba ladılar. Seçime kadar insanlara gösteri yapıyorlar belki de. Burada durum içler acısı. Benim arabam var, taksicilikle geçiniyorum ama ço u aç, mecbur Rusya'ya i çi oluyorlar."

Yolda bo araziler gözümüze takılıyor. Bo binalar ya malanmı i yerleri ciddi bir ekonomik krizin bariz göstergeleri. Önce özelle tirilmi sonra da yerle bir edilmi bir fabrika arazisinin kıyısında bir tank duruyor. Bir i çi heykeli bu. Hamdi bir gecede tüm fabrikaların ya malandı nı, yine bir gecede tüm tramvay kablolarının çalındı nı anlatıyor.

Revaz Turmanidze, Metin Kumu o lu'nun orta ı. Bizi Mahvilauri köyündeki evine götürürken yolda duruyor. Yine o bo altımlı binalardan birini gösteriyor.

"Bak, burası devlet garajıydı, arkada park vardı. Ben otomobil mühendisi olarak burada çalı ıyordum. Ba ımsızlıktan sonra fabrikalar durdu. Önce oförler fabrikaların hisselerini aldılar. Yüzde 60 özelle tirildi. Yüzde 40 devlette kaldı. Sonra ya malandı ve ortada bir ey kalmadı."

Yarım saat sonra Mahvilauri'ye geliyoruz. Her biri iki üç katlı villalar tepelere yayılmış . Burada da evlenen o ul, anne babasıyla

oturdu u için evler büyük tutulmu . Revaz'ın evi, 300 hanelik köyün en tepesinde, tüm aile bir arada. Annesi Uyman, Türkçe konuşuyor, e i Pepela Rusça biliyor, o ulları, Türkiye'yle ticaret yaptıklarından Türkçe biliyor, ama torunu küçük Meryem büyüyünce muhtemelen Gürcüce konuşacak.

Bahçede koca fırınlı bir mutfak daha. Orada etler, balıklar pişiriliyor. Salonda koca bir televizyon. Evin kadınları pembe dizileri seyrediyor. Gece bize bir ziyafet veriliyor. Biz yine akrabalarımızdan ayrılıyor muydu duygusuyla onlara veda ediyoruz.

smet Yetimo lu

Ertesi gün Metin Kumu o lu'nun i yerine gidiyoruz. Kapıda ince bir adam var. Gür saçları bembeyaz, gözleri koskocaman, duruşu saygılı ve onurlu. Ya amındaki tüm incelikler yüzüne yansımı . Hep gülümseyen gözleri, içinde katılıp kalmı bir acıyı saklıyor.

O çok özel bir adamdı. Adı smet soyadı Yetimo lu. Tarih öğretmeniy mi , emekli olmu , imdi Metinle çalışıyor. Batumlu. Bunun altında nasıl bir hikâye var bilemezsiniz.

Onun ya amı buralarda do up büyümü birçok ki ininki gibi acılarla, ayrılıklarla, yitirilenlerle dolu...

O, Misakı Milli sınırları içindeki Acara Özerk Bölgesi'nde doğuyor. Batum'dan Sarp'a her gün insanlar gidip geliyor, smet Yetimo lu'nun annesi kuca nda yeni doğan bebe i Bahri'yi anneannesini ziyarete Sarp'a götürüyor. Yıl 1927.

"Annem, birkaç gün sonra Batum'a dönmek zorunda kalmı . Ninem demi ki 'Bebek burada kalsın. Sen nasıl olsa bir iki güne döneceğin'. Annem gelmi Batum'a, bir iki gün sonra dönecek. Ertesi gün sabah uyandı nda haber gelmi , yollar kapandı diye. A abeyim Bahri'yi bir daha görememi ."

Ismet'in annesinin foto rafına bakıyorum. Yüzüne acı yerle mi , a zı gülmeyi unutmu , poz verirken bile tebessümü yok olmu . Büyük o lunu ancak 40 yıl sonra görebilmi . Battım, o tarihten bu yana, birkaç parçaya bölünmü yürekler ülkesi.

Yıl 1944. Bu kez İsmet'in babası Stalin'in ünlü tehcir politikası sonucu bir vagona bindirilip uzaklara gönderilmi . Az daha küçük İsmet de aynı vagonla meçhule gidecekmi .

"Gece babamla beni aldılar. A zına kadar dolu bir vagona bıraktılar. Sürülecektik. Trenin dibindeyken bir kadının ' İsmet, İsmet!' diye bana ba ırdı nı duydum. Henüz 5 ya ındaydım. Kadına do ru ko tum. Beni aldı sakladı. Da lara Hula Bölgesine götürdüler beni, hemen adımla de i tirdiler, İsmet oldu Aleksandr, soyadını oldu Yakobadze!" Gözleri iyice bu ulanıyor. "Ama beni hep İsmet diye ça ırdılar" diyor.

Bahri anneannesinde kalmı tı. Sınırlar kapalıydı. Yıllarını ailesine ula mak için çabalayarak geçirdi. Stalin'in ölümünden sonra bir daha denedi. 1961'de İstanbul'dan Batum Camiine bir mektup gönderdi.

İsmet'in gözlerinden ya lar iniyordu. kimiz kar ılıklı a lıyorduk. Gözya larını siliyor, anlatmaya devam ediyordu. "Annem ile karde imi bulun" diye yazmı . Bizi buldular. Mektubu verdiler. O mektubu hâlâ saklıyorum."

Cebinden buru uk binlerce kez okunmu bir kâ it çıkarıyor. Çiçek motifleri arasında unlar yazıyor:

Karaku boyanır mı?
Ça ırsam uyanır mı?
Sen orada ben burada
Buna can dayanır mı?

kimizin de gözleri i . Revaz ile Metin ön ofiste halimize gülüyorlar. Metin, İsmete "Yine a ladın, a lattın" diye takılıyor. Belli ki o bu hikâyeyi çok iyi biliyor. Aya a kalkıp dı arı çıkıyorum, i te böyleydi bu topraklar. Hasretin de vuslatın da tadını en iyi onlar biliyor.

Hani böyle duygular co ar co ar gırtlama zı da dü ümlenir durur ya... Ya da içimizi bazen bilinmez heyecanlar sarar ya... te onlar yüzlerce yıldır bu co rafyada ya ana gelenlerin kanımızdaki tortulardır.

Balkanlar'da ya da Kafkaslar'da dolaırken hep içimde o garip keman sesi. Bir süre sonra uzun yıllardır görmediğim bir akrabama kavu acak mıyım gibi bir heyecan duymak, buralarda bir iç titreme siyle dola mak... Babanım ataları Kafkasya'dan, anneminkiler Balkanlar'dan göçmüş anavatana. Kim bilir belki de her iki yörenin heyecanları karışmış duruyor kanımda.

İsmet'in söz ettiği Batum Camii'ne gittim ertesi gün. Cuma namazına Hula'dan gelenler var. Bunlar bizim insanlar. Ço u ya lı. Namazdan önce yanlarına gidiyorum. Biri takkesini geriye atıp "Ho geldin" diyor. Adı Niyazi Efendi. Ardahan'dan gelen var, Takent'ten gelen var. 80 yaşlarındalar. Türkçe'yi unutmamışlar. Sonra genç bir çocuk. "Ben Azerbaycan'dan geldim, burada okuyorum" diyor.

Hepsinin bir akrabası Türkiye'de, kimisi Konya'da nebolu'da, Eski şehir'de.

Ya lı ve görmüş geçirmiş Enver Baba bastonunun ucunu ta a batırırçasına bastırıyor. Utangaç bir ifadeyle "Türkçe'm biraz gitti" diyor. Bastonunun ucuna buruk buruk bakıyor. "Önemli de il, yüreklerimiz konudur" diyorum, "Hah!" diyor. Metin namaza gidiyor, di erleri de. Bo avluda ürperiyorum. Yava ça zaman tünelden çıkmaya çalışıyorum.

Batum Hıristiyanları

Metin ine dönüyor. oförümüz Hamdi bizi Batum Üniversitesi'nin önünden geçiriyor. Arabadan ö rencilere bakıyorum. Ço unun boynunda haç var. *Trendy* giysiler. Jöleli saçlar, kulaklarda küpeler. Batı'nın "ça da uygarlık seviyesine" üst balarıyla ulmaya çalışıyorlar.

Hamdi, gençlerin hızla Hıristiyanla tırıldı mını söylüyor. Yemek için bizi ik bir lokantaya götürüyor. Absaros Lokantası'nın sahibi bir ö retmen. Lia, elinde güller masamıza geliyor. "Annem, Türkçe konu urdu" diyor.

"Lia, halkın yüzde 80'i Müslüman, ama son yıllarda bir de i im

var. Hıristiyanlık moda olmu gibi görünüyor" diyorum. "20 30 sene önce kimse Müslüman, Hıristiyan diye bir ey dü ün müyordu. Yasaktı böyle eyler, gizli gizli namaz kılınıyor, sünnet yapılyordu" diyor. "Ama imdi bir eyler de i ti. Artık çocuklar ne istiyorsa öyle olsun, diyoruz. Bizden geçti. Dinsiz büyüdük. Onlar imdi meraklı."

"Peki, çocuklar daha çok Hıristiyanlı a mı merak salıyor?"

Televizyon, basın ve Ortodoks Kilisesi'nin propagandası etkili olmu . Söylenenleri tekrarlıyor. "Dedelerimiz Hıristiyan'mı zaten. Asıllarına dönüyorlar" diyor.

Kafamda evirip çeviriyorum söylediklerini. Batum'da geçen hafta 100 çocu u daha vaftiz ettiklerini ö reniyorum. Vaftiz olanlara kilise yardım ediyor. Onlar daha kolay i buluyor. Aileler kiliseden yardım alıyor.

"Hamdi senin çocukların ne yapıyor?"

" imdilik Müslümanlar, ama büyüyünce bilmem ne yaparlar!" diyor.

Çorloki Aç, Kimse Umursamıyor

Batum'dan ayrılmadan önce Acaristan ile Gürcistan sınırına, dinamitlenen köprülere gitmek istedik. Yol birden kapandı. Önümüzde dizi dizi kamyonlar. Ço u Türk TIR'ları. Uzaktan gürlütüler geliyordu.

Cumhurba kanı Saaka vilii Batum'a geliyordu. Haberi duyan çay üreticileri yolu kesmi lerdii. Yüzlerce ki i bir a ızdan ba ırıyordu. Aralarına karı tık. Türkçe konu maya çalı tım. Hiç cevap vermediler. Sonra yava yava anladı ımız bir dili duymaya ba ladık.

"Adın ne?"

"Timur Saakadze."

Bir kadın öteden ba ırdı. "Onun adı aslında Ate o lu'dur da!"

Genç adam gülümsedi. "Do rudur da!" "Benim babanın karde Borçka'dan Rize'den!" "Ne oluyor burada?" diye sordum. Ba ında si

yah yemenisi, elleri çay rengi, avurtları çökük bir kadın ba ırıyor. "Ne oluyor da! Biz i isterik!" "Siz çay mı üretiyorsunuz?"

"Ho! Parayı vermiyorlar ki. Satamıyoz. 10 kapik verirler bir kilo çaya!" Adı Meryem.

Kalabalık bizi sürüklemeye ba lıyor. En öndeki birkaç lüks araba hareket ediyor. Halkın üzerine do ru sürüyorlar. Kadının biri arabanın altında kalmaktan son anda kurtuluyor.

Yeni yönetimin arabaları, yıkık köprünün yanına in a edilmi yeni bir köprüden göstericileri âdeta ezerek geçip gidiyor. Çorloki halkı çaresiz kızgın, arkalarından bakakalıyor.

KARABA 'DAK SOYKIRIMA

DÜNYA KÖR VE SA IR

Temmuz 2004 Yolculu undan

"Kalbimin hü zün dolu kö esi" diyordu, Karaba 'dan söz ederken.

Haydar Aliyev, kalbinde o hü zünle ya adı, son 10 yılını. Sonra yava ça gözlerini kapadı.

Tarihe bir soykırım olarak geçecek Hocalı. u a da var. Fizuli de. A dam da çok çekti.

Ama dünya görmedi, duymadı, kulak asmadı. Daha çok silah, daha çok adam yolladı.

Dünyanın en önemli geçitlerinden biri yıllarca kana boyandı.

Yüzyıllar öncesinden gelen a ıtları dinledik orada ve son 15 yılın acılarını payla tık. Acıyı en çok ya amı olanlarla, kırılmı , katledilmi , yalnız bırakılmı , ama yine de dik duranlarla konu tuk. Zengin topraklara sahip olmanın bedelini çok a ır ödüyorlardı.

Aynı dil aynı din ve aynı duygu ülkesinin karde halklarıyız. Do uyla kucakla tı ımız Azerbaycan'dayız.

u a'nın Üzerinden Uçan Ku lar

Müze binasına girmi programı almak için merdivenlerden yukarı çıkıyordum ki ikinci katta birden durdum. Müzi in sesi, adını lanma hükmetmeye ba ladı. Açık kapıdan içeri süzüldüm ve sahne de prova yapan iki sanatçının ta burnunun dibine kadar sokuldum. 10 dakikada yüzyılların içinden geçmi tim.

Piyanoda Farhat Badalbeyli vardı. Rauf Abdullayev, viyola daydı.

Yüzümdeki ifadeye gülümseyerek baktılar. Derin bir nefes alıp "Allah a kınıza bu neydi?" diye sordum.

Farhat Bey, " u a üzerindeki iki ku un feryadı" dedi. "Ben Su salıyım."

ki ku , u a'da evlerinin üzerinde dola ıyorlar, ama evlerini bulamıyorlar. " te onun hikâyesi" diye ekledi. Bu henüz kaydı bile olmayan son bestesiydi.

Sahnenin kenarına oturduk. Farhat Badalbeyli anlatıyordu. "1993'te u a bir kez daha i gale u radı. Tek bir Türk kalmadı. Orada Üzeyir Bey'in Bülbül'ün evi vardı. Siz oradan buraya bin bir zorlukla getirilen heykelleri gördünüz mü? Ermeni askerler Bülbül'ün, Üzeyir Bey'in heykellerinin bile gözlerini kur unlamı lardı." u a, Ermeniler tarafından i gal edilen en güzel bölgelerden birinin ismi. Azerbaycan'ın en büyük sanatçılarının do um yeri.

1993'te tanklar u a'ya da girdi. u a, ate çemberindeydi. e hitleri yerde kaldı u a'nın, ya lı, genç kaçabilen kaçtı.

u a'da Azerbaycan halkının dünyaya mal olmu , Bülbül gibi, Üzeyir Hacıbeyo lu gibi sanatçılarının anılan, heykelleri kaldı. Ate - kesten sonra bu heykeller Ermenistan yetkililerinden satın alınarak Bakü'ye getirilebildi. Hepsi kur unlanmı tı. Bu nasıl kindi? Bugün Azerbaycan'ın be te biri Ermeni i gali altında. Ate kesten beri uluslararası platformda ikili üçlü be li görü meler sürüyor. Ama i gal kaldırılamıyor. 1996'da Avrupa Güvenlik ve birli i Te kilatının (AG T), 54 üyesinden 53'ü Karaba 'ın Azerbaycan topra ı oldu u - nu kabul etti. Ama Ermenistan'a hiçbir yaptırım uygulanamadı.

Topraklar i gal akında kaldı. Bir milyon göçmen evlerine dönemedi ve dünya suskun, Ermeni i galini seyretti. 13 yıldır **da seyretmeye** devam ediyor.

Bugün Azerbaycan uluslararası örgütlerin haksız ve yanlı davranı larının bir simgesidir. Soykırımı u ramı , toprakları i gal edilm i tir ve istedikleri zaman dünyayı aya a kaldıran, birkaç günde asırların sorunlarının hallini dayatan Avrupa Birli i'nin Amerika'nın dünyaya barı yayma iddiasındaki örgütleri, insan hakları dernekleri, uluslararası te kilatlar sadece seyretmekle yetindi.

Hocah'da Bir Soykırım Ya andı

1992'de Hocalı'dan göçenler Baku yakınlarında eski bir hastanede 13. yıllarını doldurdular. Kalın duvarlarla çevrili göçmen yer , le imlerinden birine giriyoruz. Etraftaki çocukların, kedilerin ve solgun kadınların arasından geçiyoruz. Mürsel'le konu uyoruz.

"25 ubatı 26'ya ba layan geceydi. Hocalı'da olacaklar önceden belliydi. Muhasara altındaydık. Her tarafı Ermeni askerler çevirm i ti. Agdam'la da ili kimiz kesilm i ti. Tek ula ım yolu helikopterlerdi. 1992 ubatının 13'ünde son bir helikopter geldi. Ondan sonra ne erzak geldi ne yardım. u a zaten tükenmi ti. Ermeniler 'Siz mendenesiniz' demi lerd i. Evimizi, Hocalı'yı terk etmemiz istenmi ti. Ama Hocalı dövü tü. 15 ya ındaydım. 25 ubatta Hocalı ku atıldı ve i gal ba ladı. Önce top ate i duyuldu, sonra tanklar geldi. Bizde sadece otomatik silah vardı. Tanklara i lemezdi. Ya lı, kadın, çocuk, ubat so u unda üstte ba ta yok, evlerinden fırladılar. Kar diz boyu, piyade gittiler ve öldüler."

Konu tukça gözleri zifir oldu. Annesi yanı ba ında önüne bakıyordu. Gözlerinden ya bile ak mıyordu. Hocah'da akan kanla beraber akacak ya da kalmam ı tı.

Azerbaycan Cumhuriyeti lham Aliyev, dünyanın adalet da iticilerinin i ine gelince nasıl kör sa ır ve dilsiz olduklarını anlatıyordu.

"Ermeniler, bizim topraklarımızı zapt etti. gale u radık. Topraklarımıza tecavüz edildi. Bir milyon insan evsiz kaldı. Büyük dev

letler bizi e it durumda de erlendirdiler, aynı teraziye koydular. Adaletten bihaberlerdi. kili yana tılar. Aynı Türkiye'ye yaptıkları gibi. Çok yanlış davrandılar. Biz her ne olursa olsun bu toprakları geri alacağız.

Hocalı'daki soykırım dünyada e i benzeri olmayan bir soykırımdır. Ya lı, civan, körpe demediler, hepsini kırdılar ve uluslararası kurumlar gözlerini ba ladı. Birle mi Milletler de sustu. Topraklarımız azat olana dek Ermenistan'la hiçbir i birli ine girmeyiz, dedik. Ama baskıları hiç azaltmadılar; Türkiye gibi bizi de hiç rahat bırakmadılar. imdi Türkiye Ermenistan'a kapılarını açsın diye baskı altında. Bir taraftan Türkiye Ermenistan sının açılсын diyorlar, öte yandan soykırım diye her yerde kanun çıkartıyorlar. Bu onların mahiyetidir."scanned by darkmalt1

"Arkalarında büyük devletlerin çıkarları var" diyorum.

"Tabii ki! Yoksa tek bir Ermenistan nedir ki! Ahalisinin yansı çıkıp gitmi , kalanlar sefil. Ama arkada büyük devletler ve lobi var. Büyük devletlerin merakları (çıkartları) var. Bizim problemimiz bu."

Mütevazı, ciddi ve dostça konu uyordu. Sözcükleri evirip çevirmeden önemli saptamalar yapıyordu.

Ülke bir petrol denizinin üzerinde oturuyordu, dünyanın en stratejik geçitlerinden biriydi. Kendi haline bırakılmayaca ı belliydi. Oyun, Sovyetlerin son döneminde, Ermenilere verilen destekle ba - lamı tı.

Haydar Aliyev'in Gidisini Beklediler

Yıl 1987. Sovyetler Birli i da ılıyor. Gorbaçov i ba ında. Polit büro'da bir büyük isimle çatı ıyor. Haydar Aliyev, 1987'ye kadar Sovyetlerin üst yönetim organı Polit büro'nun ikinci adamı, dünyayı yöneten birkaç ki iden biri. Gorbaçov'un tehcir politikalarına iki yıl boyunca direndi, sonunda istifa etmek zorunda kaldı.

Bu, felaketin ba langıç noktasıydı. Çok kısa bir zaman sonra, Batı'nın da deste iyle Azerbaycan topun a zına kondu.

Azerbaycan Cumhuriyeti Iham Aliyev.

Iham Aliyev genç bir adam olarak bütün bu süreci ya amı tı. Haydar Aliyev göz hapsine alındı ında, o da ö retim üyeli inden ıkarılmı tı. "Haydar Bey'in istifasından 15 gün sonra, A an Aganbeyyan Paris'te 'Ermeniler, Karaba 'ı almalı!' diyor. Ba lamak için Haydar Aliyev'in gitmesini bekliyorlardı herhalde" diyorum.

"Do rudur" diyor.

"1994'e kadar en çok ehit veren ülkelerden biri Azerbaycan. Burada kaçkınların yerle imlerine gittim. Sanırım devlet politikası olarak geri gitmeleri dü ünölüyor ki çok yerle ik durumda de iller, i gal edilmı topraklar geri alınabilecek mi bir gün?"

"Ben üphe etmirem ki bu topraklar geriye alınacak. Azerbaycan bütünle ecek" diyor. "Bunun iki yolu var. Biri sulh yolu. Biz ba rı çıl yol isteriz. Hem AG T Minsk Grubu'nda hem Avrupa ura

sı'nda bu meseleyi konu up dikkat çekiyoruz. Çünkü sulh yolu isteriz. Ama bu, sadece bize ba lı de il. ki taraf da istemeli. Biz yine çalı aca ız gördük ki bu yol galebe çalmıyor o zaman ba ka hususlardan istifade edece iz."

Haydar Aliyev'in politik arenadan çekili inden sadece birkaç ay sonra 1988 ubatında Ermeniler saldırılara ba lamı lardı. "Karaba Ermenilerindir!" sloganları ilk kez o zaman duyuldu. Sonraki dört yılda Azerbaycan'ın be te biri Ermeni i galine u radı.

Yıl 1990, günlerden 19 Ocak. Bakü'de. huzursuzluk artıyordu. Halk yönetimi istifaya davet ediyor ayaklanma ba lıyordu. Moskova, Bakü'ye müdahale etti. Bu, Moskova için de bir kırılma noktasıydı.

Bakü'de yönetim Gorbaçov'un i birli iyle bir katliam gerçekleşti. Sonuç 600 ölü, yüzlerce yaralı. Baku kırılmı tı.

Bakü'deki yardımcımız Ahmed Mehmedov bir Ahıska Türkü. Ailesi, 1989'da o henüz be ya ndayken, Özbekistan'dan Bakü'ye göç ediyor. Birkaç ay sonra burada tarihin en kanlı saldırılarından biri gerçekleşiyor. Bizi ehitli e götürüyor. Dizi dizi mezarların önünden yürürken Ahmed be ya nı hatırlıyor.

"Yollar hep kandı. Tankların kar ısına geçmi adamlar vardı. Hepsini öldürüldü. kinci gün, babam birilerine 'Ölü toplamaya gidiyoruz' dedi. Ben biraz sonra kapının dı na çıktım. Yolları hortumla yıkıyorlardı."

ehitler anıtına do ru yürüyoruz. Ço u 20 ya nda ölenlerin karanfillerle süslü resimlerine bakıyorum. Biri genç, di eri orta ya lı iki kadın mezarlardan birine çiçek koyuyor. "Ba nınız sa olsun" diyorum "Sa ol" diyor orta ya lı olanı. Genç kadın hep önüne bakıyor.

"Çok çetindi çok" diyor.

"Yakınınız mıydı?" diye usulca soruyorum.

Genç kadın ba nını kaldırıyor. Tokat gibi bir cevap veriyor: "Hamisi bizimdi."

1990 Ocak ayında, Haydar Aliyev Moskova'da göz hapsindey

di. Koca Sovyetler da ılırken Baku kana boyanıyordu. Bütün dü-
üncesi tek noktaya odaklanmı tı: Azerbaycan'a dönebilmek. Devle-
tin en üst düzey yöneticilerinden biri olarak de il elbette. Mosko-
va'yı, oturdu u bölgeyi bile terk etmesi yasaktı. Her gitti i yerde iz-
leniyordu.

Delili e vurdu. Her sabah giyinip elinde bir çanta Moskova Ha
vaalanı'na gidiyor, birkaç saat sonra geri dönüyordu. Oturdu u böl-
gedeki nöbetçi asker nereden geldi ini sordu unda "Bakü'ye kadar
gittim geldim" diyordu. 15 gün boyunca her gün aynı eyi yaptı. Ar-
tık izlenmiyordu. Zavallı, bunak bir ya lı adamdı o. 1990 Mayıs'y
dı bir sabah evden çıktı ve bir daha dönmedi. Bakü'ye gelmi ti.

Baku güvenli de ildi. Haydar Aliyev do du u yere Nahçıvan
Özerk Cumhuriyetine gitti, orada halk onu ba rına bastı. O günler
acı ve çaresizlik günleriydi. Her gün Karaba 'ın bir kö esi daha dü -
man eline geçiyordu. Sava acak adam yoktu. Azerbaycan'da yöne-
timler de i yiyor, her gün yeni bir isyan haberi geliyordu. Ülke içte
vedı ta dü manla çevriliydi.

1993'te halkın dayatmasıyla Azerbaycan'ın cumhurba kanı ol-
du. gal ve isyanlar son hızla sürüyordu. Ermeniler, Karaba 'ın çev-
resinde tamamen Türk yerle imleri olan A dam, Kelbe ir, Fizuli,
Laçın'i de i gal edeceklerdi. Azerbaycan kırılmı tı. Aliyev ate kes
ilan etti.

Binlerce insan ölmü , 1 milyon Karaba lı evsiz yurtsuz kalmı -
tı.

imdi ço u Merdekan'da eski bir hastanede ya da lojmana çev-
rilmi bir okulda ya yıyorlardı. Merdekan'da çocuklar bizi kaçkınla-
ra götürmü tü.

Merdekan'da Güne li Sanatoryumu'na yerle tirilmi lerdı. 50 ai-
leydiler. Onlar ölüm kaçkınlarıydılar. Burada do an çocuklar imdi
13 ya ında.

Sanatoryum koridorlarında yeni do an bebeler, soluk yüzlü an-
neler, namaz kılan dedeler. Her oda ba ka bir roman. Mutfak diye
küçük bir masayı kullanıyorlar; tuvalet ortak, çama ır yıkamak,
banyo yapmak çile.

Ba nda beyaz tlbentiyle bize ho geldin diyen kadın "Fevral (ubat) 26 idi. Hocalı'dan çıktık. Körpe u aklarla geldik buraya" diyor.

"Hocalı'ya bir gün gidebilece ini d nyor musun?"

"Presidentimiz bir gün geri alacak oraları. Arzumuz odur. D n, altı evladımın atası (babası) ehit oldu. Mürsel'in atasının mezarı orda kaldı."

Toplantı odasında çocukların ı lıkları arasında konu urken ya lı bir adam geliyor. nce sessizce kenardan dinliyor sonra a ır, etkileyici bir sesle anlatıyor:

"Bizim Türk halkı Atatürk'ün halkıdır ve son zamanda Haydar Aliyev'in halkı Azerbaycan halkıdır. Bu iki halkın rehberleri bir olursa, siyaseti bir olursa, halkları da bir olur ve biz kazanırız. Ayrı lırsak kazanamayız. Ben 70 ya ndayım. ayet sulh yoluyla topraklardan ıkmazlarsa, u kesin ki, harp yoluyla azat edece iz topraklarımızı."

Sonra sesi d t, ba ı ne do ru e ildi. Kalın ka larının altından bakarak fısıldadı:

"Ben her gece Karabağı d nrm. Rüyamda grrem. Ke ke a kalsaydım da topra ımda olsaydım. Hiçbir Azerbaycanlı z topra mı unutamaz, unutmayacak."

Her gece ya lılar u a'nın, Hocalı'nın yeme il hayalleriyle uyudular. Sonra so uk terler içinde uyandılar. Kbuslarında, aksakalların karların içinde d p kalı ları, küçük bebeklerin yüzüne ölümün ini i vardı.

Mürsel Hasanov, zor artlar altında inancını, umudunu kaybetmemi olanlardandı. Aksakalıyla, ba ı ellerinin arasında dinledi. Sonra yava a do rldu, alçak sesle Asya'nın her yanında yankılanan bir bakı ı dillendirdi: " ikyetimiz yoktur ya amdan" dedi. "Men seyredirem dünyayı. Çok eziyetler çekmi em. Normal ya ayımız yoktur, ama ikâyet eylemem. Çünkü bu da bir merhaledir, insan ne kadar eziyetle yüzle ir o kadar güçlenir."

Onlarla vedala tık. Bahçede genç kızıla yeni adım atmı küçük

kızlar var. Gece gündüz televizyon seyrediyorlar. Belli ki i galden sonra do mu lar. Neden buradalar lanı olarak yerine oturtamıyorlar. Kamerama artistik pozlar veriyorlar. çim ürperiyor.

Vamp bakı lar, televizyon ve mecmualardan gözlerine geçmi ti, Onlar gençti, tek dilekleri oradan kurtulmaktı.

artların zorlu u ve gelece in belirsizli i umutlarını zayıflatıyordu. Bilinmezlikler, onları tehlikelere açık hale getiriyordu.

Onlar duvarların ardında kaldılar. Merdekanda deniz kenarına indi imizde ülkede son 10 yıldır sıcak parayla tanı an bir kesimin sayfiye evleriyle kar ıla tık. Ama aynı kare içinde, bir gün kentlerine dönmeyi bekleyen insanlar da vardı. Ve bu çeli ki can yakıcıydı.

Her penceresinden çama ırlar sarkan be altı katlı bir bina. Bir zamanlar fabrikaymı . Binanın önündeki koca su birikintisinin önünde kuca nda bebekle bir adam. "15 yıl oldu, u a'yı terk ede li" diyor.

Yoksulluk ve çaresizli in biraz ötesinde lüks bir lokanta. Garaj son model arabalarla dolu. çerde Ukraynalı bir irketin yetkilileriyle yemek yiyen Azerbaycanlı i adamları.

Iham Aliyev'e bu kareleri anlatıp sormu tuk:

"Yoksul ya ayanlar ile varlıklı olanlar aynı kareye sı ıyor. Aradaki uçurum giderek derinle ıyor. Bu büyük sorunların habercisi de jl mi?"

Ellerini iki yana açıp, "Bunlar pazar ekonomisinin fenalıklarıdır" demi ti. "Bugün Azerbaycan'da serbest pazar ekonomisi var. Yüzde 75 özel sektörde. Sosyal adaleti sa lamaya çalı ıyoruz. Unutmayın, 8 milyondan 1 milyonu Karaba kaçkını. Onlara devlet bakıyor. Ama ülkemizde hainler vardır. Ülke aleyhine hareket ederler. **Bazılar** öz ülkesine ihanet ediyor, bazıları dı ardan i çeviriyor, dı istihbarat örgütlerinin besledikleri var. Bunların hepsini siz ya amı -sınız biz de ya ıyoruz. Ama iktidarın halkla ili kisi sıcaktır, gücümü z buradadır."

2005'in A ustosu'nda *Hürriyet* gazetesinde bir haber. Cumhurba kanının sözünü etti i hainler, Tiflis'te Ermenilerle bir para alı

veri i sırasında görüntülenmi lerd i. Videobantta, Azerbaycanlı biri-
lerinin Ermenilere "Bir gün Karaba 'da birlikte ampanya içece iz"
dedi i kayda alınmı tı. Bazıları için vatan bile satılık bir metaydı.

Soros'un Açık Toplum Vakfı'nın ve di er Amerikan kurulu la-
rının destekledi i YOH (Yok) örgütü, ülkede Amerikan tarzı "de
mokrasi"ye geçi için faaliyetleri hızlandırıyor. Ermeni i galini
sempatik göstermeye çalı anlar bile vardı. Kısacası her ülkede hain-
ler, i birlikçiler bulunuyordu.

Bakü'de Atatürk Merkezi

Baku'de güzel, bakımlı bir bina. Üzerinde Atatürk Merkezi ya-
zıyor. Haydar Aliyev'in açtı ı bir ara tırma merkezi aslında. Ba nda
Prof. Nizami Caferov.

"Burası Haydar Aliyev'in rüyasıydı" diyor. "O Atatürk'ü çok gü-
zel bilirdi. Azerbaycan'da devleti kurarken Atatürk'ü daha da derin-
den anlamı tı. Böyle güzel bir merkezi kurdu ve Atatürk'ün derin-
den ö renilmesini istedi."

Duvarlarını Atatürk'ün resimlerinin süsledi i salona giriyoruz.

Prof. Nizami Caferov, ö retim üyesi ve milletvekili. Gelece in
muasır medeniyetinin Avrasya'da kurulaca ını söylüyor. "Dünyanın
en büyük medeniyetleri Avrasya'dan çıkmı tır ve ça da medeniye-
tin adresi de burasıdır" diyor.

"Avrasya, büyük devletçilik, büyük idarecilik, bilge ya ayı ,
maneviyat ve dü ünçe mekânıdır" diyor. "Amerika a ın geli mi tir.
Bunun getirdi i a ın problemlerle yüzle mektedir; Afrika geri bıra-
kılmı tır, bunun zorluklarıyla u ra ır, ama Avrasya sonunda normal
bir sistemin temsilcisi olacaktır. Adil bir sistemle orta yolu bulacak
yeteneklere sahiptir. Dünya, bir zamanlar, Türklerin yarattı ı büyük
bir armoniye sahne olmu tu. Biz o güce yeniden ula malıyız."

Profesör Nizami Caferov'un Türkoloji konusunda önemli ara -
tırmaları vardı. Gelecek yüzyılın farklı olaca ını söylüyordu:

"Türk dili çok önemli. Avrasya platformunda iki dil vardır. Bi-
ri Türk dili, di eri de Rus dilidir. Ve Rus dili, yüzyıllar boyu Türk

dilinin egemenli i altında olu mu , geli mi bir dildir. Bizim imdi üzerinde durdu umuz konu, Türkiye Türkçe'sinin tüm Türk dünyasının anlayaca ı umumi bir dil haline gelmesidir. Böylece yaklaşık 150 milyon ki i aynı dili konu acaktır."

Atatürk Merkezi'nden Baku'nun kalabalık caddelerine çıkıyoruz.

"Artık özümde Mahsus De üem"

Dü ünüyoruz, Azerbaycan daha 15 yıl önce da ılmanın arifesinde bir Sovyet Cumhuriyeti'ydi. Dünya çapında bir lider ba ma geçti ve bir satranç ustası gibi her hamleyi hesap ederek Azerbaycan'ı bugün bulundu u yere getirdi. Ermeni i galinin yayılmasını önledi. Çe itli darbe ve suikast giri imleri atlattı, isyanlar bastırdı. Ülkenin zengin kaynaklarını en akılcı ekilde de erlendirdi. Haydar Aliyev, dı devletlere Azerbaycan'ı saymayı ö retti.

"Kalbimin hüznü dolu kö esi" derdi Karaba için. O kalp bu hüznü dayanamadı. Bugün ezizlikle güçlenmi kararlı Azerbaycan halkı zulmün galip gelece ine inanmıyor.

İham Aliyev'le, Ali Rıza o lu Haydar'ın bıraktı ı yerden devam ediyor.

İham Aliyev bana babasıyla bir sohbetini aktarmı tı: "Bana 'Benim yolum budur ve o yolda her eye hazırım' demi ti. Onu imdi daha iyi anlıyorum, bugün ben de o yoldayım. Bu yol rahat bir yol de il, memleketin sorumlulu u bendedir. Gelece i ben çizmeliyim. Ben artık biliyorum ki bir çizgi var ve ben onu geçtim. Artık özümde mahsus de ilem. Ben cumhurba kanıyorum."

Kendi kendine konu ur gibiydi, yüzünde zarif bir gülümsemeyle bizi yolcu etti.

BAKU DEL RÜZGÂRLARIN KENT D R

Aralık 2004 Yolculu undan

O uz'da Deli Dumrul derler bir adam vardı. Bir kuru çayın üzerine köprü yaptırmı tı. Geçenden 33 akça geçmeyenden döve döve 40 akça alırdı. Neden mi böyle yapardı? Kendisinden daha güçlü kimse olmadı mı böyle ispatlardı. Derdi ki: Benden güçlü benden deli er var mı ki benimle sava sın? Benim gücüm Rum'a, am'a kadar yayılsın.

Bakü'de, Hazar'ın kıyısında Dede Korkut hikâyelerinin içinden geçtim.

Bakü, tarihin bir noktasında durmak gibiydi. Geçmi i ve gelece i aynı anda görmek gibiydi. Bakü, Do u halklarının birle ti i kentti.

Bu kent acıyla damıtılmı eserlerin, her kö eden fı kırdı ı bir sanat merkeziydi. 10 günde onlarca sanatçıyla kar ıla ma fırsatı yakaladık. Do u'nun masalsı yüzü vardı her birinde. Ve medeni dünyanın bilgeli i. Bu iki eyin sentezini öylesine özlemi tik ki Bakü, bize bir ders verdi.

Bakü Devlet Tiyatrosu'nun merdivenlerinden çıkıp, ne e dolu bir kadınla bulu uyoruz.

Amelia Panahova, Azerbaycan'ın en ünlü sinema ve tiyatro sanatçılarından biri. Önemli bir yönetmen. Ve bir milletvekili. Doğulu güzel yüzü yaptığı işinin cevvali iyle önce bir tezat sonra da mükemmel bir uyum sunuyor.

"Türkiye ile Azerbaycan'ı kavga ettirmeye çalışıyorlar. Ama biz bu oyuna dümeyece iz. Haydar Aliyev'in dediği gibi biz bir millet iki devletiz. Biz bunu anladıkça, kimse bula amaz bize."

Son yönettiği oyun *Deli Dumrul*. O uzlara soy vermiş Deli Dumrul. Türkiye'de kaç çocuk bilir Deli **Dumrul**'u?

Salona indi imizde *Deli Dumrulun* bizim için toplanmış oyuncularıyla karışılıyor. Hepsisi kostümlü, sahnede bekliyorlar ve bize özel bir gösteri yapıyorlar. Koro ahenkle tekrarlıyor:

Dünyaya benim diyenler
Ecel aldı yer gizledi
Fani dünya kime kaldı

Amelia'yla oyundan kısa pasajları izledikten sonra o, oyuncularını bir araya topluyor. Bize sevgilerini iletiyorlar. "Biz de size tüm Türk halkının sevgisini selamını getirdik" diyorum.

Çok anslı mıyım ne... Yıllardır adını duyduğum oyunlarını seyrettiğim bir yazarla tanışıyorum. O dünya çapında bir Dede Korkut uzmanı. Anar. Sadece önadını kullanır. Azerbaycan Yazarlar Birliği başkanı. Ona Muallim Anar da derler.

Gözlükleri piposundan saldırgan kalın dumanın ardında kayboluyor. Yazarlar Birliği'nin tarih dolu salonunda, sakın, telaşsız ve bilge; uzaklara bakıyor.

"Siz Dede Korkut konusunda bir uzmansınız. Dede Korkut'u nasıl özetlersiniz?" diye soruyorum.

"Temel kitaptır" diyor. "Yunanistan'ın Odisseusu, Fransa'nın Rolandı gibidir. İngilizlerin Shakespeare'i varsa bizim de Dede Korkutumuz var. Avrupa'nın o çapta bir destanı yoktur. Hayatın her yönünü, sanatı, yaşamı, kapsayan bir destandır."

Onun ahenkli sesi, büyük yazar ve resimlerin resimleriyle

süslü odada yankılanırken içimi hüznü basıyor. Evet, yüzlerce yıl ötesinden gelen ba eserlerimiz vardır, ama Dede Korkut deyince ne gelir aklınıza. "Aaa evet vardı öyle bir ey" in ötesine geçer mi? Shakespeare daha iyi bilinmez mi? Ülkemizde çocuklar daha çok La Fontaine ya da Grimm'lerden dinlemez mi masalı ya da Andersen'den. Daha korkuncu Harry Potter'dan ba ka ey okumazlar, i - te Anar da bunu söylüyor.

"Ben kendimi veya ça da larımı demiyorum. Mirza Celil, Mehmet Gulizade, Türk hayatına etkisi olacak büyük yazarlar. Ama siz tanımazsınız. Türkiye'de tanınmak, okunmak için 'büyük kapı'dan gelmelisiniz. Yani Paris'ten, New York'tan falan. Benim onca kitabım çıktı, Bahtiyar Vahapzade'nin onlarca kitabı çıktı ama ne fayda."

Muallim Anar, Avrasya co rafyasındaki kültür birli ine ve bu ülkelerin önlerine konmu engellerin kaldırılmasının önemine dik kat çekiyordu.www.cizgiliforum.com

Yıllardır "karde ülke" tanımıyla çok yol kat edemedi imizi, kli eleri bırakıp fikir birli iyle adımlar atmamız gerekti ini vurguluyordu.

"Türkiye bizim her eyimiz. Dostumuz, karde imiz, umudumuz, arkamız, kenarımızdır. O iyiyse biz iyiyiz, kötüyse kötü! Bizde derler ki 'Karde im nasıl insan bilmem, çünkü onunla hiç yolda olmamı ım'. Biz Türkiye'yle hiç tam yolda olmamı ız. imdi yolda olmamız lazım."

Anar, "Bugüne kadar ayrı bıraktırılmı ülkelerin artık yakınla ma zamanıdır" diyordu. Yoksa büyüyen fırtına süpürüp gidecek ko ca uygarlıkları.

"Üçüncü dünya sava mı ya ıyoruz. Afganistan, Irak, Karaba , Yugoslavya bir kemer gibi. Bölgede sava lar, zincir gibi birbirine ba landı. Dünyanın hassasiyet gösterdi i bölgeler de i ti. Bazı bölgelerde ne olsa dünya aya a kalkıyor. Bazıları görmezden geliniyor. Çifte standartlarla ya ıyoruz. Dünyada Filistin slam teröristi diyorlar ama kimse Asala teröründen bahsetmiyor."

"Azerbaycan'a kar ı terör 15 yıldır devam ediyor" diyorum. "Bunun edebiyata yansması nasıl oldu?"

Türkiye ve Azerbaycan'ın "tam yoldaş" olması gerektiğini söylüyor
Muallim Anar.

"Toplumların hayatında öyle yaralar vardır ki çok acıdır" diyor. "Onların edebiyata yansması zaman alır. Önce bu yaralar biraz so umak. Facia kaçınımlarıyla ilgili ben de yazdım, di er arkadaş lar da. Ama esas büyük eserler sonra ortaya çıkacak. Bu acı biraz so uyunca."

15 yıldır Azerbaycan'ın be te biri Ermeni i gali altında. Filmler, oyunlar, iirler Karaba hakkında. Ünlü yönetmen İdar Guliyev'i 25 yıl önce çekti i *Babek* filminin galasında yakaladım. Henüz vizyona çıkmamı olan son filmini i gal altındaki Karaba 'a ve Azerbaycan kadınına adamı tı.

Sinema salonunda 25 yıl geriye gittik. *Babek'te* 25 yıl önceki Amelia'yı ba rolde izleyecektik. Rol önce Türkan oray'a teklif edilmi , sonra Amelia'da karar kılınmı tı. Amelia ön sıralarda 25 yıl önceki kendisiyle kar ıla ıyordu. Kültür Bakanı Polad Bülbülo lu, 25 yıl önce *Babek'in* müzi ine imza atmı tı. Ve 25 yıl önce filme emek verenlerin hepsi, oradaydı. *Babek* bir kahramanlık destanıydı.

Udar Guliyev: "Bilirsiniz, böyle kahramanlar sadece bugün için yok. Dün de lazımdı. Sabah (yarın da) da lazım. Bu toprak, bu halk nice kahramanlar yaratır. Vatan için nice kahramanı kurban eder. Zalime ba e mez. Kanımızda Köro luların, Babeklerin kanları var. Genç neslin bunu görmesini istiyoruz."

Sanatçılar, sanatseverler, halk, askerler, ö renciler koca bir salon, 25 yıl önce yapılmı ve yüzlerce yıl önceden bugüne gelen bir hikâeyi izledik bir Bakü gecesinde. Sonra çıkıp Bakü'nün caddelerinde serin rüzgârlara verdik kendimizi.

Bakü sanatın ehri. Her gün onlarca de i ik yerde bir kültür faaliyetinin pırıldıklarına rastlıyoruz.

Ertesi gün Müze Merkezi'nin güzel binasında eski kültür bakanını anma toplantısı var. 25 yıl önce film müziklerine imza atan Kültür Bakanı Polad Bülbü lu ve her biri birbirinden de erli çok sayıda sanatçılar Zakir Bakırov'u anıyor. En güzel besteler çalınıyor, en güzel iirler söyleniyor. Bir dostla yeniden vedala ıyorlar.

Huraman Kasımov'un büyülü sesi, Farhat Badalbeyli'nin tu larından çıkan hüznü. Bir airin a layan dizeleri.

Bir anma toplantısıydı, ama öyle içten ve yalındı ki. Ba nda kalpa ıyla oturan ya lı adam, gümü saçlarını ık bir topuzla toplama ya lı hanım gözya larını sildiler. Önlerindeki gümü amdandaki mum, sönmeden önce son bir kez titredi. Gözümü kısıncaya yüzleri mum alevinde bir film karesine dönü tü. Hüznüydüler. Anılar çok uzaklardaydı ve çevrelerindeki dünya büyük bir hızla de i yordu.

Gümü saçlı hanımın gözlerinden bir damla ya masaya dü tü.

Kalplerimiz aynı hüznü payla tı.

Gecenin sonunda Kültür Bakanı Polad Bülbü lu öyle diyordu:

" nternet, cep telefonları, robotlar, sınır tanımayan teknoloji. Ama kültürde küreselle me olmaz. Kültür, ancak öz hususiyetiyle ya ayabilir. Ve ne kadar millî olsa o kadar dikkati çeker. 200 yıldır Ruslarla bir arada ya ıyoruz. Ve Ruslardan çok iyi eyler almı ız. Rus

kültürü, sadece votka, silah demek de il. Rus medeniyeti Çaykovski, Pu kin, Korsakov da demektir. Dostoyevski, Lermontov demektir. Ve tarih bizi bu noktaya getirdi. Türklerin bir parçası ran'da, bir parçası Rusya'da kaldı. Biz Rusya'ya geçen parçada kaldık. Ve öz kültürümüz için bundan iyi istifade ettik. Rus ve Avrupa kültürü bir sentez haline geldi. Bakın benim babam 1928'den 1932 yılına kadar La Scala'da ders aldı, belkanto ö rendi. Sonra ö rendiklerini Azerbaycan'a getirdi. Bir gün ona, 'Niye talya'da kalmadın?' diye sordu. 'Ben orada tekni i ö rendim ki öz halkıma vereyim' demi ti. Ve Azerbaycan'da bir ekol yarattı."

Sadece bir ekol olmakla kalmadı Bülbül. Adıyla anılan Bülbül Okulu'nda, bugün Azerbaycan'ın en yetenekli müzik ö reticileri yetiyor. Orada gelece in büyük isimleriyle kar ıla tık. Biri ehriyar manov'du. Bu ismi unutmayın.

Çünkü çok kısa bir zaman sonra kar ınıza çıkacak ve size Do u'nun büyüsunü anlatacak.

Bana o gün anlattı. Tarım çalarken beni a lattı. Sava lardan söz ediyordu bana. Bir avuç zalimin hırsı yüzünden yüz binlerce insanın çektiklerinden. Ölenlerden, geride kalanlardan. Ve tüm ya amı heba olup gidenlerden söz etti. Henüz 14 ya ındaydı. Bülbül Okulu'nun bir odasıındaydık. Birkaç dakika için zaman ve mekân yok oldu. Tanrı'nın na meleri yüre imizi dünyaya saçtı.

Sonra bir ba ka sınıfta birbirinden yetenekli ilkokul ö rencileriyle tanı tık. Ö retmenleri, kocaman beyaz kurdeleli, gözlüklerinin ardından bakan güleç kahverengi gözleriyle Nermin'e baktı: "Nermin, konuklara sen bir ey çalasın" dedi.

Her sınıfta bir piyano var. Nermin 8 ya ındaydı. Birçok bestesi vardı. Elleri küçük, beyaz, kardelenler gibi tu lara basıyor, gözleri dünyaya meydan okuyordu. Öyle zarif, öyle asil ki. Nermin Necef li'yi de sakın unutmayın. Onlar Bülbül Okulu'nda rastladı ımız ve aklımızdan hiç çıkarmayaca ımız sanatçı adaylarından sadece itiydi. Ben Bülbül Okulu'ndan ayrılmaya hazırlanırken Nermin, bana Türkiye'ye götürmem için bir de iir hediye etti.

Bakü'ye bir güzellemeydi.

Efsane air: Bahtiyar Vahapzade

Anar'a rica ettim. Onunla tanı mak istedi imi söyledim. "Ba kü'de olmayabilir" dedi. Bir iki yere telefon etti. "Bakü'deymi ama biraz rahatsız" dedi. Yine de telefon etti. Bahtiyar Vahapzade beni kabul edecekti. O Do u'nun en ünlü air ve yazarlarından biri. Devlet erkânının oturdu u bölgede bir evi vardı. Güvenlik kontrolünden geçip eve vardık. Gür beyaz saçları da ınık, anlamlı gözleri yorgun, sigarasını birbirine ekliyor, kendimi tanıtırken sessiz, beni tartıyor. Sonra kızgın konu maya ba lıyor. Aslında kendisi olmayanlara, Batı'ya özenenlere öfkeleniyor. Türkiye bu co rafya için çok önemli, ama bir türlü kendisi olamıyor, diyor.

"Her bir millete benzemek istiyorsunuz, ama kendinize benzetmek istemiyorsunuz. Önce kendimiz olmalıyız, yiysek de biz olalım kötüsek de biz olalım."

"Gülistan" iirini 1959'da yazmı tı. iir, geçen yüzyılda Azerbaycan'ın parçalanı mını anlatıyordu. Sadece yerel bir gazetede yayımlanmı , ama Türkler arasında elden ele gizlice tüm Azerbaycan'a yayılmı tı.

Haydar Aliyev o zaman Azerbaycan'da KGB'de görevliydi. Biraz da onun gayretleriyle hapse girmekten zor kurtulmu tu. Aliyev, Sovyet politikasına aykırı olmasına ra men Vahapzade'yi kollamı tı. Yıllar geçmi kar ıla mı lardı.

"Ne konu tunuz o kar ıla mada, "Gülistan" iiriyle ilgili size bir ey dedi mi?"

"Dedi ki, 'Niye bunu yazdın da ba ına bela açtın'. Ben de dedim: 'Yazmıyabilemezdim'."

O zaman ba mını öne e ip iirinden bir bölüm okudu, ezbere. "Min kere vurdular erefimize/ Verdik, sahibimiz gene ver dedi/ Biri baran dedi biri her dedi... Yani koyun veya ek dediler Türklere"

Azerbaycan, Sovyetler'den koparken binlerce insan "Bahtiyar, Bahtiyar!" diye sokaklarda ba ırıyor, onu omuzlar üzerinde ta ıyor. Vahapzade kitlelerin önünde yürüdü. Ama bugün geçmi i farklı de erlendiriyor.

"Ben size bir hakikati söyleyeyim. Sovyetler Birli i çöktü ve ben onun çökmesini çok arzu ettim." Sigarasından derin bir nefes aldı. Gözlerini kıstı. "Ama sonra ben gördüm ki o devlet güzel devletti. Orada çok iyi eyler vardı. nsanın müdafaası vardı. ahsiyetin müdafaası vardı." Susup önüne bakıyor. Anlatmaktan yoruluyor.

Bu yorgun kavga ve gönül adamı zaten konu mayı hiç sevmiyor. "Sanatçı, çok de erliydi de il mi o zaman?" diyorum. "Sanatçı çok önemliydi, en büyük adam sanatçıydı, yazardı." diyor.

"Siz Türk dilinin en büyük sava çılarından birisiniz." Sorumu bitirmeden "Dil yoksa millet yoktur" diye ekliyor. "Anadilimiz bizim bayra ımız bizim erefimizdir. Dil yoksa biz millet de iliz. Benim bir sloganım vardır. Ne olursan ol kendin ol! Kendin olmadan seni yerler mahvederler. Milletın öz iffeti, öz siması olmalıdır."

Bir saatlik ziyaretimiz süresince onlarca kez bu sözleri tekrarladı. Kendin ol! iki kelimeyle ifade edilen bu söz, ya amının özeti ve en önemli tavsiyesiydi. Yılların içinden damıtık gelmi ti. Ayrılırken yine sitem etti. "Senin memleketin iirden uzakla ıyor" dedi. Haksız mı?

"Bizde dü ün merasimlerinde, her yerde iir okurlar Fuzulî'den, klasiklerden, büyük airlerden... Türkiye'de meclislerde Mehmet Akiften Yahya Kemal'den iir okundu unu görmedim hiç."

Gözlerinde aniden kıvılcımlar, Mehmet Akif in dizelerini söylüyor: "Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın! Gömelim seni tarihe desem sı mazsın!"

Ba mı öne e ip mırıldanıyor, "Büyük air çok büyük. Türkiye'de onu sevmezler. Ben ölürüm onun için" diyor.

" iir çok önemlidir" diye devam ediyor. " iiri duyunca, senin dedelerin babaların canlanır, hayat bulurlar. Tarihtir iir."

Çalı ma odasında Atatürk'ün resimleri, duvarda ba ucunda asılı iirler. Masasında yeni yazdı ı oyunun satırları. Bana bir kitabını imzalayıp veriyor. Ben giderken yüzü daha yumu ak. 80 yıllık bir kavganın yüzüne sinmi güzelli i, ona sarılıp öpüyorum. zin veriyor. E i ve kızıyla kucakla ıp onu bir daha görebilmeyi diliyorum.

Dada ova ve Do u'nun Misafirperverli i

Bahtiyar Vahapzade'nin dedi i gibi iir Azerbaycan'da hayatın içindeydi.

Her toplantıda, her e lence, her yasta, her dü ünde hayatın her alanında iir vardı. Azerbaycanlı iirle ya ıyordu.

Â ık Pehlivan, nce Sanat Fakültesi yani Güzel Sanatlar Akademi'sinde profesör. Bir dü ünde sazını sözüyle birle tiriyordu. iirlerle damada ve geline aydınlık bir gelecek, mutluluk diliyordu. Baında â ık kalpa ı, bej ceketi ve çizmeleri, sazının kenarına sıkı tırlımı mikrofon ve gö süne yapı tırdı ı sazi, Do u'nun büyüü karakterlerinden biriydi. Saatçi köyündendi.

O gece Bakü'de birileri evleniyordu. Dü ün görmek istiyordum ya, kendimi davet ettirdim. Nasıl mı? Bunun hikâyesi ayrı.

Onu önce Türkiye'de bir televizyon programında görmü tüm. Sanırım bir e lence programıydı. Di er konukların aksine çok mütevazı ve çok sevimliydi.

Sonra ona istanbul'da sokakta rastladım, konu tuk. "Gelirsen mutlaka ara" demi ti. Ben de aradım. Azerbaycan'da ünlü bir pop yıldızıydı. Brülant Dada ova hem e i Adalet, hem de çalı ma arkadaşları misafirperverlikleriyle bizi utandırdılar.

O dü üne de onun sayesinde gittim. Koca bir dü ün salonuydu. Her yer kırmızı kurdelelerle dolu. Salonda belki 500 ki i. Gençler tafralı, ya lılar meraklıydı.

Zengin bir köyün e rafından birileri çocuklarını evlendiriyor. Brilliant'a ve müzisyenlere ayrılmı masada oturuyoruz. Yemek servisi hiç bitmiyor. Bildircınlar gidiyor, kuzu kapamalar geliyor, tçki su gibi akıyor. Brülant, sevilen popüler arkılar söylüyor. Co anlar, Kafkas folkloruyla, Batılı dansları sentezliyor.

Bizde de öyle olmaz mı? O kadar benziyoruz ki. Batı müzi iyle beraberiz ya e lencelere, ama hep halayla biter.

O gece erken ayrılıyoruz dü ünden, ama Brülant söz alıyor bizden, yarın bulu aca ız.

Ertesi gün Müze Merkezi'nde klipi çekiliyor, i i bitince beni

Ünlü yorumcu Brililant Dadaşova, Türkiye ve Azerbaycan'ın yakınlaşmasının engellendiğini düşündürüyor

arabasına alıyor. O gece onu tanıyanlara selam vererek gece trafiğine karışıyor. Kocaman, beyaz bir Cadillac'la Baku'yu dolaşıyor. Fayton Lokantası'nın önünde duruyor. "Burası Nahçıvanlıların" diyor. Özel köy dekorasyonlu, bakır taslar, dantelli örtülerle süslü bir mekâna giriyoruz. Müzik güzel, mezeler hazır. Siyah, effaf bluzlu, siyah saçları topuz yapımı bir hanım, Fayton'un Nahçıvanlı sahibi. 10 yıllık bir masaya oturuyoruz. Brilliant'ın kocası, o lu, televizyoncu arkadaşları, yardımcısı ve biz. Azerbaycan'ın özel yemeklerini yiyoruz.

Ak amki düğünün sahiplerim soruyorum. "Ne ile meğuller? O düğün nereden baksan 50.000 dolar" diyorum.

"Bizde düğünde para harcamak için o kadar zengin olmaya gerek yok" diyor. "Çocuk doğar doğmaz para biriktirmeye başlanır. Para oldukça çeyiz düzülür."

"Hadi canım" diyorum. "Bu zengin bir düğündü. Bir kere seni

ça ırımı lardı." Gülüyor, "Böyle konu ursan beni bir daha kimse çarmayacak" diyor.

Gece ilerledikçe içerisi Azerbaycan'da i yapan yabancılarla doluyor. Yan masaya Amerikalı ve talyan petrolcüler oturuyor. Dada ova'ya iltifat ediyorlar. I ıklar lo la ıyor. Bir oyun havası ba lıyor. Sansın, uzun boylu, etli butlu bir Rus hanım göbek dansı yapıyor. Petrolcüler kostümüne para sıkı tırıyor.

Brilliant'la gece boyu iki ülkenin ili kilerini konu uyoruz. Türkiye'ye sık sık geldi i için genel havayı çok iyi biliyor.

"Büyük devletlerin ana projesi, Türkiye ile Azerbaycan'ı birbirinden uzak tutmaktır" diyor. "Kuzuyu yemek istersen onu sürüden ayıracaksın ve bizi yalnızla tırma projeleri hâlâ devam ediyor, içerden birileri de buna çanak tutuyor."

"öz Musikin Senin Öz Canndır"

Bakü'de bir gün daha. Bir mücevher, filarmoni binası, insan kışkanıyor. Tarın en önemli üstatlarından birini dinleyece iz. Ramiz Guliyev konseri için akın akın insanlar geliyor. Ellerinde çiçekler. Burada konsere en ık kıyafetlerle ve ellerde bin bir çe it çiçeklerle geliniyor. Ramiz Guliyev konseri Baku'nun tüm kalburüstü sanatçılarını bir araya toplama .

Devlet sanatçısı Ali Can Ekberov'la tadına doyum olmaz bir sohbet ba lıyor. Gülen gözleri ve olanca zarafetiyle "Bakın dünyanın iki canlısı vardır" diyor. "Onların seslerinin benzeri yoktur. Biri bül-büldür, o balaca (küçük) ku . Biri insandır. Ve bu balaca ku bül-bülün konu tu u Türk lisanıdır."

Türkçe'ye bu a k ve her kar ıla tı ımız sanatçının övgüleri içime hüzmün saçıyor. Biz, bu a k nasıl kaybettik.

Azerbaycan'ın milli enstrümanı tar. Senfonik müzi in içinde en güzel yeri almı . Milli bir çalgıyla çoksesli müzik harmanlanmı . Tanrı en büyük üstatlarından biri Ramiz Guliyev. Konserden önce kula ımıza küpe birkaç cümle söylüyor:

"Biz öz derdimizi, öz varlı ımızı dünyaya öz milli aletimizle du

yürürüz. Bu en büyük gururdur. Dü ünün, dedemin miras bıraktı-
ı bu aleti, seslendirmek imkânındayun. Ba kasının musikisi güzel-
dir, ama senin öz musikin senin öz canındır. Öz vatanındır. Vatan
budur. Onların vatanını kendi insanına getirece ine, kendi musiki-
ni onlara götür, kendi vatanını dı arıda göster."

Konserin sonunda sazın, ba lamanın, klarnetin, kanunun çok-
sesli müzikle sentezini hayal ediyorum. Kula ımda bugüne kadar
hiç duymadı ım bir dünya müzi i var.

Türk Dünyası Ortak Yayın

Baku de kaldı ımız 10 gün boyunca sanatçılar, yazarlar, fikir
adamlarıyla tanı tık. Yazarlar Birli i'nde, ince Sanat Fakültesinde
TRT genel müdürünün de katıldı ı ve seçkin davetlilere verilen
konferansları izledik. Konu kültürün ulusallı ıydı.

Peki, onlar bu konuda ne yapıyorlardı? Azerbaycan Devlet Te-
levizyonu Genel Müdürü Nizami Kudayev, Türkçe'nin çe itli lehçe-
lerinde anla ilabilecek bir ortak yayın politikası öneriyor hatta yazı-
lı basınla da bunun desteklenmesi gerekti im dü ünüyordu.

Türkçe konusunda kitapları vardı.

"Bugün 250 milyonluk Türk dünyası, medya yoluyla, televizyo-
nu radyosuyla birbiriyle sıkı ili kide olmalıdır. Artık bütün dünya
birbirine bakıyor, birbirini dinliyor. Bu bakımdan Azerbaycan tele-
vizyonu ile Türkiye televizyonu ortak projelere imza atmalıdır. TRT
bütün Türk cumhuriyetlerinin televizyon ba kanlarını bir araya ge-
tirebilir. Ankara'da böyle bir toplantı örgütlense, TRT etrafında
Türk cumhuriyetlerinin ba kanları bir araya gelirse ve birbiriyle
mukavele imzalarsa her birimiz birbirimizle program mübadelesi
yapabilir, ortak noktalarda bulu abilir, tele köprüler yaratabiliriz.
Bu Türkçe'yi gönendirir."

"Bugüne kadar bu yönde bir çalı ma yapılmadı mı?" diye soru-
yorum.

"Bazen küçük ili kiler olur. O da tesadüfen olur. Sistem içinde
olmaz. Ben çe itli programların TRT vasıtasıyla yayınlanmasını ve

bütün Türk cumhuriyetlerinin bunları izleyebilmesini öneriyorum Türk birli i hakkında, Türk halkları hakkında, Türk folkloru hakkında, Türk kültürü hakkında sistemli programlar yapmaktan bahsediyorum."

2005'te Venezuela'nın ba kanlı nda bir "Güney Amerika Yayın Birli i" kurulmu ve kültürel ortaklı ı sahip tüm kıtaya yayına ba lamı tı. Güney Amerika'yı etkisi altına alan Amerikan propagandalarına bir bariyer kurmayı planlıyorlardı. Nizami Kudayev, Türk dünyası için benzer bir projeyi öneriyordu. Küresel politikaların Türkçe'yi yıprattı ını söylüyor, "Türk kültürünü canlı tutmanın tek yolu bu ve benzeri projelerdir" diyordu. Aslında i birli i ba lamı tı bile. Anar'ın *Dede Korkut* oyununun TRT ekranlarına gelmesi söz konusuydu.

Bakü'de benzerliklerimizin, ortak masallarımızın, tarihimizin biraz daha farkına vardık. Ortak tınlara kulak verdik, iirler dinledik. En çok Bahtiyar Vahapzade'nin bir iirinden etkilendik:

Ya amak yanmaktır, yana ın gerek!

Hayatın manası yalnız ondadır.

Mum e er yaranıyorsa ya amıyor demek,

Onun ya aması yanmasındadır!

ASYA'YA DO RU

'BEN RANLIYIM, TÜRK YE'YE KAR YA SA BEN BURADA Ü ÜRÜM!'

"Türkler ran'ın her yerine yayılmıştır" diyor Asgar Fardi. O dı-
i leri eski bakanı Ali Akbar Velayeti'nin danı manı. Bir gece, evin-
de konu uyoruz.

" ran hükümetinde bakanların yarısı Türk'tür" diyor. "Amerika
etnik sınırlar çizmek istiyor" diye ekliyor. "Ben ranlıyım. Ben bili-
rim ki, Türkiye'ye kar ya sa ben burada ü ürüm" diyor.

2005 Ocak ayı, iran'dayız. George Bush "Sırada ran var. Her an
müdahale edebiliriz" türü beyanlarda bulunuyor. ran'dan derhal
nükleer enerji programını durdurması isteniyor. Öyle bir hava var
ki müdahale gün meselesi. Aradan yedi sekiz ay geçiyor. ran sessiz
sakin "Enerji ihtiyacım için di er ülkeler gibi nükleer çalı malarımı
sürdürece im" diyor ve Amerikan yönetiminin sert üslubunda yu-
mu ama gözleniyor. Avrupa'dan ses çıkmıyor. Binlerce yıllık impa-
ratorluk ran, kaba blöfleri ciddiye almıyor. ine bakıyor.

Amerika, ran'ı dünyadaki en tehlikeli yerlerden biri olarak ni-
teliyor. ran'a tehditler giderek sıkla ıyor. ran, tıpkı Irak gibi nükleer
silah üretimi hazırlı ıyla suçlanıyor.

Son zamanlarda Amerika'nın gizli operasyonlar için İran'a Pentagon komandoları yolladı ı haberleri basında dola ıyor.

Pentagon'un özel timlerinin İran'daki nükleer tesislerin yerlerini tespit etmek için gizli operasyonlar yürüttü ü söyleniyor.

Pentagon'da bu gizli operasyonların ba ındaki general, üzerindeki askeri üniformayla bir sinagogda "Müslümanlar eytandı" diye basına demeç veriyor.

Haberler böyleyken biz İran'daydık.

Uzun zamandır İran Parlamentosu'na kabul edilen ilk yabancı televizyon ekibiydik. Milletvekilleriyle, dı i leri mensuplarıyla, ö -rencilerle, sanatçılarla ve halkla konu tuk. Oradan Amerika'nın nasıl göründü üne, hayatın nasıl aktı ına, tehditlerin nasıl algılandı ına baktık.'

Amerika Birle ik Devletleri Ba kanı Bush, Roma imparatorlarının taç giyme törenini andıran atafatlı yemin seremonisinden hemen sonra dünyanın bütün ekranlarında bir kez daha yineledi: "İran'a askeri müdahale masada". Gereke fazla yaratıcı de ildi. Irak i galinde kullanılan senaryonun aynıydı. Galiba İran'da nükleer silah üretimi vardı.

Ama tehditleri anlamak için haritalara bakmak yeterli.

İran Ortado u'nun kalbi. Bölgenin en güçlü ülkelerinden biri. Dünyanın petrol rezervlerinde Suudi Arabistan'dan sonra ikinci sırada. Dünyanın Rusya'dan sonra eh fazla do algaz üreten ülkesi.

Dünya petrol ta imacılı mının yansının gerçeikle tirildi i Basra Körfezi'nde, en uzun kıyıya sahip ülke.

Amerika ve srail'i diplomatik olarak tanımayan bir ülke.

Ve Irak'tan sonra nükleer silah üretimiyle suçlanan ikinci ülke. Irak bu nedenle i gal edilmi ve i galden bir yıl sonra C A, ülkede nükleer silah bulunmadı ını resmen rapor etmi ti.

İrak ke meke i içindeyken İran'a yönelik tehditler artarak devam etti. Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın "İran'da nükleer silah üretimi yok" raporuna ra men suçlamalar sürdü. İran semalarında Amerikan casus uçakları dola tı.

Meclisteyiz

ran Parlamentosu'na girmek kolay de ildi. Kapının önüne yı-
ılmı büyük bir memur kalabalı ı bir eyler istiyordu. Aralarından
syrılıp ana kapiya varmak baya ı zaman aldı. Bunca tehdit altında
olan bir ÷lkede yabancılara kar ı alınan tedbirler do al olarak son
derece sıkı. Davetli oldu umuz yerlerde bile hareket kabiliyetimiz
sınırlı. Dikkatli bir güvenlik aramasından sonra i te iran Parlamen-
tosu'ndayız.

çerde siyah ve kahverengi giysilerin a ırlı ı var. Sıraların ara-
sında mollalar dola ıyor. çerde oturum sürüyor. Çok sayıda kadın
dikkatimizi çekiyor. Özellikle kadın gazeteciler epeyce fazla. Ben
milletvekilleriyle konu uyorum. Bazılarıyla tercüman aracılı ıyla,
kimileriyle Türkçe, zaman zaman ngilizce.

Amerika'nın tehditleriyle ilgili sorular genellikle hafif bir gü-
lümseme ve "Irak'ı gördük!" ifadesiyle cevaplanıyor.

Refet Beyat ba ımsız bir kadın milletvekili. Çar afının ardında
aydınlık yüzü ve ciddi gözleriyle "Amerika kendi de bilir ki adil de-
ildir" diyor.

"Bakin israil ve Amerika, kendi kitle imha silahları ve nükleer
silah üretimlerinden hiç söz etmiyor, ama kendi hedefleri için önle-
rine geleni suçluyorlar. Amerika ve srail, ba ka ÷lkelerdeki her tür-
lü teknolojik geli meyi bahane olarak kullanıyor. Biz Uluslararası
Atom Ajansı üyesiyiz ve effaf bir faaliyet yürütüyoruz, denetleniyo-
ruz. in tuhafı bu ajansa dahil olmayanlar tarafından, Uluslararası
Atom Enerjisi Ajansı anla malarına imza koymayanlar tarafından
tehdit ediliyoruz."

"Bir de demokrasi konusunda suçlanıyorsunuz. Siz Ameri-
ka'nın demokrasi operasyonları konusunda ne dü ünüyorsunuz?"
diye soruyorum.

Gözlerini açıyor, mükemmel ngilizce'siyle cevaplıyor:

"Biz niye Amerika'nın demokrasi anlayı mını uygulamak zorun-
da olalım bunu anlayamıyorum. Irak'a demokrasi getirdiklerini söy-
lediler. Demek onlar için i gal ve cinayet demokrasi demek."

ABD'nin, iran'a yönelik nükleer silah üretimi suçlamaları yıllardan beri süregeliyor, iran'ın sanayii güçlendikçe suçlamaların boyutları da arttı ve bugün müdahale sınırına dayandı.

2003'te İran nükleer silahların yayılmasını önleme anlaşmasını imzalamı tı. Ayrıca Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın kısmi denetimini de kabul etmi ti. Ama tehditler bitmedi.

Kamal Danı yar, meclisin, Ekonomi Komisyonu Başkanı. "Bençe asıl Amerika zor durumda. Saldırganlaşması zor durumda olduğunun bir göstergesi. Biz onlarla değil, mazlum milletlerle birlikte yapıyoruz. Biliyorsunuz, Amerika ve İsrail ile aramız iyi değil, ama siz, Türkiye, onlara yakınsınız. O iki ülke, öncelikle Suriye, İran ve Türkiye'nin arasını açacak. Hedefleri bu. Unutmayın Suriye ve Irak, Osmanlı toprağıydı. Kim ayırdı onları, bölgeyi kim parçaladı, İngilizler ve Amerika."

Meclisten çıkıp İran'ın büyük kapalı çarısında dolaıyoruz. Önümüze gelen herkesle konuuyoruz. Esnafın, alı verenlerin çoğuyla Türkçe anlaşılıyor.

Halk siyasetin nabzını tutuyor. İran siyasetinde belirleyici rolü sahip küçük esnaf, Amerika'nın tehditlerine kulak asmıyor gibi görünüyor. Orada geçirdiğimiz yarım gün içinde konu tutmuş herkes bize, nükleer enerjiye sahip olmanın güçlü ve bağımsız bir ülke olmanın ilk adımı olduğunu, nükleer enerji santrallerinin çoğalmasının ve ihtiyaç duyulan yakıtın diğer büyük devletler gibi ülkelerde üretilmesinin gerektiğini söylüyorlar.

Bir halıcı: "Her memleketin var. ABD'nin, İngiltere'nin var. Bizden engel oluyorlar. Türkiye'ye engel oluyorlar. Biz istiyoruz, özümüz için. Ekonomimiz için" diyor.

Bir seyyar poşta açacı "Amerika, zulüm yapıyor. Ama biz zalimden korkmayız" diyor.

Çarşıda konu tutmuş herkes Türkiye'ye sevgi dolu selamlar yolluyor. "Bu bölgede yan yanayız, komşu komşu ve birbirimize muhtacdır" diyor.

Akşam Türkiye Büyükelçiliğini konutuna davetliyiz. Tahran'ın en güzel yerinde, belki de en güzel elçilik Türkiye'nin İran Büyükelçisi

ligi. D1 kapıdan içeri girdikten sonra dört be dakika yol sürüyor. Ormanlar arasından geçerek konuta varıyorsunuz. Atatürk'ün isteyle, o dönem mimarisiyle yapılmı , geçmi in kokusunu ta yor. Restore edilmi salonun içinde bir havuz ve koca ömine, her yer ye illikler içinde ve sıcacık bir ı ıklandırma. Elçilik konutuna hayran kalıyoruz.scanned by darkmalt1

Sefiremiz bir sanatçı. Bir keman virtüözü. Bozkurt Aran, yemek sırasında "Bu rejimin en büyük özelli i ihtilalci olması" diyor. "Dün-yaya kafa tutuyor ve ili kilerini bazen geriyor. Dü ünün 400 yıldır aynı sınırları payla ıyoruz. Son zamanlarda ticari ili kilerimiz daha da canlanıyor. 2003 yılın rakamlarında bölgede üçüncü büyük yatırımcıydık."

Rıza ah Atatürk'ü örnek Alın tı

O gece sefaret konutunda Büyükelçi Bozkurt Aran'ın e i Zeynep Aran'ın büyüleyici müzi ini dinlerken, iki ülkenin tarihin belli noktalarında payla tıklarını dü ündüm.

1934'te Rıza ah ilk yurtdı ı gezisini Türkiye'ye yapmı tı. Atatürk'le bir ay geçirmi ve ülkesine döndü ü zaman yeni Türkiye Cumhuriyeti ona ilham vermi ti.

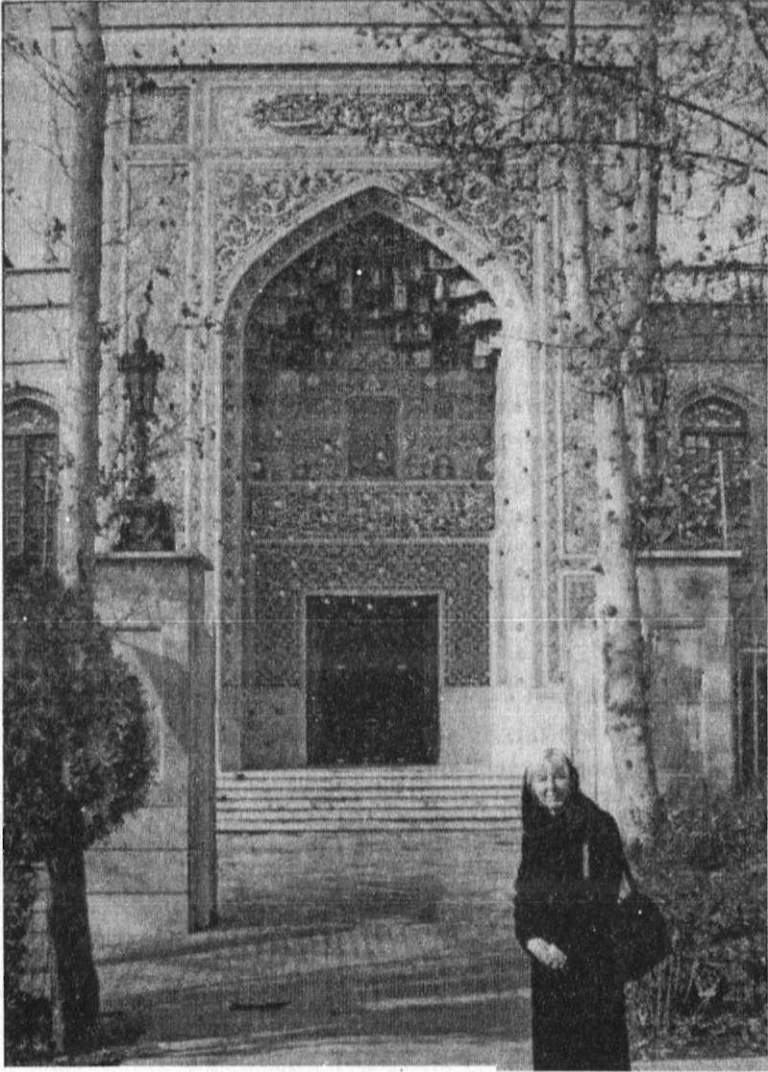
8 Temmuz 1937'de Atatürk'ün önderli inde, Türkiye, ran, Irak ve Afganistan'ın olu turdu u Sadabad Paktı, Tahran'da imzalanmı tı.

Iran ve Türkiye. Birinci Dünya Sava ı'nın sonunda Batı için çok de erli olan bu ülkelerin her ikisi de yabancı i gali altındaydı.

1920'lerde her iki ülke için de ba ımsızlı ı kazanmak temel hedefti ve her iki ülkenin ortak dü manı ingiltere'ydi.

On yıl içinde ran, Atatürk devrimlerini örnek alarak kendini Kemalist ilan eden Afganistan ve Osmanlı'dan kısa bir süre önce koparılan Irak, Batı'mn göz dikti i Ortado u'da, mükemmel bir ittifak gerçekle tirmi leri.

Atatürk için Ortado u'da birlik çok önemliydi. Çünkü o güne kadar bütün tehlike Batı'dan gelmi ti.

Tarih ve köklü bir kültür Tahran'a damgasını vuruyor.

Tüm bölgede önemli bir güç olu turan Sadabad Pakti'nın imzalanı ndan sadece bir yıl sonra Atatürk ölmü , emperyalist güçler ikinci payla ım sava ma girmi lerdı. ran yeniden i gal edilmi Rıza ah sürgüne gönderilmi , yerine o lu Rıza Pehlevi geçmi ti.

Kısa zamanda İran, İngilizlerin ve Amerikalıların at oynattığı bir alan haline geldi, o dönemde Türkiye'de, İran'dan söz ederken sadece Süreyya ve Farah Diba hatırlandı, iki halkın derin dostluğu unutuldu, İran'a ilişkin bilgiler magazin haberlerine indirildi. Komünümüzle ilişkilerimiz Batılı rüzgârların etkisindeydi.

Tamamı sırada beklenmedik bir şey oldu. 1950'de İran halkı Batı'yı ağına çevirdi.

Dr. Musaddık ve Batı'nın Korkusu

Dr. Musaddık, komünistlerden toprak soylularına kadar halkın büyük bir çoğunluğunun desteğiyle başbakan seçildi ve İran'da, yabancı ülke ayrıcalıklarına son verildi.

İran'ın tüm petrolünün üzerinde oturan İngiliz petrol şirketi feshedildi millileştirme hareketi başlatıldı. Bu Batı'nın çıkarlarına karşı ciddi bir tehditti ve gereği yapıldı.

Dr. Musaddık öldürüldü. Sadece üç yıl iktidarda kalabilmişti, Batı ve işbirlikçileri daha iktidar koltuğunu hediye ettiler.

1954'te İngiltere'yle yeniden petrol anlaşması imzalandı ve İran, 25 milyon sterlin devletleştirme tazminatı ödedi.

İşahın geri dönüşü İran halkına çok pahalıya mal oldu. İmdi Ortadoğru'ya demokrasi vaat edenler, 1953'te İran'da demokrasiyi bir darbeyle yok etmekle kalmadılar, yıllar süren baskı ve zulme göz yumdular, toplu katliamlara seyirci kaldılar ve böylece 1979 devriminin önkoşullarını hazırladılar.

Ayetullah Humeyni ismiyle ilk o zaman duyuldu. 1960'lı yıllarda halkın direnişinin sembolü oldu.

Önce Türkiye'ye sürüldü, sonra uzun yıllarını Paris'te sürgünde geçirdi. İran halkı bu sembolün gücüyle yeniden örgütlenmeye başladı. Çok kısa bir sürede bu güç orduya sızdı. Sokaklar kaynıyor, çatı masız gün geçmiyordu.

16 Ocak 1979'da işah ailesi ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Önce Mısır'a sonra da Bahamalar'a gittiler. Türkiye'de büyük med

'ya yine sadece i in magazin kısmını i ledi. Iran'daysa bir döneme nokta konmu , sarayların önünde ah ailesinden sadece çizmeler kalmı tı.

Sarayın önüne do ru yürürken kar ıla tı im heykel, ya anan yılların bir özeti gibiydi. Heykel devasa olmalıydı. Çünkü çizmeler bile insan boyundaydı. Ve sadece bronz çizmeler oradaydı. Üstü kesilip alınmı tı.

1 ubat 1979'da Humeyni, Paris'te geçirdi i uzun bir sürgün hayatından sonra, Tahran'a döndü. Havaalanında 3 milyon ki i tarafından kar ılandı.

Humeyni'nin ilk icraatı srail'le ili kileri kesmek oldu. Sonra Tahran'da Filistin Kurtulu Örgütü bürosunun açılı nı yaptı.

Geli inden iki ay sonra, ran halkı tarihinde ilk kez bir referandum gitti ve ran slam Cumhuriyeti'nin kurulu u ilan edildi.

Humeyni kısa süre sonra, ABD'yle askeri i birli inin bitti ini açıkladı.

4 Kasım 1979'da Tahran'daki Amerikan Elçili i bir grup ö renci tarafından basıldı ve büyükelçilik personeli ancak bir buçuk yıl sonra ülkelerine iade edildi. ran Amerika'yla ba larını tamamen koparmı tı. Batı'ya açılan tek kapısı, kom usu Türkiye'ydi.

Türkiye, a ır baskılara kar ın ran'a ambargo uygulamayı reddetti, kom u ran'a kapılarını açık tuttu.

1980'de tüm bu kaos suni olarak yaratılmı bir sava la taçlandı. Irak, ran'a sava açtı. Kom u ve akraba iki halk kıyım u radı. Saddam Amerika'nın deste iyle bölgede sekiz yıl sürecek bir sava a imza attı. O zaman 23 yıl sonra (2003'te) ba ina gelecekleri hayal bile etmiyordu.

Tarih **Bizi Birle tiriyor**

iran Dı i leri Bakanlı rı'na girerken, yarım asırdır bölge ülkeleri arasındaki bansın nasıl dinamitlendi ini yıl yıl aklımdan geçiriyordum.

Dı i leri Bakan Yardımcısı Muhsin Eminzade, Do u'nun zarif

ama sert üslubuyla "Bölgede ba ımsız, güçlü ve birbirleriyle iyi ge-
çinen ülkeler birilerinin i ine gelmiyor. Mesele budur" diyor.

"Tarih ve co rafya bizi birle meye ve bir güç olu turmaya zor-
luyor. Iran ve kom ularının kültürü de tarihi de benzerlikler ta ır.
Co rafyaya iyi bakın. Türkiye için ran'la iyi ili kiler içinde olmak ya
da ran için Türkiye'yle iyi ili kiler kurmak bir avantajdır. Daha da
önemlisi bir zorunluluktur. Unutmayalım ki bu bölgede huzur ve
istikrar istemeyen birçok odak var. Bazı ülkeler bu co rafyayı karı -
tırmaktan çok ho lanıyor. Dolayısıyla iki kom u olarak çıkarlarımızı
zı iyi tartmak ve sa lam bir i birli i içinde olmalıyız."

İngilizceyi mükemmel kullanıyor ve gözlerinden kıvılcımlar sa-
çıyor. Yüzü zarif ve mütebessim. Sert ifadeleri söylerken bile yüzün-
deki bu ifade kaybolmuyor.

" ran ile Türkiye'nin iyi geçinmemesi en çok kimin i ine gelir
diye dü ünsek, yeterli" diyorum.

"Bu iyi bir sa lama olur" diyor. "Kimler Türkiye'de ve iran'da
halka kar ıysa, kimlerin bizim pazarlarımızda çıkarları varsa, onlar
iki ülkeyi birbirinden uzakla tırmaya çalı ır. Unutmayalım bu böl-
gede yaratılan karga a birilerinin bu co rafyaya gelmesine yarıyor.
Hatta bölgeye yerle melerini sa lıyor. Hatırlayın Amerika buraya
Taliban ve El Kaide sayesinde geldi ve yerle ti."

Türkçe "Bahane" diye mırıldanıyorum. Gülerek Türkçe "Evet
bahane" diyor. "Bize uygulanan çifte standarda bakın" diyor. "Yanı
ba ımızda srail, nükleer silah dolu. Ama kimse onlara bir ey söy-
lemiyor. srail, bölgede askeri amaçlı endüstri geli tiriyor, silah üre-
timi yapıyor. Biz barı çıl amaçlarla sanayi yatırımları yapınca kıya-
met kopuyor."

Bölgede uygulanan politika, Batılı devletlerin uzun yıllardır izle
ye geldi i bir politikaydı. Öncelikle bölge ülkeleri birbiriyle yakınla
mayacak, her fırsatta kavga etmeleri sa lanacak. Darbeler düzenlene-
cek, söz dinleyen adamlar ba a gelecek, e er halk isyan ederse uygun
bir formülle bastırılacaklardı. 1980'lerde bölge yangın yeri idi.

Iran Irak Sava ı sahneye konulmu , Türkiye'de PKK terörü tez-
gâhlanmı tı.

Sonra Amerika, aniden Ortado u'nun kalbindeki yerini kaybetmi , srail güçlü bir dü man kazanmı , ran denetimden çıkmı tı.

Batı'nın "demokrasi" oyunlarına kapalı oldu u için sivil toplum örgütleri adı altında ülke içinde faaliyet gösterilemiyordu, ama tarihin en eski kavimlerini içinde barındıran bu ülkede etnik gruplar dı ardan kı kırtılabilirdi. Türkiye'ye kar ı oynanan Kürt kartı gibi, ran'da da Türk kartı masaya sürüldü.

Özellikle Azeri Türklerine a ırlık verildi. 70 milyonluk ran'da sadece Azeriler de il, Türkmen, Bahtiyarı, Ka kay gibi Türk dili konu an 25 milyon insan ya ıyordu ve bunlar ço unlu u olu turan Azerilerin önderli inde ayaklandırılabilirdi.

Bu amaçla liderler yeti tirildi. Federe ran propagandası yapıldı. ran'ın tek kurtulu unun bir Amerikan müdahalesi olaca ı bile söylendi.

Güney Azerbaycan Milli Uyanı Hareketi lideri Mahmut Ali Çöhreganlı, uzun zamandır Amerika'da ya ıyordu ve ABD'nin ran'a "demokrasi" getirece ini savunuyordu. Olası bir müdahalede ABD'yle i birli i yapacaklarını da söylüyordu.

Ba kan Bush ubat ba ındaki konu masında, ran halkına "Özgürlü ünüz için ayaklanın! rak halkına verdi imiz deste i size de vermeye hazırız!" diyordu. Böyle bir cümle, ancak bir mizah dergisinde yer alabilirdi. Ama Bush'un a zından tarihe geçti.

Bir Türkiye Sevdahsı: Asgar Fardi

ranlı aydınlarının ço u gibi, Dı i leri Bakanlı ı eski danı -manı Profesör Asgar Fardi de bölgede olup biteni net görebilenlerden biri.

"ABD, hürriyet, demokrasi bunalımı ba lattı. Bunu önce Bal kanlar'da ba lattı. Afganistan, Irak, Türkiye, derken ran'da da yaymak istiyor. Amerika u anda ran'da Türk ve Kürt meselesini destekliyor. Buradan kaçmı Türklerin, Azeri Türklerin bazılarını i iriyor. ran'da Azerbaycan Türk ayrımını söz konusu etmeye çalı yor. Bunu eskiden Türkiye mecrasından ran'da yapıyordu. imdi Türki

ye biliyor ki, bu, kendi baına da sorun olabilir. Biz kendi etnik meselelerimizi kendimiz tez mi tez çözmeliyiz. Amerika, bu i e büyük para harcıyor. ran'da etnik grupları desteklemek için 50 milyon doları a kın fon yatırdı ı söyleniyor."

Bölgede büyük çaplı de i imler, etnik esasa göre bölünmü ve kolay hazmedilir küçük devletler yaratılması projeleri artık sır de il. Aslında her ey açık istihbaratla gözümüzün önünde. Daha bir yıl önce *Washington Post*, Amerikan yönetiminin Fas'tan Çin sınırına kadar 22 ülkenin siyasi ve ekonomik co rafyasını de i tirmeyi hedefledi ini yazdı.

Bu de i im için Türkiye'nin merkez üs seçildi ini de ekledi.

Asgar Fardi, "Türkiye ve ran birbirine kar ı çok açık olmalı. Garp'ın, Batı'nın, tek di i kalmı canavarın çökmekte oldu unu görebilmeliyiz. Bunu görebildi imiz zaman birbirimizin de erini iyice anlarız. Biz, birbirimize muhtacız. Hava kadar, su kadar muhtacız."

iraz'da Bir Bulu ma: Ka kaylar

Türklerin en yo un ya adı ı Tebriz'e gidemedik. Onu bir sonraki seyahate bıraktık, ama Türk dili kullanan birçok a iretin bulundu u iraz yakınlarında ran'ın güneybatısında dola tık.

Uçakla iraz Havaalanı'nda iner inmez, saatlerce Enformasyon Ofisi'nden izin bekledim. Göçerlere gidecektim, i uzayınca, kendi ba ımıza gitmeye karar verdik. Enformasyon Ofisi'nin önünde, dizi dizi taksiler. oförlerden birine gözüm takılıyor. Yanına gidiyorum. "Selamünaleyküm" diyorum. Gülümsüyor. Kırık bir Türkçe'yle konu maya ba lıyor. Türk kökenli. Uzun yıllar önce sınırlar arasında kalanlardan biri. Çok uygun bir fiyata Halil'le yollara dü üyoruz. Tam olarak nereye gidece imizi bilmiyoruz. Halil, göçerler için geç kaldı ımızı dü ünüyor.

Tarihin ilk krallıklarının kuruldu u yerdeyiz. Dünyayı sarsan imparatorluklar bu topraklarda oturmu , ilk kitaplar, ilk iirler buralarda yazılmı tı. 3000 yıl önce Batı'da barbarlık hüküm sürerken, burada sanat icra ediliyor, resimler yapılıyordu.

Firuzabad'dan bir grup Kaşkay Türktü.

Bu bereketli topraklarda payla ım da ve sava da hiç eksik olmamı tı. iraz'dan yola koyulur koyulmaz her 10 15 kilometrede bir tabelalar kar ımıza çıkıyor. Iran Irak Sava ı'nda ölen genç askerlerin portreleri bize kanlı bir geçmi i hatırlatıyor. Tabelalar sava ı haykırıyor. Bu toprakların çok zengin ve o nedenle de çok çileli oldu unu anlatıyor.

ki saat sonra Firuzabad'ı geçiyoruz. Kamyoneti yatak yorgan yüklü bir adamı durduruyoruz. " ki saatlik yolumuz var, takılın peime Kahramanilerle tanı ım" diyor. Yüzü bizden, kelimeleri bizden, kendimi Anadolu'da hissediyorum..

Halil'le durumu tartıyoruz. ki saat daha gitsek geri dönebilecek miyiz?. Önce iki saat daha yolculu u göze alıyoruz. Ve aniden yolun kenarında Gohar ile Marya'yı görüyorum. Ve onlarla kalmaya o an karar veriyorum.

lk bakı ta Gohar'ın nefti ye il, yere kadar uzun, etekleri farbaları kostümüne gözüm takılıyor. Ba ında siyah tülbendi, kapkara gözleri ve elinden tuttu u Marya'nın papatyaları kıskandıran güzel i. Onun da elbisesi farbalahı, fistolu, rengarenk tastamam.

"Nereye gidiyorsunuz?" diyorum. Yolun kenarında yabancı bir araba dursa içinden yabancı kılıklı bir kadın, birkaç adam inse ve böyle damdan dü ercesine bir soru sorsa ne yaparsınız? Onlar çok do al kar ılayıp cevap veriyor: "Aha" diyor Gohar (yani Güher), sanki beni yüzyıldır tanıyor "Köye yürüyoruz." "Yürümeysin, arabaya binin beraber gidelim" diyorum. Hiç dü ünüyor, ikisi arkada yanımda, kimim neyim anlatıyorum. "Tamam, misafirimiz ol" diyorlar.

Bir zamanlar göçerlermi . imdi Hüseyinabade Surai Köyü'nün sakinleri. Onlar Ka kay Türkleri. Gohar, garip misafirleriyle gururlu, alıyor bizi, di erleriyle tanı tırıyor. Bu ku uçmaz kervan geçmez köyde herkes Türkiye'yi gayet yakından izliyor. Köyün gençleri, bizim Türkiye'den geldi imizi duyunca "Hasan a !" diyor "Galatasaray!" diyor. Köyün orta ya lıları "İbrahim Tatlıses!" "Emel Sayın!" diyor.

Ben güzel gözlü, çivit mavisi tülbendi bir kadına: "Sen hangi boydansın?" diye soruyorum.

"Ka kay'ız" diyor gülen gözleriyle. Köyün içinde yürüyoruz. Arkamızda 50 60 ki i.

Gohar'a dönüyorum. O köye girdi imizden beri sa kolumda. "Neyle geçiniyorsunuz Gohar?"

Ne eyle "Kabak çiçe i, halı dokuyoz" diyor.

"Halı yapmak zor mu?"

"Çetindir" diyor, yine gülüyor.

Beni halı dokuyan akrabalarının yanına götürüyor. Yan yana birkaç oda. Odalar arasında camsız pencereler. Hava so uk. Halı tezgâhının oldu u odanın kapısı dı arıya açılıyor. çerde iki genç kadın yere oturmu , dünyanın en güzel halılarından birine carı veriyor. Pek konu muyorlar. Çocuklar camsız pencereden merakla bana bakıyor.

Halıcılık, hayvancılık ve tarım yapıyorlardı. Artık göçmüyorlardı, ama her an gidecekmi gibi ya ıyorlardı. Gohar'ın. tıpkı göçer çadırı gibi bir tarafına yastık, yatak ve önemli e yaların yı ılmı odası

na dönüyoruz. Odaya girebilen giriyor. Sanırım küçük bir odada yakla ık 20 ki iyiz. Giremeyenler dı arıda bekliyor. Bize ikram edebildikleri neleri varsa getirip önümüze koyuyorlar. Çay, birkaç salatalık, bir iki hamur ve ekerleme. O odada Anadolu'nun sıcaklı nı hissediyoruz.

Gohar'ın o lu bu toprakların sesini bize hediye ediyor. Odada kilerin hepsinin e li inde bir Ka kay türküsü söyleniyor. Odada bizlerden ba ka Sibel Can da var. Yeni ve antensiz oldu u için kullanılamayan bir televizyonun kö esine sıkı tırlımı bize bakıyor.

Ak am olmadan odadakilerle dı arı çıkıp bir resim çektiyoruz. Arabamıza binerken selamlar topluyoruz.

"Bizim için Türkiye'ye bir selam söyleyin!"

"İbrahim Tatlıses'e bizden selam söyleyin!"

"Sibel Can'a da selam söyleyin!"

G ün batarken onlardan ayrıldık, iki halkın ne kadar birbirine yakın oldu unu kalplerin nasıl aynı tonda attı nı bir kez daha anladık.

ran'da Araplar, Türkler, Kürtler, Lurlar gibi kavimlere ba lı yüzlerce aile toplulu u vardı. Bahtiyariler, Boyarahmadlar, Kerman lar, Beluciler yüzyıllar ötesinden bugüne diller, renkler, âdetler ta rı mı lardı. Böylesine çe itlik gösteren etnik gruplar, bugün bölgenin gerçeklerini anlayamayanlar için oynadıkları ta lar olarak görülüyorlardı.

Aynı a irete, aynı etnik toplulu a ait insanlar "Birinci Petrol Sava ı" diye adlandırabilece imiz ilk dünya sava mında cetvelle çizilmi sınırların bir o yanında, bir bu yanında kalmı lardı. Dünyanın uzak kö elerinde onlarla ilgili hesaplar vardı.

Tahran'ın tarih dolu sokaklarından Tahran Üniversitesi'ne do ru giderken dilbilim ö rencisi mihmandarımız Celil'le bunları konu uyorduk.

" ran'da kuzeydo uda Azeriler var. 16 17 milyon. Batısında Kürtler var. Kuzeydo u tarafında Türkmenler var. Ve Horasan bölgesinde Afganlar. Ka kaylar iraz'da bulunuyor. ran'ın güney böl

gesinde Araplar var. Bunların hepsi yıllardır bir denge içinde yaşıyor. Ama Amerika bu dengeyi bozmaya çalışıyor."

Etnik ayrışmaları körüklemek eski ve bildik bir hikâye. Batı bunu son yüzyılda dünyanın her yerinde enine boyuna uyguluyor. Son 20 yıldır buna "demokrasi" havarili ile destek ediyor.

Son yıllarda uydu antenli televizyonların, internet kullanımının yaygınlaşması, savaş sonrası büyüyen ve zenginleşen Batı'nın, genç nüfusa yönelik propagandasına zemin hazırlıyor.

Haziran 2003'te Tahran Üniversitesi'ndeki öğrenci gösterileri Batı medyasında geniş yer aldı, "Tahran'da muhalif hareket başladı!" "Bir millet uyanıyor!" manşetleriyle yer verildi.

Batılı sivil toplum örgütleri Balkanlar'daki ve Kafkasya'daki kadar rahat faaliyet gösteremedikleri için imdilik daha çok internet ve illegal radyo yayınlarıyla çalışmalarını sürdürüyordu.

Propagandalar küçük ve zengin bir azınlıkla mensup genç kesimde az da olsa yankı bulmuş görünüyordu.

Üniversitenin önünde modern giyimli, saçları özenle taramış, yürüyüşü düzgün, duruşu aforoz "bir genç adam:

"Biz Amerika'nın bu toprağa gelmesini bekliyoruz. Burada hiç demokrasi yok" diyor. www.cizgiliforum.com

"Demokrasiyi İran'a Amerika mı getirecek?"

"Evet! Çünkü hiçbir zaman bu devlet bize demokrasi getirmedi. Bir tek yol kaldı: o da Amerika'nın buraya demokrasi getirmesi."

Acaba onun için demokrasi ne ifade ediyor, merak ediyorum.

"Mesela..." diyor, susuyor. "Arkı söylemek bile yasak. Ben şingile yapmak istiyorum."

"Bak?"

"Mesela kızlarla dolaşmıyoruz, elele dolaşmak bile yasak."

"Arkı söylemek, kızlarla elele dolaşmak istiyorsun. Hepsi bu mu?"

Susup gidiyor. Rehberimiz Celil "Bak, bak!" diye omzuma vuruyor. Bizim genç adam bir kızla güle oynaya caddeyi geçiyor.

Yabancı propaganda son hızla sürerken, itiraf etmek gerekir ki

ran, basını, televizyonu ve çe itli yayınları kullanarak halkı e itme i ini büyük bir dikkatle yapıyor. Kendi rejimini koruma adına Ba tı'nın propagandalarına kalkanlar olu turuyor. Bunun en bariz örne i yılda 3.000 animasyon film üreten ran Devlet Televizyonu'na ba lı SABA animasyon irketi.

smail Bey, ran Devlet Televizyonu'ndan ve SABA'nın kurucusu.

Büyük, donanımlı bir binada, animasyon filmler yapan ressam-lar arasında dola ıyoruz. Sonra Amerika'dan yeni dönmü , biraz da Amerikanla mı genç bir ranlı animasyon ustasının tercümanlı ıyla smail Bey'in sohbetini dinliyoruz.

"Kendi kültürümüze dayalı ileri teknikle uygulanmı animas-yonlar üretiyoruz. Çok zengin bir kültüre sahibiz ve bunu animas-yona ta ıyoruz. Çocuklarımıza kendi geçmi imizi kendi yazarlarımızı-zı, airlerimizi küçük ya ta ö retiyoruz. Bakın birkaç hafta önce Be lucistan bölgesinde yapılan kazılarda 5000 yıl öncesine ait bir vazo bulundu. Üzerinde sekanslar anlatan kareler vardı. Animasyon bin-lerce yıl önce burada ba lamı tır. Bunun farkında olmak lazım." ,

40 ya larında bir adamdı. Heyecanla konu uyordu.

"Türkiye ve ran, çok önemli kültürel birikimlere sahip iki kar-de ülkedir. Batı, her eyi bizlerden ö rendi. Biz, onların aslında sa-hip olmadıkları eylerin ardından gidece imize, bize ait olanları yü-celtip gurur duymalıyız. Kendi kültürümüzü kendimiz a a lırsak, yabancılardan nasıl saygı bekleyebiliriz ki."

Ak am oldu unda Tahran'ın ünlü ehir tiyatrosunun güzel bi-nasının önündeydik. Yuvarlak binanın önünde gitar çalanlar, na -melere kendini kaptırıp dans edenler bile vardı. nce, uzun boylu bir kız, yanındaki adamın önünde dönerken saçlarından e arbi a a-ı kaydı. Zaten e arplar varla yok arasıydı.

ki Ünlü Sanatçı

Biz tiyatroya girdik. Asyalı, anlamlı siyah gözleri dik dik bakan, yüzünün yarısı karanlı a gömülmü bir aktörün portresine bakıyo-ruz. Birazdan onun bir oyununu seyredece iz. Rıza Kianian, iran'ın

nl sanatçılarından biri. O makyajını yaparken iki ülkenin kültürel yakınından, i içe geçmi lisanından söz ediyoruz.

Konservatuarda okudu umu ve bir dönem profesyonel tiyatro yaptı mı söyleyince "Bir teklifim var" diyor. "Sen Türkçe konu , ben Farsça konu ayım. Bir oyun sahneye koyalım. Müthi bir fikir de il mi? Biz bunu Japonlarla yapaca ız. Proje Kültür Bakanlı rında." Bu teklifi, Türk tiyatrocularına iletECE ime söz veriyorum.

"ran'da yerle ik bir tiyatro kültürü var. Tesettür ve yasaklar tiyatroyu etkilemedi mi?" diye soruyorum. Beni st kattaki sahneye gönderiyor. "Bak nasıl halletmi ler" diyor.

Büyük Adam A lama! adlı oyun sahnede. Usulca içeri giriyorum. Sahne düzeni mükemmel. Dekor yaratıcı. Kalabalık bir sahne. Ve kadın sanatçıların hepsi peruklu.

Tiyatro'dan çıktım, ünlü oyun yazan Pari Saberi'yle randevum var. En son Mevlânâ ile Tebrizi'yi yazmı , oyun seyirci rekorları kırmı tı. Sanırım Rafsancani'yle akrabaydı. ran'in en saygın sanatçılarından biriydi ve bykelimiz onunla tanı manın bir mutluluk oldu unu söylemi ti.

Tahran'ın en güzel yerinde, müstakil bir evi var. i Do u anti kalarıyla d enmi .

Hint, ran ve Fransız etkisi seziliyordu. Ba nda kırmızı bir tülbentle geldi. Hafif bir makyajı vardı ve güzel gözleri ilerleyen ya ma ra men "Ben buradayım" diyordu.

aylarımızı yudumlarken ahenkli sesiyle konu uyor: "Bizim 3000 yıllık beraberli imiz ve ortak bir kültürümüz var."

"Benzerliklerimiz çok" diyorum.

"Bakın" diyor. "Biz çok duygusal insanlarız. Mantıklı de iliz. Fransızlar gibi kartezyen de iliz. ki kere iki, dört etmiyor her zaman..."

"Siz 13 ya nda ailenizle Paris'e gittiniz. E itiminizi orada aldınız ve sonra 30 ya nda her eyi bırakıp geri döndünüz. Üstelik burası karmakarı ktı, sava vardı. Neden Batı'da kalmadınız?" diye soruyorum

Ünlü tiyatrocu Pari Saberi

"Çünkü köklerim burada" diyor. "Her eyimle buraya aidim. Bu zengin kültürün bir parçasıyım. Köklerini unutan sanatçı, yaratırken neyi referans alabilir kı! Ülkesiz sanatçı olunmaz ki!"

Iran Irak Sava ı sırasında bazı aydınlar kendilerini yurtdı ma atarlarken, o ülkesine dönmü tü. En üretken oldu u dönem o dönemdi. Sava sürerken o var gücüyle çalı yıyor, oyunlar yazıp yönetiyordu. Çocukken ayrıldı ı ülkesinin derin kültürünü ke fediyordu.

Ziyaretimin sonunda bana salonun bir kö esinde duran bir portreyi gösterdi. Siyah beyaz, genç bir kadın portresiydi bu. Çok güzeldi. Koyu, büyük gözleri yargılar gibi bakıyordu. Uzun saçları omuzlarına dökülüyordu. Merakla bana baktı ını görünce anladım. O, 40 yıl önceki Pari Saberi'ydi.

Do du unda ah, Atatürk'ü ziyaret ediyordu. Musaddık'ı, Rıza Rehlevi'yi, Humeyni'yi izlemi ti. ran'ın en Batıcı zamanını, en koyu slam'ı ya amı tı. O bir Do ulu sanatçıydı. "Tevekkül edeceksin" di yordu. Son yazdı ı oyun Mevlânâ hakkındaydı.

Ben ran'a giderken ve döndükten sonra sorulan soruların büyük bölümü, ba ımı nasıl kapattı ım ya da ran'da bir kadın olarak neler hissetti imle ilgiliydi.

Tüm bölge yangın yerine dönmü ve bu daha bir ba langıçken öncelikleri iyi saptamak gerek diye düşünüyorum, İran'da bizim kendimizi yakın hissetmediğimiz bir sistem olabilir. Bu İran halkının sorunu. Atatürk Afganistan, Irak ve İran'la ittifaklara girerken bu ülkelerin krallıkla mı ahlıkla mı yönetildiğine bakmamız tı. Bölgesel çıkarları ön plana almamız tı.

Bizi yıllardır İran öcüsüyle korkutanlara Amerika ile Çin'in giderek artan ili kisini örnek vermek sanırım yeterli. Ayrıca Avrupa'nın devlerinin İran'la ili kisileri her geçen gün biraz daha artıyor.

Amerika bugün en büyük krediyi Çin'e açıyor, sistemini hiç de onaylamadığı bir ülkeyle yakın ili kisiler kurmaya çalışıyorsa biz niye yüzlerce yıllık dostumuz ve komşumuz İran'la ili kisilerimizi geliştirmeyelim ki! Aksini düşünmek suiniyet olmaz mı?

GAL ALTINDAKI GOLAN

Ocak 2005 Yolculu undan

ubat 2005, Suriye'deyiz. Ortalık birden karı tı. Lübnan eski ba bakanı Refik Hariri suikasta u ramı tı. Hatırlayın bu co rafyada, Birinci Dünya Sava ı'ndan beri her karga a bir suikastla ba lamı tı.

Suikast, Lübnan'da hükümeti dü ürdü. Hariri'yle beraber Suri ye Lübnan ili kileri de bombalanmı oldu. Turuncu renkle her ül- kede ortaya çıkan bir grup, Beyrut Amerikan. Üniversitesinden çıktı, "Suriye birlikleri defol!" pankartlarıyla soka a döküldü. Birlik- ler srail saldırganlı ına kar ı denge unsuruydu. Bu bölgede denge menge istenmiyordu.

XXI. yüzyıl, geçen yüzyıl gibi ba lıyor. Batı, yine Ortado u'yu ate ten çembere alıyor.

srail ate kesi rafa kaldırdı, barı görü melerini askıya aldı ve Amerika'ya taze bir bahane çıktı.

te biz tam o günlerde Suriye'nin srail i gali, altındaki toprak- larına, Golan Bölgesi'ne gittik. Her metrekaresi tarih, bir laboratuara girdik.

Birkaç kontrol noktasından geçip güne in do du u yere ula ı- yoruz, i te bir zamanlar Suriye topra ı olan tepeler.

Arkada işgal altındaki Golan tepeleri

Beyaza bürünmüş Golan'ın bir tepesinde durup aradaki 300 metrelik mayınlı arazinin ötesindeki kar ı tepeye bakıyoruz. Her iki tepede insanlar birikmiş .

İlk dikkatimi çeken gençler. Ellerinde renkli eşyalar, kar ı tepeye sallıyorlar.

Yanlarına gidiyorum. "Kim var orada?"

Solgun yüzünde iki mücevher gibi gözleri "Kız kardeşim, annem, erkek kardeşim" diyor.

"En son ne zaman gördün onları?"

"Geçen yıl."

"Çok özlemi olmalısın."

"Hem de nasıl."

Yüzlerce kişi doldurmuş tepeyi. Önde Dürzi heykelleri, vali, yetkililer ve halk...

Onlar Golan'da 1982'den beri her 14 gubat'ta toplanırlar. Bir

tepenin üzerinden öbür tepeye, Mecdel ems'e bakarlar. Yani güne-in tohumu diye adlandırılan tepeye.

sraile i gali altındaki akrabalarına annelerine, karde lerine ho-parlörler aracılı ıyla mesajlar yollarlar. Dünyaya çektikleri acıları, haklılıklarını haykırırlar. Dünya sa ırdır duymaz.

Bu bölgede telefonlar çalı maz. Tepelerin üzerindeki sraile vericileri frekansları bozar, tek ileti im aracı hoparlördür. Ailelerdeki ölümler ve do umlar kar ı tepeye hoparlörden yayılır. Hem de yıllardır.

Yıl 2005. Dünyada insan hakları, demokrasi var öyle mi! Gelin bunları Golan'ın iki yakasında kalanlara anlatın.

Mecdel ems'teki hoparlörlerden vadiye sesler da ılıyor. Rüz-gârla ço alıp azalarak bize ula ıyor. Kuneytra Basın Enformasyon Müdürü Muhammed Ali'yle durup dinliyoruz. Herkes hu u içinde. O bana fısıldıyor.

"Birle mi Milletlerin 1559 Sayılı Kararı'nın Suriye'ye kar ı oynanan oyunun bir parçası oldu unu söylüyorlar. sraile'in sa ırla tır dı ı kulaklar için gerçe i haykırıyoruz, diyorlar."

Birle mi Milletler, 2004'te aldı ı 1559 Sayılı Kararla Lüb-nan'dan tüm yabancı güçlerin çekilmesi ça rısı yapmı tı. Ama karar sadece Suriye'yi zorluyor, sraile'den söz edilmiyordu.

Eksi 10 derecede Golan'ın tepelerinde bir insanlık ayıbıyla kar ı kar ıya duruyoruz. Ellerimi hissetmiyorum, sadece kulaklarım ya-nıyor. Po umu kafama ba lıyorum. Utanarak üzerinde sadece göm-lek ve ceketle bıçak gibi so ukta dikilen Muhammed Ali'ye bakıyo-rum. O sadece öfkeyi hissediyor.

gal 1967'den beri sürüyor, i galin 15. yılında sraile yaraya tuz basıyor, i gal edilmi topraklarda kalan i siz, okulsuz, hastanesiz Suriye halkına " sraile vatanda ı olun, i iniz, a mız, okulunuz, hastaneniz olsun!" deniyor. Suriye halkına sraile pasaportu da ıtılıyor. 14 ubat 1982'de Mecdel ems'te toplanan Suriyeliler, sraile pasaport-larını yırtıp atıyorlar. Onlara 23 yıldır boyun e dirilemiyor. Her yıl parçalanmı ailelerin sesleri hoparlörlerden yankılanıyor, koca bir hasret, mayınlı arazinin üzerinde bulu yuyor. Karlı vadide sesler bir-birine sarılıyor.

Golan'ın sraile gale altındaki insanları, sözlerini bitirince Suriye'nin kurtarılan topraklarından onlara cevap yollanıyor. "Yılmayın, bu da geçecek" deniyor.

Çeyrek asırdır bu böyle devam ediyor. Siz demokrasi havarisi Batı'nın saygın basın organlarında bu haykırı lara hiç rastladınız mı? Nedim Mirza'ya i gal altındaki halkın korkmadan her yıl nasıl oraya toplandı nı soruyorum. "Artık korkacak ne var ki!" diyor. "Sonuna kadar gitmekten ba ka ne yapılabilir ki!"

"sraile, istese onları durduramaz mı? Bu toplantıyı engelleyemez mi?"

"Durduramaz. u anda basın burada. Her ne kadar dünya medyasında bahsi geçmese de tüm medyanın gözü kula ı burada. Cesaret edemezler."

Nedim Mirza'nın, Çerkez gözleri bu ulu hayatını geçirdi i, yakınlarını kaybetti i tepelere bakıyor. Haksızlı a, körlü e ve sa ırlı a öfkeli, dimdik duruyor.

Yanına gelen çok uzun boylu, yapılı bir adamla beni tanı tırıyor. Midhat Salih, 12 yıl sraile hapishanelerinde kaldıktan sonra vatanı geri dönmeyi ba armı , anslı biri.

"12 yıl sonra kaçtım. Buralar do up büyüdü üm yerler. Her a acı, her ta ı bilirim, i te o yüzden mayınlı araziden geçmeyi becerdim. Do du um yere geldim."

gal altındaki topraklarda ne can güvencesi ne sa lik ne dil ne din özgürlü ü vardı. E er insan gibi ya amak, ev bulmak, çocuklarını okutmak istiyorlarsa, sraile devletinin verdi i hüviyet cüzdanlarını alırlardı. Yok, istemiyorlarsa kendi bilecekleri i ti.

Mecdel ems'e el sallayanlardan genç bir kız: "Bizim insanlarımız bunca yıldır türlü eziyet altında, sraile'nin i gali altında ya ıyor" diyor. "Annem babam Mecdel ems'te. Ben buraya üniversiteye geldim. Yılda bir kez onları ziyaret edebiliyorum."

Muhammed Ali: "Burada üniversite okuyup dönenleri cezalandırıyorlar."

"Burada kalamazlar mı?"

Golan'da Dürzi liderler.

"srail'in istedi i de bu. O bölgeyi asıl sahiplerinden temizlemek. Çocukların dönmeleri gerek."

Gençler etrafımızı sarıyor. Biri "srail her gün bir cinayet i liyor orada" diyor. Çocuklar ve ya lılar bakımsızlıktan ölüyor, hastaneye bile alınmıyorlar. Ve dünyanın bilmedi i daha neler neler oluyor."

Bir genç "Bu gece çekecekleri var" diyor. "Bakın istihbarat onları izliyor."

Mecdel ems'e dürbünle bakınca sokak aralarında ve toplantı bölgesinde mevzilenmi polis arabaları gördük. Toplantının bitmesini bekliyorlardı.

Günün sonunu dü ünüyordum. Acaba ne gibi insanlık suçları i lenecek ve bunlardan kimin haberi olacaktı.

Midhat. Salih mırıldanıyordu. "Çok zahmet çekecekler. Her yıl olur bu. 1982'den beri her yıl."

Kar ılıklı bildiriler okundu, mar lar söylendi, yüreklendirici i irler okundu. ki tarafta da dimdik duruldu ve da ılma zamanı geldi. Gençler son kez renkli örtüleri kar ı tepeye salladılar.

Onlar i galden kurtulmu bir tepeden i galde geçen onca yıla umut yolladılar.

Sonra dönüp, yakınlarını bir kez daha yakından görmek için tepedeki dürbün evine ko tular.

Gözya ları dü tü dü ecekti. Yürekleri ellerinde ailelerine biraz daha yakından baktılar. Onlar dünyanın birçok yerindeki masumlardan ve mazlumlardan birkaçıydı.

Nedim Mirzayla srail'in geri çekilirken yakıp yıktı ı bölgeyi dola ıyoruz. Gözlerimize inanamıyoruz.

"1967'de srail geldi. Sonra bir kısım topra ı geri alabildik, ama bölgeden çekilirlerken hiçbir eyi sa lam bırakmadılar" diyor. "Biliyorsunuz, hahamlar havralarda 'Bizim sınırimız Nil'den Fırat'a kadar!' diye vaaz ediyor. Bu toprakların hepsini alana kadar sava mak istiyorlar."

"Bu bölgede kaç ki i ya ıyordu?"

"150.000 ki iydik. 247 köy vardı burada. Çe itli halklar vardı. Türkmen, Arap, Çerkez. srail sildi süpürdü. Ço u öldü, kalanı göçtü."

Golan'ın Zengin Toprakları Nasıl Gal Edildi?

Tarih 6 Haziran 1967. srail güçleri önce Sina Yarımadası'na saldırdı. Golan Tepeleri diye bilinen bölgeyi i gal etti. 8 Haziran'da israil tankları Süvey Kanalı'na ula tı.

10 Haziran'da Golan Tepeleri srail'in kontrolündeydi. Araplar gafil avlanmı lardı.

Tarihe Altı Gün Sava ları diye geçen bu sava ın sonunda Ortado u'da haritalar bir kez daha karı tı.

Nedim Mirza Köyü'nü o günden sonra göremedi.

"Ben i gal ba ladı nda buraya 17 kilometre uzaklıktaki Hı niye Köyü'nde ya ayan genç bir ö retmendim. Sadece 23 ya ındaydım, srail önce havadan bombaladı. Sonra askerler geldi. Hepimiz köyün meydanına toplandık. '10 dakika içinde giden gider, kalanı öldürürüz!' dediler. Her eyi bıraktık çıktık. Önce bir

okulda kaldık. Köyümüze geri dönece imizi sandık. Ama hâlâ bekliyoruz."

6 Ekim 1973'te Suriye, Golan'da i gal altında kalan topraklarını geri alabilmek için srail'e sava açtı. Topraklarının sadece üçte birini i galden kurtarabildi.

Kuneytra "kasabası geri alınabilen topraklardan, srail askerleri Birle mi Milletler gözetiminde bu topraklardan geri çekilirken evleri, kiliseleri ayakta duran her eyi yakıp yıktı. Kasabanın hastanesini bile hayalet binaya çevirdiler.

ç ürpertileriyle hastaneyi gezdik. Duvarın deliksiz yeri yoktu. Bir zamanlar hastaların tedavi edildi i odaları ayıran duvarlar yıkılmı , pencerelerin çerçeveleri, su boruları sökülümü , bina bir daha kullanılanlasın diye gereken her ey yapılmı tı.

Hastane binasının giri inde "Golan Hastanesi, Siyonistler tarafından harap edildi ve hedef tahtası olarak kullanıldı" yazısı vardı. Suriye bu kasabayı ibreti âlem için onarmadan bırakmı tı. Bu vahet görülmeliydi.

Nedim Mirzayla karlı harabelerin arasında yürüyoruz, "israil, buradan giderken dozerlerini dinamitlerini getirdi, tüm köyleri yakıtı yıktı. Dünya seyirci kaldı."

Yıkık bir kiliseyi geçiyoruz, tüm tu laları parçalanmı bir okul, çatıları kaldırımında evler...

"Topraklarımızın sadece üçte birini kurtarabildik. 25.000 ki i oralarda kaldı. 14 ubat 1982'de sraililer i gal altında ya ayan vatanlarında larımıza srail hüviyeti vermeye kalktılar. Kimse kabul etmedi. 23 yıldır her 14 ubat'ta biz bunu anarız."

Kuneytra, Golan'ın bir kasabası. Orası bir felaketin hatırası. Tarihe tanıklık ediyor. Ziyaretçilere Golan soykırımını belgeliyor. Nedim Mirza'nın yüzünde yılların bıraktı ı izler var, gözlerinde umut.

Kuneytra'yı arkamızda bıraktık. am'a dönü yolunda çocuklar okuldan çıkıyorlardı. Her gün kötü sürprizlere açık bu co rafyanın bir yerinde, tehlikenin dibinde ya ayan köylerde hayat devam ediyordu.

Suikast ve Getirisi

O gün ak amüstü kötü haberlerden biri daha dünya medyasında yankılandı. Birkaç ay önce ölüm tehditleri alarak görevinden istifa eden Lübnan Ba bakanı Refik Hariri öldürülmü tü.

Ajanslar Hariri'nin radarlı araç konvoyunun 11 metre karelik bir çukur açabilecek güçteki patlayıcıyla havaya uçuruldu unu bildiriyordu. Hariri'nin bomba tanımlayıcı radarlarla çalı an aracı patlama mahalline girdi inde birden bozulmu , uydu ba lantısı kesilip bilgi akı ı durmu tu. Böylesi yüksek bir uydu teknolojisi Suriye'de yoktu.

Suikastın ardından Batı medyasının ortaya koydu u mükemmel ovu izledim.

Bütün parmaklar Suriye'yi gösteriyordu.

Olayın üzerinden henüz birkaç saat geçmeden Amerika, Suriye'yi suçladı ve Suriye'deki büyükelçisini geri çekti.

Lübnan muhalefetinden birileri apar topar CNN International'a çıkartıldı, sorumlulu u Suriye'ye attı.

i te bir suikast daha görevini yerine getirmi ti. Ertesi gün, Fransız ve Amerikan yetkilileri saygın medyada arzı endam edip, "terör örgütlerinin en büyük destekçisi" Suriye'nin uslu durmasını; Lübnan'da bulunan askerlerini çekmesini; yoksa karı mayacaklarını söylediler. Bu en çok srail'i sevindirdi.

Bir süredir problemsiz yürüyen bölgedeki ili kiler Hariri'yle beraber bombalanmı oldu.

Biz Enformasyon Bakanı Mahdi Dahlallah'la bulu tuk. Olayın okunu ya ıyordu. Odasında yardımcıları vardı. Telefonlar sürekli çalıyordu. Odayı ar ınıyor, bir yandan da televizyonu izliyordu.

"Bölgede durum çok gergin. Biz her zaman barı istedik. Ama bölgedeki güç dengesi buna izin vermiyor. srail için ana hedef bu co rafyada sürekli istikrarsızlık yaratmak. Bunun için her eyi yapıyorlar."

Biz konu urken ekranda ikinci perde ba lıyor. Hep birlikte izliyoruz. El Cezire televizyonunda, bir Bin Ladin benzeri yüz beliri

yor, Müslüman bir Arap. Hariri cinayetini üstleniyor. Gülmeye başlıyoruz.

"Pes, yorum yok" diyor.

"Dı ardan her eye el uzatıp karı tıran güçlere kar ı tüm Suriye halkı olarak birlik ve beraberlik içindeyiz. Üzerimize neyle gelirlerse gelsinler baskılara boyun e meyece iz. Amerika'nın bu bölgeye tutumu herkesçe malumdur. Bölgede sadece srail'i destekliyor. srail'in iste i de bellidir: Ne pahasına olursa olsun yayılmak ve daha çok topra ı ele geçirmek. Suriye buna kar ıdır ve topraklarını savunmaktadır. te bu kadar! Sonuç ortada."

Sonuç Lübnan hükümetinin istifasıydı. Tüm bölgede kaos yayılıyor, Suriye'ye tehditler artıyordu.

Sabah am Üniversitesi'nde öğrenciler durumu de erlendiriyorlardı.

"Bu sadece Amerika'nın de il srail'in projesi. Suriye, terörist bir ülkedir diye dünyaya yayıyor, bu bahaneyi kullanıp saldırı gerçeikle tirmek istiyor. Tıpkı Irak'a yaptı ı gibi. Biz biliyoruz ki dünyada belli güçler yalan fabrikası. Yalanlar tüm dünyayı kaplıyor. Do ru bilgi engelleniyor."

am Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencisi Doçent Dr. Mehmet Yuva'yla buluştuk.

"ABD Suriye'ye dayatıyor: 'Filistin örgütlerine yardımlarınızı keseceksiniz, onlarla her türlü dayanışmayı bitireceksiniz, rafa kaldıracaksınız, Lübnan'da var olmayacaksınız.' Çünkü biliyorlar ki Lübnan Suriye sınırı, Irak'la oldu u gibi Suriye'nin en hassas sınırıdır. Bu hassas bölge Suriye'nin güvenli inin korunması için elzemdir. Suriye'nin Lübnan'da olması, Suriye'nin güvenlik teminatıdır. imdi bu teminat ortadan kaldırılacak."

Neredeyse 100 yıldır ne zaman Ortado u bar ı koklasa ya bir devlet adamı suikasta kurban gider ve dengeler bozulur ya da içerdeki i birlikçilere darbeler yaptırılır; olmadı bir büyük güç tarafından ya da onun deste iyle bölge i gal edilir. Bunlara en iyi örnek belki de Suriye'dir.

Bölgede asla huzur olmaması için Batılı devletler Birinci Dünya Savaından bu yana büyük stratejiler geli tirdi. 1979'da Enver Sedat, srail'le barı masasına oturduktan iki yıl sonra bir suikasta kurban gitti.

1982'de Lübnan'da Hıristiyan lider Be ir Cemayel öldürüldü. Çıkan karga ada bir ta la iki ku vurulmu tu. srail ordusu, Beyrut'a kadar ilerledi. Ariel aron komutasına giren falanjistler yüzyılın en kanlı katliamını yaptılar, iki gün içinde Sabra ve atila kamplarında bir Filistin soykırımını gerçekle tirdiler.

Ve 1995. Hatırlayın. Oslo Anla ması'nın hemen arkasından bu defa barı ı savunan Izak Rabin suikasta u ramı tı. Bu da yerine geçen imon Perez'e Güney Lübnan'ı kana boyama fırsatı vermi ti

Hafin suikastına gelene kadar daha birçok cinayet i lendi. Çünkü bu bölgenin huzur içinde ya aması, hele hele kom ularıyla i birli ine girmesi birileri için çok tehlikeliydi.

Mehmet Yuva: "Bu bölgede ne zaman devletler bir araya gelmeye kalksalar, önlerinde büyük engeller buldular" diyordu. "Büyük güçler ve bölgedeki i birlikçileri bu topraklardaki dayanı mayı dinamitlediler. Mısır ve Suriye 1958'de tüm zorlukları a arak bir araya geldi. Fakat sürdüremediler. 1961 yılında bu birliktelik sona erdi."

Yıl 1979. Irak, Suriye'yle birle meye gidiyor. Birle me arifesinde Saddam Hüseyin Irak'ın politik hayatına tepeden (!) iniyor; birle me yanlılarının hepsi bir gecede kur una diziliyor. Irak'ın Suriye'yle bütün ili kileri, tek taraflı olarak donduruluyor.

Saddam 1979'da Batt'nın tam deste iyle i ba ma gelmi , Suriye ile Irak'ın birle me planlarını altüst etmekle kalmamı , kom usu ran'a sava açmı tı. Bölgede huzur her yolla dinamitleniyordu. Aslında tüm bu felaketlerin önünü almak için yıllar önce çözümler üretmi biri vardı: Mustafa Kemal Atatürk. Mehmet Yuva, onun, "Bölgede bir konfederasyon olu turulmalı" sözlerini hatırlatıyordu.

"Mustafa Kemal Atatürk, bugünü görerek konu mu tu. Bölge için bir konfederasyon önermi ti. Bu co rafyada ya ayan insanlar, çocuklarına iyi bir gelecek bırakmak istiyorlarsa, ba ımsızlıklarını

ve egemenliklerim dü ünüyorlarsa, bu co rafyanın birlikte hareket etmesi için her türlü gücü seferber etmelerinde yarar var.

Atatürk, Batılı ülkelerin bölgeye olan a ın ilgisinin nedenini iyi biliyordu. Önerileri, Batı stratejilerine panzehir olarak öne sürül-mü tü."

14 ubat Onlar çin Sevgililer Günü'ydü

XX. yüzyılın ba nda bu eski Osmanlı toprakları gizli anla ma- larla Fransızlar ve ngilizler arasında payla tırılmı tı. Osmanlı, bura- lardan çekildikten sonra Suriye, kinci Dünya Sava 'na kadar Fran- sız mandası altında ya adı.

Fransızlar Suriye'den çekilirken arkalarında kendi elleriyle ye- ti tirdikleri ve kendilerine ba ımlı bir bürokrat tabakası bıraktılar. Onların kültürleri Fransız'dı, ili kileri Fransız'dı, paraları dı arıya ba lıydı.

14 ubat'ta onlar Sevgililer Günü'nü kutluyorlardı.

Lüks otelin önünde uzun bir kuyruk olu turan son model ara- balar. Oyun havaları soka a ta ıyor. Özel kasketli, beyaz eldivenli ve ku kuyla bakan güvenlik elemanları ile otel giri ine yerle tirilmi kırmızı karanfilden yapılmı dev kalp komik görünüyor. Sauna gibi bir mekâna giriyoruz. Bir kö eye sıkı tırılmı orkestra Mustafa San dal'dan Tarkan'a Türkçe arkılar çalıyor. A ırkı dekolterileriyle kadın- lar en çapkın danslarını yapıyor. Alkol zirveye çıkmı boyalı saçlı adamların elleri olmaması gereken yerlerde dola ıyor. Yakı ıklı ar- kıcıya vamp bakı lar atan orta ya lı ansını, o, görmezden geliyor, i te böyle bir kulübün giri indeki barda, boynumuzun etrafında hâ- lâ Filistin po umuz ve deri ceketimizle belli ki çok tuhaf duruyoruz. Hiçbir eyi yadırgamayacak kadar alkollü olanlarla bile karanlı ın içinde göz göze geliyoruz.

Suriye'de siyasi de iimler, darbeler, onları etkilemiyor. Onlar Batıyla i birli i içinde kendi dünyalarında ya amaya devam ediyor- lar. Suriye halkı 14 ubatları Golan'da anarken am'da küçük bir azınlık, 14 ubat'ı Sevgililer Günü olarak kutluyor.

Osmanlı Arazilerine Yerle en Yabancılar

Aralarında, Fransızlarla, sraililerle, Amerikalılarla sıkı ili kile-ri bulunanlar vardı. Paranın sınırı yoktu ve büyük bir ço unluk haf-tanın yarısını Lübnan'da geçiriyordu.

Suriye yüzyıldır sınırlar arasındaydı. Yüzlerce yıl Osmanlı İm-paratorlu u'nun bir vilayeti idi. am'da dola rken, her kö ede Os-manlı'dan bir hatıra "Dur" diyor. Camiler, çar ılar, abideler... Her ey bir kenara yüzler yüzler. Kime sorsanız ya annesi ya babası Türk. Dedeleri ya Çanakkale'de ölmü ya Yemen'de...

Bir ak amüstü, önümüzde Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırdı-ı medrese. imdilerde el sanatları çar ısı. çinde broker, kilim, mü-cevher dükkânları. Ülkesini çok uzun zaman önce terk etmi bir Fi-listinli kabartma ustası. Kapısında Filistinli çocukların yakaran ba-ki ları, infilak etmi bir bomba ve Yaser Arafat'ın foto rafı.

Aslında her ey bir kitapla ba lamadı mı? Yıl 1897'ydi. Kitabın adı *Yahudi Devleti*. Yazan Theodor Herzl. Kitap bir Yahudi devleti-nin ortaya çıkı mını konu alıyordu. Bilimkurgu gibiydi ve yazılı ından kısa zaman sonra sviçre'de toplanan 1. Siyonist Kongresi'nde tartı-ıldı.

Kitapta, o zamanlar Osmanlı mparatorlu u idaresi altındaki Filistin topraklarına göç eden Yahudilerden söz ediliyordu. O tarih itibariyle bölgeye Yahudi göçü ba ladı.

Önce 20.000 sonra 40.000 Yahudi, Osmanlı mparatorlu u'nun Filistin topraklarına yerle tirildi. Ho görüyle onlara araziler verildi. Aradan sadece 20 yıl geçti. 1917'de ingiltere Dı i leri Baka-nı, Filistin bölgesinde bir Yahudi devleti kurulaca mını dile getirdi. 1918'de Osmanlı zaten parçalanmı tı. ngiliz mandasına geçen Filis-tin topraklarına Siyonist proje kapsamında binlerce Yahudi göç et-mi ti.

Artık Filistin'deki 750 bin ki ilik nüfusun yüzde 11'i Yahu-di'ydi. 10 yıl içinde bölgeye 300.000 Yahudi daha gelecekti.

1947'de ngiltere, mandası altında bulunan Filistin bölgesini, Birle mi Milletlere devretti ve 1948'de Yahudi devleti resmen ku-ruldu. Araplar ile Yahudiler arasında ikiye bölünen topraklarda, Ba

tılı devletlerce desteklenen Yahudi milisler, bir Arap kıyımı gerçekle tirdi.

Yahudi devletin kurulu u bölge devletlerine tarihin en önemli derslerinden birini verdi.

O günden bu yana uzmanlar srail devletinin ne amaçlarla bu topraklara kurduruldu unu bilirler. Fırat Üniversitesi öretim üyeleri bölge ili kilerini, Suriye'ye ve di er devletlere yönelik tehditleri tartı mak için am Üniversitesinin davetlisiydi. Onlarla otelin lobi-sinde kar ıla mı tım.

Mustafa Öztürk Hoca: "Suriye'nin önemi srail'e kom u olmasında" diyordu. "Suriye'nin tehdit altına alınmasının tek sebebi srail'i baskı altında tutmu olmasıdır. Amerika ile srail arasındaki stratejik i birli ini nazara aldı ımızda Suriye'nin üzerindeki tehditlerin mahiyeti anla ılır."

Mustafa Hoca, srail'in bu topraklarda kurulu unun, Büyük Ortado u Projesi için ilham kayna ı oldu unu vurguluyordu.

" srail ile Amerika'nın i birli i, mevcut kurulu düzeni tamamen yeniden düzenlemeye yöneliktir. Kuzey rak'ta suni bir Kürt devleti kurulmaktadır."

Aslında haritalar her eyi anlatıyor. Gelin içinde, bulundu umuz co rafyayı gözümüzün önüne getirelim. Irak'ın kuzeyinde 20 yıldır bölgenin Türkmenlerden temizlenmesi operasyonu sürüyor.

Güneyde, Amerika destekli ve sadece Filistin'i de il, çe itli oranlarda, Suriye'yi ve Lübnan'ı i gal altında tutan ve tehdit eden bir srail.

Lazkiye'den Kıbrıs'a Bakarken

Ve Do u Akdeniz'in ortasında bir küçük ada, hani Atatürk'ün "O giderse nefes alamayız" dedi i Kıbrıs. Suriye'ye 80 kilometre. Tüm bu bölgenin denize açıldı ı yerde. Karpaz, Lazkiye'ye sadece 80 kilometre.

Lazkiye'de sahilde yürürken, am Üniversitesinde Stratejik Çalışmalar Merkezi Başkanı Faysal Kaltum'un sözlerini hatırlıyorum.

"Kıbrıs, Suriye'nin burnunun dibi. Büyük bir stratejik öneme sahip. Bunu yabancı güçler bizden iyi biliyor. Oradaki yabancı üsler, bizim güvenli imize büyük tehdittir."

Lazkiye'de Akdeniz'i koklayarak dolaıyoruz. Suriye'nin kıyı halkıyla neredeyse yarı yarıya Türkçe anlaşıyor, bir zamanlar aynı toprakları paylaşmış olmanın heyecanını yaşıyoruz.

Lazkiye sahilinde bir aile. Güneşli bir *pazar* gününü küçük oğullarıyla geçiriyorlar.

Sami henüz beş yaşında. Ama birden konuyu savaşa getiriyor.
Sami bana savaşın korkutucuunu söylüyor.

Elini kolunu filmlerdeki savaşçılar gibi sağa sola sallıyor "Savaş olursa savaşacak mı" diyor.

Lazkiye sahilinde bir saat içinde onlarca Suriyeli'yle konuşuyoruz. Hem de Türkçe! Güneşli denizin üzerinde eriyen kırmızı bir top. Hepimiz hızla eriyen koca ateş kümesine bakıyoruz.

Bir kadın omzuma dokunuyor. "Sen Türkiye'densin?"

"Evet. Sen neredensin?"

Yaşlı, tombul bir teyze. "Ben buradan, Ermeni'yim" diyor. İstanbul'la ilgili bir soruyu soruyor. "Türkçe'n çok güzel" diyorum.

Omuzlarını kaldırıp gülüyor: "E, Ermeniyik biz" diyor. "Anamız babamız Türkçe konuşur."

Sahilde taşların üzerine oturmuş sohbet eden altmış yaşlarında üç adam. "Türkiye'ye selam söyle! Türkiye ile Suriye vahittir (birdir) Bizim dedelerimizin hepsi Türk" diyorlar.

"Benim de babam Halep doğumlu" diyorum.

Elimi iki ellerinin arasına alarak sıkıyorlar. Arkamdan uzun bir Türkiye hasreti muhabbeti başlatıyorlar.

Lazkiye'den Halep'e gidecekim. Babamın doğduğu yere.

HALEP: BABAMIN DO DU U EH R

ubat 2005 Yolculu undan

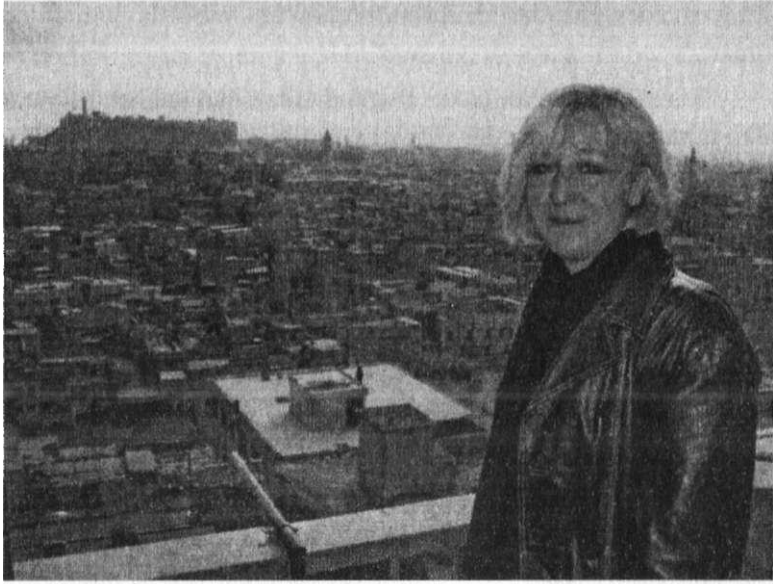
Bir gece vakti vardık Halep'e. Osmanlı kokan sokaklardan ge-
çip bir kona a girdik. Aklımda babam, do du u ev... Yüzyıl öncesi-
ne ait rüyalar gördüm. Paramparça edilen bir imparatorluktan ka-
lanları gördüm. Hain bir cetvelin çizgileri arasında kalan ailelerin
arasındaydım.

Halep i gali ya amı tı. Özgürlü ü ve esareti ya amı tı. A ırba -
lı bir yalnızlı ı vardı.

Sınırları yapaydı, o da biliyordu. galci kuvvetler, i gal ettikle-
ri tüm ülkelerde yaptıklarını burada da yapmı lardı. Giderlerken ar-
kalarında uzun yıllar at oynatabilecekleri ko ulları bırakmı lardı.

Geride parçalanmı aileler kaldı. Bugün bile birbirini yeni bu-
lan ailelerden söz ediliyor. Dedeler çoktan gitmi torunlar kavu u-
yor.

Her bayramda ekranlarda gördüklerimiz bo azımızın dü üm-
lenmesine neden olur. Dikenli teller arasından hasretle sarılan in-
sanlar birbirine hediyeler verir. Sonra cetvelle çizilmi sınırların ge-
risine dönerler.

Arkada babamın sevgili şehri Halep.

Hiç merak ettiniz mi onlar o sınırlara nerelerden gelirler, nasıl ya ar, neyle geçinir, ne dü ünürler.

Hep merak ederdim. O kavu maları. Sabah Halep'ten sınır köylerine do ru yola çıktık.

Ahmet "Gaziantep'e 60 km burası" diyor.

"O zaman sık sık gidiyorsunuzdur" diyorum.

"H m, gidiyoruz. Bizim Türkiye'de akrabalarımız var."

"Nerede?"

"Antakya'da."

"Ne yapıyorlar orada?"

"Çiftçilik."

"G idip kalıyor musun sen orada?"

"Yo, daha bu sene tanı tık."

"Bu sene mi tanı tınız? Nasıl tanı tınız?"

"Babamın dayısının o lu oraya gitti sordu soru turdu. Bizim

künyemizden babamın emmisinin u aklarını ara tırdı. Sonra buldu onları."

Ahmet'i yoldan almı tık. Do du undan beri sınırın öte yanından hikâyeler dinlemi ti.

Ve bir yıl önce artık masalla an akrabalarının gerçek oldu unu anlamı , onlarla tanı mı tı.

Sınırın dibindeki köye Babü'l limon yani "limon kapısı" Köyü' ne bizi o götürmü tü.

Babül Limon Köyü

Önce Nazife'yle tanı tık. Köyün ba ındaki evdeydi. Evin arkasından Türkiye sınırı görünüyordu.

"Sınırın ötesine bak orada bir Türk köyü var, gözükiyor" tarlaların gerisinde evler görünüyordu.

Nazife, küçükken dinlediklerini hatırlıyordu. "Anam babam anlatırlardı, derlerdi ki çok eziyet çektik, çok sava oldu, çok kan aktı derlerdi."

Sava olmu tu. Hem de ilk büyük dünya sava ı. O sava bir zamanlar aynı ülkenin çocukları olan insanların kar ısına cetvelle çizilmi sınırlar çıkarmı tı.

Yüzyılın ba ı. Petrolün en yo un bulundu u yer Osmanlı Devleti toprakları.

Osmanlı hasta adam, güçsüz, borç bata ında. O halde...

Payla ımın ba layaca ı yer de orası.

ngiltere ve Fransa Osmanlı'nın ölümü için aralarında gizli bir antla ma imzalıyor. Bu antla ma imzacıların isimleriyle anılıyor. Sykes Picot Antla masıyla tüm Ortado u haritası de i yiyor Yıl 1916.

Bir emperyalist devlet niye sava ırsa, Fransızları harekete geçiren de oydu. Fransız Dupleix Komitesi o yıllarda Osmanlı topraklarının nimetlerini öyle açıklıyordu:

Kilikya, Suriye, Filistin, Kürdistan ve Musul bize hemen unla rı sa layacaktır:

Bu day: yılda 115 milyon kental.

Petrol: ba ka hiçbir yerde bulamadı ımız ve yarın onsuz büyük bir millet olunamayacak olan petrol. Zira hayati önem ta ıyan pet rolsüz ne ordu ne deniz kuvveti mümkündür.

Pamuk ve yün: i letmelerimiz bu maddeleri büyük güçlük ve korkunç fiyatlarla ngiltere ve Amerika'dan alabiliyor.

Hasta adamın elindekiler çeki tirilirken kullanılacak en önemli kart etnik karttı. Araplar, Kürtler ve Ermeniler bu i için kullanıldı. Emperyalist devletlerin iyi e itilmi ajanları bölgede fink atıyordu.

En ünlü olanı, Osmanlı'dan ayırmak üzere Arapları ayaklandı ran para ve silah deste i sa layan Lawrence'dı.

1918'de sava bitmi Osmanlı topraklarının payla ımına geçil mi ti. Mustafa Kemal Fransızlara kar ı Halep'te çete sava ı örgütlü yordu. çerden birileri mandacılı ı savunuyor, halk direniyordu.

Özellikle Suriye'nin kuzeyi Anadolu'da ba layan mücadeleden etkilenmi ti. brahim Hananu gibi Suriyeli liderler direniyordu. Ha nanu stanbul'da askeri akademide okumu , stanbul Hukuk Fakültesi mezunu bir aydıandı. Fransızlara kar ı direni örgütlü yordu. Mustafa Kemal'le ili ki halindeydi. Direni e katılmak üzere Suriye'ye birçok Türk subayı gelmi ti.

E er Mustafa Kemal önderli inde bir ulusal kurtulu hareketi örgütlenmeseydi, Sivas, Malatya, Adana, Urfa, Antep, Mara da Suriye gibi Fransız mandası altında olacaktı.

"Aynlıktan Harabathık Do ar"

Babü'l limon Köyü camiine do ru yürüyorum. Yanımda Ahmet, smail, Nazife. Bugün hicri yılın ilk günü. Babü'l limon'da halk camide toplanmı . mamın Türkçe vaazını dinliyor. Yepyeni bir yıl için dua ediyor. Zalimlerin errinden korunmayı diliyor.

Caminin kapısında bekliyorum. Dı arı çıkıyorlar. Hepsinin ba nda kırmızı po ular. Pembe yanakları ve sevecen gözleriyle bana çocukları hatırlatıyorlar.

Sohbet ba lıyor. En az 20 30 ki i a ır a ır köy odasına do ru

yürüyoruz. Heyecanla anlatıyorlar. "Burası bereketli bir köydür" diyor biri.

"Merkeple geçti inde limon a açlarının dikenleri gözlerine de ermi ! Ondan adı 'limon kapısı' yaa..."

"Burada üç dört Türkmen a ireti var. Ilbeyliler var 5.000 6.000 kadar Ilbeyli var burada."

Eski ah ap oyma bir kapı. Kapının üzerideki mermerde Arapça 1308 yazıyor. Ben bir masalın içinden mi geçiyorum?

Beni hiç yadırgamıyorlar, sanki uzun yıllardır görü memi ak-rabalar gibiyiz. Birkaç basamak çıkıp köy odasının önündeki çıkma-da oturuyoruz. Giderek kalabalıkla ıyoruz.

Hepsinin bir akrabası sınırın öbür tarafında. Her Kurban Bay ramı'nda sınırda bulu uyorlarmı .

Yeni gelenler "Ç ok selam ederiz Türk karde lere, büyü üne kü-çü üne" diyor.

U tangaç, çekingen duruyorlar, "Ne olacak bu i lerin sonu, dün-ya kötüye gidiyor" diyorlar.

Babü'l limon Köyü'nde tıpkı 100 yıl önce oldu u gibi bir arada oturuyoruz. Yeni gelen yılın getireceklerini, endi elerimizi konu u-yoruz.

ran ve Suriye'ye yönelik Amerikan tehditleri hakkında ne dü-ündüklerini soruyorum. Susup po usuyla oynuyor mavi gözlü bi-ri. Bir ba kası, "Amerika yanlı yapıyor" diyor "Seni kandırıyor öte-kini korkutuyor, slamları ayırıyor, vuruyor, kırıyor..."

"Korkuyor musunuz?" diye soruyorum.

"Türkiye yanımızda korkmayız" diyor, donuyorum.

"Biz hepimiz aynı ülkenin çocuklarıyız aslında" diye mırıldanı-yorum. "Babam da Halep do umlu. imdi iki ayrı ülkedeyiz, ama biz biriz" diyorum. Ba larını sallıyorlar.

Ya hılardan biri "Ayrılıktan harabattık do ar" diyor. Di erleri tekrar ediyor. "Ayrılıktan harabatlık do ar."

Sanki hiç ayrılmamı ız. Sanki aynı sınırların halkıyız. Yüzyıl

önceki gibi saldırganlara karşı en büyük güvence Türkiye. Ne tuhaf! Bir yüzyılın daha baındayız ve aynı tehlikelerden bahsediyoruz.

"Biz birlik oldukça kimse bir şey yapamaz bize gayrı."

Köye geldi imizi duyan herkes evinden dışarı u ruyor. Türkiye'deki akrabalarıyla buluşma çasına bize hoş geldin diyorlar, sarılıp öpüyoruz, onlar bizde akrabalarını görüyor.

Kalabalıkta Kerime'yi fark ediyorum. Öylesine güzel yüzlü, yılların hediye ettiği çizgileri öylesine anlamlı ki. Çenesinde dövme var.

"Pek güzel süslerin" deyince utanıyor, gülüyor, "Küçükken etmişler bana" diyor

Arkasındaki yaşlı adam onu dürtüklüyor. "Hadi söyle söyle" diyor.

Hacı Muhammed, Kerime'nin kocası. "Bak şimdi sana ne diyacak. Bunu çek de televizyonda söyle. Bunun emmesinin Antep'te evleri vardı, verem hastanesinin hemen yanı başında. Emmi çocuklarını kaybettik. Bir haber alabilirsek."

Hacı Muhammed Antep'e bir kere gitmişti, ama sadece o kadar. Çünkü kolunda gençler köy meydanına yürüyen Ayşe Nine'yi gördüm sonra. Biz geldik diye sokaca çıkmıştı aylardır ilk defa. Ona Türkiye'den gelmişler demişlerdi o da "çorapsız fırlamıştı".

100 yaşındaydı. Teyze kızının Türkiye'de kaldığını onu bir daha göremediğini anlattı.

Çinden bir his ona Perihan'ın hâlâ hayatta olduğunu söylüyordu.

"Televizyonda dedi ki, Ayşe Türkmen; Perihan'a çok selam ediyor dede."

Bir adı da hasret köyü Babül limon'un. Bir hicri yılbaşına, 1426 yılına, Babül limon'da, dualar ve dilekler arasında asırlık bir köy odasında sadece böyle giriyoruz.

Abdülkadir, masmavi gözleri, kırmızı yanaklarını ortaya çıkararak mavi beresiyle tumbul ellerini iki yana açıyor, iyi bir yıl için dua ediyor: "Dünya biraz başımızı artırıyor. İnşallah umduğuna nail olmaz!" "Amin" diyoruz.

Sonra inceden bir türkü ba lıyor. Yine, bir masalın içinden ge çiyormu um duygusu..,

Dünya malı kimseye kalmamı ne Süleyman ne Muhammed ebediyen ya amı

Yüzlerce yıldır oradaydılar. Onca kavganın arasında ya adılar. Sert rüzgârlarda e ilerek kırılmamayı ba ardılar. Yüzlerce yıl daha orada olacaklar.

Weys Ailesi

1918'de Mondros Antla ması imzalandı nda Suriye'yle olan sınır çizgimiz hâlâ belli de ildi. Ayrıca Batılı devletlerin a zında dola an Suriye, Irak ve Kilikya'dan ne kastedildi i de meçhuldü. Sonunda hepsi Osmanlı mparatorlu u topra ıydı. imdi payla ılıyordu. Fransızlar, Suriye'den am vilayetini anladıklarını söylüyorlardı. O zaman Halep Osmanlı'da mı kalacaktı. Ellerinde cetvel, haritalar çizenler bile Halep'in skenderun'un, Kilis ve Antakya ahalisinin Türklerden olu tu unu kayda geçmi leri.

Sava bitmi ti ate kes ilan edilmi ti. ngilizler tüm anla maları ihlal ederek sava ta i gal edemedikleri Halep, skenderun, ve Musul'u i gale ate kesten sonra ba ladılar. Ate kesten 16 gün sonra pervasızca bu kentlere ngiliz bayrakları diktiler.

Sonra oturup anla tılar; yerlerini Fransız birliklerine bıraktılar.

Osmanlı topraklarından do an yeni devletler biçilirken tarihte hiç görülmedik çeki me ve didi meler ya andı, arada bölge insanı kaldı.

Çobanbeyli'de arada kalanların torunları vardı, konuk oldu umuz Weys ailesi i te onlardan biri.

Babü'l limon'dan dönü yolunda Ahmet bizi ailesine götürdü. Birbirinden zeki sekiz çocukla böyle tanı tım.

Evde 13 ki iydiler.

En küçükler yani Hazım ve aza hariç çocukların hepsi okula gidiyordu. Tüm çocuklar gibi derslerden ve oyundan, artakalan zaman televizyon kar ısında geçiyordu.

Cuma, Antakya'da dedesinin akrabalarını bulduğunu anlattı. Çocuk gözleriyle Hasan'dan emsrettin'den bahsediyordu. Bir yıl önce tanıdıklarıydı. "Türkiye ile Suriye'nin arası düzelince biz de birbirimizi bulduk" diyordu. "Artık her bayram kavu uyoruz."

Hayatımda yedi im en lezzetli kebabı Weyslerde yedim. Yere serilen örtünün etrafında keyifli saatler geçirdim. Çoluk çocuk bizi arırladılar. Sevdiklerine selam yolladılar.

Sonra Halep ehri ne do ru yola koyulduk.

Bu bölgede Fransa'yla kozların paylaşılması uzun zaman alacaktı.

20 Ekim 1921'de Fransa ile Türkiye arasında Ankara Antlaşması imzalandı. Bu bölge Türk bölgesiydi ve Batılı devletler de bunun farkındaydı.

Ve bu nedenle skenderun sancağı, Suriye'den ayrı bir statüye tabi tutulmuştu. Yapılan antlaşmaya göre skenderun beldesi için özel bir idare belirlenecek, Türklerin hak ve hukukları korunacaktı. Bu insanların kültürel haklarına saygı gösterilecek ve itim imkânı sağlanacak, diline ve dinine karışılmayacaktı. Ama tüm antlaşmalar kâğıt üzerinde kaldı.

Halk arasında huzursuzluk her geçen gün arttı.

Halep'e doğru giderken gün batıyordu. Uçsuz bucaksız ovalar uzanıyordu. Havada ağır bulutlar. Sanki ilerde atlar koşuyordu. Sanki ben doludizgin nal seslerini duyuyordum. Osmanlı bakiyesi bu topraklarda bir yüzyıl önce kimbilir ne dramlar yaşanmıştı. Galatya altında kalan, dirençli örgütleyen, savaş an ve ehit düzenlere duşalar yolladık.

Bir saat sonra Halep'teydik. Babamın do du u yerde. Dedem, padişahın emriyle Halep'e sürülmüştü. Birileri bu Dağıstanlı komutanın fazla güçlendiğini padişahın kulağına fısıldamıştı. Ya amının 20 yılını bu kentte geçirmişti. Babam orada do mu tu.

Sabah otelin terasından bir Türk ehri olan Halep'e babamın gözleriyle bakmaya çalıştım. Acaba nerede do mu , çocukluğunun anılarını nerelerde toplamıştı.

Abdullah Herdan ve Habib Bey

Dört yüzyıl boyunca Halep idari bir merkez, dahası bir kültür kenti olmu , cazibesi uzak diyarlara yayılmış tı. Babam oradan bahsederken büyüğü bir masal ehrini anlatırdı.

Bir gün boyunca do du u yeri aradım. Elimdeki adresi bulmak imkânsızdı. Yıllar içinde sokak isimleri caddeler ve pafta numaraları de i tirilmiş ti.

Abdullah Herdan'la evi ararken tanı tım. Halepli bir emlakçiy di. Garip bir öyküsü vardı.

Anadolu toprakları dü man çizmesi altındayken Abdullah Herdan'ın dedesi Kurtulu Sava ı'na katılmış . Ve sınırın öbür tarafında kalmı tı. Abdullah Bey'in hayattaki tek iste i Herdan ailesinden birilerine ula maktı.

Biz paftaların arasına dalmı ken bu ulu gözlerle bize bakıyordu. Birden a lamaya ba ladı.

a kınlıkla rehber sordum: "Niye bu kadar çok istiyor bunu?" "Amcao lunu, akrabalarını görebilmek için her eyi yaparım, diyor."

Koca adam gözya ları döküyordu. "Bana yardım edin, onları bulayım."

Halep hasret kokuyordu. Sokaklarda TRT amblemini gören herkes, esnaf, Çerkez balıkçılar "Arapça konu tu umuza bakma! Biz Türk'üz" diyorlardı. Ailelerinden biri mutlaka Türkiye'de do mu ya da orada ölmü tü.

Halep'in güzelim sokaklarından geçtik, eski konaklarda yemekler yedik. Avlularda, duvarlarda, yerdeki ta larda bir Osmanlı müzi i, yüre imizde hızlı bir kanun taksimi.

Habib Bey Beyt Vakil'in sahibi. Burası eskiden bir vekilin konak ymı . İmdi Halep'in en gözde lokantası. Avluya yayılmış masalar arasında bin bir çiçek, üst katlardan a a ı sarkan ye illikler, Do u lu bir aydınlatma, mükemmel yemekler ve sunu .

Habib Bey temiz Türkçesiyle anlatıyor.

"Ben Türkiye ve Atatürk hayranıyım. Bütün kalbimle onu seve

rim. Fikirlerini severim. Biliyor musun bu Türkçe'yi onun hatırı için iyice örendim. Ben Lübnan'da okudum. Ve *oradaki* üniversitede Türk dili diploması aldım. unu iyi bilin biz sizleri her zaman sevdim ve sevmeye de devam edeceğiz. Benim selâmımı götürün oralara, İstanbul'a, Antakya'ya..."

Hatay'da Gövde Gösterisi

Aradan yıllar geçti. Bu topraklar Birinci Dünya Savaından sonraki 20 yılı belirsizlikler içinde ve Fransız mandası altında geçirdi. İkinci paylaşım savaşına yaklaşıırken 1936'da Fransa, mandadaresine son vereceğini açıkladı. Suriye topraklarında petrol çıkamamı tı. Ayrıca sistemin içine monte ettiği bürokratlar sayesinde Fransa gitse de, kalmı gibi olacaktı.scanned by darkmalt1

Ancak giderayak çözülmesi gereken bir sorun vardı, İskenderun sancağı ya da daha sonra Atatürk'ün verdiği adla Hatay.

Atatürk zamanının son yıllarında bu urda her şeyi yapmaya hazır oldu unu söylüyor 1 Kasım 1936'da meclisi açarken "Türklerin ya adını İskenderun Antakya ve havalisinin mukadderatı milletimizin en önemli meselesidir!" diyordu. Mustafa Kemal hayatının son yıllarında Batının göz diktiği bu bölge konusunda tek bir taviz vermeyeceğini her şekilde ilan etti. Gerekirse bir çete savaşını göze alacağını da.

Halep'te otelin lokantasında bir gece daha. Fransız, Lübnanlı, Arap ve adamları... Fransız konsolosu yan masada.

Sofralarda gözü ve damağı mest eden Halep ve mezeler.

Arada Osmanlı saat kulesinin ıltıları. Kulağımıza gelen Üsküdar'dan tınılar.

70 yıl önce Mustafa Kemal Atatürk'ün bir yemekte Hatay davasını Fransız ve İngiliz elçilerine net şekilde ilettiğini gözümüzün önüne getiriyoruz:

Yanına komşu ülkelerin genelkurmay başkanlarını alıyor. Fransız Sefiri. Ponsot'ya dönüyor Hatay meselesinde geri adım atmayacağını net şekilde söylüyor: "Kendi dostluğumun yanında, u yanım

da gördü ünüz Balkan ve Sadabad Paktı kuvvetlerinin kıymetli, kudretli ve muazzam dostlu u var. Bunun önemini devletinizin anlamamasını tasavvur edemiyorum" diyor.

Aslında o, bir büyük Ortado u projesinden söz ediyor. Balkan ve Sadabad paktlarıyla güçlendirilmi Ankara merkezli bir dı politikayla Hatay konusunda a zı sulananları durduruyor.

Mustafa Kemal, Osmanlı'dan koparılıp i gal altında kalan bölgelerin ba ımsız devletler haline gelmelerini istiyor ve onlarla bir federasyon ya da konfederasyon kurulabilece ini söylüyordu. Hatay meselesi patlak verdi inde Batılı devlet yetkililerinin kar ısına bu planın gücüyle çıkmı tı.

"Ben toprak büyütme meraklısı de ilim. Barı bozma alı kanlım da yoktur. Ancak anla maya dayalı haklarımızın pe indeyim" diyordu. O, kısaca, emperyalistlere Hatay konusunda tuzaklar kurmaya devam ederlerse, kar ılarında halkın silahlı direni ini bulacaklarını söylüyordu.

Sözleri tehditten ibaret de ildi. Fransızların Hatay'da oynadı ı oyunların hemen ardından Atatürk önce Türk Fransız Dostluk Anlaşması'nı feshetti. Ölümünden sadece 5 ay önce ayakta zor dururken bölgeye gitti, Mersin ve Adana'da gövde gösterisi yaptı. Ve 30.000 ki ilik bir kuvveti sınıra yerle tirdi. Ve sanca a bir birlik gönderdi.

Tüm bunlar iki ay içinde gerçekleşti ve skenderun sancaında seçimlere gidildi.

Adı Atatürk tarafından konulan ba ımsız Hatay Cumhuriyeti böyle ilan edildi.

O zamanlar çözümler netti, kesin olarak uygulamaya geçilirdi.

1939 yılında Hatay ili Türkiye'ye resmen ilhak edildi. Bir referandum sonucu Hatay halkı Türkiye'den yana oy kullandı.

Dı Politikada Zikzaklar

Tüm bunlardan sonra bir büyük payla ım sava ı daha patladı. Sava tan sonra Ortado u yeniden kar ıtılacaktı. Hem Amerika'nın

hem Avrupa'nın bölgeye yönelik istekleri vardı. Tıpkı 100 yıl önce-
sindeki gibi bu hedefler için hep etnik gruplar kullanıldı.

1970'ten 1980li yılların ortalarına kadar Alevi Sünni çatı ması
körüklendi. Bir ey elde edilemedi. Oyun tutmamı tı.

Mehmet Yuva anlatıyordu. "O dönemde Suriye'de istikrarsızlık
yaratmak için büyük çaba harcandı. Ardı ardına suikastlar, provo-
kasyonlar yapıldı 8 Mart 2004'te Suriye'de etnik kökenli bazı çatı -
malara ortam hazırlamaya çalı tılar. Kürt kökenli vatanda lar bu
oyuna gelmedi. Bunu kabul etmediler."

am'a gelirken Türkiye'nin Atatürk'ün ölümünden sonra de i-
en dı politikası aklımızdan geçiyordu. Kim çıkarmı tı "Ne am'ın
ekeri ne Arap'ın yüzü" laflarım. Bundan çıkan olanlar mı?

Her iki ülke de ili kileri geren büyük hatalara imza atmı tı, ama ge-
lin biz çuvaldızı kendimize batıralım: Atatürk'ün ölümüyle 180 derece
tersine çevrilen Türk dı politikasının dönüm noktalarını hatırlayalım.

Atatürk'ün Batı'ya kar ı kom ularıyla ittifaklara dayandırdı ı
hatta konfederasyon dü ledi i bölge politikası 1949'da tamamen
tersine dönmü tü.

Türkiye, ngiliz oyunuyla tüm Ortado u'yu altüst eden srail
devletini ilk tanıyan Müslüman ülke oldu.

1956'da Süvey millile tirildi inde emperyalist devletlerin Mı-
sır'a saldırısında Türkiye Mısır'ı suçladı.

1957'de Suriye'nin Sovyetler Birli i'yle yakınla masını bahane
edip, Amerika'nın tavsiyeleriyle Suriye sınırına asker yı dı.

1958'de Amerika, demokrasi getirme bahanesiyle Lübnan'a çı-
karma yaptı nda Türkiye resmen memnuniyetini ilette ve ncirlik
Ü ssü'nü kullanıma açtı.

1960'lı yıllarda belki de Kıbrıs konusunda Batı'nın tavrının etki-
siyle yeniden kom ularla sıcak ili kiler ba ladı. 1967'de Arap İsrail
Sava ı ba ladı nda, Türkiye'deki üslerin Araplara kar ı kullanılması
reddedildi, Suriye'ye yardım yollandı, saldırganlar protesto edildi.

Hamidiye Çar ısı bana stanbulu hatırlatıyor. Ardımda giderek bü-
yüyen bir kalabalıkla yürüyorum. Türkçe konu anlarla kar ıla ıyorum.

Genç birkaç çocuk, yolunu kesip "Biz Türk'üz El Abadi'den (Türkiye Suriye sınırı) geliyoruz" diyorlar.

O sırada emsi Ahmet Pa a Camii'nin önünden geçiyoruz.

Dükkânların içinde hep o tanıdık yüzler. Osmanlı esnafı bir yüzyıl öncesinden bize bakıyor. Nasıl mı? Her dükkânın duvarında özenle çerçevenlenmiş eski foto raflar var.

Bir dükkân sahibine "Bu kim?" diye soruyorum. "Dedem" diyor. Resim 1903 yılında çekilmiş .

Ayrılma vakti geliyor. Bir baba memleketi, bir karde topraktan imdilik ayrılıyor. Nihayet rahat rahat buralara gelip gidebildiimize ükrediyoruz. Dı ardan birileri kom ularımıza yaklaşırsak uluslararası toplumdan izole edilecek imizi fısıldıyor, içerden birileri de ba sallayıp onlara hak veriyor.

Mehmet Yuva "Türkiye Suriye sınırı 800 km'lik bir sınırdır" diyor. "Avrupa, ekonomik, sosyal, siyasal gücünü birle tirirken bizden kom ularımızdan ayrılmamızı istiyorlar. Neden?"

Sonra devam ediyor: "Bu co rafyayı bir araya getiren ortak değer Avrupa ve ABD'yi bir araya getiren ortak değerlerden çok daha fazladır. Ve bu co rafyada birbirinden çok farklı uluslar da yoktur."

Sesleri duyuyor musunuz? Suriye ya da ba ka kom ularla yakın ve sıcak ili kiler birilerini nasıl da rahatsız ediyor. Ne zaman Atatürk'ün temellerini attı ı dı politikayı hatırlamaya ba lasak "Aman Batıyı darıltmayalım!" çı lıkları yeri gö ü sarıyor. "Biz Batıcıyız! Kom u falan anlamayız" diyor birileri. Peki ya sa duyu ne diyor?

Halklar ne istiyor?

Biz karde halklarız. Birbirimize hava ve su kadar muhtacız. Bunu büyük hatalardan geçerek ö rendik. Ayrılıp küçülerek de il yan yana gelerek büyüyebilece iz. Birilerinin çıkarlarına uymuyor diye birbirimizi görmezden gelmeyi bırakacağız. Kendi ba kentlerimizde üretilen politikaların izinden gidece iz.

te Limon Kapısı köyünden am'a kadar duyup görüp derlediklerimizin özeti bu.

TÜRKMEN' N ALTIN ASRI

tiraf edeyim kesinlikle böyle bir yer beklemiyordum. A ka bad'a adım attı im andan itibaren binalara, temizli e, yollara ve anıtlara hayran kaldım. Bana kuraklıktan bahsetmi lerdı. Kentin her yanından sular fı kırıyor.

Bana kıtlıktan bahsetmi lerdı. Kentin pazarları rengârenk.

1993'te ekmek bulamayan Türkmenistan halkı imdi bu day ihraç ediyor.

10 yıl önce pamu unun sadece yüzde 3'ünü i leyen Türkmenistan, her eyalette bir tekstil fabrikası kurmu , dünyaya en kaliteli tekstil ürünlerini ihraç ediyor. Rusya'ya Ukrayna'ya do algaz satıyor, Karakum Çölü'ne göl yapıyor.

A kabad kadınları milli kıyafetleriyle çiçekler gibi yollarda, okullarda, çar ı pazarlarda kar ımıza çıkıyor, milli gururu ve zarafeti temsil ediyorlar.

Ülkede birlik ve beraberlik ruhu var. Konu tu umuz herkes "Daha da ileri gidece iz" diyor.

Aslanlı yolun ba nda Milli Müze Müdürü Övezmuhammed Mametnurov'a soruyorum: "Burada bir mucize ba arılmı . Bu nasıl gerçekleşle ti?"

"Biz uzun yıllar uyuduk" diyor. "600 sene bir devletimiz olmadı. İmdi devlete kavuştuk. Uzun yıllar başka devletlerin altında uyuduk, ama şimdi başka bir yerde duruyoruz. Çünkü bir yol gösterenimiz var."

Türkmenbaşı

O da cumhurbaşkanı, şair ve yazar Saparmurad Niyazov'du. 1940 yılında birinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Babasını İkinci Dünya Savaşı'nda henüz 3 yaşındayken yitirdi. Annesi ve iki kardeşi Aşka kabadepreminde kaybettiğinde sekiz yaşındaydı. Yerle bir olan evden canlı kurtulan sadece kendisiydi. *Ruhname* adlı eserinde 8 yaşındaki bir çocuğun duygularını aktarıyordu:

"Yıkılan evimizin üstünde henüz sekiz yaşımı doldurmamı çocuk halimle tek başıma düşünür duruyordum. Bu şekilde altı gece ve gündüz tek başıma oturdum. Yedinci gün geldiler ölen annemi, kardeşlerimi götürüp İman Kasım Mezarlığı'na defnettiler. O gün çocukluğumun bittiğini anladım. Gözlerimdeki yaşlar sonsuza kadar kurudu. Yemin ettim. Sizin gerçekleştiremediğiniz hayallerinizi ben gerçekleştireyim, maksadıma ulaşacağım dedim." İlk önce yetimhanede, sonra uzak aile fertlerinin evinde büyüdü. Tüm olumsuz koşullara rağmen Leningrad Teknik Üniversitesi'nden enerji mühendisi olarak mezun oldu. Mühendislik yaptı. Daha sonra Komünist Partisi'ne üye oldu.

1985 yılında Türkmenistan Milletvekilleri Konseyi başkanlığına atandı. Daha sonra Türkmen Komünist Partisi Merkez Komitesi birinci sekreteri olarak seçildi.

25 yıl devlet tecrübesinden sonra 51 yaşında Türkmenistan'ın ilk cumhurbaşkanı oldu. Sekiz yaşındaki yeminini hiç unutmadı. Türkmenistan, 27 Ekim 1991'de bağımsızlığını kavudu. Dağılan Sovyetler Birliği cumhuriyetleri içinde en yoksullarından biriydi. Bir yokluk ülkesiydi. 10 yıl içinde dünyanın en hızlı kalkınan ülkesi oldu.

Tıpkı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında olduğu gibi planlı ekonomiyi benimsedi, ilk beş yıl içinde inanılmaz bir sanayi atılımı yaptı, ikinci 5 yılda da birer birer hedeflerini gerçekleştirdi.

A kaba'da geçmi in gölgesinde.

Gelecek 10 yıl içindeki hedefleri arasında, 100 milyon ton petrol ve 200 milyar metreküp doğalgaz üretimi var.

Kökünü kendi tarihinden alan demokrasi geleneğini uygulamaya başladı. "Aksakallar Meclisi" ya da "Yaşlılar Maslahatı" tüm ülke

den 2.500 temsilciyle her yıl toplanıyor ve do rudan demokrasinin ça da bir örne ini veriyor.

Türkmenba ı, Atatürk'ü en iyi incelemi liderlerden biridir. Atatürk'e olan büyük sevgisini A kabad'ın en güzel parklarından birine onun adını vererek gösterdi.

Batı'nın demokrasi konusundaki sert uyarılarına ve verdi i kö-tü notlara hiç kulak asmadan ulusal sanayiye dı ardan en ufak bir destek almadan kurdu. Belki de bu yüzden notları dü tü. Ülkesinde unutulmu bir milli kültürü en ince ayrıntısına kadar yeniden olu turdu.www.cizgiliforum.com

te böyle bir ülkeden bizde ve dünya basınında çok az söz edilir. Batı medyası Türkmenistan deyince cumhurba kanının yazdı ı *Ruhname* adlı kitabın zorla ezberletildi i ya da halkın altın di lerinin zorla çıkartıldı ı ya da Türkmenba ı'nın kendi heykellerini zorla kentin çe itli yerlerine diktirdi i gibi komik haberlere yer verirler.

Öte yandan hızla geli en ve yabancı yatırıma açık bu ülkede Ba-tılı irket temsilcileri cumhurba kanının önünde iki büklüm dola-ırlar. Amerikan ve Fransız irketleri bu zengin pazarda var olabil-mek için birbirine dü er.

Ama Türkmenistan'daki yatırımların büyük ço unlu u Türkler tarafından yapılıyor. Tekstil, in aat, enerji alanında Türk firmaları en iyi sınavı veriyor. Dünyanın en kaliteli in aatlarına imza atılıyor.

Ahmet Çalık, Çalık Holding'in ba nda, 1992 yılından beri bu-rada.

Yeni toplu konut in aatını kaplayan tepelerin önünde soruyorum. "Neye borçlu Türkmen halkı bu geli meyi? ilk geldi inizde na-sıldı Türkmenistan?"

Tek kelimeyle cevap veriyor: "Planlı ekonomiye. Her eyi plan-ladılar. nanılması güç bir programdı. Ve hayata geçti. Bugün gör-dü ünüz gibi, Türkmenistan bir antiye halinde, her alanda geli me var. Birkaç sene içerisinde A kabad'a 10 tiyatro yapıldı. ki tane 35.000 ki ilik stadyum yapıldı. Yüzme havuzları, kütüphaneler, müzeler yapıldı. A kabad, dünyanın en iddialı ve en güzel ehirle-rinden biri haline geldi. Birkaç senede 70 milyon a aç dikildi."

2020 yılına kadar belirlenmi bir kalkınma programı vardı.

Türkmenistan enerji ihraç ediyordu. Gaz, petrol, tekstil, petro kimya ihracatı yapıyordu. Ve a acaksınız ama Türkmenba ı halka gaz, elektrik ve suyu bedava veriyordu.

Türkmenistan görülmeden anla ılamazdı, ihracat gelirleri ithalatının iki misliydi. Ve bu noktaya sadece 10 yılda gelinmi ti.

'Ruhname'

Çorak, kurak, en büyük depremlerden birini görmü olan Türkmenistan, sadece enerji, tekstil, bayındırlık alanlarında dev atılımlar yapmakla kalmıyor, ruhen de ayaklanıyordu.

Cumhurba kanının kendi kaleme aldı ı *Ruhname* Türkmen halkına beraberlik ve ulus olma bilincini a ılıyordu. Onları uzun yıllar ayrı kaldıkları gelenekleriyle tekrar bulu turuyordu.

Türkmenba ı, *Ruhname'de* "Yeni bir Türkmen ulusu do uyor" diyordu. "Bizi sofr a gibi etrafına toplayan anadilimiz, devletimiz, kanımız, ruhumuz, kılık kıyafetimiz, geleneklerimizdir." Ba ımsızlık Parkı'na gidiyoruz.

Parkın ortasında 91 metrelik bir anıt gö e do ru yükseliyor. 91'de ba ımsızlı a ula tı ı için bu anıtın boyu 91 metre. Bir Türk irketi tarafından in a edilmi . Heykelin çevresi Türk dünyasının büyük komutanları, bilginleri ve dü ünürlerinin heykelleriyle dolu.

O parkın içinde bu co rafyanın en büyük airlerinden Mah dumkulu'yla bulu abilir, Alparslan, Sultan Sencer ve Melik ah'i anabilirsiniz. Büyük bir tarihi hatırlar, bugünkü zorluklara kar ı güçlenirsiniz.

Tu rul Bey'in heykelinin yanından geçerken, ne eli sesler duyuyorum.

Bir dü ün alayı yakla ıyor. Sadece Türkmenistan'da de il, tüm bu co rafyada dü ün sırasında dü ün alayı kentin en önemli meydanına geliyor. Büyüklerine saygı sunuyor.

Yepyeni bir aile daha, bugün bu parkta bu co rafyanın büyük kahramanları önünde, önce geçmi i hatırlayacaklarına, tarihlerin

den kopmayacaklarına, gelece i kurarken geçmi in derslerini unutmayacaklarına dair söz veriyorlar.

Gelinin üzerinde güümü i lemelerle süslü a ır bir dü ün giysisi. Beyaz bir dantel ba ından omuzlarına dökülüyor. Di er kadınlar gö sü i lemeli yere kadar inen kadife Türkmen giysileri giymi . Topuzları üzerinde ba lanmı ya lıklarıyla çok ıklar.

Arcabibi ve Berdimurat bugün dünya evine giriyorlar. Tesadüf bu ya ba ka çiftler de var. A kabad'da evlenen 10 15 çift Ba ımsızlık Anıtı önündeler.

Arcabibi ve Berdimurat

"Allah saadet, uzun ömür versin" diyorum. Hiç yadırgamıyorlar. Çocuk bahçesindeki çocuklar kadar rahat dans ediyorlar, birbirleriyle kucaklıyorlar. Kendimi onlarla hafif, mutlu, rahat hissediyorum. Arcabibi'nin halasının koluna girip dans ediyorum.

O lan evindeki hazırlıklara davet ediliyoruz. 10 dakikalık bir araba yolculu undan sonra damadın oturdu u mahalleye geliyoruz. Apartmanların ortasında bir çadır. Önünde koca bir masa, sandalyeler... Teypten bir müzik yayılıyor. Ve en önemlisi ate teki koca kazanda pi en dü ün pilavı.

Pilavı erkekler pi iriyor. Koca bir kazanda cızırdayan ya a soan, havuç ve büyük et parçaları attilar. Güçlkle karı tırabiliyorlar. Bir anda kulaklarıma inanamıyorum. Teypten, Davut Gülo lu'nun "Nurcanım" diyen sesi geliyor.

Damadın babası ne e içinde pilavı denetliyor. "Aileyi korumak için en önemli ey nedir? Onlara ne ö üt vereceksiniz?" diye soruyorum.

Ruhname'nin dizeleri a zından dökülüyor. "A ızları bir olmalıdır!"

Damadın dedesine tüm bunlar gerçek mi yoksa masal mı diye soruyorum.

"Türkiye'de biri evlenirken eyvah imdi bizim çocuk nerede oturacak, kirasını nasıl ödeyecek diye dü ünülür. Siz böyle bir ey dü ünüyor musunuz?"

Cuma Hüdavendigâr, mahcup, gülüyor: "Evi hazır" diyor

"Bizde ev yapmak çok zor. Kim yaptı evi?" diye soruyorum. Cuma Bey "Babası" diyor. Sonra ekliyor "Zaten çok ükür do al gaz, elektrik, su bedava."

Bu kadarla kalmıyor. Türkmen vatandaşlarının büyük bir çoğunluğu ev kirası da ödemiyor. Yüzde 90'ı ev sahibi ve geleneklere göre baba evlenen oğlunun evini de yapıyor. Bunu yaparken devletten yardım alabiliyor.

Cuma Bey bana bunları anlatırken eşi Meretgül yine aynı mahcup gülümsemeye onu seyrediyor. Yanına gidip ona sarılıyorum. "Tebrik ederim" diyorum. "Mutlu olmanın yolu nedir Meretgül Ana?"

Eşi gösteriyor "Ona sor" diyor.

O da cevap veriyor: "Çalı maktır."

O öleden sonra Cuma Dede ve Meretgül bana Türkmen ailelerinin çocuklarına verdiği en büyük zenginliği anlatıyorlar.

"Türkmen'in geleneği çalı maktır. Rüzgârlar önünde savrulma maktır. Sıslık, akılsızlık ve tembellik hiçbir dümanın veremeyeceği zararı verir. Zaman yabancı ve yırtıcıdır. Onu e itersen hizmetinde olur. Evlatlara bunlar öğretilir."

Ben düğün alayıyla beraber gelin evine gidiyorum. Arcabibi 1000 yıldır deşimeyen gelin kıyafetini giyiyor.

Arcabibi yüzlerce yıllık bir geleneği tekrarlıyor. Ailenin tüm kadınları odanın bir tarafında, Arcabibi'ye gelinlik giydiriliyor. Aslında o modern bir genç kız, ama gelenekler gereği yüzünü göstermiyor.

Aynı odada gelin tarafı çeyizlerin üzerine oturmuş damat tarafından gelenlerle pazarlık yapıyor. Ne kadar bahşer o kadar çeyiz.

Cuma Dede ve gelinin büyükleri bir odada sessizce töreni bekliyor.

Bahçede tüm mahallenin kadınları ve ülkenin uzak yerlerinden gelen akrabalar gelini bekliyor.

Bir düğün alayı. Oğlan da bizim kız da bizim.

Sonunda Arcabibi gümü i lemelerle bezeli 38 kilo a ırlı nda-ki gelinli iyle hazır. Çeyizleri verildi artık bundan sonra ya ayaca ı eve gidecek damadın annesinin elini öpecek.

Paralar uçu uyor havada. Gelinin önüne, elinde yanan bir gaz lambasıyla akrabalarından biri dü üyor. Arabaya biniyorlar ve kornaların sesi müzi e karı ıyor.

Damat ülkenin .do usundan, Lebab vilayetinden. Lebab'dan çok sayıda misafir var. Gülbadem, Aynebat ve dedenin karde i O ulbibi onlardan bazıları.

"Kaç ki i geldiniz Lebab'dan buraya?" Gülbadem cevaplıyor: "16 ki i geldik." "Neyle geldiniz?" "Uçakla geldik toy kutlamaya."

16 ki i gelmi lerdı hem de uçakla. Ülkemizde bir aileden 16 ki- i Van'dan stanbul'a dü üne gelebilirler miydi diye dü ündüm. Zenginlerse evet.

"Gülbadem, mesle in ne?" "Emekliyim." "Aynebat seninki?" "Tarih ö retmeniyim."

Ama onlar ö retmen, ebe, e itmendi. Emekli maa larıyla rahatça geçiniyor ülkenin her yerine sadece 27.000 manata yani bir dolara uçabiliyorlardı.

A kabad'm ortasında Türklerin açtı ı bir alı veri merkezi. Türkmenler buralara "sevda merkezi" diyor.

Atacan Atdayeviç, A kabad'daki TRT Bürosu'nda çalı ıyor. Yüzünde devamlı güller açıyor. Sevda merkezinde eski A kabad'ı konu uyoruz.

"Böyle binalar yoktu. Dümdüz desek do ru olur."

"Ama imdi en güzel stadyumlar, en güzel binalar, en güzel heykeller burada."

"Evet, en güzel binalar. Onun sayesinde."

"Nasıl oldu peki?"

"Adamların alını de i ti. Adamların dü ünceleri de i ti. Ba ım sızlık nedir, kararsızlık nedir insanlar onu bildiler."

nsanların dü ünçe yapısı de i mi ti. Birlik beraberlik ruhu yermi ti. Bu tüm milleti kenetleyen bir cumhurba kanı sayesindeydi.

Mihmandarımız Atacan Atdayeviç, namı diğ er "Afacan"

Tiyatroların önünden geçiyoruz. Bugün cumartesi. Her yer tıklım tıklım dolu. Mahdumkulu Tiyatrosu'nda *Pak Sevginin Gücü* adlı oyununun galası var.

Peki ya işçiler, düşük ücretliler onlar bu nimetlerden yararlanıyor mu? Hâlâ kuku içindeyim.

Çilere sormalıyım. Bir tekstil fabrikasında bu fırsatı yakalıyorum. Genç bir kıza bir aylık maaşını neye harcadığını soruyorum.

"Bir haftada yiyecek 100.000 manat harcanıyor."

"Peki, sinema tiyatroya gidebiliyor musun?"

"Tabii gidiyorum. 5.000 manat, 3.000 manat çok paraya değer."

Altı yeni lira aylık mutfak masrafıydı. 300.000 lira ya da 30 yeni kuruş yani bir gazete parasına onlar tiyatroya gidebiliyorlardı. Peki, ortalama kaç para kazanıyorlardı?

Tekstil fabrikasındaki ustabaşı Maysa Baer cevaplıyordu:

"Ortalama 150 dolar civarında bir maaşımız var. Biliyorsunuz suyumuz bedava, elektrikimiz bedava, doğalgaz bedava. Telefonumuzun senelik ücreti 12.000 manat yani yarım dolar, ev kirası da öyle bedava gibi. Bir ayda 5 dolar falan."

"Peki, 90 öncesinde Akabad nasıldı?"

"Akabad o zaman sahipsiz gibiydi. O zaman biz kendimizi yönetmiyorduk. O zamanlar Rusya'ya balyıydık. Devletimizi kurunca bu fabrikalar açıldı, her şey de iyiydi."

1990'da Akabad'da tek bir tekstil fabrikası varmış. Bugün her şehirde bir tane var, bazılarında iki üç. Avrupa ve Amerika'nın her yerine istediği kadar ihracat yapabiliyor. Hiçbir uluslararası kuruluşa üye olmayan Türkmenistan'a tekstil ürünlerinde hiç kota uygulanmıyor. O nedenle birçok Türk firması ihracatını buradan gerçekleştirebiliyor.

"Gönül gözlerinizi açın. Millet ruhuyla bir topluma dönüşür."

Türkmenbaşı Türk geleneklerine büyük değer veriyor. "Türkmen'in her şeyi Türkmençe olmalı" diyor. Mesela balyımsızlı kadar aylar günler Hıristiyan esaslı kelimelerle anılırken artık onların da Türkmençe adları var.

Pazartesi eskiden tüm Sovyet co rafyasında oldu u gibi "birinci gün" olarak andırmı . Artık haftanın ilk günü "ho gün". Salı: "ya gün." Pazar: "dinç gün."

Saparmurad Türkmenba ı "Türkmen ulusu yeniden do du!" derken kabile ve a iretlerin en koyu oldu u bu co rafyada artık bir milletin do du unu; bu milletin bir sofrada cem oldu unu, bunun kadrinin bilinmesi gerekti ini sık sık tekrarlıyor.

Çöl Pazan

Çöl Pazarında çe itli a iretlerden yüzlerce insanla bir anda bulabilirsiniz. Zaman tüneline binlerce yıl geriye gider bugüne dönebilirsiniz. Ben bu yolculu u yaptım.

Çöl Pazarında kendime bir kalpak aldım. Ata Bey'den bir iir dinledim. Bin yıl öncenin sesini dinledim. Türkmen boylarının tüm bu co rafyada at ko turdu unu hayal ettim.

O uzlardan Selçuklulardan Osmanlı mparatorlu u'na uzanan bir tarihin yüzleriydi onlar.

Germiyano ulları, Dulkadiro ulları, Kaçar Hanedanı, Av ar Hanedanı gibi beylikler bu topraklarda kurulup ya amı lar, sonunda birço u Osman Gazi tarafından kurulan Osmanlı Devleti'ne dahil olmu lardı.

Musul'da am'da Halep'te, Sivas, Mardin, Diyarbakır'da beylikler kurulmu , ran'dan Hindistan'a, Afganistan'dan Suriye'ye yayılan Türkmen beyleri iktidar olmu , ticaret yapmı , sava mı , kurulup yıkılmı lardı ve Çöl Pazarı, uzak zamanların tüm renkleriyle o zamandan bugüne bir tarihin tanı ıydı.

Ruhname'de, "Ey genç Türkmen milleti!" diyordu. "Yurdumuzda kurulan güzel binalarla gurur duydu umuz kadar kalbimizi de in a etmeliyiz. En güzel binalar ehirlerde köylerde de il kalbimizde kurulmalı! Onları görebilmek için de gönül gözleri edinmeliyiz. Millet ruhuyla bir topluma dönü ür."

Orada bir ruh vardı. Elle tutulurcasına oradaydı.

Profesör Muratgeldi Soyegov'la üniversitede bulu uyoruz.

"901ı yıllar ile bugünü kıyasladı ınız zaman en önemli de i im ne?"

"Sokaklara bakın görürsünüz. Onlar maddi de iimler. Ama ruhumuzda da de i meler oldu."

"Türkmenistan, politik haklar ve özgürlükler konusunda Batılı kurulu larca 'kötünün en kötüsü' olarak notlandırılıyor. Demokrasi yok deniyor. Ne dersiniz?"

"Demokrasi denilen eyi anlatın bana. Biz rahat ya ayabiliyoruz. Rahat konu abiliyoruz. Ba ka ne gerekiyor? Devlete küfür etmek özgürlü ü demokrasi mi?"

Ükelere özgürlük karnesi verenlerden biri de Freedom House, "Özgürlükler Evi" adlı bir sivil toplum kurulu u. 1941'de Roosevelt tarafından kurulmu . Freedom House e er bir ülkeyi özgür buluyorsa bir ile iki buçuk arasında bir not veriyor. Yarı özgür diye nitelendi i ülkelere üç ila be arası notu uygun görüyor. Türkiye Freedom House'a göre yarı özgür bir ülke.

E er ülke bu Amerikalı sivil toplum örgütüne göre özgür de ilse be buçuk ile yedi arasında notla baskıcı rejim olarak niteleniyor.

te Türkmenistan bunlardan sonuncusu. Amerikalılara göre kötünün en kötüsü. Bunda, Batı'nın sivil toplum örgütlerine kapalı olmasının rolü büyük olmalı.

Müze müdürü Övez Bey açıklıyor.

"Bir devlet büyüyorsa dursun istiyorlar. Uyusun istiyorlar. Biz de uyumak istemiyoruz. Bizim kendi gelece imiz var. Biz, Batı da de il, Do u da de il biz olmak istiyoruz.

Biz onların tarafını tutmuyoruz. Onların emirlerine boyun e - miyoruz. Biz NATO'ya girmiyoruz. MF'yi ça ırmıyoruz. Biz kendi tarafımızdayız. Onun için onlar bizi ve cumhurbaşkanımızı sevmiyorlar."

A kabad'da Amerikan Kültürü

Freedom House, amacını, dünyada özgürlü ün küresel yayılmasında aktif rol oynamak olarak açıklıyor ve bütün dünyaya demokrasiyi yaymayı hedefledi ini söylüyor.

Ve bakın ne diyor: "Özgürlük kendi toplumlarını de i tirmek amacına odaklanmı cesur kadın ve erkeklerin çabalarıyla yakalanabilir. Ama tarih göstermi tir ki demokratik haklar için mücadelede di ardan gelecek deste in de toplumların de i imine büyük katkısı olacaktır. Freedom House, bu mücadeleleri destekler, toplumların demokrasiye geçi lerine yardım eder. Açık hükümetleri, insan haklarını, ba imsız yargıyı ve özgür medyayı destekler."

Nasıl size bir eyler hatırlatıyor mu? Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'dan kula mıza sesler gelmiyor mu?

A kabad'da bir kültür merkezinde ailesi Çinli olan genç bir Amerikalı'yla kar ıla tım. Christina Tan'di adı. A kabad'daki Amerikan Elçili i'nde çalı ıyordu ve ngilizce e itim veren okullardan birinin ö rencilerine tiyatro hocalı ı yapıyordu. Hayır, amaçlı bir piyes sahneleyeceklerdi. O gün prova vardı.

Sahnenin üzerinde, birbirlerine sıkıca sarılmı be altı çifte, ngiliz kraliyet dansına benzer bir ey yaptırıyorlardı. Yakla ık dört saatir çalı ıyorlardı.

Çalı maları izlerken nedense yüre imde so uk rüzgârlar esti. Burayı öyle sevmi tim ki sanırım her eyden kıskanır oldum.

Christina Tan'i zorbela konu maya ikna ettim. Amaçları neydi?

"Amerikan Sefareti faaliyetleri çerçevesinde 13 17 ya arası çocuklarla ocak ayından beri çalı ıyoruz. Konferanslar düzenliyoruz. E itim kurslarımız var. Tartı ma sınıfları olu turuyoruz. Özellikle gençlere yönelik birçok çalı mamız var. Ayrıca Amerikan üniversiteleriyle buradaki ö renciler arasında de i im programı uyguluyoruz."

"Sizin kültürünüz ile buranın kültürü arasında büyük bir fark var. Buraya neleri tanıtıyorsunuz?"

"Amerikan kültürünü tabii. De i ik, alternatif bir kültürü tanıtıyoruz."

"Ama bu ülke küresel kültürü benimsemeye pek istekli görünmüyor."

"Biz onlara yepyeni bir kültür sunuyoruz. Ba ka kültürleri tanı

malarına yardımcı oluyoruz. Bazıları çok mutaassıp. Bizim misyonumuz onlara küresel kültürü öğrenme şansını vermek."

çerdeki genç kız ve erkeklerle dilim döndü ü kadar Türkçe ve Türkmençe konu mayı çalışıyorum. O zaman için vehametini daha iyi anlıyorum. Sadece İngilizce konu acaklarını ne Türkçe ne de Türkmençe konu mak istemediklerini söylüyorlar.

Cemal Niyazova 15 yaşında, bir Türk kolejinde İngilizce ve Türkçe öğreniyor, ama İngilizce dışında bir dil konu mak istemediğini vurguluyor. Sonra mükemmel Amerikan aksanıyla: "20.000 manata bu gösterinin biletlerini satıyoruz ve hasılatını yetimlere bağışlayacağız" diyor.

Global kültür, daracık aralardan kapı çatlaklarından da olsa her yere sızmaya çalışıyordu. Belki küçük ve gözü dışında arıda bir azınlık etkileyebilirdi, ama gençlerin çoğunluğu Türkmenbaşının çocuklarıydı.

Ertesi gün üniversitede derslerden birine giriyorum. Sınıfta Gülbahar'a soruyorum:

"Türkiye hakkında ne düşünüyorsun?" Tereddüt ediyor, biraz bekliyor sonra beni kırmaktan çekinir bir tavırla:

"Kendilerine benzemiyorlar. Batılılara benziyorlar" diyor. "Biz de gençlerin çoğu yurtdışına gidebilme hayalleri kurar. Amerika'ya, İngiltere'ye gitme düşüncesi kurar. Burada da öyle mi?"

Gülbahar "Bizim yurdumuz genç, burada kalmalı geli tirmeliyiz" diyor.

Etkileniyorum.

"Atatürk'ün çocukları gibisiniz" diye mırıldanıyorum. Gülbahar mütevazı bir sesle:

"Biz de Türkmenbaşının çocuklarıyız" diyor. Kurban Durdu geldiyeve üniversitede *Ruhname'den* ders veriyor. *Ruhname'yi* ediniyorum. Türk Kültür Merkezinin tertemiz ve konforlu odasında okumaya başlıyorum. Ve ağızda okuyacağınızı satırlarda gözlerimin bu ulandı nını hissediyorum:

Türkmeno lu yalnızlık basıp hüznün çamuruna battı ında da, co up kalbin gö süne sı madı ında da tabiata; da lara, denizlere, ırmak kıyılarına, çöllere çıkarsın. Kalbin, çocuk uçurtması gibi gökte dalgalanmaya ba lar! O an yalan dünyanın tüm dert ıştırplarını unutup ruh ve mana âlemine dalarsın. Yedi iklimi dola san, Türkmen da ından yüz kat güzel da lara bile çıksan, o da lar ne senin dilini anlar ne de senin kalbindeki derdi payla ır! Sen bu yurttan ba ka yerde, yüre indeki derdi payla an çölleri denizleri bulamazsın! Türkmence arki söyleyip Türkmence saz çalarak ya an ya - murları duyamazsın!

'Türkmence Ya an Ya murlar'

Bu satırlar A kabad müzik okulunda hayatım boyunca unutamayaca ım bir gün geçirdikten sonra iyice anlam kazandı. E er o müthi yetenekli küçük müzisyenleri göremeden A kabad'dan ayrıl saydım, Türkmence saz çalarak ya an ya murları hiç hatırlayamaya caktım.

Beni okulun kapısında müzikle kar ıladılar sonra inanır mısınız bu müzik ziyafeti okulun her kö esinde sürdü gitti.

Zamanın nasıl geçti i hâlâ bir muamma. Beraber a layıp gülerek bir yolculuk yaptık, bir tarihin içinde dola tık.

Oradan ayrılırken tüm dünyanın dertlerini, acılarını ve tüm sırları payla tı ımızı dü ündüm. urası kesindi ki ben bu okula yine gelecektim. Türkmence saz çalarak ya an ya murları, ça layan dereleri duyabilmek için.

Daha sonra Bibicemal ve Amangeldi Amanov gibi üstatlarla kar ıla tım ve Türkmen CD'leri en zor anlarda bana güç veren kaynaklar oldu. O müzikler dünyaya Türkmence bir sevgi anlatıyorlardı.

Bunca ülke gezdim en çok Türkmenistan'dan etkilendim. Yine Cumhurba kanı Saparmurad Türkmenba ı'nın cümleleriyle bitirelim.

Yurtsuz millet olmaz, evsiz de aile! Yurt Türkçe'de, milletin evi demek oldu u kadar ailenin, neslin de evidir. Evinin pencereleri se

nin yüre inin gözleridir, kapıları sevgi dolu ellerindir. yi niyetle ge-
lene gözlerini aç, ba rına basmak için kuca ını aç.

O, çileli bir ya amdan derlediklerini eserlerine koyuyor, aile-
nin, akrabaların dostların önemini milletine anlatıyor.

" ki büyük dostun var!" diyor *Ruhname'de* Türkmen halkına.
"Hiçbir zaman döneklik etmeyen, vefasızlık etmeyen, senden yüz
çevirmeyen, seni terk edip gitmeyen, sözüne ters cevap vermeyen
iki tane dost vardır. Bunlar vatan ve millettir. Vatanının dostlu unu
unutma! Milletinin dostlu unu unutma!"

GELECEK ASYADADIR

Nisan 2005 Yolculu undan

Andican'da patlak veren olaylardan sadece bir hafta önce Özbekistan'ı terk etmi tik. Biz oradayken fırtına öncesi sessizlik vardı. Ve o sessizli in içinde binlerce yılın gelene ini sürdüren sakin, sabırlı ve güleryüzlü bir halk bize çok renkli bir geçmi i ya attı.

Özbekistan'da Darbe Giri imi

Sovyetler, Balkanlar, Kafkasya derken Orta Asya'nın ortası Özbekistan'da, renkli darbelere bir girizgâh sahnelendi. Kan döküldü, imdilik bastırıldı.

Bir yanda ölüler vardı, sivil halk üzerine ate açıldı ı söyleniyordu. Batı basınında a layan kadın ve çocukların, kaldırılan cenazelerin foto raflarına yer verildi

Öte yandan Cumhurba kanı slam Kerimov devlete kar ı örgütlenmi bir silahlı ayaklanmadan bahsediyor "Ben dı müdahaleye kar ı durmak, rejimi korumak zorundayım" diyordu.

Bu arada "demokrasi" adıyla giri ilen renkli darbelerden biri ilk kez ba arısızlı a u ruyordu.

Sisler arasında darbe giriimleri hazırlanır, suikastlar düzenlenir, gizli servis çalımaları sürerken biz Özbekistan halkıyla kucakla mı tık. Binlerce yıllık bir kültürü selamlamı , tarihte bir yolculuk yapmı tık.

Dünya nüfusunun yarısını kapsayan ve dünya do al kaynaklarının büyük bir bölümüne sahip bu co rafyanın tam ortasında yer alıyor Özbekistan. Beyaz altın diye adlandırılan pamukta dünya üçüncüsü. Altın rezervleri, do algazı, petrolü, tarım ürünleriyle göz kama tırıcı. Gencecik bir ülke. Bir yanıla bin yıllık. Bir yanıla çok taze.

Zorlu bir tarihten geliyorlardı, istilaların, göçlerin miraslarıyla Ta kent, Sovyetler döneminde Orta Asya'nın bölgesel, ticari ve askeri merkezi konumundaydı.

1991'de bölgedeki yeni cumhuriyetlerden biri de Özbekistan'dı. 31 a ustos 1991'de ba ımsızlı ını ilan etmi ti. Ve Komünist Parti ba kanı slam Kerimov cumhurba kanlı ı koltu una oturmu - tu.

Ülke bir geçi dönemi ya ayacak yeniden do acaktı.

Ba ımsızlı ın ilanıla yeni Özbekistan bayra ı göndere çekildi. Latin alfabesine geçildi.

1992'de milli mar kabul edildi. Güftesi, air ve dü ünür Abdulla Oripov tarafından yazılacaktı. airler diyarının en önemli airlerinden biri.

Onu ziyarete gitti im zaman beni bir iirle kar ıladı.

Bir bakarım bütün dünya etrafımda

Bir bakarım duvarlar çekilmi her yanıma

Bir bakarım, her amacıma ula mı im

Bir bakarım gözlerim açık gidece im bu dünyaya

Bir bakarım an öhretle sarılmı im

Bir bakarım bir bebek gibiyim yeni do mu um...

Özbekistan bu iir gibiydi...

Ba ımsızlı ını kazanır kazanmaz Batının özel ilgisine mazhar

oldu. Batı güdümlü birçok sivil toplum örgütü ülkeye dolu tu. Finans grupları ve yabancı şirketler geldi.

Ve kısa bir süre sonra ortalık karı maya baladı.

1999 baında karga a ve çatı malar çıktı. Ülke için için kayınıyordu. 2004 Mart'ında yine isyan, yine bastırıldı.

Sadece Özbekistan de il, iç içe geçmi tüm Orta Asya Türk devletlerinde huzursuzluk vardı. 2001'de Amerika'nın teröre karşı yeni önlemler paketiyle bu bölgedeki faaliyetler daha da artacaktı. Orta Asya ülkeleri bir araya gelmeye baladı. Özbekistan ve Özbekistan Birliği Örgütü kuruldu.

Son dört yıl içinde bu coğrafya tuhaf gelişmelere sahne oldu. Önce Amerikan orduları Afganistan'a, Özbekistan'ın komutanları olan bir ülkeye girdi. Her türden terörist ortalıkta cirit atıyordu. 2002'de Özbekistan, Amerika'yla bir stratejik ilişki anlaşması imzaladı. Ekonomik, askeri ve insani konularda ilişki geliştirilecekti.

Aradan sadece iki yıl geçti. Anlaşma mayla beraber Özbekistan, Batılı sivil toplum örgütlerinin istilasına uğradı. Dış destekli gençlik ve kadın örgütleri özgürlük sloganlarıyla sokaklara döküldü.

2003'te Avrupa Kalkınma Bankası ve Amerika, daha fazla özgür medya, daha çok sivil toplum örgütü faaliyetine izin vermesi için Özbekistan'a bir yıl mühlet verdiklerini açıkladılar.

2004'te Özbekistan hükümeti dayatmaları kabul etmeyeceğini açıkladı.

Ve ülkede zararlı faaliyette bulunan örgütlerin ülkeden çıkartılması kararını aldı. O zaman kıyamet koptu. Medya, demokrasi kuruluşları, insan hakları dernekleri, Özbekistan'ı demokrasi ihlaliyle suçladılar. Uluslararası örgütler ülkenin demokrasi puanını düşürdü.

Oripov'a sordu: "Sizce Batılı kurumlar neden bu kadar kötü notlar veriyorlar Özbekistan'a?"

"Hasetten" demişti. "Bizim gelişmemizi istemiyorlar. Onlar bizi kendi hapsoldükleri çerçeveden bakarak yargılıyorlar. Bize hiçbir şey dikte edemezler. Ben onların gözlemleriyle dünyaya

bakmak istemiyorum. Benim kendi gözlüklerim var ve numarası çok farklı."

Abdulla Oripov air ve siyasetçi olarak, bu genç devletin kuru lu unda yer almı , bu toprakların binlerce yıllık gelene ini hep da marlarında ta ımı tı.

"Bir ülke ancak ba ımsızsa geli ebilir. Dili, âdetleri ba kalarına ba lı olmazsa, ananelerini sürdürürse küçülüp gitmez, dı arıdan gelen kötü etkilere kar ı koyabilir. En önemli unsur ba ımsızlıktır ancak milli gurura sahip devletler geli ir. Di erlerinin sonu gelir."

Geçen yıl ülkeye zararlı faaliyetleri tespit edilen sivil toplum örgütlerinin kapatılmasından hemen sonra Ta kent'te, Fergana'da gösteriler düzenlenmi , bombalar patlamı , karga a çıkartılmı tı.

Batı medyası Özbekistan'a demokrasi ithal edilmesi gerekti ini yazıyordu. Özbekistan demokrasiyi ö renmeliydi. Oripov'un söyleyecekleri vardı.

"Cihanda en büyük simalar buradan çıkmı . Mesela Ulu bey astronomiyi buldu. El Harezmi logaritmayı ortaya koydu. Dünyaya ilmi El Binini ö retti. Tıbbı İbni Sina getirdi. Bunlar benim vatan da larım. Onlar bize ne ö retebilirler ki."

Gerçekten dünyanın ilk bilim adamları onun vatanda larıydı. Bu topraklarda matemati in ve gökbilimin kuralları konmu tu.

Bilimin böylesine geli ebilmesi için devletin güçlü, yönetiminin sa lam, refahın yerinde olması gerekirdi. Ve öyleydi.

Bilimin Anavatam

Batılı tarihçiler Orta Asya rönesansını yaratan Timur'u dünyayı ate e veren bir kan dökücü, barbar bir cengâver olarak dünyaya tannıtlılar. Oysa Türkiye Cumhuriyetinde basılan ilk kitaplardan biri onun *Tüzükname'sidir*: Belki de en son onun askeri ba arılarından bahsedilmesi gerekir.

Devlet nizamından, sanata ve bilime kadar her konuda büyük yeniliklere imza atmı bir hükümdardı Emir Timur. Atatürk'ün deyi iyle "Demir".

Ulughbey Rasathanesi önünde mihmandarımız Nigina Vahidova'yla.

Kitabında "Devlet i lerine yabancı el sürmemelidir. Bu hükümet hikmeti icabıdır. dare yabancılara verilmemelidir" diyordu. Asayı ten, zayıfı güçlüye kar ı korumaktan, adaletin olmadı ı devletin yok olaca ından bahsediyordu. Mührü Do u'nun tevazusuna kanıttı: "Men Timur, Tanrı kulu."

O yoktan devlet kurmu , pek çok bilim adamını toplayıp Se

merkant'a yerle tirmi , ehri bir bilim ve kültür merkezi haline getirmi ti. Semerkant onun döneminde bir üniversite ehriydi.

Semerkant'ta 600 yıl önceye bir yolculuk yapacaktık. Timur'un torunu Ulu bey'e saygılarımızı sunacaktık.

Ulu bey'in müzesinin önünde çok genç, çok güzel, altın renkli elbisesi ve doppo'suyla Nigina Vahidova'ya kar ıla tık. Müzeyi o gezdirdi.

"Timur'un ölümünden sonra Ulu bey Semerkant valisi oldu, ama o astronomi biliminin kurucusu olarak isim yaptı. Bir rasathane kurdu. Ulu bey o lu tarafından öldürüldü ve rasathane saldırıya u radı."

"Neden, ara tırmalardan mı korktular?"

"Halk astronomiyi anlamıyordu ve o zaman da cahiller vardı." Ama Orta Asya bilginler yata ıydı. El Harezmi, Ali Ku çu, İbni Sina, Binini, Ömer Hayyam, Ali ir Nevai, Babur ve di erleri... Yani burası medeniyetin be i ydi.

Yumu ak bir ses tonuyla hızlı hızlı konu uyordu. Onlar bizle aynı dili konu mu tu, aynı kültür a acından geliyorduk, diyordu.

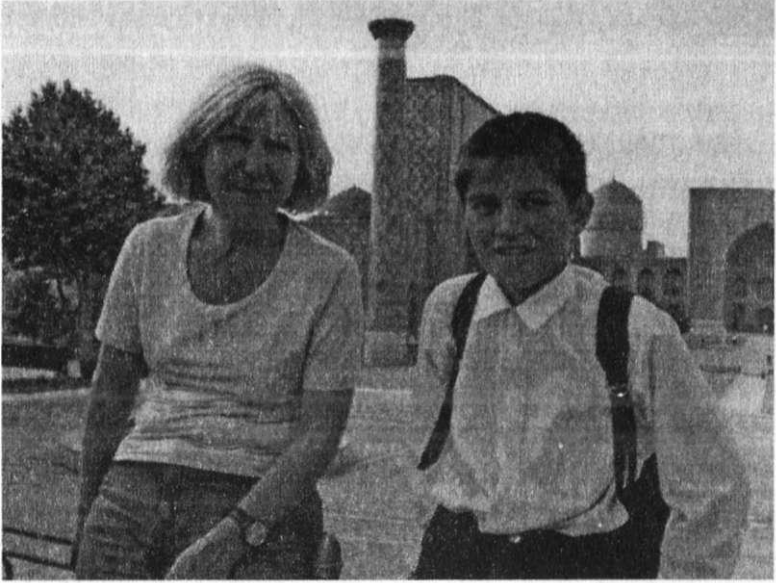
Onlar dünyaya bilimi hediye etmi ler ve sessizce yerlerine dönmü lerdı. imdi Asya yeni bir do u u bekliyordu.

Semerkant'ta binalardan, resimlerden, yüzlerce yıllık tünellerden, sokaklardan fısıltılar geliyordu.

Do uda elde kılıç çadırlarda ya ayan Türk halklarından bahse-denlere kanmayın. Bu topraklarda, 12 asır önce, matematikle, gök-bilimle, tıpla, felsefeyle, iirle müzikle u ra ılıyordu.

Müzenin içinde her bir portrenin önünde duruyorum. Alt yazıları okuyorum: Binini, biyoloji, co rafya ve mineralojiyle ilgili çalı -malar yapmı tı.

Bunlar 1000 yıl önceydi. Binini, Türkçe'nin yanı sıra Arapça, Farsça, Yunanca ve branice konu urdu. Batı İbni Sina'yL görmezden gelemedi, ama adını de i tirdi. Onu Avicenna olarak tanıdı. Avrupa'da doktorlar tıbbı onun kitaplarından ö rendi. Kimya ve felsefeyle u ra tı.

Semerkant'ta, bu büyük kültürün genç mirasçısıyla.

Muhammed el Harezmi! Cebiri o kurdu. Sibernetik bilim dalı onun kurdu u logaritma temeli üzerine in a edildi.

Ömer Hayyam filozof ve matematikçiydi. Gıyasettin Cem id matematik ve astronomiyi bir adım ileri götürmü tü, ilk botanik kitabı olan *Babürname*'yi yazan Babür. Onlar sa lam bir devletin çatısı altında bilim yaptılar. Ozanlar, airler iirler yazdılar, musikide makamlar ortaya çıktı. Tüm bunlar 1000 yıl önce vardı. Sonra araya karanlık girdi. Batı palazlandı, madde önem kazandı, insanın de-eri kalmadı.

Oripov, Do u ile Batı'yı kıyashyordu.

" ark felsefesinin merkezinde insan vardır. Ahlak, namus gibi kavramlar öne çıkar. Manevi güzellik, ruh güzelli i, fikir esastır. Bunlar sanata ve edebiyata da yansır.

Batı'da ise teknoloji geli mi tir. Dı görünü önemlidir. iddet vardır, sömürü vardır.

Bakin, ngilizler yüzlerce yıl Hindistan'ı sömürmü lerdir. Do

u'da yüzlerce yıl halkların zenginliklerine el konulmu tur. Bilimsel geli meleri engellenmi tir."

Bin Yıllık Bir Pazar

Semerkant'tan çıktık yola, Tacikistan sınırına do ru gidiyoruz. Orta Asya halklarının çok ra bet etti i sınır tanımayan bir pazarye rinde bin yıllık renklerle bulu maya.

oförümüz öhretle ilk iki günden sonra gayet güzel anla ma ya ba ladık. Bazı kelimeler de i ik anlamlarıyla bizi a ırtsa da iki de i ik Türkçe bir noktada bulu uyordu.

" öhret, kar ı da lar neresi?"

"Bunlar *Ürgüt* Da lan, Pamir Da ları, da ın ardı Tacikistan." *Ürgüt* Pazarı Asya'da en büyük pazarlardan biri. Tacikistan'dan, Türkmenistan, Kırgızistan'dan her yerden geliyorlar.

Kırgızlar, Tacikler, Özbekler... *Ürgüt* Pazarı yüzlerce yıldır bu- radaydı. Ha Anadolu'da bir pazardayım ha burada! Sonsuz zaman- da aynı dili konu an insanlar arasında gün boyu dola tım.

Bazılarıyla daha kolay anla tım. Onlar Tacik'ti.

"Bacım, nereden geliyorsunuz?"

"*Ürgüt'ten.*"

"Ne satacaksın?"

"Kuma ."

Sabahat ile Nilhan tahta bacaklı masada bohçalarını açıyorlardı. Bohçaların içinden rengârenk kadifeler, pırıltılı jarseler çıkıyorlardı- dı.

130 Halk Bir Arada

Özbekistan birbirinden farklı 130 etnik gruba vatan olmu bir ülke. Kim sayımı nasıl ayrımı anlamak zor, ama Orta Asyalılık gözle görülür biçimde ortak bir kimlik.

Ömer Bey bir Ahıska Türkü. Ahıskalılar gününe davetliyiz.

Hıncahıncı dolu bir salon, bir renk cümbü ü. Özbekistan'da

50.000 Ahıska Türkü ya ıyor. Bugün "Özbekistan Yurdumuz!" Festivali birincisi Cevdet kızı Selmanın konseri var. Konserin ilk parçası Sibel Can'ın arkısı.

Sahnede, yere kadar uzun uçuk mavi, parlak elbisesi, saçlarına ili tirilmi tülüyle 20 ya ında var yok ak pak bir genç kız ve billur bir ses var.

Özbekistan'da 130 halk ya ıyor. Sayıları yüzü bulan kültür merkezi var. Bu toprakları payla an halklar bu merkezlerde bir araya geliyor. Sık sık e lenceler düzenleniyor. Problemler de buralarda konu uluyor, kararlar alınıyor, tartı malar yapılıyor.

Nüfus 25 milyon. Yüzde 60'ı köylerde, kırsal kesimde. Nüfus artı ı yakla ık yüzde 2,5 ve nüfusun yüzde 60i 25 ya ın altında.

Toplam tarımsal üretimin nerdeyse yansı pamuk yani beyaz altın. Dünyanın en kaliteli pamu u Özbekistan'da üretiliyor.

Uçsuz bucaksız pamuk tarlalarında ya ları 12 17 arasında de i en çocuklar görüyorum. Çiftçiye benzemiyorlar. Ne e içinde çalı ıyorlar. Birbirleriyle akala ıyorlar. Arabayı durdurup seyrediyorum. Pamuk topluyorlar. öhret, onların ö renci olduklarını söylüyor.

Ö renciler tatil günlerinde birkaç saat tarlalarda çalı ıyor. öhret, Batılı gazetecilerin, bu durumu "çocuk i çilerin" sömürüsü olarak yansıttıklarını söylüyor. "Bu koca bir yalan" diyor.

"Biz de yaptık. Toprakta çalı an çocuk, topra ın kıymetini anlar. Büyüyünce topra ın kokusunu anımsar. Her ö renci tatil günlerinde yarım gün toprakla u ra ır. Bu aslında e itimin bir parçasıdır."

Dünyanın en zengin meyve bahçeleri Özbekistan'da. Her türlü tahılın yanı sıra 150 çe it üzüm, 30 çe it kavun, karpuz bu ülkede yeti ir. Özbekistan bereketli.

Yol boyu meyve a açları, sebze bahçeleri. Sık sık duruyoruz. Mahdune'yle böyle tanı ıyoruz. Bütün bir aile, dört be kadın, küçük çocuklar, ailenin erkekleri çapa yapıyorlardı. Havuç, patates ekili alanlar, üzüm ba larından çitlerle ayrıldı tı.

Abdüssani arap üretiyordu. Kuca ında dünyanın en güzel be-beklerden biri, tarçın renkli elbisesiyle bir kadın, "Gel yemek ye" dedi. A açların altında dinlenmeye gidiyorlardı.

Yol boyu büyük hayvan sürüleri gördük. Özbekistan uçsuz bu-caksız otlaklara sahipti. Bu ülkede, istatistiklere göre 10 milyona ya-kın koyun, 3 milyon sığırtıcı, yarım milyon keçi beslenmekteydi. Kürk koyuncululuğunun büyük önemi vardı ve yılda bir milyondan fazla astragan elde ediliyordu.

Semerkant'ın turistik meydanlarında çoğunluğu Rus bir kısmı İtalyan turist arabalarına rastladık. Turist kızların beli açık, göğüs dekoltesi modern giysileriyle geleneksel giysili Özbek kadınlar tuhaf bir tezat teşkil ediyordu. Bir de arkalarında yükselen bin yıllık Re-gistan'ın duvarlarının.

Toylar ve Aksakallar

Cumartesi günü oldu ve aklıma gelince öğrete "Bugün düğün günü" diyorum. Onları nerede bulacağımı biliyorum. Yanılmıyordum.

Emir Timur'un heykelinin önünde onlarca gelinle ve damatla dolu.

Benim düğün tutkum malum. Kendimi davet ettirecekim bir çift arıyorum. Çifte bir düğün buluyorum. Damatlar ikiz, düğün enlikli olacak.

Akşamüstü verilen adrese gidiyorum. Tariklerin ağırlıklı olduğu bir mahalle. Burada düğünler mahalle arasındaki toplantı bahçelerinde yapılıyor. Evlerin çevrelediği bu bahçelerde tüm mahalle halkının gayretiyle düğün organize ediliyor, yemekler elbirliyle pişiriliyor, çalgıcılar ayarlanıyor ve inanın sabaha kadar içilip dans ediliyor.

Düğüne gelen yabancı misafir varsa önce ona söz veriliyor. Ben de alıyorum mikrofonu elime mutluluk diliyorum. Büyük bir alkı kopuyor. Türkiye, halkının selam ve sevgilerini iletiyorum. Kocaman alkılanıyorum.

Yeni evlilere 50 dolar değerinde Özbek parasını âdet üzere uza-

tıyorum. Ama o ne! ki çift birden aya a kalkıp desteden bir parayı bana do ru uzatıyorlar. Bunu anlamıyorum. O parayı alıp oynayarak büyük bir deste haline getirmem gerekiyormu sonra ö reniyorum.

Biliyor musunuz dikkatimi en çok çeken ey insanların birbiri ne gösteri yapmamaları oluyor. Hepsı çok renkli, pırıltılı, canlı ku ma lar içinde, ama her biri gecenin keyfini dedikodusuz geçiriyor. Ve hemen hepsi saatlerce oynuyor.

Gecenin sonunda toy çadırından arkılarla çıktılar. Ate in etra fında "yar yar" türküsüyle dönüp, ocaklarının hep tütmesini diledi ler. Sonra ikiz damatlar gelinleri kucaklayıp evlerine girdiler. Geri de mutlu yüzlü aileler ve aksakallar kaldı. **Özbekistan'da** sosyal ör gütlenme eski Türk devlet geleneklerini hatırlatıyor. Her mahallede bir aksakal yani bilge ve ya lı ki i otoriteyi elinde tutuyor. Ona da nı ılıyor. Her sosyal olayda oluru almıyor.

Seyid Ahmedov Isakian mahallenin aksakalı. Bana aksakallı ı anlatıyor.

"Altı yedi mahallenin bir aksakalı vardır. Bu tüm ülkeye yayıl mı bir te kilatlanmadır. Mahalleler bir bölgeyi, bölgeler ili meyda na getirir. Mahalle komiteleri aksakalları seçer ve bu aksakallar tüm ülke çapında Aksakallar Meclisi'ni olu tururlar."

Aksakallar, mahalleler deki tüm sosyal ve siyasal olaylarla, tek tek bireylerin problemleriyle ilgileniyorlardı. Dü ünlerden ölümlere, toplumsal dayanı mayı örgütlüyor, problemlere çözüm öneri yorlardı.

Ta kent'te kaldı ımız Türk Oteli'ni evimiz sayıyoruz. Orada öy le rahat ettiriyoruz ki tekrar dönmek için can atıyoruz. Otel sorum lusu sadece otel hizmetleriyle de il, tadına doyum olmaz sohbeti, verdi i bilgilerle bizi Ta kent'le bulu turuyor.

Son gece bir sürpriz yapıyor. Otel çar ısında bana özel bir defi le düzenliyor. O güne kadar otel üniformasıyla gördü üm iki genç Özbek, Nadire ve Zafer yeni evlilerin giysileriyle kar ıma çıkıveri yor. Eli i i lemelere hayran hayran bakakalıyorum.

Zafer " te evlenince altı ay kadar bu giysilerle soka a çıkıyo ruz" diyor. "Âdet bu!"

Büyük ehirlerde bunu pek göremiyorsunuz, ama köyler hâlâ geleneklerle ya ıyor.

Ne yazık ki artık eli leri de pek muteber de il. Artık dünyanın en kaliteli pamu u en donanımlı fabrikalarda i leniyor. Ta kent'e yarım saat mesafede Çırçık'ta bir Türk fabrikasına gidiyoruz. Modern donanımla büyüleniyoruz.

5.000 ki inin çalı tı ı fabrikada her yer bal dök yala. Renk laboratuvarından boyahaneye, yıkamadan dokumaya, du lardan bahçedeki çiçeklere kadar her ey yeni yapılmı bir maketi andırıyor.

Burhan Enu tekin "Yakında ev tekstiline ba layaca ız" diyor.

45 milyon dolarlık bir fabrika bu. Pamuk giriyor ve birbirinden güzel giyecekler dünya piyasasına da ılıyor.

Asya Tipi Futbol Festivali

Özbekistan'da son günüm. Otel lokantasında de i ik tipte onlarca çocu u görünce soruyorum. Bir Asya Futbol Festivali için geldiklerini söylüyorlar. Festival sözü kula ımı tırmalıyor. Aklımdan "ampiyona" demek istediler diyorum. Sonra yanıldı ımı anlıyorum. Bunun bir gençler futbol festivali oldu unu ö reniyorum.

Orta Asya'nın altı ülkesinin çocukları Ta kent'te bir aradaydı. Ve bana unutamayaca ım bir ders verdiler. Onlar Asya'nın asıl fel-sefesinin canlı kanıtlarıydı.

Düzenleme komitesinden Rigi "Bu 13 ya altı çocuklar için bir futbol festivali" dedi.

"Yani ampiyona" dedim.

Rigi "Hayır. Bu bir yarı ma de il, bu bir festival" diye ısrar etti.

"Puan için burada de iller. Hakemlerle, çalı tırcılarıyla ve birbirleriyle ekip çalı masını anlamaları için düzenlenmi bir festival bu. Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Kırgızistan, ran ve Hindistan'ın katıldı ı bir Orta Asya futbol festivali."

"Asya ülkeleri bir araya geliyor, bu birçok eyi simgeliyor de il nü?"

"Evet. Bizim söyledi imiz de bu. Gelecek Asya'dadır!" Sabah

otelin önünde bekleyen sıra sıra otobüslerden birine atladık ve çocuk stadyumundaki heyecanlı kalabalığa karıştık. Önce resmigeçit yapıldı. Önümden Orta Asya'nın altı ülkesinin takımları geçiyordu. Büyük adamlar gibiydiler. Ben sabırsızlıkla maçın başlamasını bekledim. Futbol festivali sözünü anlayamadım tım.

ranlı ve Özbek antrenörler de bunun bir yarı maçı olmadığını altını çizdi. Peki, ama sonuçta birileri kazanacak birileri yenilecekti.

Maç başladı 20 dakika sürdü. Gollerin önemi yoktu. Burada, en ahlaklı, en dürüst olmak, sporculuk yeteneklerini sergilemek, çalırtıcıların dediği gibi harfiyen uymak, diğer takımlarla iyi geçinmek ve hakeme itaat puan kazandırıyor. Festival Asya'nın birliğini simgeleyordu. Gelecek Asya'daydı.

Sahada Seyid Akbar Hoca'nın sözleri aklıma geldi. Bu sözler siyasetten sanata, spora kadar her alana uyardı.

"Bizde bir atasözü vardır 'Güç birliktedir' diye. Güçlü olmanın tek yolu birlemdir."

Özbekistan halkı en çok imdi beraberliğe muhtaç. Zengin kaynaklarına göz dikenler, Orta Asya'nın tam ortasında olmasının dayanılmaz cazibesine kapılanlar, onu sinsice kuşatıyor. Kalelerini içten yıkmaya hazırlanıyorlar.

Yeni dünya düzeni onlara sunulan imler öneriyor. Batıdaki diktatörlerden kurtul, bana gel, diye fısıldıyor. Demokrasi, özgürlük vaat ediyor. Batılı sivil toplum örgütleri fareli köyün kavalcılarını gibi. Artlarına önce medya mensupları, aydınların ve sanatçıların bir kısmı takılıyor.

Onlar garip ve hipnotize edici naçmelerin peşinde dans ederlerse kendi diktatörlerini mumla aratacak bir geleceğe gidebilirler. Vaat edilen demokrasi çokuluslu şirketlerin yanında debelenmeyi, millî kimliğin solup kurumasını, ulusal dilin yok olmasını ve binlerce yıllık kültürün popüler kültürle yer değiştirmesini hedeflemekte. Birileri bunu bilir. Birileri devlerin oyunu içinde erir, birileri oyunlarda kurban edilir.

Ama Abdulla Oripov'un dediği gibi kim ne yaparsa yapsın,

...fakat yine halkı yarar...

fakat yine kalır halk!

AVRASYA'NIN DEVLER

RUSYANIN KÜLTÜREL ZENGİNLİKLERİ

Nisan 2005 Yolculuğundan

Bir zamanlar bir büyük imparatorluktu. Çarlar ve açlık yan yana yaşıyordu.

1917'de dünyayı deşiren bir ihtilal oldu. 74 yıl sonra Sovyetler parçalandı ve bir kutup yok oldu.

Rusya'nın tüm zenginliği bir avuç oligarkın yani "yeni zenginlerin" eline geçti.

Rusya şimdi onlardan kurtulmaya çalışıyor, ama bu o kadar kolay değil. Bu ülke 14 yıldır uluslararası sermayenin altında yaşıyor.

Sovyetler Birliği'nin bu amaçları için bir vakfın kuruluşuyla doğrudan bağlantısı var. Açık Rusya Vakfı Sovyetler dağılırken doğmuştu. Kurucuları kim?

Lord Jacop Rothschild.

Çarlık zamanında Rus petroleri, ailesinin elindeydi. Dededen toruna her koşulda petrole ulaşmışlardı.

Vakfın bir diğer kurucusu çok tanıdık bir isim: Amerika'nın dışişleri eski bakanı Henry Kissinger. Ve Mihail Hodorkovskiy. Rusya'nın en büyük petrol şirketine Yukos'u ele geçiren adam. Hodor

kovskiy, yeni Rusların en me huru. Putin'in oligarklara açtı ı sava - ta hapsi boylayanlardan ilki, ama o hırsız baronlardan sadece biri.

Gelin, Moskova son 14 yılı nasıl geçirdi ini anlatsın. Dinleyelim.

Rusya'nın 'Yeni' Zenginleri

Amerikan *Forbes* dergisinin açıkladı ı dünyanın en zengin i adamları listesinde Rusya'dan 27 dolar milyarderi var. Rusya en zenginler sıralamasında Amerika'dan sonra ikinci sırada.

Eski seyyar satıcı Roman Abromoviç, 13 milyar dolarlık servetin yanı sıra İngiliz Chelsea Kulübü'nün de sahibi. Moskova belediye başkanının e i Yelena Baturina, Rusya'nın en zengin kadını, Intel şirketler Grubu ona ait. Rusya'da özelle tirmeyi planlayan sonra da enerji santrallerine el koyan Anatoli Çubais, Çeçenlere silah satarak servetine servet katan, basın kralı Berezevskiy, Batı medyasını Rusya'ya ta ryan Gussinskiy ve Yukos'u ele geçiren Hodorkovskiy.

Listede petrol ve medya baronu olan ve hemen hemen hepsi Yahudi asıllı Rusların toplam serveti 90 milyar doları a ıyor.

Putin'in göreve geli inden sonra bir kısmı yurtdı ına kaçtı. Bazısı hapse atıldı, ama dünya para babalarınca yönlendirilen hırsız baronlar hâlâ Rusya'nın bo azını sıkıyor.

Bugünkü Rusya birkaç rubleyle ya ayanlar ile milyar dolarlık adamların ülkesi. Armani ya da Kari Lagerfeld defileleri de orada, en çok Lamborgini ve Ferrari alanlar da.

Televizyon kanallarında dünyanın en ünlü isimleri canlı yayında. En çok erotik ov Moskova'da yapılıyor. Sokaklarda Hummer'lar ve limuzinlerden geçilmiyor.

Moskova'da mıyım yoksa bu Batı ba kentlerinden biri mi? Adım ba ı bilebildi im tüm lüks markalar kar ıma dikiliyor. Rusya ahtapotun kolları arasında debeleniyor.

Aleksey Yuroçenkov TASS ajansından:

" yi ki Rusya'nın büyük bir manevi serveti var. Büyük yazarlar, bestekârlar, insanı savunan gelenekler var. Amerikan tarzı bizim

halkımıza çok yabancı. Zenginler bu ya am tarzını taklit etmeye çalışıyor. Bu bir moda olarak iki üç bilemedin 15 sene sürebilir. Ama o kadar. Kendi ülkelerine hep yabancı kalacaklardır.

Rusya'daki bolu u de erlendirip altın bir balık avlayabilirsiniz. Ama sonu gelmez. Rusya rayına oturacaktır. Bu kültüre sahiptir."scanned by darkmalt1

Haklıydı. Büyük alı veri merkezlerinde parayla yeni seviye ba lamı olanların apırtılı öpücüklerini duyabiliyordunuz.

Gum Çar ısı'nda yürürken üst katlardan a a ıya baktım. Üç çe it insan vardı. "Ben çorba bulamazken kimler burada alı veri ediyor?" merakıyla gelenler. Zenginmi gibi yaparlar. Ve zenginler.

Alt katta o gün ngiliz Monsoon modaevi açılıyordu, iki korumayla tngiliz temsilci ba arısını seyrediyor, dükkânının içinde mankenler defile yapıyor, dı nda güvenlik görevlileri ve cama yapı mı insanlar 100 dolarlık bluzlara bakıyordu.

Zaten tüm vitrinler el yakıyordu. Nasılsa Rusya'nın yeni zenginleri en pahalı neyse onu alıyordu.

Yeni zenginler bir zamanlar hiçbir eyleri yokken, bu ülkenin büyük zenginliklerini hortumlayarak dünyaya pazarlamı lardı. Ve bunu yaparken yalnız de illerdi.

Rusya'nın Türkiye eski büyükelçisi Albert Çerni ev'le bulumu tuk. Güzel Türkçesiyle anlatıyordu: "Bizde Sovyetler da ıtıldıktan sonra yeni bir sınıf ortaya çıktı. Burjuvazi yaratıldı. Bu Yeltsin'le oldu. Bu fabrika bu arkada a, petrol u arkada a. Kaynaklara kısa zamanda el kondu. Sovyetler Birli i ekonomisi dünyada ikinci sıradaydı. Sonra her ey hortumlandı, çalındı ve böyle oldu. Yeni zenginler mafya gibi çalı tı. Hiç vergi vermediler. Hodorkovskiy en enteresan olanıdır."

"Kim vardı arkasında? ilk sermayesini Rothschild vermi ."

"O zaman büyük fabrikalar bedavaya gitti. Hodorkovskiy yalnız de ildir. Bu oligarklar uluslararası irketlerle bu i i gerçekle tirdiler."

ilk Turuncu Darbe Rusya'dakiydi

Sovyetler 1991'de da ıldı, ama süreç ondan evvel ba lamı tı. Aslında turuncu darbelerin ilki Yeltsin tarafından Rusya'da gerçekle tirildi. Burası dünyanın en zengin co rafyalarından biriydi. Açıklık, effâlık, demokrasi derken zenginliklerin bölü ümü planlanmı tı. Ama Batıya Gorbaçov'dan daha cömert davranacak biri lazımdı.

Gorbaçov Kırım'da tatildeyken Sovyetler Acil Durum Komitesi tarafından bir darbe yapıldı; Gorbaçov'un pozisyonu tamamen elinden alındı ve Boris Yeltsin Batının tüm deste i arkasında, tankların üzerinde, zafer i aretleriyle Rusya'nın ba ına oturdu.

Yeltsin'in ilk icraatı Komünist Parti'yi feshetmek oldu. Yeltsin'i destekleyen Açık Rusya Vakfının amacı Rusya'ya Amerika'nın öngördü ü tarzda bir demokrasiyi yerle tirmektir. Yeltsin, bir dönem için demokrasi projesinin ba aktörü oldu.

Rothschild'ler... Hodorkovskiy, Abromoviç ve di erleri...

Projenin olmazsa olmazı IMF anlaşması 1992'de imzalandı. Ardından "ok tedavisi" adı verilen bir özelle tirme furyası gerçekleşti. Kamuya ait petrol ve gaz irketleri, enerji santralleri, havayolları, madenler, fabrikalar, hastaneler, üniversiteler kısacası o güne kadar halka ait olan her ey özelle tirildi. Açıklık, effâlık derken amaçlanan buydu.

Halk büyük bir birikimin, ucuza de il, bedavaya (!) satılma a hit oldu.

1917'de Sovyet Devrimi'yle Rus petrollerini ellerinden kaçıran Rothschild'ler 74 yıl sonra rövan ı aldı. Rusya'nın en büyük petrol irketi Lukoil'e yeniden el koydular. Onların serveti geni ledi, demokrasi vaat ettikleri halkın durumu giderek kötüle ti, içindeki oligarklar ortaklarıydı. Hepsi bu sayede büyük servetlere kavu tu. Nasıl mı?

Hodorkovskiy, ba bakanlık özel ekonomi danışmanlığına getirildi inde sadece 30 ya ındaydı, iki yıl sonra petrol ve enerji bakan yardımcısı olacak ve bugünkü servetinin kapısını aralayacaktı.

Devlet memurlu u yaparken petrolden madene ve tahıla kadar ülkede özelle tirilen irketlerin ço uyla yakından ilgilenmi ve sonunda Rusya'nın en büyük petrol irketlerinden biri olan Yukos'u ele geçirmi ti. Yukos, onu Bank Menateb'in de sahibi yapacaktı.

Ortaklarına sadık kaldı. Yukos'un hisseleri New York borsasına ta ndı.

Yukos'un ortaklarından Roman Abromoviç, bir zamanlar bir seyyar satıcıydı. 40 ya ma gelmeden edindi i milyarlarca dolarlık servetini, 80 katarlık bir petrol trenine el koyarak gerçekle tirdi.

Yukos'un gizli orta ı Boris Berezovski, Yeltsin'in danı manlı ını yaparak bu noktaya gelmi ti. Yeni Rus zenginlerini koordine eden de oydu. Sovyet havayolu Aeroflot'un ba ma geldi inde bir anda ortadan 400 milyon dolar yok oldu. Özelle tirmeler sırasında *Izvestiya* gibi önemli basın organlarına da el koydu.

Yeksin, bu ve benzeri adamlarla "yeni" Rusya'yı ekillendirdi, ilk dört yıl böyle geçti.

1996 seçimleri yakla rken ilk turuncu lider Yeltsin zor durumdaydı.

O sıralarda Interfax tarafından yapılan anketler halkın yüzde 85'inin eski rejimi özledi ini ve Yeltsin'e duyulan öfkeyi gösteriyordu.

Yeni Rus zenginleri tela a kapıldı. Büyük bir seçim kampanyası planladılar.

Yeksin ikinci kez koltu a oturdu. Halk bir kez daha a ır bir bedel ödedi. Ulusal servetin büyük bir kısmı daha, yeni zenginlerin ve yurtdı ndaki ortaklarının kasalarına girdi.

Beyaz bir örtüyle kaplı Moskova... Mart ba nda eksi 15 derece. Nefes aldıkça ci erlerim a rıyor. ehitlikte bembeyaz karın üzerinde duran kıpkırmızı karanfillere bakıyorum.

9 Mayıs 1943'te Nazi Almanyası, Moskova'da i te tam burada durdurulmu tu. Sovyetler Alman i galine kar ı koymu birkaç kuak yok olmu ve sonunda Rusya'dan saldırganlar kovulmu tu.

Yarım asır sonra Rusya bu kez içerden ve dışardan ekonomik, siyasal ve kültürel tecavüze uğruyordu.

Rus halkı sadece 14 yıl içinde inanılmaz bir deprem yaadı. Sovyetler dağıldı, okul çağındaki çocuklarda görülen hastalıklar 40 yıl öncesine göre beş misli arttı. Uyuşturucu kaçakçılığı oranı yüzde 70'e çıktı. Gençler arasında uyuşturucu kullanımı yüzde 500 oranında arttı. 1980'lere kadar rastlanmayan fuhuş her yeri sardı.

Rusya 1991'den sonra 10 yıl içinde Çarlık döneminden beri hiç görmediği bir yoksulluk yaşadı.

Yeni yüzyılın başında Yeltsin emekli oldu ve Vladimir Putin işi - te bu şartlarda göreve başladı.

Çerçevesinde yuvalanmış oligarklar ve dışarıdaki bağlantıları, her şeyi aynen devam ettirecek hesapları içindeydi, ama öyle olmadı.

Eski KGB ajanı Vladimir Putin, Yeltsin'in yolundan gitmiyordu. Önce dışarıya giden milyar dolarların hesabı soruldu.

Berezovskiy, Gussinskiy, Abramoviç dolandırıcılıkla suçlandılar ve ortaklarının yanına yurtdışına kaçtılar.

Ardından Yukos soruşturmasına alındı. Ülkenin en zengin adamı Hodorkovskiy'in siyasi emelleri de vardı. 2004 seçimlerinde Putin'e rakip olmaya hazırlanıyor, turuncu bir devrim planlıyordu. Bir anda kendini hapiste buldu. O da kaçakçılık, sahtecilik ve dolandırıcılıkla suçlanıyordu.

Batı tepkisini gösterdi. Rusya'da demokrasi ve insan hakları ihlalleri vardı.

Açık Rusya Vakfının kurucusu, yılların politikacısı Kissinger apar topar. Putin'i ziyarete geldi. Yukos'un hisselerini istiyordu.

Putin, Kissinger'a Yukos'un hisselerinin yüzde 44'ünü millileştirerek cevap verdi. Bu hiç beklenmiyordu; Yukos ve ortaklarının başına gelenler, Batı basınında aylarca manşetlere taşındı.

Putin iktidarına kadar yumuşak giden Amerika Rusya ile kileri bir anda sertleştirdi.

Bush, Slovakya'da Putin'e demokrasi ödünü verirken Yukos'un

acıyla konu uyordu. Rusya ile Amerika'nın romantik ili kisinin sonuna gelinmi ti.

10 yıldır sözü edilmeyen demokrasi ve insan hakları uyanları yeniden ba ladı. Rusya, uluslararası yasalara uymalıydı yani Yukos hisseleri satı a sunulmalıydı.

Ba ımsız yargı güçlendirilmeli yani Hodorkovskiy serbest bırakılmalıydı ve özgür basma izin verilmeliydi. Bu da Batı medyasının Rusya'daki adamı Gussinskiy ve Çeçenlere silah sa layan Berezovs kiy'in ülkeye dönü lerine izin verilmeli diye tercüme edilebilirdi.

Avrasya Hareketi lideri Aleksandr Dugin, Amerika'nın kendine göre bir dünya yaratmaya çalı tı nı söylüyor. "Kendi ekonomik çıkarlarına uygun bir dünya. Bunun adı yenedünya düzenidir. Kültürel alanla da bunu destekleyecektir. Tüm kültürler, tüm ülkeler, tüm inançlar aynıla tırılacak tek kültür, tek kimlik dayatılacaktır. Amerika imdi Rusya'da Putin sonrasının artlarını olu turmaya çalı yor. Amerikancı, liberal bir ortamı sa lama almak istiyor."

Zorla dayatılan liberal ortamı Rus halkı sevmemi ti. Moskova'da ünlü Arbat Soka ının ba ında gelip geçene sormu tuk. u a ızlara sakız olan ve bir gramı bin ayıp örten demokrasi ve liberal ortam için onlar ne dü ünüyordu?

Evgeni, koca kalpa ı ve ü ümü gözlüklerinin ardından, "Bana sorarsanız" dedi, " u an Rusya fazlasıyla liberal ve olması gerekti inden fazla demokrasi var. Ben Amerika'da da ya adım. Onların demokrasisini iyi bilirim. Bir kere demokrasi ba ka ülkelere getiremez, ihraç edilemez."

Çerni ev aynı fikirdeydi: "Nedir bu demokrasi? Amerika demokrasi bizdedir, diyor. Onlardan ba ka kimse demokrasiyi bilmiyor. Ö retmeye kalkıyor. Ö renmiyorlarsa zorluyor, gene de olmuyor mu i gal ediyor. Irak'ta bu oldu."

Irak sadece bir ba langıçtı, son iki yıl içinde turuncu bayraklar kadife, gül, lale adlı birbirinin benzeri, devrimlerle Rusya çevrelenmeye ba landı. Önce Gürcistan ardından Ukrayna denetime alındı ve son olarak Kırgızistan'da sarı bayraklarla bir darbe yapıldı. Artık Orta Asya yani Rusya'nın güneyi ve Çin'in en hassas sınırı hedef tah

**SSCB'nin son Türkiye Büyükelçisi
Albert Çerni ev.**

tasındaydı. Darbenin fitili etnik gruplar körüklenerek ate leniyor, küçük gruplara verilen "ba imsız devlet vaadi" i e yarıyordu.

Çerni ev "Dünyada 6.000 lisan var" diyordu. "Ve 200 kadar ülke. imdi 6.000 ülke mi kurulacak dünyada?" Bu mümkün mü? En önemlisi birlikte ya amanın formülünü bulmaktır. Biz Rusya, Türkiye, Uzakdo u, Yugoslavya'dan bu tarafa çok milletli çok dinli ülkeleriz. Bunun için ülkenin ulusal bütünlü ü olmalıdır. Olmazsa o zaman Çeçen, Karaba her ey patlar. Bak Afganistan'da Fashılardan tutun, Özbeklere, Taciklere kadar herkes var."

Demokrasi ve özgürlük adı altında Rusya'ya getirilen eyin asıl adı liberal ekonomiydi. Bu altyapı üstüne Rusya'ya en acımasızından bir popüler kültür de enjekte edilmi ti. Ve 100'den fazla etnik grubu ba rında ta ıyan Rusya'da hortumcuların faaliyetleriyle giderek fakirle en mutsuz halklar vardı. Açık Rusya Vakfı onları da unutmuyacaktı. Çeçenler, Tatarlar, Osetler özgür olmalı yani bu co rafyada Batı çıkarlarını savunmalıydılar.

Putin ba a geçti inde Rusya'yı dolandıranlara kar ı sava açmı , musluklar akmaz olmu tu. Batının demokrasi çı irtkanlı mın asıl nedeni i te buydu.

Arbat Soka ı ba ındaki kitapçıdan kitap seçen bir hanım: "Bush'un demokrasi suçlamaları konusunda ne dü ünüyorsunuz?" deyince, "Onun ülkesiyle kıyaslarsak bizde yeterince demokrasi var" diye cevaplamı tı.

Sonra Andrey'i görmeye *Trud* gazetesine girdik. Andrey de demokrasi söylemini file benzetenlerdendi. "Birileri uluslararası bir demokrasi standardı koyuyor, ama nedir bu demokrasi, kimse bilmiyor. Birinin elinde sopa oluyor. Demokrasi ço ulculuktur. Yüksek standartlarda kaliteli e itimdir. Her vatanda ın ekonomik özgürlü ünün olmasıdır. Bakın 15 yıl önce medya sadece devlete aitti. Ama imdi Rusya'da bir gazete dı ında bütün gazeteler özel sektörde. Büyük Rus sermayesi hepsini satın aldı. Dü ünün patrondan ba ımsız hareket edilebilir mi? Bu anlamda söyledikleri do ru. Artık basın özgür de il. Tamamen dı ülkelerin kontrolünde. Yeni elit, basını elinde tutuyor."

Ertesi sabah kızıl bayraklı bir grup insan, eksi 10 derecede Stalin ve Lenin'in mozolesi önünde toplanıyor. Aralarına kar ıyor. Ellerinde Stalin resimli bayraklar, afi ler. "Onun eserleri tahrir edildi. Her ey satıldı. Hiçbir ey kalmadı" diye slogan atıyorlardı. Soluk yüzlü, kürklü apkasından ta an beyaz saçları ve yıpranmış mantosuyla kenarda duran bir kadın, "Demokrasi ha!" dedi. "E er u an Rusya'da ya adı ımız demokrasiyse demokrasinin anlamı halk dü manlı ı olmalı."

KızılMeydan'da şyan

Öfkeli bir kalabalık.

Stalin'in ölüm gününde Kızıl Meydan, yolsuzlukları, fakirle -meyi ve bir günde gelen zenginleri izlerken sabrı tükenmiş insanlarla doluyor. Suçluların hemen cezalandırılmasını, Putin'in daha hızlı radikal de i imlere imza atmasını istiyorlar. Putin'i yeterince sert olmamakla suçluyorlar.

Viktor Ampilov Emekçi Rusya Hareketi lideri, bayrakların önünde mozolenin açılmasını bekleyen kalabalık arasındaydı.

Ona yakla yorum.

"Bugün burada Stalin'i anmak için toplandınız. Onu özlüyor musunuz?"

"Rusya sa lam bir devleti özlüyor. Stalin zamanındaki gibi güçlü bir Rusya'yı özlüyoruz. O büyük bir liderdi ve i çi sınıfını, köylüleri ve halkı kolluyordu. Onun zamanında egemenlik halkın elindeydi ve Rusya en güçlü zamanını ya adı."

Kortejin kenarında Rusya'nın özel kanallarının muhabirleri. Toplanan kalabalı a yabancı, tepkileri ba ka bir ülkenin gazetecileri gibi.

Birine soruyorum: "Sizce Stalin'e olan bu özlem niye?"

"Ben kendi halkımı anlamıyorum. Çok garipler. urada biriyle konu tum. Amcası ve iki akrabası Stalin zamanında öldürülmü . Ama o Stalin'e övgüler ya dırıyor. Mezarına çiçekler koyuyor. Stalin zamanında zengin bir ülkeydik diyor. Anlamakta zorlanıyorum. Adamın babası ona Stalin'in yolunda gitmeyi ö ütle mi . Stalin öldü ü gün 'Artık Sovyetler de yok!' demi . Karde i kur una dizilmi bir adam bunları söylüyor."

"Neden böyle hissettikleri konusunda hiç mi fikriniz yok?"

Yüzünü buru turuyor.

"Belki birden çok fakirle tiler. Bu bir neden olabilir. Rusya'da renkler ço aldı, ama onlar gri kaldı. Ve tüm hayatlarını adadıkları koca bir imparatorluk gözlerinin önünde yıkıldı."

"Anlamı sınız i te" diyorum. "Bakın, bazıları 200.000 dolarlık arabalarda dolaıyor ve di erlerinin yiyecek ekme i yok."

"Evet, bunları kabullenemiyorlar."

"Siz nerede çalı yorsunuz?"

"NTV'deyim. Liberal e ilimli özel bir kanal."

Gussinskiy'in kanalından söz ediyordu. O Yunanistan'a kaçmı - tı, ama birilerine kanalı devretmi , aynı çizgide yayının devamını sa lamı tı.

Avrasya Hareketi lideri Aleksandr Dugin.

Kanal içindeki baronların sözcülü ünü yapıyor, popüler kültürü yayıyordu. 10 yıldır yapıla gelen propagandanın çok etkili olduğu söylenemezdi.

Meydandaki genç bir kadın, "Biz Amerika'nın demokrasi melesi olarak buralarda dola an örgütlerine karşıyız. Onları kovuyoruz. Ve bir gün tamamen ülkemizi terk ettiklerini göreceğiz. Bu örgütler demokrasi adı altında Rusya'yı ele geçiriyorlar. Onlar çok yakında geldikleri yere gidecek."

Ya lı bir öğretmen hanım, "Stalin tabii ki hatalar yaptı, ama unutmayalım o dönem ikinci Dünya Savaşı yıllarıydı. Her şey karmakarışıkta. Biz onun değerini şimdi anlıyoruz. Bence Putin'in Stalin'den öğreneneği çok şey var" dedi.

Uçurtmaları meydanda bıraktım. Turistik dükkanların önünden geçtim. Dünya markaları vitrinlerdeydi.

Aleksandr Dugin "Putin'in Rusyası" demişti, "Liberal yani turuncu yani Batıcı Rusya ile gelenekçi Rusya arasında bir yerde. Bu yüzden hem turuncular tarafından eleştiriliyor hem de bizim tarafı

mızdan. Biz Putin'in bazı liberal görüşlerini ele tiriyoruz. Zayıf halkın ekonomik olarak ezilmesini ele tiriyoruz. Aslında Putin denge politikası uygulamaya çalışırken iki tarafı da hüsrana uğratıyor."

Viktor Ampilov'a Putin için ne dü ündü ünü sordu umda "Bilmiyorum" demi ti. "Bence bizim onun için ne dü ündü ümüz de il onun bizim için, halk için ne dü ündü ü önemli. Bakın Bush'la görüşü mesinde Putin, 14 yıl önce Rusya'ya demokrasi geldi inden söz etti. Oysa Rus halkı 14 yıl önce yapılan referandumda demokrasiye de il, Sovyet sistemine oy verdi ti. Sovyetler Amerika'nın katkısıyla darmadağın edildi."

Putin bir yandan dı baskıyla bo u urken içerde de ters yönden esen rüzgârlarla ba a çıkmak zorunda. De i ik siyasi hareketler bo lukları dolduruyor, kimi tribünlere oynuyor, kimi Rusya'nın 20 yıldır bo azına sarılmı ahtapotun kollarına acilen kılıç vurulmasını istiyor.

Putin'i Hitler'le kıyaslayanların yanı sıra onu a ın demokrat ve a ın liberal bulanların sayısı ço alıyor.

Meydandaki öfkeli kalabalık ngilizce konu tu umuzu duyunca kafalarını çevirmi Türk oldu umuzu ö renince konu maya karar verdilerdi. Genç bir adam ba ırıyordu:

"Demokrasiyi ülkeleri da ıtır parçalamak için kullanıyorlar. Demokrasi adı altında sava lar çıkarıyor, ülkeleri i gal ediyorlar. Savaş , petrol ve di er zenginliklerin üzerine oturmak için."

Yanımda tercümanım gazeteci Fuat Abbasov: "Stalin döneminden itibaren çok güçlü bir sosyalle me başladı. Ö retmen, doktor gibi meslekler az para kazanıyor, ama aldıkları 100 ruble 200 rubleyle insan gibi ya ıyorlardı. İmdi bu mümkün de il."

Marketlerde iyi giyimli insanlar nöbete yakalanmı gibi bir eyler alıyor. Lüks tüketim maddelerine uzaktan bakanlar ve alı veri arabalarını kasalarca yiyeceklerle dolduranlar yan yana.

Ö le vakti Türk çar ısındayız. Çar ı Türkler tarafından yapılmı modern bir alı veri merkezi.

Mustafa Bilgiç bu çar ıyı yapan in aat irketinin mali i ler efi. Yıllardır Moskova'da ya ıyor.

"1990'a kadar bütün insanlar e it ekilde ya ıyordu. Ak am sıcak çorbasını evinde içiyordu, evi vardı, sosyal hakları vardı. Bana anlatılan kadarıyla 90'a kadar her ey dört dörtlüktü. 90'dan sonra bir ey oldu. Yeni zenginler türedi. O güne kadar görülmemi lüks bir ya am sergilediler. Villalar yaptırıldılar, güvenlikleri, korumaları ve çok lüks arabaları vardı. Di erleri so ukta ya amaya devam etti ve giderek fakirle tiler."www.cizgiliforum.com

Alı veri merkezi ö lene do ru yava yava kalabalıkla ıyor. Bu merkezler son 5 yılın eseri. Daha önce dı arıda yemek yemek alı - kanlı ı olmayan Moskovalılar imdi alı veri merkezlerinden çıkmıyorlar. Yeni tanı tıkları tüketim toplumuna uyum sa lamaya çalı ıyorlar. Kimisi para harcayabiliyor kimisi bakıyor, ama hepsi orada.

Dü ünüyorum. Rusya'da alelade bir vatanda Pu kin'den ezber e iirler okur, metro kitap okuyanlarla doludur, e itim seviyesi çok yüksektir, kültürel geli mi lik had safhadadır. Ama... bir eyler de i mi tir i te.

Tüketim çemberi içinde olmak, hiç ula amayaca ı bir lüksün çevreledi i ortamda nefes almak, bugüne kadar yapmadıklarını yapmak istiyor. Bir de baronların kanallarından yayılan Hollywood filmleri, dizileri, yetenek ovları evlilik yarı malarının kaçınılmaz etkilerinin ortalı a yayılıp durdu unu dü ünürsek. Moskova uzun, ince bir yolda yürüyor.

Rusya büyük bir kültürün vârisi. imdi küresel rüzgârlar bu büyük mirası e ip büküyorlar. Merkezden biraz uzakta ba ka bir alı veri merkezine gidiyorum.

Yine Türk firmalann yaptı ı Moskova'nın en büyük alı veri merkezi burası. Yüzlerce insan var. Kalabalık yürümemi engelliyor. Gençlerin yüzlerine bir a kınlık yerle mi . Daha ya lı ku a a gelince... adamı Ali hsan Ahıskalı açıklıyor:

" imdi ya lı ku ak Sovyetler Birli i kurulurken demiryollarını, karayollarını, fabrikaları in a edenlerdir. Onlar sosyalist bir dü ün- ceyle hareket etmi lerdı. Ama perestroyka sonrası ba ka bir dönemece girdiklerim anladılar. Artık serbest piyasa ekonomisi vardı ve piyasanın liberalle mesiyle birlikte o ku ak ortada kaldı." Dugin

"Rusya çok zor bir a amadan geçiyor" diyordu. "Halkın küçük bir kesimi küresel bilgi ve medya bombardımanının etkisi altında. Bu bombardıman müzikle, sinemayla, popüler kültürle yayılıyor. İmdi burada birbirinden farklı üç Rusya var. Gelenekselli i savunan vatansever Rusya, Putin'in Rusyası ve turuncu küresel Rusya. Küresellik rüzgârına kendini kaptırma azınlık ve gelene i savunan çoğunluk arasında bir kavga var. Bush turuncu Rusya'yı tercih ediyor tabii. Bush, Putin'i turuncu Rusya'ya do ru itmek istiyor. Amerikan yönetimi zayıf, ba ımlı, jeopolitik gücünü kaybetmi bir Rusya istiyor. Putin ise bir denge kurmaya u ra ıyor."

Çerni ev çözümü Avrasya'nın birli inde görüyordu: "Elitlerimizin ba ında a ırı Batıcılar var. Bütün sorun burada. Bunun için biz Avrasya u runa çalı ıyoruz. Batıcılar imdi çok kuvvetli. Avrasya fikrini elite vermemiz lazım. Bunun için vakit lazım."

Restle me

Politik elit henüz hazır olmasa da, Putin geldi inden beri Avrasya ülkeleriyle ili kilerini hızlandırdı ve bu Amerika ile Rusya arasında restle meyle sonuçlandı.

Rusya, Çin'le, Hindistan'la ve Orta Asya cumhuriyetleriyle stratejik ortaklıklar imzaladı. anghay birli i Örgütü, dünyada ikinci bir kutup olarak yükselmeye ba ladı.

Amerika buna kar ı Orta Asya'da üslerini konu landırdı. Sivil toplum örgütlerini bölgeye yı dı.

Putin yabancı istihbarat te kilatlarının Rusya'daki faaliyetlerini engelledi. A ırı dinci sivil toplum örgütlerini sınır dı ı etti.

Bush Putin'i demokrasi, insan hakları ihlaliyle, özgürlükleri kısıtlamakla suçladı.

Restle me devam etti.

Putin Yukos hisselerinin bir kısmını devletle tirmekle yetinmedi, özelle tirmeleri durdurma karan da aldı.

Ardından dünyanın ikinci büyük ordusu olan Rus ordusunu daha da güçlendirece ini açıkladı.

Cevap Amerika Savunma Bakan Yardımcısı Wolfowitz'den geldi

Rusya'yı, ran'ın yanı sıra eytan eksenli ülke olarak ilan etti.

Açıklamanın hemen ardından Putin, Rusya'nın yeni bir tür atom bombası geli tirdi ini açıkladı. Açıklama ran tehditlerin yoğunla tı ı bir döneme rastladı.

Biz uluslararası toplantılarda, ekranlarda iki lideri yan yana el sıkı ıp açıklamalar yaparken görürdük. Arka planda im ekler çarkarken.

2004 sonunda Putin Türkiye'yi ziyaret etti. ki ülke arasında stratejik ortaklık anlaşması imzalandı.

Amerika'nın Birle mi Milletler eski büyükelçisi Richard Holbrook, Rusya'nın Türkiye'yle ilişkilerini geli tirme çabasını "tehlikeli" bir geli me olarak niteledi.

Çerni ev "Birlik olmak arttır" diyordu. "Bölgede neler oldu u na bir bak. Ba ımsız Devletler Toplulu u, Karadeniz Birli i, Hazar Birli i, Avrasya Ekonomik Birli i, anghay birli i Örgütü, dört ülke Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Kazakistan aynı ekonomik sahayı kurmaya ba lıyorlar. Görüyor musun kısa zamanda ne kadar örgütlenme oldu. Daha i in ba ındalar, ama imdi tohum filizleniyor. anghay birli i Örgütü'ne ran ve Hindistan da katılmak istiyor."

'Devrimci Soros Pa a'

Avrasya'daki bu yakınla malar Batiyi endi elendiriyordu. Amerika Kırgızistan'da Cumhurba kanı Akayev'le seçimlerden önce bir pazarlık yaptı. Kırgızistan Awacs uçaklarının Bi kek'teki üsse ini lerine razı olmalıydı. Akayev reddetti. Ortalı ın karı masında ret cevabının büyük rolü oldu.

Üstelik Kırgızistan, Rusya ile Çin'in ortasında yer alan anghay birli i Örgütü üyesi bir devlettir. Büyük stratejik öneme haizdir. Ve, Gürcistan ve Ukrayna'dan sonra eski sovyet cumhuriyetlerindeki üçüncü turuncu darbeye orada te ebbüs edildi.

Darbelerin mimarı, uluslararası spekülâtor George Soros'tu. Türk basınında "kapitalist Lenin" veya "devrimci Soros Pa a" gibi lakaplara kavu tu. Darbe halk hareketi olarak man etlere ta mndı ama...

Soros sadece 1983'te Amerikan Kongresi'nden çıkan "demokrasi projesinin" uygulayıcılarından biri. Her ne kadar Ba kan Bush'a kar ıtlı ıyla tanınıyorsa da, o bir Amerikan milliyetçisi ve Amerika Birle ik Devletleri çıkarları do rultusunda Orta Asya'da ilerliyor.

Soros Vakfı'nın ilk faaliyet yeri Yugoslavya'ydı. Yugoslavya parçalanırken Sorosçu OTPOR örgütü ilk kıvılcımı çaktı. Sonraki tüm turuncu darbelerde OTPOR üyelerinin deneyimi kullanıldı.

Kırgızistan'da da ilk gösterilerde tutuklanan provokatörler Sırbistan vatanda ı ve OTPOR üyeleri idi.

Amerikan istihbarat örgütleri önümüzdeki yıllarda hedefin Rusya ve Çin oldu unu söylüyor. Soros'un ve açık toplumcu derneklerin faaliyetleri Orta Asya'da, Tacikistan, Kazakistan ve Mo olistan'ı; batıda Moldova ve Beyaz Rusya'yı kapsıyor. Toplumun zayıf noktaları de erlendirilerek etraf turuncuya boyanıyor. Ucuz ve kaliteli tarafından devrim imal ediliyor.

Avrasya hareketi lideri Aleksandr Dugin, "Özgür bir dünyadan bahsediliyor" diyor. "Herkes seçiminde özgür olmalı deniyor. Atlan tikçi mi olaca ız Avrasyacı mı? Batılı olmayı mı tercih edece iz, Do ulu kalmayı mı? Bu seçimi yaparken özgür bırakılıyor muyuz? Bu nu bir daha dü ünmeli."

Rusya onu gördü ümde bir dönemeçten geçiyordu. Önümüzdeki günlerde büyük ve sert satranç hamleleri görece iz. imdi gelin Rusya Federasyonu'nun en zengin özerk cumhuriyetlerinden Tataristan'a gidelim.

KAZAN'IN BİN YILI

Mart 2005 Yolculu undan

Tatarlar, bir zamanlar Orta Asya'nın hâkimiydiler. Müslüman Türk halklarının en eskilerinden. Büyük hanlıklar kurdular. Büyük bozkırın batısına bin yıl boyunca hükmettiler.

Bugün Avrasya coğrafyasının kalbinde oturuyorlar.

Rusya Federasyonu'nu oluşturan 21 cumhuriyetten biri de onlar.

Ama bir özellikleri var. Yılda 32 milyon ton petrol üretiliyorlar. En zengin doğal kaynaklar onlarda. Ve büyük bozkırın kültürel olarak en gelişmiş halkı Tatarlar. Ve tüm bunlar nedeniyle Rusya Federasyonu içinde ayrıcalıklı durumdadılar.

Bu yıl başkent Kazan bininci doğum yılını kutluyor.

Kazan'da kar nispetinde sonunda erimeye başlıyor.

Kazan Kremlinini beyaz örtüsüyle bir masalı andırıyordu. Bin yıldır, Bulgar mirzalarını, Cengiz Han savaşçıları, Altın Orda hanlarını bu tepede ağırlamıştı.

Birçok cumhurbaşkanı sarayı ziyaret ettim. Ama bu farklıydı. Kazan Kremlininde Cumhurbaşkanı Mintimer Şaymiev'in makamına çıkarken gördüğüm güzelliklerle büyüledim.

Pu kin'in, Tolstoy'un, Gorki'nin eserlerinde neden bu kadar çok Kazan'dan söz edildi ini anlamaya başladım.

Büyük, oymalı bir kapının önünde cam bir bölmede kimlik, kontrolü yapıldı. Kremalı pastayı andıran saraya do ru yürürken beyaz, uçuk mavi ve altın renginin ne kadar çok birbirine yak tı ı nı dü ündüm.

ömineli bir salonda biraz bekleddikten sonra iç içe geçen koridorların ba nda onu gördüm. Orta boylu, çok sempatik bir adamdı. Rahatlatıcı bir havası vardı.

Mintimer aymiyev uzun yıllardır Tataristan Cumhuriyeti cum hurba kanıydı.

Önce Kazan'ın bin yılını kutladım. Öne e ildi.

"E er bir halk, bir millet, bir ülke kendini dünyaya tanıtmazsa bunu ba ka kimse yapmaz. Bin yılın bize ö retti i bu i te. Bin yıllık bir özgürlük tarihimiz var. te bu yıl bunu kutluyoruz. Bu kutlamanın ba kanlı ım Rusya Devlet Ba kanı Vladimir Putin yapacak. Onun deste iyle bu kutlama hazırlanıyor. A ustosta bütün, ülkelerden misafirlerimiz gelecek."

Bin Yıllık Bir Halk

Bir halkın bin yıllık ya amında geçirdi i de i imleri merak eder misiniz?

Bu öyle bir bin yıldır ki hatırlanması gerekir.

aymiev, yumu ak bir sesle anlatıyor.

"Kazan'm en eski tarihi milattan sonra 922'den ba lar. 922'de bu topraklarda slam kabul edildi. Sonra Altın Orda Devleti kuruldu. Altın Orda yayılırken tüm çevre prensliklerini egemenli ine aldı. Altın Orda'nın içinden hanlıklar çıktı. Kazan Hanlı ı bunlardan biriydi."

Altın Orda güçlü ordu ve devlet yapısıyla, iki yüz yıl Rus prenslikleri ile do udaki ve batıdaki dü manları arasında bir duvar olu - turdu. Moskova prensleri Tatar hanlarının yolladı ı ordular sayesinde di er prenslikleri ele geçirdi ve Tatar hanlarının kanatları altında prenslikten çarlı a yükseldiler.

Tataristan Cumhuriyeti Başkanı Mintimer Şaymiev.

Ve yıl 1552'yi gösterdi inde Korkunç van adıyla da bilinen Çar IV. Ivan, Kazan hanının e ini ve o lunu bile esir aldı. Moskova, Kazan'ı bir darbede kendine ba lamı tı.

te o tarihten itibaren Tatarların Hıristiyanla tırılması faaliyeti ba ladı.

Tatarlar Hıristiyanla mayı reddedince ehrin surları dı ma atıldılar, evleri yakıldı, özel vergilere tabi tutuldular, tüm camileri yıkıldı, dilleri yasaklandı.

Dil ve Din

Kazan'a gider gitmez beni önce müftülü e sonrada bir medreseye götürdüler. Daha gidi yolunda gördü üm çok sayıda cami inaatı dikkatimi çekmi ti. Rehberimiz, son yıllarda İslami e itim veren kurumların hızla arttı nı söylüyordu.

Yava yava anlayacaktım. Burada slam'ın anlamı ba kaydı. 5 asırlık bir mahrumiyetten sonra slam'a ve Tatarca'ya milletin çimentosu olarak bakılıyordu ve milli kimli in peki mesi için bunlar çok önemliydi.

Kazan'a gider gitmez Tatar devlet basın yayın görevlilerinin bizi ilk olarak müftüye götürmeleri de bunun bir göstergesiydi.

Tataristan'da Ruslar, Tatarlar, Müslüman ve Hıristiyanlar bir arada yaşıyorlardı ve sayılar birbirine yakındı.

Bugün Tataristan'da Cumhurbaşkanı aymiyev'in slam Kalkınma Bankasının desteğiyle inşa ettirdiği yaklaşık 1.000 cami bulunuyor. Ülkede 1998 yılında İlahiyat Fakültesi açılıyor ve Çarlık zamanından beri kapalı olan Muhammediye Medresesi yeniden faaliyete geçiyor. Kazan'da gittiğimiz medrese iki yıldır faaliyette.

Bir caminin yanında küçük yeşil bir bina. Bir eve girer mi gibi ahşap döşemeli hale giriyoruz. Sınıflar için yukarı çıkıyoruz. Her sınıfta 15-20 öğrenci var.

Alican, Tacikistan'dan gelmiş. Bir diğeri Sibiry'a'dan, bir başkası Özbekistan'dan.

"Neden geldiniz?" diye soruyorum. "slam dinini öğrenmek için." "Peki orada kalarak öğrenemez miydiniz?" Sibiry'a'dan gelen öğrenci, "Orada yok ki İslami eğitim" diyor. Acaba üniversite profesörleri dini eğitimle ilgili ne düşünüyor? Kazan Üniversitesinden tarih profesörü Tagirov'un cevabı diğerleriyle aynı.

"Medreseler vazgeçilmezdir. Biz uzun yıllar baskı altında kaldık. slam, bizi biz yapan unsurlardan biri."

Aynaz Muhammed Can genç bir gazeteci.

"Bu yaygınlaşma 90'lı yılların başında başladı."

"Yani Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra mı?"

"Evet ama önce medreseler yoktu. Son beş yılda, 2000 yılından sonra daha hızla yayılmaya başladı."

Cumhurbaşkanı aymiyev, "Bunun hiçbir tehlikesi yok" diyor. "Tam tersine yararı var. Çünkü tarihimize bakılırsa 1993'te 23 tane din adamımız kalmıyordu. İmdi 100 din adamımız var. Biz burada din eğitiminin yeterli düzeye çıkmasını ve eğitimli din adamlarımızın çeşitli alanlarda çalışmalarını istiyoruz."

Bunun için önce öğrencilerimizi Arap ülkelerine gönderdik. Fakat gördük ki onların slam anlayışı, slam tarihi bizimkinden çok

farklı. Oradan e itim alan ve buraya gelen ö renciler burada verimli olamıyor. Biz tarihimizden dolayı katı bir İslami e itim uygulayacağız. Kendi İslami mirasımıza göre uygun bir e itim seçmeliyiz."

Milli kimli in en önemli parçası olan din, Batı'nın özel ilgisine mazhar oluyordu. Özellikle Almanlar ve Fransızlar petrol denizi Tataristan'daki İslami geli meye kayıtsız kakmıyorlardı.

Batılı kurulu ların geli tirdi i birçok projeden biri de Volga boyu projesi. Kazan'dan Oslo'ya kadar olan bir güzergâhta be yılda ve be etapta tamamlanacak bir gemi seferi planlanıyor. Aslında Tataristan'ın do al zenginliklerinin Avrupa'ya geli yolları ara tırılıyor.

Eski ticaret ve kültür yollarının canlandırılması çalı malarına, İslam diniyle ilgili ara tırmalar e lik ediyor

Avrupa Birli i'nin devleri "yeni ceditçilik" adı verilen hareket için Kazan'da birçok toplantı organize ediyor.

Çok dinli ve çok dilli bu ülkede Avroislam konferanslarının sayısında artı gözleniyor.

Kazan'da Bir aman

Dünyada 7 milyon Tatar oldu u söyleniyor. Tataristan'da ise 4 milyonluk nüfusun yarısı Tatar. Yani ülkede 2 milyon Müslüman var. Nüfusun yüzde 40'ını Ruslar, küçük bir bölümünü ise Çuvalar, Mariler, Ba kırtlar, Ukraynalılar gibi sayıları 70'i bulan gruplar olu turuyor. Bunların da bir kısmı Müslüman, geri kalanı Hıristiyan ve Yahudi.

Tataristan'da 1 200 dini kurulu faaliyet halinde. Bunların yanı sıra amanist bazı faaliyetlere de tanık olduk ki en ilginç idar Hanov'un tapına ıydı.

İldar Hanov 1990'lara kadar bir ressamdı. Sonra bir tapınak in a etmeye ba ladı.

Tapına ın içinde cami de vardı, kilise de. Bu çok dinli binada havra, Buda mabedi ve bir aman dergâhı yan yanaydı.

İldar Hanov ince yapılı, elmacıkkemikleri çıkık, Budist bir rahibi andıran tavıryla bizi kapıda kar ılamı tı. Çerde "hastaları" var

di. Çe idi rahatsızlıktan olanlar özel bir mesaj için ona geliyorlar ve tapına a gönüllerinden kopan bir yardım bırakıyorlardı.

" kinci Dünya Sava 'nda bu binanın oldu u yerde bizim evimiz vardı. Sava ta iki karde im birden açlıktan burada öldü ve ben bu tapına ı yapmaya o yüzden karar verdim" diyor ve bize tapınakta her dine ait odaları gösteriyor. Tapınak mali zorluklar nedeniyle hâlâ yarım.

Yukarı katta eskiden yaptı ı tabloların önünde ona soruyorum: "Dinle ve felsefeyle ilgilenen biri olarak en önemli tavsiyeniz nedir insanlara?"scanned by darkmalt1

Duru bakı larla ve Türkçe "Sabır" diyor, "Sabırlı olmak".

"Bugüne kadar biriktirdi iniz en önemli ey sabır mı?"

"Sabır evet. imdi dünyada sabır zamanı."

Onu tapına ında bırakıp çıktık. Gecenin içinde bir mücevher gibi parlayan garip bina arkamızda kaldı. Bence lldar Hanov'un tapma ı, olanca atafatıyla 1990'dan sonra gelen ani de i imin yol açtı ı a kınlı ın da bir simgesiydi.

Tataristan, yansı Müslüman yansı Hıristiyan nüfusu ve Türk Slav ırkının birli iyle çok ilginç bir örnek olu turuyordu.

Cumhurba kanı aymiyev, "Çok uzun senelerdir beraber yaayan halklarımız" diyordu. "Son nüfus sayımında Ruslar yüzde 40, Tatarlar yüzde 52 civarında çıktı. Ve bunlar birbirini anlayarak, beraber yaamak zorundalar. Uzun yıllar birlikte yaamak birbirinden etkile imi getiriyor. Tatarlar Slavlarla evleniyor. Bu Tatar milleti için olumsuz olsa da, do an çocuklar, iki tarafın dostlu unun garantisini oluyor."

Ertesi sabah cumhurba kanının konutunun da bulundu u Bo roveyo Matü eno'ya do ru büyüleyici bir yolda ilerliyoruz. Volga'ya yakla ıyoruz.

Cumhurba kanı danı manlarından Rafael Hakimov'un evine davetliyiz.

Özel bir arazide, beyaz bir ormanın içine giriyoruz. Çok uzakta gömlekle yürüyen gözlüklü bir adam seçiyorum. Ben ısıtılmı ara

banın içinde kürkle ü üyorum. Yakla ıyor aya ında çorap yok. O, Rafael Hakimov. Cumhuriyet kanının siyasi i ler danı manı. Bizi kar lamaya çıkmı . Yarı yola kadar yürümü .

Özbek e i Mevkide ve 17 18 ya larındaki kızı Kâmile bizi ka pıda kar ılıyor. öminenin yandı ı ah ap kaplı salonda ısınıyoruz.

Rafael Hakimov. Bu isim Tataristan'ı anlatıyor. Soyadı Türk, sim Avrupalı. Tataristan'da birçok Fransız ihtilalcinin isminin kul lanıldı ını duyuyoruz. Mara, Rafael, Alber, Merlin gibi isimlere rast lıyoruz.

Rafael'e soruyorum: "Bu isimler Ruslara tepki olarak mı konul du?"

"Do ru, biz Tatar isimleri yasakken Rus isimleri kullanmamak için bu isimleri seçmi iz. XX. yüzyılın ba ında böyle bir hareket var dı: ceditçilik. Avrupa'ya gidenlerin geli tirdi i bir hareketti."

Cedit Hareketi ve Sultan Galiyev

Fransız ihtilalcilerinin adını bozkırın ortasında bulmak a ırtı cıydı ama XIX. yüzyılın son çeyre inde, Çarlık Rusyası sınırları için de Türkçe'nin çe itli lehçelerini konu anlar Fransız Aydınlanma hareketinden etkilenmi ler ve "cedit" adı verilen bir e itim hareketi bu halklar arasında yayılmı tı.

O güne kadar e itim camilerin yanındaki mektep ve medrese lerde yürütülürken, e itim Kuranla ve okuma yazmayla sınırlıyken ceditçiler, Batılı e itim sistemini savunmu lardı.

Kırım Tatarı smail Gaspıralı bu e itim sisteminin en önemli temsilcilerinden biriydi. stanbul'da Jön Türkler'den, Paris'te de li beral ve sosyalistlerden etkilenmi , modern e itimi Kırım'a götür mü , daha sonra da Rusya'nın tüm Türkçe konu an bölgelerinde dü üncelerini yaymı tı.

O yıllarda usul i cedit okullarının sayısı be bine ula mı tı.

Cedit hareketi Kazan'dakı aydınları çok etkiledi, birçok dü ün ce adamını etkisi altına aldı.

Sultan Galiyev.

Dilde, kültürde ve fikirde birli i savunan ve yüzü Avrupa'ya dönük hareketler, Çarlık Rusyasına kar ı bir araya gelirken bir ey oldu.

1917'de halk ayaklandı. Koca bir imparatorluk büyük bir çatır tıyla yıkıldı.

Yerini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birli i'ne bıraktı. Tatar milliyetçileri ihtilal sürecinde devrimcilerle i birli i yaptı. Ama daha sonra Sultan Galiyev'in liderli inde bir muhalefet örgütlediler.

Sultan Galiyev "her ülkede devrim" tezine kar ı çıkıyor, Do u halkların birli ini savunuyordu. Do u'nun Batı tarafından sömü rüldü ü ve Batıda, sosyalistler iktidara gelse bile, Do u halklarının sömürülmeye devam edece i tezini ilk olarak o ortaya attı.

Esas sorunun emperyalist ülkeler ile mazlum halklar arasında oldu unu söylüyordu.

Galiyev Müslüman ve Türk hanlıklarının birle tirilmesini ve Sovyetler Birli i'ne Turan Sosyalist Cumhuriyeti olarak katılınması nı teklif ediyordu.

1924'te Lenin'in ölümünden sonra Stalin döneminde dü ünçeleri tehlikeli görüldü. Müslüman Türk gruplar 12 bölgeye bölündüler. Kullandıkları alfabeler bile birbirinden farklıla tırıldı.

1995 yılına kadar Sultan Galiyev ismi Tataristan'da pek duyulmadı. İmdi mi?

Cumhurba kanına sormu tuk:

"Galiyev'in ya adı ı zaman çok karı ık bir zamandı. İmdi de aslında karı ık bir dönemden geçiyoruz. Sultan Galiyev bizim için çok önemlidir. O zaman devletçilik fikrini savunmu tur. O fikirlerinden dolayı kurban olmu tur. Ama fikirleri çok de erlidir ve kalıcı olmu tur. Bugün onu sevgiyle anıyoruz. Sultan Galiyev adına bir meydanımız var ve yakında oraya heykeli dikilecek."

Sultan Galiyev, Tatarların en tartı malı lideri olarak 1929'da tarihe gömüldü. 1960larda Amerikan istihbarat örgütünün yan kuruluşu Rand Corporation tarafından hazırlanan bir kitap, fikirlerinin, Batı'nın Sovyetler'e kar ı yürütece i kampanyalarda kullanılabileceğini gösteriyordu. www.cizgiliforum.com

Sovyetler kurulu undan 74 yıl sonra da ıldı. Rusya Federasyonu kuruldu ve federasyondaki özerk cumhuriyetlerin statüleri tartılmaya ba landı.

12 Aralık 1993le Rusya Federasyonu Anayasası referanduma sunuldu. Da İstan'ın, Çeçenistan'ın, ngu etya'nın ve Ba kırdıs tan'ın yanı sıra Tataristan da oylamayı protesto etti.

Çeçenistan ve Tataristan ba ımsızlık istiyor, di erleriye anayasanın üniter yapısını ele tiriyordu.

1994'ün ba ında Tataristan Rusya'yla federasyon anla masını imzaladı.

Zengin kaynaklara ve Rusya Federasyonu'nun en e itimli halkına sahip bu cumhuriyet ayrıcalıklı bir konumdaydı. Yabancı ülkelerde temsilcilik açma, ikili ili kiler kurma ve uluslararası finans kurumlarıyla do rudan temasa geçme hakkını kazandı. Ekonomik özerkli i o boyutlardaydı ki, Tatneft, Türkiye'de Tüpra ihalesine bile katılabildi.

O yıllarda yeni tavizler isteyen Tataristan'a Boris Yeltsin ünlü çıkı mını yapmı , " leri gitmeyin!" uyarısında bulunmu tu. Yeltsin, "Ü s-tesinden gelebilece iniz kadar ba ımsızlık ve otonomi alın. Rusya'nın ortasından nereye gideceksiniz ki" diyordu.

Gerçekten de Tataristan, Moskova'nın sadece 700 km do usunda ve Avrasya'nın cam kalbinde.

te bu nedenle Putin ipleri elinde tutuyor. Rafael Hakimov, Rusya Federasyonu'yla son günlerde yeniden masaya oturdu.

"2000 yılına kadar ili kilerimiz daha iyiydi. Ama Putin'den sonra ili kilerimiz zorla tı. Mesela yeni yasalar çıkıyor. Bunlar Rusya'ya uygun, ama Tataristan'a uygun de il."

"Yeni çıkan yasaya göre Tataristan'daki bazı bakanlar Moskova'dan atanacaklar de il mi?"

"Evet, öyle."

"Bunlar hangi bakanlar?"

"Savunma, istihbarat ve maliye."

Bunları dura dura söyledi. Gözlüklerinin ardından bir süre baktı.

"Onlar Moskova'dan atamalarla bu i i yapmak istiyor."

Kalktı, ev gömle iyle kapının dı ndaki mangalın yanına gitti. Ate e etleri koydu. Açık kapıdan gelen keskin so uk salonu doldurdu.

Sorunlar sürüyordu ve geçmi i hatırlatıyordu.

Mevlude

O gün Hakimovların evinde özenle a ırlandık. Mevlude ve kızı Kâmile bize Tatar misafirperverli inin ne demek oldu unu gösterdiler. Tüm davet boyunca bir tek yardımcı etrafta görünmedi. Her i i kendileri yaptılar. Üç katlı, kocaman bir evdi. Dayanamadım Mevlude'ye sordum: "Bu evde size yardım eden biri var mı?"

"Önce bana bir yardımcı gerek diye dü ünüyordum. Ben varlıklı bir ailede büyüdüm, ama evde hiç yardımcı olmadı. Nedenini çok sonra anladım. Dı arıda en güzel, en lezzetli yeme i de yeseniz bir ey eksiktir. Sevgiyle yapılmamı tır, içine sevgi katılmamı tır. Ben kendi yeme imi sevgiyle pi iririm. Evimi sevgiyle toplarım. Ev i ini severek, sevdiğilerim için yaparım. Ee vaktim de var."

Güzel Özbek yüzü aydınlandı. Rafael ve Kâmile'yi göstererek, "Ben yerleri silerken ya da bir gömlek ütülerken 'bunu en sevdiğilerim yiyecek, buralarda en sevdiğilerim dolaacak' diye düşünerek o i i yapıyorum. Ba kası bunu böyle yapabilir mi?"

Boroveyo Matü eno'dan ayrılırken karlar mavile mi ti. Gece ba ka bir masala hazırlanıyor, orman yeni bir türküye ba lıyordu.

Zila

Ertesi gün Ba bakan Yardımcısı Zila Valiyevna'yla buluştu.

Bir ba ka etkileyici kadınla daha tanıştı.

Zila 50 yaşlarında, uzun boylu, zarif bir kadındı. Bürosunun oturma bölümündeki koltuklara oturdu. Oda çiçekler, biblolar, tablolarla süslüydü ve orta masasına ekerlemeler, bisküviler, kuruyemi ve meyve taba ı konmuştu.

"Batılı devletler Asya ülkelerini hep kadınları baskı altında tutmakla suçlamışlardır. Kadınlar sadece Batıda özgür, ama Do ıda yeteri kadar özgür değil. Ne dersiniz?"

Gülümsedi.

"Her ülkenin özgürlük anlayışı farklıdır. Batının özgürlük anlayışının ideal olduğunu söylemek mümkün mü? Bizim kendimize göre bir özgürlük anlayışımız var. Mesela Amerika'daki kadınlarla kıyaslarsanız bizim kadınlarımız çok daha özgür, çok daha eğitimlidir. Bizde kadın ne istese yapabilir. Kurmak isterse kurar, evinde oturmak isterse oturur. Ne isterse kendi isteğiyle yapar."

"Sovyetlerin dağılmasıyla, büyük bir değişim oldu. Bu toplumsal bir bunalıma sebep oldu mu? Kadınlar geçi döneminden nasıl etkilendi?" diye soruyorum.

"Tabii oldu. Büyük sorunlar yaşandı. 90'lı yıllarda fabrikalar kapandı, kremler kapandı. Özelleştirmeler oldu, devlet desteği kalktı. Bunlar az şeyler değil."

Kadınlar Tataristan'ın çalınmış hayatında yüzde 65 oranda yer alıyor. Burada ilk kadın örgütü 1907'de kuruluyor. Kadınlar her alana damgasını vuruyor.

Burada kadınlar ikâyet nedir bilmiyor. Yılın altı ayında kar fırtınası altında, eksi 10 15 derecede pazarlarda onlar var, sokakları temizleyenler, otobüs oförleri, pilotlar ve ba bakan yardımcısı, bakanlar, milletvekilleri.

Arca Köyünde Gülnar'ın A hanesi

Bugün Bahar Bayramı.

Kazan'a bir saat mesafede Arca köyüne gidiyoruz. Yolda yarıya kadar karların içine gömülmü rengârenk boyalı, çerçeveleri ah ap i lemek tek katlı evlerden olu an köyleri geçiyoruz. Bu kesinlikle bir masal ve ben nasıl olduysa bu masalın içindeyim. Kula ıma o güne kadar duydu um güzel melodiler geliyor. E er müzi e meraklıysanız Tatar müzi ini dinlemek için acele edin. Kaybetti iniz yıllara acıyacaksınız. Arca köyünün ortasında bir küçük lokanta. Türkçe'si A hane. Üç dört masa ya var ya yok. Tezgâhın ardında hani harıl hamur açan kadınlar. Bugün Bahar Bayramı ya çok ıklar. Kenarda bir adam. Akordeon çalıyor. Önünde kendi imal etti i akordeonlar. ç- lerinden biri kibrit kutusu boyutunda.

Gülнар'ın A hanesi'nde Abdullah bahar müzi i çalıyor.

60 ya larında, kısa boylu, tombullu un pek yakı tı ı Gülнар, farbalalı ete i ve ba ndaki yüksek a çı kepiyle dans etmeye ba lıyor. Ben de dayanamayıp sarılıp öpüyorum yanaklarından. Hiç a ırıyor. Bana sarılıyor, beraber dans ediyoruz. Akordeonun tınlarına ba kalari da katılıyor. Hiç unutamayaca ım Arca Köyü A hanesi kalbime kazmıyor.

Dansın sonunda mükellef bir sofrta kuruluyor. Dünyalara bedel bir tatlı, çat çat tatlısı masaya kraliçe gibi oturuyor.

Okuyan Bir Halk

Yolun üzerinde bir bina. Görüp geçmek imkânsız. Kazan kütüphanesini bir müzeyi gezer gibi gezdim. Ülkenin 1.646 kütüphanesinden biri ve belki de en güzeli.

Kitapların biner biner basıldı ı ülkemizden sonra 4 milyon nü

fuslu Tataristan'da kitapların basım sayılarını duymak hançerlenmek gibi. Tataristan'da her yıl toplam 500 kitap basılıyor. Yılda basılan kitap sayısı iki buçuk milyonu buluyor.

Kütüphaneler dolu, Tatar halkı okuyor. 10 yıl sonra Tataristan'da üniversite mezunu olmayan kalmayacak, ama ne yazık ki dört be yıldır yayılan kumarhaneler ve yan sanayisi her ak am otele dönerken gözümüze çarpıyor. çimizi acıtan görüntüler özgürlükle birlikte kök salıyor. Uyu turucu kullanımı yaygınlaıyor ve Batı taklitçili i bunca kültürü a ıp Kazan'ın ortasına yuvalanabiliyor.

Kent merkezinde yeni açılan "kafe'lerden birine girip oturuyorum. Mekâna ait dergi ve gazeteler arasından biri dikkatimi çekiyor. Derginin adı *Kapitalist*. yi yemekler nerede yenilir, nerede en iyi e lenilir, en vamp kadınlar nerededir, en lüks araba nereden kiralanır, i te böyle eylerin reklamını yapıyor.

Televizyona gözüm takılıyor.

Kafkaslara ve Balkanlar'a kanca atmı uluslararası özel bir kanal küresel disko müzi inden örnekler sunuyor.

Kazan Devlet Üniversitesi rektör yardımcısına küresel rüzgârların gençli i nasıl etkiledi ini soruyorum.

"Her yerde oldu u gibi. Bir ilgi var. Ama bence uzun vadede bilim hep üstün gelir. E er toplumun kendi alternatifleri yoksa, ülkenin kültürü ayakta de ilse, bu gibi etkiler öne çıkar. Bu gibi etkilerde bence belirleyici olan gençlerin tembelli i. Kendi kültürlerini de erlendirmek onlara zor geliyor. Örne in ciddi edebi eserleri ya da filmleri algılamak için yo un bir enerji sarf etmek zorundalar. Ama küresellemenin önlerine koydu u müzikler, televizyon dizileri, filmler bir birikim gerektirmiyor. Kolay yutuluyor. Tehlike burada."

Suba ı Atı Köyü...

Suba ı Atı köyünde bugün toplantı günü. Köy odasında sorunlar konu uluyor. Gençlerin kötü yollara sapmaması için alınacak önlemler masaya yatırılıyor.

Subaşı Atı köyünden Münire Garipova.

Köy odasındaki sahneye ellili ya larda, yumu ak bakı lı, kır saçlı bir adam çıkıyor. Adı Re at Sultanoviç. *Tataristan Gençleri* adlı gazeteyi çıkarıyor.

Köyün sorunları, i sizlik, uyu turucuyla sava yöntemleri konuşuluyor. Köyün ileri gelenleri bir bir sahneye çıkıyor. Arada bir küçük arki, bir iir, bir mini dans gösterisi sunuluyor. En ön sırada oturup anlamaya çalı ıyorum. Ço u kelime kula ıma yakın. Derken sahneye davet edildi imi anlıyorum. Bir alkı kopuyor. Rehberim kula ıma buraları Türkiye'den çok ziyaret eden olmadı mını fisıldıyor. Sahnedeki Türkiye'den hepimizin sevgi ve selamlarını iletiyorum.

"Beni anlayabildiniz mi?" diye sorunca salon hep bir a ızdan: "Anlıyooooz!"

Toplantıdan Re at Bey'le beraber çıkıp yarım metre karın içinde bata çıka yürüyoruz. Son durumu anlatıyor.

"Gençler uzun bir baskı döneminden çıktılar ve ne kötüyse ona ilgi duyuyorlar. Her ey özgürlük diye ba ladı. Bira içmeyi bile özgürlük sandılar" diyor.

"Devlet kanalı dı ında tüm medya, gençli i kötü ekilde etkileyecek yayın yapıyor."

Re at Sultanoviç, böylesine e itimli bir halkın bile küresel rüzgârlarla gelen etkilerden uzak kalamadı ını anlatıyor. Medyanın bu süreçte ba rolü oynadı ını söylüyor.

"400 de i ik gazete ve dergi var. Bir kısmı küresel basına çalışıyor."

"Küçük köyler etkilere daha kapalı olsa da ehirlere her türlü serden nasibini alıyor" diyor.

Yürüye yürüye güzelim sarı boyalı, oymalı, süslemek bir evin önüne geliyoruz. Burası Münire Garipova'nın evi. Sanki Safranbolu'da birinin kapısını çalıyoruz.

Aynı Anadolu'daki gibi kapıdan girer girmez sofraya davet ediyoruz. Küçük bir odanın çıkmalı pencerelerinin altına kurulmuş sofraya tüm ev halkı Re at ve ben kuruluyoruz. Annemin evinden hiç farkı yok. O rahatlık içindeyim. Yan tarafta kuzinenin üzerinde çay kaynıyor. Börekler kuzinenin fırınından çıkıyor.

Sonra yava ça kadife gibi bir türkü duyuluyor. Bu aniden oluyor. Beklemedi im bir anda Re at Bey camdan muhte em beyaza bakarak sözlerini yarı yarıya anlayabildi im çok güzel bir arkı mırıldanıyor...

Seni en güzel ya ımda sevdim.

Çiçeklerin tomurcuklanması gibi sevdim.

Ne yazık ki sana sevgimi söyleyemedim

Bize yabancı olmayan bir âdet bu. Bir araya gelince gönüller birle iyor, insanlar birbirini iir ve arkılarla a ırılıyor.

Re at Sultanoviç, büyük de i imlerden geçen ve hâlâ geçmekte olan bir ülkenin halkı adına son 15 yılı özetleyiveriyor.

"Bizim bir zamanlar bir amacımız vardı, imdi o yok oldu."

Belli belirsiz içini çekiyor, çayına uzanıyor.

" dil Nehri Akar Durur... Sular Kendi Yolunu Bulur..."

Cumhurba kanı ayımyev. Yıllardır Komünist Parti içinde çalışılmı , gençli inde Stalin'den sonraki de i imleri izlemi ve sonunda Sovyetlerin da ılı ma da tanık olmu tu.

Ama o bir Tatar'dı. O, çok daha büyük imparatorlukların, hanlıkların tarihten silindi ini biliyordu.

Tarihte hep parantezler açılır parantezler kapanırdı ve Volga hep akardı. Acaba imdi bu co rafyanın halkları olarak önümüzde ne vardı? "Sayın Cumhuriyet kanı, bir kutup olu abilir mi gelecekte Avrasya diye?"

"Bu sorunuz çok önemli. Türkiye bunun farkında de il mi?" demi , kalın ka larının altından gözlerimin ta iğine bakmı tı.

"Bunu Rusya'nın da anlaması gerekiyor. Hepimiz bir araya gelmek zorundayız. Ancak o zaman dı ardan gelen dayatmalara kar ı güçlü oluruz. Aslında bu birlik fikri, Rus siyasetine de yava ça a ırılı nını koyuyor. Bininci yılımızda ba kanlı ı kabul etmemizde de Avrasya birli i fikri etkili oldu. Avrupa'yı ve Asya'yı birle tirecek unsurlar artık açıkça ba gösteriyor. Aslında bu bir dünya meselesi. Dünya siyaseti tek kutuplu olmamalı."

O "itil suu aga turır!" diyordu; yani idil Nehri akar dururdu. Volga geçmi i bugüne getiriyor ve çevresinde yüzlerce hatta binlerce yıldır yurt kurmu halklara, hayatın asıl anlamının de i im olduğunu, suların tersine akmayaca nını söylüyordu.

Sonsuzluk hissini en iyi büyük bozkırda hissedersiniz. O altı ay boyunca beyazın altında uyur. Ben oradayken uyanmasına az kalmı tı. Baharın ilk gününde durup hayran kalarak bozkırın beyazına her eyi örten o muazzam örtüye bakmı tım.

Yol boyu kilometrelerce uzayıp giden kayın ormanlarının ortasında bacaklarım so uktan uyu uncaya kadar durmu tum. Derin bir fısıltı vardı. Binlerce yıl öteden gelen bir fısıltıydı. Orada öylece dikilip dururken o derin fısıltıya çok uzaklardan gelen bir akordeon sesi karı tı. Ben a lamak istedim.

ÇİN MUCİZESİ Mİ ?

Mart 2005 Yolculuğundan

Her yılın sonunda, dünyanın en doğusu Çin Seddi'ne dayandık. Bir buçuk milyarlık bir nüfus. 5 bin yıllık bir tarih. Avrupa'da ren geyikleri dolaırken koca saraylarda porselen fincanlardan çay içiyordu Çinliler.

Çin deyince aklınıza ne geliyor? Dünya pazarlarına yayılan ucuz mallar. Avrupa'yla ve Amerika'yla rekabette adını her gün biraz daha duyuran ve bu yüzden husumet duyulan bir millet. Ekonomisinin gelişmesine paralel olarak Batı demokrasi ve insan hakları örgütlerinin en çok saldırısına uğrayan ülke.

Batı, Çin'i yüzyıllardır kıskanarak izledi. Napolyon "Bırakın uyusun. Bir uyanırsa dünyayı sarsacak" demişti; birkaç yüzyıl sonra torunları "Dikkat uyandı! Onu durdurmalıyız!" diyor.

Yüzyıl boyunca İngiltere'nin silah zoruyla ayağı dayadığı, dünya ikinci kez savaşta dururken Japonya'nın iğal ettiği, 1950'lerde açlık ve yoklukun kol gezdiği Çin uyanmak bir yana artık dimdik ayakta.

1949'da Sosyalist Halk Cumhuriyeti idi, şimdi yürürlükte olan serbest piyasa ekonomisi. Ama "sosyalist" kurullarla yönetilen bir

serbest piyasa ekonomisi. Üstelik dünyanın en çabuk büyüyen birkaç ekonomisinden biri.

Pekin'de Do u felsefesinin Batı'nın dayanaklarını nasıl sarstı ını gördüm. Paha biçilmez bir deneydi.

"Bir kere görmek, yüz kere duymaktan daha iyidir."

Amerikalı siyasiler "Çin XXI. yüzyılda Amerika'ya rakip olacak tek ülkedir" diyorlar... XXI. yüzyılı "Ejderha'nın yüzyılı" ilan ediyorlar.

Çin, Çince'de dünyanın ortası demek. Dünyanın ortası, binlerce yıldır saldırıların ve savunmanın da merkezi. Çin eddi, korunma geleneğinin ve dur durak bilmeyen çalı ma azminin sembolü.

Pekin'de ilk ziyaret etti im yer bir ilkokuldu. Yeni yüzyılın çocuklarıyla orada tanıştım. Onlar baka bir dünyaya gözlerini açmışlardı. Geçmişin karanlığında çok uzaktılar. Genlerinde binlerce yıllık bir kültürle, bolluk ve berekete do muşlardı...

Okulun bahçesinde, baharında, dirsek ve dizlerinde korumayastıklarıyla, bir o yana bir bu yana kayan çizgi gözlü küçük patentçiler bir anda etrafımızı sardı. Henüz dört beş yaşındaydılar ve kendilerine o kadar güveniyorlardı ki.

Biraz ilerdeki yeşil çimenlikte zıplayan toplara binmiş çocukların yanına gittim. Biri hemen arkı söylemeye başladı. Arkı kırlangıçlarla ilgiliydi ve o gayet ciddiydi. Ren bana arkıyı çevirdi:

Kırlangıç, desenli elbisesiyle her bahar buraya gelir...

Acaba neden buraya gelir?

Çünkü burası baharın en güzel olduğu yerdir...

arkıyı bitirince yine ciddi ciddi sordu: "Hangi ülkeden geldiniz?" "Türkiye'den." "Rusya tarafından mı?" "Sayılır" dedim.

Yanımda güldükçe çizgile en gözleriyle Ren, dalgın ve mutlu onları izliyordu.

"Ren" dedim, "senin çocukluğunda böyle şeyler var mıydı?" Gözlerini onlardan ayırmadan cevap verdi: "Yoktu."

Dostum Ren

O, Japon i gali sırasında, 1938'de Çin'in güneyinde do mu tu. Ya ama bir pirinç tarlasında ba lamı tı.

"Senin zamanında sanırım çocuklar okula bile gidemiyordur."

"Yalnız zengin çocuklar giderdi. Ben 13 ya ında yani 1951 yılında okula ba layabildim."

"Neden o kadar geç?"

"Çünkü ailem çok yoksuldu. Köyde okul yoktu. Zaten nüfusun yüzde 80'i okuma bilmezdi. O zamanlar ilkokul bitirene bilge insan diye bakılırdı."

Ren'le o gün tanı mı tım. Pekin televizyonunun verdi i rehberimiz vardı, ama tanı ır tanı maz onunla zaman geçirmekten vazgeçemeyece imi anlamı tım. 10 gün boyunca Do u halklarına özgü iyimserli i, insan severli i, kriz anlarımdaki sükûneti, her olayı bilgece yorumlayı ı ve yüzünden eksilmeyen gülümsemesine ahit oldum.

Anaokulundaki yüz ifadesini asla unutamam.

"Çektiklerimize de di" der gibiydi.

O okul yıllarını tarlalarda çalı arak geçirmi ti. O zamanlar Çin halkının yüzde 80'i okuma yazma bilmiyordu. Kırsal kesimde bu oran yüzde 95'lere çıkıyordu. Afyonla uyu turulmu lardı. Halk açlıkla burun buruna ya ıyordu ve do umdan ölüme çalı ıyordu. Ülkenin sadece yüzde biri refah ve bolluk içindeydi.

XX. yüzyıl sava la ba ladı, sava larla sürdü.

Bizim Tanzimat Dönemi'nin bir benzerini ya adılar. Batı'ya kayıtsız artsız boyun e en hanedanlar gördüler.

1919'dan 1949'a kadar 30 yıl iç sava ve i gallerle geçti.

1924 1937 iç sava .

XX. yüzyılın ba ında halk sefalet cehenneminde ya ıyordu ve sonunda diktatörlere kar ı ayaklandı.

19.37 1945 Japon i gali.

1937'de Çin, Japonya'nın i galine u radı. Japonlar Pekin'e girdi. Çin halkı kinci Dünya Sava ı sonuna kadar Japonlarla sava tı.

Pekin'de bir anaokul.

1945 1949 kurtulu şava 1...

Sava bitti. ktidarda Çan Kay ek vardı. Bu kez bir iç şava ba -
ladı, halk yeniden zalimlere kar ı ayaklandı ve 1949'da Mao Zedong
liderli inde, Ç in yeni bir düzene geçti.

1 Ekim 1949'da binlerce ki i Tiananmen Meydanı'na toplandı
ve Mao Zedong Ç in Halk Cumhuriyeti'nin resmen kuruldu unu
ilan etti.

Ren 11 ya ındaydı. Kısacık ya amı pirinç tarlalarında geçmi ti.
Birden bir eyler de i ti. Okula gidebilece ini ö rendi.

Onun ya amı Ç in'in yakın tarihini anlatıyordu. Ak am yemek
boyunca ku sütü eksik bir sofrada geçmi in yokluklarına dahıyoruz.
O, nimetin anlamını hepimizden çok biliyor. Yeme ini daha büyük
lezzet alarak yiyor.

Ren, ilkokula ba ladı nda 13 ya ındaydı. Köyündeki de i ik
ya ta çocuklarla e itim seferberli i kapsamında okula alındı. Artık
tarlada çalı mayacak, sıralarda oturacaktı. Masraflar devlet tarafın-
dan kar ılanıyor, inanılmaz bir dönü üm ya anıyordu.

Mao Zedong bir süre 1917 Sovyet ihtilali ve Türkiye Cumhuriyeti'nin deneylerini yakından izledi.

Bugün hâlâ okul ders kitaplarında Atatürk ve devrimleri geni yer tutuyor.

Renle gitti imiz ilkokulun sınıflarında dolaırken, tarih kitabında Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve devrimler hakkında sayfaları tıkkı. scanned by darkmalt1

Ren ilkokul birinci sınıftayken devrimin aahı yıllarını yaıyor, feodal düzen tarihe gömülüydü.

Büyük toprak sahiplerine ait araziler halka dağıtıldı. Yıllardır giderek azalan tarımsal üretim 1952'de rekor düzeye ulaştı.

Köylüler kooperatifler kurdu, esnaf ve zanaatkarlar örgütlendi. Büyük zenginlerin elindeki şirketler müterek kamu özel mülkiyetine dönüürüldü. Birinci be yıllık plan yürürlü e kondu.

Çok geçmedi devrimin konusu yerini karanlık çekimlere bıraktı. 1966'ya kadar iç kavgalar artarak sürdü. Batıcılar Batı kırılarıyla, aydınlar halkla, tarım sanayiyle yine kavgalıydı.

Önce her kafadan bir ses çıkmasına izin verildi, ama sonra "do ru yola getirme" kampanyası başladı, muhalifler tasfiye edildi.

Kültür Devrimi

Kırsal kesim ile şehir arasındaki çelişkiyi yok etme adına, yönetici ve öğrenciler kollektive zorlandı, çekirdek aile kırılmaya çağıldı. Tek tip insan modeli dayatıldı. Sonuç felaketti.

Çin derin bir bunalıma adım atıyordu. 1966'da Kültür Devrimi başladı. Hareket milyonlarca kurban verdi.

Ren ilkokulda tanıdığı sıra arkadaşıyla birlikte o yıl evlendi. 28 yaşındaydı.

Üstlerinde i elbiseleri, aile arasında bir tören yapıldı. Öyle bir dönemdi ki, evlilikler denetlenmekte, çekirdek aile pasif direniçiyuvası olarak görülmekte, halk kolektif yaama zorlanmaktaydı.

Dinle açık ve acımasız bir savaş başlatıldı. Konfüçyüs bile ya

saktı. Budistler, Müslümanlar saldırıya u ruyor, camiler yakılıyor, aydınlar fabrikalara yollanıyordu.

Hayal kırıklı ı, içsel bir bozgun Ç in halkını sardı ve bugün bile o dönem, Çinli aydınların hatırlamaya çekindikleri bir dönem olarak kaldı.

Halkı açlık, yokluk ve e itimsizlikten kurtaran, ülkeye yön veren bir lider, hata yapmı tı, esas bunu hazmetmek zordu. Hata kara bir bulut gibi tüm halkı gölgeledi.

Mao 1976'da öldü. Bir dönem kapanmı tı. Bir yıl sonra Ç in Komünist Partisi, Kültür Devrimi sırasından uzakla tırılan Deng Xiaoping'e, di er parti ve hükümet yetkililerine görevlerini iade etti.

Reform ve dı dünyaya açılma kararı alındı. Artık sınıf kavgasından söz edilmeyecek, halk ekonomik geli meye odaklanacaktı. Pekin'in büyük caddelerinde yürürken Ren tarihi anlatıyordu:

"1979 yılının sonunda Ç KP 13. Kongresi yapıldı. Bu toplantıda çok önemli bir karar alındı. Öncelik ekonomiye verilecekti."

Çin Penceresini Açınca

Iğınç olan 1949'da kurulan cumhuriyet, tarihi boyunca kargaadan kurtulmasa da bu, ekonomide, bilimde ve teknolojiye büyük geli melerin gerçekleşmesini engelleyememi ti.

1979'da Ç in havacılık sanayii ürünleri art arda uluslararası pazarlarda boy gösteriyordu.

Amerika, Almanya, Fransa'nın ünlü uçak irketleri üretimlerinin bir kısmını Ç in'e ta ımı lardı. Uzaya uydular, ta ıyıcı roketler fırlatılıyor, petrol çıkarma teknikleri geli tiriliyor, aerodinamik ve atom ara tırmalarında dünya çapında ilerlemeler kaydediliyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında 58 kente sahip Ç in'de 40 yıl içinde, kent sayısı 640'a çıkmı tı ve bu kentlerin her biri ara tırma enstitüleri, kütüphaneler, yüksekö retim kurumlarıyla donatılmı tı.

Çinliler tüm kavgaya kıyamete ra men durmadan çalı mı lardı.

1979'da dı a açılma politikası benimsendi. Ç in bir anda Batılı

ülkelerle yakın ili kiye girmi ti. Çe itli Batı kurumlarının faaliyetleri semeresini 10 yıl içinde verdi.

Hutton civarında bir yerde durdum. "Peki ama Ren" dedim "Çin dı dünyaya açıldı, ama zararlı dı etkilere de kapıyı araladı. Bunlarla nasıl ba a çıkılacak?"

Hep yaptı ı gibi gülümseyen yüzü bir süre öyle kaldı. Sonra Çince vurgulu harika Türkçesiyle:

"Taze hava almak için pencereyi açosun. Pencereyi açınca bazen sivrisinekler içeyi giyebilir. çerdeki de sivrisine i öldürebilir, kovabilir di mi? Taze hava almak için pencereyi açmayalım mı? O olmaz."

Pencereler ardına kadar açıkken içeri keskin rüzgârlar girdi. Batı'nın "Pekin ilkbaharı" adını verdi i ö renci hareketi Çin'in ekonomik geli mesinin artık yadsınamaz oldu u bir zamanda gerçekleşti.

1989'da ö renciler Pekin'in en önemli meydanına, Tiananmen'e yolsuzlukların cezalandırılması ve politik reformlar yapılması iste iyle yürüdüler. Eylemler nisanda ba ladı ve iki ay sürdü.

ki ay boyunca Komünist Parti ba kam tarafından desteklenen ö rencilere gıda ve ilaç yardımı yapıldı. Bir ho görü havası ya anıyordu. Birileri muhaliflerine kar ı gençleri kullanıyordu. Ama ba -kaları da gençlerin arkasındaydı. Sonunda olan oldu.

Batı medyasında uzun yıllar kullanılacak malzeme o gün karelere hapsedi.

Amerikan yanlısı eylemci gençler Tiananmen Meydanı'na New York Limanı giri indeki "Özgürlük Anıtı"nın kopyalarını dikmeye ba ladılar. 4 Haziran'da tanklar meydanı doldurdu, Pekin'de ilkbahara nokta kondu.

Tankların önüne fırlayan gençlerin görüntüsü tüm dünyaya yayıldı, ama meydanı kaplayan Özgürlük Anıtı heykelleri medyada pek yer almadı.

Aslında ilk turuncu devrim giri imi 1989'da Pekin'de sahneye konmu tu. Tutmadı ayrı. Ama o tarih itibariyle Batı, Çin'e silah ambargosu koydu.

Ren, "Özgürlük ABD'den ba ka yerde yokmu gibi davranıyorlar. Çin'i ezmek için ö rencileri soka a döktüler" diyor.

"Kırgızistan'daki gibi" diyorum.

O kaldı ı yerden devam ediyor: "Onlar Ç in hükümetini devirmek için kı kırtılmı lardı. Olaylarda yer alanlardan bazıları sonradan Amerika'ya kaçtı. Onlar 'demokrat'tı."

Kalabalık meydana merak ediyorum. u gelip geçen insanlar acaba ne dü ünüyor? Dünyada Ç in'in nasıl algılandı ının acaba ne kadar farkındalar?

Ya lı bir adama Ren soruyor. Adam benim geldi im ülkeyi merak ediyor. Sonra gururlu "Ç in'de reform uygulaması sayesinde herkes harekete geçti" diyor.

Genç bir kadın "Ç in çok hızlı geli iyor. Biz bunun farkındayız" diyor.

Ben de soruyorum: "Sizce bu geli me ne sayesinde oldu?"

"Aklımız ve çalı kanlı ımız sayesinde." Cadde ile kaldırımı ayıran ye il çitin ardında onu görüyorum. Bir temizlik i çisi. Çok ba - ka bir duru u var. Çiçeklerin kenarındaki kuru yaprakları alırken onlarla konu acakmı gibi bakıyor. O anda Ç in mucizesini anlamaya ba ladı ımı hissediyorum.

Gururla "Ben çöpchüyüm. Aynı zamanda çiçeklerden de sorumluyum. Çimeni, çiçekleri canlı tutuyorum, dolayısıyla havayı temizliyorum" diyor.

Siz ba ka bir ülkede böyle konu an bir temizlik i çisine rastladınız mı?

"Di er büyük ülkeler sizi kıskançlıkla izliyorlar. Bunu biliyor musunuz?" diye soruyorum.

"Böyle bir sorun var" diyor ciddiyle.

Sosyalist Pazar Ekonomisi

Böyle bir sorun vardı. Öte yandan Avrupalı ve Amerikalı büyük irketler buraya yatırım yapıyor, mallarını burada üretip dünyaya satıyorlardı. Ekonomist Bi Jiyao yükselen ikâyetleri anlamakta zorlanıyordu.

"Avrupa ve Amerika ikâyet ediyor. Bu ikâyetlere anlam vere

miyoruz. Ortada dola an malların ço u Avrupa ve Amerika'nın Çin'de açtı ı firmaların ürünleri. Ço u buradaki yabancı yatırımın sattı ı ürünler. Bu bir. Sonra daha önceleri uzun yıllar Amerika ve Avrupa malları tüm dünyaya yayılırken biz bir ey dedik mi? Serbest piyasa kavramını onlar ortaya attı. Onlar satınca iyi, Çin satınca ortaklık kararıyor."

Çin ekonomisi belki de dünyada tek örnek. Sosyalist pazar ekonomisi dendi i zaman kafanız karı mıyor mu? Sosyalistse ekonomi devlet eliyle yürütülür, ama burada sosyalist bir hükümet dı a açık bir politikayla serbest pazar ekonomisi uyguluyor.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Atatürk'ün öngördü ü karma ekonomi burada hayata geçiyor ve çok da ba arılı oluyor Detaylarına gelince Bi Jiyao anlatıyor:

"Çin çok de i ik bir uygulama yürütüyor. Ülkeden sermaye kaçı ma izin vermeyecek yasal düzenlemeler yapıyor ve en önemlisi yabancı sermayeyi kendi artlarında içeri alıyor. Yabancılar dı nda, Hong Kong'dan Tayvan'dan Avrupa'dan ve Amerika'dan birçok Çinli yatırımcı anavatana yatırım yapıyor. 1990 sonrasında Japonlar, Amerikalılar ve Avrupa buraya büyük ilgi gösteriyor"

Peki ya özelle tirme" diyorum. "Çin'de özelle tirme çalı maları var mı?"

"Biz sosyalist pazar ekonomisi uyguluyoruz. Bu dünyada tektir. Çin planlı ekonomiyle yönetiliyor. Sadece küçük ve orta çapta bazı i letmeler özel ellere geçiyor, ama genel olarak Çin'de özelle tirme programı uygulanmıyor."

"Sizce uygulanmalı mı?"

"Hayır. Ekonomi ulusal artlara paralel yürütülmeli. Biz özel sektörün geli mesini destekliyoruz. Ama ülke çıkarları için önem taşıyan kurulu ların özelle tirilmesine kar ı çıkıyoruz."

"Peki ya uluslararası kurulu larla ili kiler?" diyorum "Çin'in uluslararası finans kurulu larıyla, IMF ve Dünya Bankası'yla ili kisi var mı?"

"1980'den beri ili kilerimiz var."

"Yani onlardan borç alıyor musunuz?"

Gülerek yüksek sesle *"No, no, no!"* diyor. "1980'den beri gelirtirme fonları alıyoruz. Bunlar özellikle Çin'in batısı için kırsal alanlarda kullanılıyor. Bu fonları alırken de kendi prensiplerimizin uygulanması konusunda katı bir tavır sergiliyoruz."

Ekonomi Tek Ba ma Yetmez, Ruh Lazım

Uzun süre konu uyoruz. "Kapitalist bir ülkenin bizi anlaması çok zor diyor. "Çünkü ekonomiyi yönlendiren bir de felsefe var. Bir ruh var ve bu ruh Batı'ya çok yabancı" diyor.

Ü ruhu kentin sokaklarında, gitti iniz evlerde, çayhanelerde duydu unuz iirlerde ve Çince'nin binlerce yıllık yazı stilinde bulabilirsiniz. O ruh en çok yazı sanatında kendini dı a vuruyor Ze ang Zhong Yü Usta'yı onun için rahatsız ettim.

O 82 ya ında ve hiç durmadan çalı ıyor. Yıllardır resim ile iirin sentezini yapıyor. 8.000 resimsel simgeyle yani Çin yazısıyla istedi i gibi oynuyor. Ama asıl görevini öyle anlatıyor.

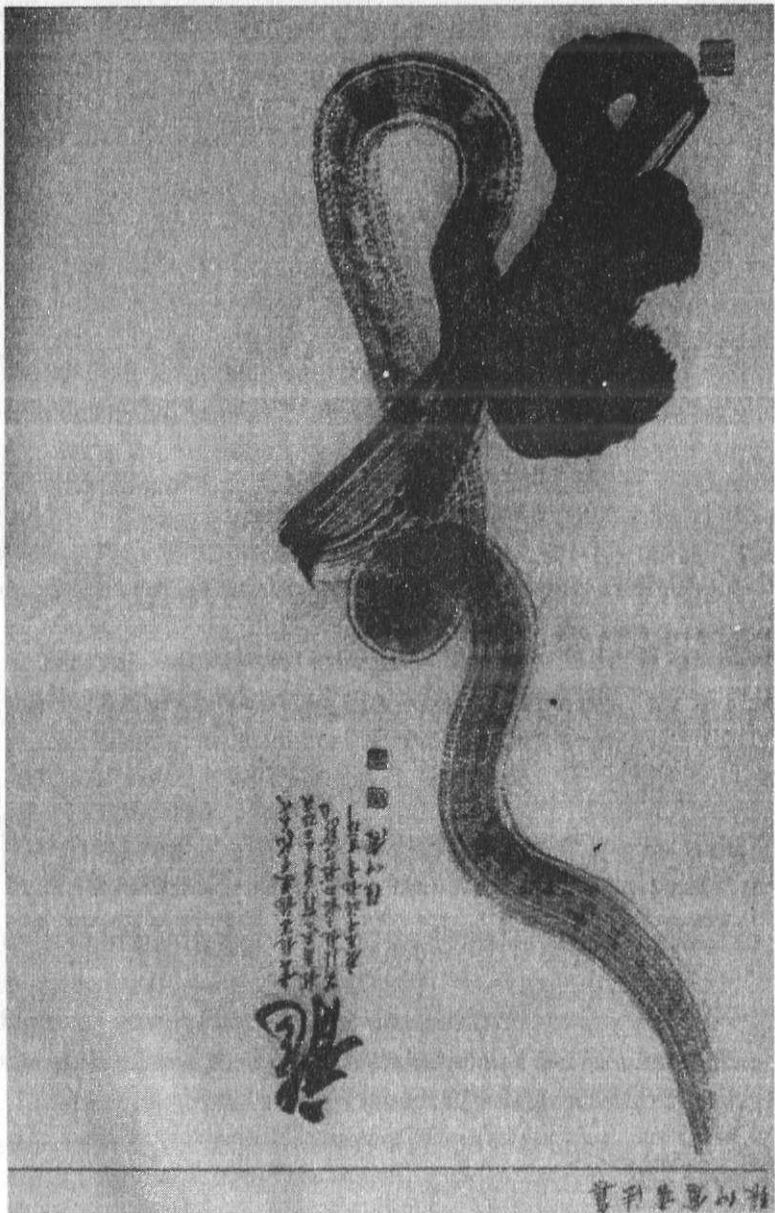
"Kalem kullananlar halkın dü ünmesini yazmalı. Devletine yararlı olmalı."

Atölyesinin duvarında devasa bir ejderha.

Çinliler ejderhanın soyundan geldiklerine inanırlarmı bir zamanlar. Ejderha onlara güç, zekâ, sabır ve yetenek verirmi . Zhong Yü onu tek bir fırça darbesiyle çizmi , yani fırça bir kez kâ itla bulu mu , bulu ma bitince yazı ortaya çıkmı . Bu sanatın püf noktası bu. Yaptı ımız i i kararlı, hızlı ve zarif bir ekilde yapmak.

Önümüzde portakal çayı onu dinliyoruz:

"Benim gibi ya lılar devrim için çok fedakârlık ettiler. Büyük mücadeleyle kazandı ımız bugünü korumak için barı gerek. Bu ancak halkın ve hükümetin bir yöne bakmasıyla mümkün. Çin ancak böyle geli ir. Çın geli tikçe emperyalistlere karı durabilir."

Zhong Yü Usta'nın fırçasından.
Güç, zekâ, sabır ve yeteneğin simgesi ejderha.

'Be Kıta Birlikte Ya arsa'

Büyük bir heyecanla bana bir arma an verdi. İmdi duvarımda asılı olan iki metrekarelik par ömende "Be kıta birlikte ya arsa bütün ülkelerde huzur olur" yazıyor. Kö ede "Banu Avar'a hatıra" notu vardı.

Artık gitme vaktiydi...

Tüm ısrarlarımıza rağmen bizi dinlemedi, sekiz kat a a ıya kadar indi. Soka ın kö esine kadar geçirdi. Zhong Yü ekonomiyi yönlendiren ruha iyi bir örnekti. www.cizgiliforum.com

Zhong Yü bana erdemden, do a kanunlarının öneminden ve ruhu yüceltmekten bahsetti. Elimde yazıları aklımda bin yıllık iirler eski ehre do ru yola çıktım.

Zhong Yü "Gidilecek yere nasıl gitti in de önemlidir" demi ti. Yani yolun kendisi varılacak yer kadar önemliydi. O yüzden belki, Hutong'a eski bir yoldan gittim. Mahir bir sürücünün bisikletinde Pekin'in en renkli çar ısına daldım.

Dünyanın en eski pazarlarından birinde kıpır kıpır enerjinin içinde dola tım. Bir film eridi izlercesine bir Do u masalının bugününü ya adım.

Lao She çayevi o masalın devamıydı.

Çin'de çay içmek bir ya am tarzıydı, bir dü ünçe yoluydu.

Nasıl mı?

Belki siz de gördünüz. Benim gördü üm en güzellerinden biriydi.

Bir çay yapra ı bu hale nasıl gelir? Anlamak için o ruhu anlamak lazım. Ya amın detaylarla süslenmedikçe ya am olmadığı na inananlar binlerce yıldır ibadet eder gibi çay içiyor.

Ye il çay yaprakları bir araya getirilip ba lanmı , içine portakal, gül, manolya, yasemin çiçekleri saklanmı tı. Genç bir kız, zarif hareketlerle o küçük çay demetini barda ın içine bıraktı. Sıcak suyla bulunca barda ın içinde çiçekler açılıp bin bir ekle girerek bir gösteri sunuyorlardı.

Mihmandarımız Ren ve Zhong Yü Usta.

Ya amda molalar lazımdı. Yeniden de erlendirmek, geçmi e bakmak ve gelece i kurmak için. Çay çiçekleri i te bunu sa hıyordu.

Lao She'nin yöneticisi "Bu çayı içerken hayata te ekkür edin, bu küçük çay yapraklarını sizin için hazırlayanların eme ini dü ünün ve mutlu olun" diyor.

Lao She, Pekin'in en turistik mekânlarından biri. Orada Pekin operasından örnekler veriliyor.

Geleneksel Pekin operasının sanatçıları, uzun bir makyaj safhasından sonra karakterlerine bürünüyorlar. arkı, müzik, dans ve yakın dövü sanatını birle tiren ve sembollerle ya amı özetleyen sanatçılar bir hikâye anlatmaya koyuluyorlar.

Rehberimiz Çin televizyonunun CCTV4 kanalında yani uluslararası kanalda çalı ıyor. Çin'de bin kadar televizyon var.

Geleneksel sanatlara geni yer ayırıyorlar. Kültür sanata ve belgesel yayınlara ayrılmı kanallar var.

Çin kültürünü dünyaya tanıtan ngilizce kanal CCTV 9,24 saat yayında ve dünyanın her tarafından seyredilebiliyor.

Radyo istasyonlarının sayısı iki bin civarında. 43 dilde yayın yapıyorlar. 16 ba kentte muhabirleri var.

Ben Çin radyosunun Türkçe bölümünü ziyaret ettim. Genç meslekteımız Yomi önce bizimle bir röportaj yaptı. Sonra da ben ona sordum.

"Yomi, Batı'daki medya Çin'de demokrasi olmadı ını, burada insanların çok zor artlarda çalı tı ını yapıyor."

"Batı'nın basın özgürlü üne bakı ıyla bizim basın özgürlü üne bakı ımız çok farklı. Bizde basın çalı anının, gazetecinin görevi, halkı do ru bilgilendirmek, halkı vatanseverli e ve çalı kanlı a itmektir. Bence bu yönde yaptı ımız çalı ma bir kısıtlama de il özgürlü ün bir parçasıdır. Batı'daki meslekta lar, kendilerinin görmek iste di ini yayımlıyorlar, insanları kli elere sokuyorlar."

Batılı demokrasi ve insan haklan savunucuları Çin'i her yıl birinci derece suçlu ilan ediyor. Profesör Hou Ruoshi, "Batı bizi baskı altında tutmak için bu yolu seçiyor" diyor.

Profesör Hou Ruoshi. Uluslararası Ekonomik Ara tırmalar Enstitüsü'nde çalı ıyor.

"Amerika ve Avrupa bugüne kadar ellerinde tuttıkları pazarları kaybetmek istemiyorlar. Amerika u anda Çin'e büyük baskı yapıyor ve Çin parasının de erini dü ürmek istiyor. Kendi malını satılabilmek için baskı yapıyor. Sonra, yıllardır Çin'e ambargolar uygulanıyor. Bahane olarak da Çin'de insan hakları ihlalleri var deniyor. Biliyorsunuz Amerika her yıl dünyadaki insan hakları ihlallerini açıklayan bir kitap yayımlıyor. imdi biz de yayımlıyoruz. Amerika'daki insan hakları ihlallerini açıklıyoruz."

Uzun bir görü me yapıyoruz onunla. Söz sonunda Asya'ya geliyor. "Asya'nın gelece ini nasıl görüyorsunuz?"

"Geçenlerde Pekin'de düzenlenen bir konferansta, XXI. yüzyılda Asya'nın dünya ekonomisinin merkezi olaca ı söylendi. Bence çok kısa bir zaman içinde Çin, Hindistan, Rusya, Türkiye dünya ekonomisinin geli mesinde itici güç olacaktır."

Profesör Hou, Asya'da ekonomiyle birlikte hızla büyüyen umutları dile getiriyordu.

Çin, Avrupa ve Amerika tarafından kızgınlıkla izlenedursun Do u Asya'yı birle tiriyor.

Bir yandan Rusya, Hindistan, Pakistan'la uluslararası tehditlere kar ı stratejik anla malar imzalıyor. Bir yandan da hacmi 9 trilyon dolara varan ekonomik i birliklerine giriyor.

Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland gibi 10 ül kenin olu turdu u Güneydo u Asya Uluslar Birli i'yle serbest tica ret anla ması imzalıyor.

Ekonomist Bı Jiyao, "90'ların sonunda Asyalı ülkelerin bir araya gelmesi fikri ortaya çıktı. İmdi aydınlık bir gelecek bizi bekliyor. Do u Asya ekonomik birli i hedefimiz var. Asya ülkeleri arasında serbest ticaret anla mamız var. Dünya hızla de i iyor. Nasıl ki Amerika ve Avrupa kendi örgütlerini kuruyorlarsa biz de bo durmuyoruz. Kendi çıkarlarımız çerçevesinde örgütleniyoruz" diyordu.

Uyumlu Toplum, Uyumlu Devlet, Uyumlu Bölge

Güney Asya'da dev bir ekonomik çekim merkezi olu yor.

Giderek güçlenen bu çekim merkezi uzaklardan teklifler alıyor.

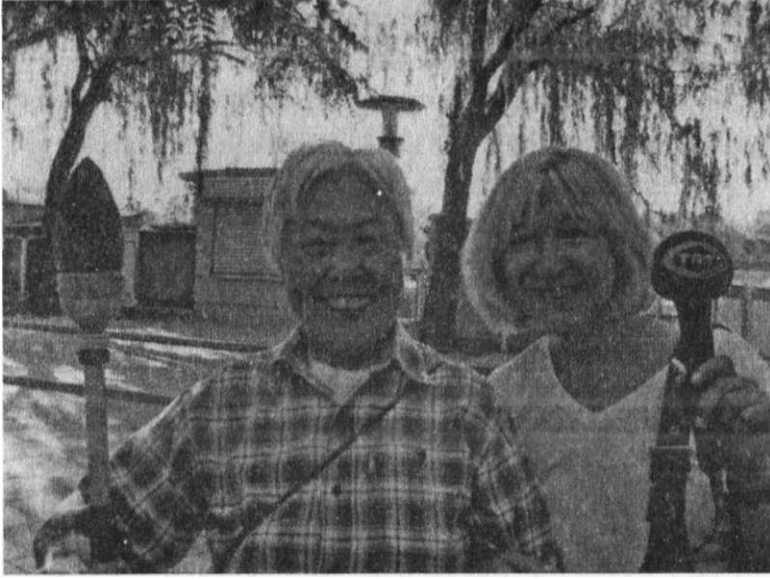
Avrupa Birli i, Güneydo u Asya Birli i'yle çalı mak için irade bildirdi. Birli in tüm toplantılarına temsilci yolluyor.

Çin'in güçlenmesi tüm bölgeyi canlandırmı görünüyor. Bundan rahatsız olanlar var. Bölgede huzuru ve geli meyi bozacak tür lü faaliyetler son hızla devam ediyor. Ama ba arılı oldukları söyle nemez.

Görünen o ki Çin, önce içinde uyumu sa ladı, imdi dı taki uyumu yakalıyor. Ren'e soruyorum:

"Bu olu umlarda Do u'nun 'birlikten güç do ar' felsefesi önemli bir rol oynuyor olabilir mi Ren?"

"Do ru" diyor. "Burada devlet, uyumlu toplum, uyumlu devlet, uyumlu bölge görü ünü ön planda tutuyor."

Doktor Hamm. 'Her ey gibi' suyla yazdı ı yazlar da yok oluyor.

Pekin'de son günüm. Ren beni sabah 06.00'da uyandırdı. "Toplumda uyum, sa lam insanlarla mümkün" diyordu.

Otele en yakın parka gittik. Ve bir anda binlerce insanın arasına girdik. Burada spor e lence demekti!

Parkın içi her ya tan dans edenler, tai chi yapanlar, çember çevirenlerle doluydu, sabahın altısında gruplar halinde parka yayılmışlardı.

Önlerinde teypleri müzik e li inde yelpaze dansı yapan hanımlar, yine müzikle kılıç oynayanlar. Gözlerime inanmıyordum.

Ren beni ısınma hareketleri yapmaya ikna etti. "Bu seyredilmez, yapılırsa zevkli" dedi.

Ren'e ayak uydurmaya çalı ırken bir ya lı hanım dikkatimi çekti. Kolunda ta ıdı ı su dolu bir torpaya fırça biçiminde bir süngeri daldırıyor, suyla yere yazı yazıyordu.

Emekli bir doktordu. Bir çe it spor yapıyordu. Su birkaç dakika sonra kuruyordu.

Ren'e sordum: "Belli ki yazı sanatını biliyor. Üzülüyor mu yazılar kuruyup yok oluyor."

Ren gülen çizgi gözleriyle, "Her ey öyle olmuyor mu?" diyor. Doktor Hanım Türkiye'den geldi imi ö renince yine dans ederek yere bir yazı daha yazıyor. Ren okuyor "Aramızdaki dostluk sonsuza kadar sürsün."

Yerdeki yazılar a ır a ır kuruyor. Yazılar "her ey gibi yok oluyor."

Parktan oyun bahçesini terk etmek istemeyen bir çocuk gibi ayrıldım. Ren bisikletini aldı, vedala tık ve gözden kayboldu.

Acaba onu bir daha görebilecek miyim?

Çin, bin yıl boyunca bünyesine giren her eyi özümseyip bir sentez çıkarıyor. Bu Budizm'de de Marksizm'de de böyle oldu. Çin yabancı olan her eyi yo urdu. Üzerine Çin damgası vurdu.

Tüm dünyada aynı olan kelimeler bile Çinlile tirilmi tir. Televizyonun Çincesi "elektronik görme"dir. Telefona "elektrik ses" denir.

Çin deyince sadece ekonomik büyümeyi görenler Asya'daki bu devi anlayamadılar. "Çok fakirlik çektiler, n'apsınlar komünist devlet eziyetine alı mı lar" dediler.

Binlerce yıllık kültür ve gelenekleri göz ardı ettiler.

Biliyor musunuz Çin'deki lokantaların adları bile derin bir felsefenin ipucunu verir.

Bir lokantanın adı "Gö ün ardındaki gök" bir ba kası "Da ın ardındaki da ".

Ren'e sormu tum:

"Sadece senin gördü ün gökyüzü yok, ba ka gökler de var" demi ti.

"Bir da ın tepesine çıktık ında daha büyük ba ka da ların olduğunu görebilirsin" demi ti.

Ama önce bir da a tırmanmak gerek. Çin di er da ların varlığının farkında, ama kendi da ına tırmanıyor. Darısı ba ımıza!

URUMÇ VE TURFAN'DA SINIRLAR ARASINDA

Mayıs 2005 Yolculu undan

"Kukla" mı "sürgün" mü?

Amerika Savunma Bakanlığı ı Pentagon 1990'lardan beri aynı e-yi tekrarlıyor. XXI. yüzyılda Amerika'ya meydan okuyacak tek gü-cün Çin olaca nını söylüyor. Son yıllarda yayımladı ı tüm raporlar-da Pentagon Çin'i hedef gösteriyor.

Amerika Çin ekonomik ili kileri son hızla sürerken Çin kar ıtı lobi faaliyetleri hızlandırılıyor.

Çin kar ıtı faaliyetlerin en ate lisi Orta Asya'nın ortası Sinki ang Uyгур Özerk Bölgesi'nde yer alıyor.

1990'larda Amerikalı uzmanlar Uyğurlar için "Uzak Asya'nın Kürtleri" tanımlamasını yaptılar ve Uyğur lobilerine büyük destek verilece ini açıkladılar.

Ve sonunda geçen yıl sürgünde bir Do u Türkistan hükümeti kuruldu u haberleri basında yer aldı.

Çin yetkilileri "sürgün" sıfatını "kukla" olarak de i tirdi ve "bu hükümet süpergüçlerin yeni oyunca ıdır" dedi.

Kukla veya sürgündeki hükümet yetkilileri Washington'daki Capitol Hill salonundan dünyaya öyle seslendiler:

"Do u Türkistanlılar kendi geleceklerini belirlemek istiyor. O yüzden özgürlük, adalet ve hikmetin lideri, Amerika Birle ik Devletleri'nden yardım istiyoruz!"

Sınırlar arasında geçirdi imiz bir yılın ardından son olarak haritada Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi olarak yer alan topraklara gittik. Ço u Türkçe konu an, üzerlerinde türlü oyunlar oynanan ve yüzlerce yıldır sınırlar arasında ya ayan insanlarla bir araya geldik.

Burası yüzyıllardır sava lar, ayaklanmalar, suikastlarla sarsılmı tı. Asya'nın ortasındaydı, tüm geçi yollarını kalbinde ta ıyordu. Toprakları çok zengindi.

Ve en önemlisi yükselen güç Çin'in sınırları içinde yer alıyordu. Ama Batı'da yayımlanan haritalarda Çin sınırlarının dı nda ayrı bir ülke olarak gösteriliyordu.

2000'e kadar Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi'nin çe itli köy, kent ve kasabalarında sinemalar, fabrikalar, pazaryerleri bombalanmı , silah ve patlayıcı atölyeleri bulunmu , suikast ve cinayetlerin ardı arkası kesilmemi ti.

Çin hükümet yetkilileri 1990 2001 arasında 200 terör vakasına dikkat çekmi ler ve terörün arkasında büyük devletlerin varlı mından söz etmi lerd i.

Adları Do u Türkistan islam Partisi, Do u Türkistan Hak Partisi gibi örgütler eylemleri üstleniyor; "gâvur" Çin'e kar ı cihat açtıklarını ilan ediyorlardı. Do u Türkistan özgür olmalıydı ve bu ancak "Batı'nın yardımıyla" (!) mümkün olabilirdi.

Batı yardıma hazır dı, bu bölgede hesapları vardı. Özellikle 1990 lı yıllarda Batı ba kentlerinde örgütlenen gösteriler hızla arttı. Ekonomik ambargo kararı, insan hakları ihlali bahane edilerek alındı.

1999'da Çin istihbaratı Do u Türkistan islam Hareketi'nin, Is lami terör örgütleriyle ba lantılarını açıkladı.

Çin kaynaklarına göre 2001'de Taliban liderleriyle Bin Ladinin

adamları Kandahar'da bir toplantı yaptılar ve Do u Türkistan'dan gelen militanlar buradaki kamplarda e itildiler.

Çin, 2001'de Amerika'da gerçekleşen terör eyleminden sonra bu örgütlerin Bin Ladinle bağlantılarının askıya alındığını, siyasi mücadeleye ayrıklık verdiklerini iddia etti. 2004'te Amerika'da ortaya çıkan sürgünde Do u Türkistan hükümeti "Terörü Çin destekliyor" dedi.

"Bugün Amerika, Afganistan ve Irak'ta teröristlere karşı savaşmaktadır. Komünist Çin, Do u Türkistan'ı teröristlerle bağlantılı göstermektedir. Aksine terörü destekleyen Çin'dir, karşı koyarlarsa Do u Türkistan halkıdır. 11 Eylül'ün ardından Amerika'yı destekleyenler Do u Türkistanlılardır."

Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi Başkan Yardımcısı Liu'yla konuşurken onları söylüyordu:

"Biz, buradaki bütün etnik grupların birlikte ve huzur içinde yaşamalarını isteriz. Ancak bu şekilde güçlü bir ekonomiye, refaha ve gelişmeye ulaşabileceğimizin bilincindeyiz. İmdi Do u Türkistan hükümeti adı altında daha önce terör faaliyetlerine bulaşmış bir grup insan sahneye çıktı. Bunlar Çin'i bölmek istiyorlar bunlar ayrılıkçı, bölücü faaliyet mensuplarıdır. Onları hoş görmemiz mi gerekiyor? Arkalarında büyük devletlerin çıkarları var."

"Ama sizin çok iyi ilişkileriniz var büyük devletlerle, özellikle ABD'yle. İlişkilerinizin bozulmasından korkmuyorlar mı?" diye sordum.

Liu "Evet ama bu büyük devletler, bu gibi faaliyetleri açıkça yapmıyorlar ki, bu faaliyetlere üstü kapalı destek veriyorlar. Biz imdi özellikle sınır bölgelerimize dikkatimizi yoğunlaştırıyoruz. Terörizme karşı büyük bir tepki oluştu: Yıllardır terör saldırılarıyla karşı karşıyayız. Yıllardır mücadele ediyoruz. Tüm bu süreçte uluslararası terör örgütleriyle bağlantılı ebeke var."

Yetkililerin açıklamaları böyleydi. Büyük güçler Çin'in toprak bütünlüğünü parçalamak istiyorlardı.

Gerçekten de 14 Eylül 2004'te Washington'da kurulan Do u Türkistan hükümeti ilk açıklamasında Do u Türkistan'ı Çin'den

ayırmayı ve bağımsız bir devlet kurmayı amaçladığını açıkladı. Hükümet deklarasyonunda, Amerika'da kurulmakla birlikte Amerikan güdümlü olmadıklarının altı çiziliyordu, ama açıklamanın devamı daha farklı bir hava yansıtıyordu:

"Birçok Amerikalı Doğu Türkistan'ı tanımamaktadır, ama milyonlarca Doğu Türkistanlı Amerika'yı tanımakta ve sevmektedir. Bizim dostluk elimizi kabul edeceğinizi ve ya am, özgürlük ve mutluluk arayışı için yardımcı olacağımızı umut ediyoruz."

Sürgündeki hükümetle ilgili bilgi almak için verilen isimler arasında Amerika Birleşik Devletleri Kongre üyesi Jo Ann Davis, ABD Çin lobi başkanı D. J. McGuire ve Amerikan Ulusal Özgürlük Merkezi Genel Sekreteri Richard Kennedy gibi isimler vardı.

Doğu Türkistan hükümeti sürgünde kurulmuş ve enformasyonunu Amerikalı uzmanların ellerine bırakmıştı.

in ilginç yanı dünyanın çeşitli yerlerinde Türklerle ilgili her türlü ihlale kör ve sarı kalan Batı ilk kez Türk bir gruba sahip çıkıyordu. Sonra anladık. Amerika'da Uygurların Türk olmadığını iddiaları da yavaş yavaş ortalığı sarıyordu. Türk sözünden dikkatle kaçınıyor, daha çok Uygur sözcüüne vurgu yapıyordu.

Zengin. Mi Zengin Bir Toprak

Pekin'den özerk bölgenin başkenti Urumçi'ye beş saatte uçmuştuk. Binlerce yıllık bir uygarlığın kalbine konduk.

Sadece haritaya bakmak bölgenin stratejik önemini anlamak için yeterli. Sinkiang Uygur Özerk Bölgesi'nin sınırları Fransa'nın 5 katı.

Batı'da Kazakistan, Kırgızistan, Afganistan ve güneyde Pakistan ve Hindistan yani Büyük Ortadoğu Projesi'nin doğu sınırları.

Çin'in bir başka sancılı bölgesi Tibet güneyde, Rusya ve Moğolistan kuzeyde. Burada Uygurlar dışında Kazaklar, Kırgızlar, Moğollar, Özbek ve Tatarlar yaşıyor. Dünyanın, bir milyon altı yüz bin kilometrekareye yayılmış bir bölgeyi paylaşıyorlar.

Urumçi'de bir çocuk.

Bu öyle bir toprak ki ba rında bin bir zenginlik ta ır. Petrol, volfram, altın, kömür, uranyum gibi stratejik hammaddelere ve sayısız yer altı ve yer üstü zenginliklerine sahiptir. Ve bu, tüm kavgaların nedenidir.

Çin'de mevcut 148 madenin 118 çe idi bu bölgeden çıkarılmaktadır. Toplam maden ocaklarının yüzde 85'i Sinkiang'dadır. Yakla ık 500 bölgeden petrol, 30 bölgeden do algaz çıkarılır. Ve petrol rezervi 8 milyar ton olarak tespit edilmi tir. Dolayısıyla her türlü tehdide açıktır.

Ressam Nasreddin'le güzel sanatlar okulunda bulu tu umuzda sanattan çok tehditlerden söz ettik.

"Bizim için en önemli ey ülkenin birli idir. Türkiye'de duyuyorum ki bölücü akımlar var. Çin'de de aynı ekilde. Sinkiang'da, Tibet'te birçok terör olayları oldu. Bu ülkedeki herkesin çok dikkatli olması, birbirine sıkı sıkı kenetlenmesi ve öncelikli olarak ekonomiyi geli tirmesi gerekir. Bu bölgenin birçok zafiyeti var ve bundan yararlanmak isteyen güçlerin de sayısı az de il."

Bölgede uzun yıllar siyasi hatalar yapılmı . Uygur Türkleri bas-
kı ve zulüm görmü lerdı, ama artık bir de i ime imza atılmı tı ve bu
gözle görülebilirdi. Nasreddin Bey, "Bugün içinde ya adı ımız ülke-
ye sahip çıkma zamanı. Ç in'i parçalamak isteyenler, süper güçlerin
ekme ine ya sürmekteler" diyordu.

"Ç in daha önce yanlı yollar seçti. Büyük problemler oldu. Et-
nik gruplar çatı tı, din engellendi. İm di ba ka bir a amadayız. Hız-
la geli yoruz. Bundan 10 yıl önce sokakta meyve bile göremezdiniz.
İm di en ücra kö eye gidiniz gözlerinizle görünüz. Refah ve bolluk
var. İm di benim bu resmim de hasat zamanında çiftçiler."

İm di mutlulu u resmediyordu. Bir tablunun önünde durduk.
Bir dü ün sahnesiydi.

Sonra kendimizi o tabloda bulduk.

Turfan'da bir ö leden sonra. Yolda giderken rastladı ımız dü-
ün arabasını takip etmi , kentin kıyılarında bir bahçeye gelmi tik.
Gelinin ardından bahçeye sonra da tüm akrabalarla gelin odasına
girdik.

Gelin, odasına girdi i andan itibaren hiç susmadı. Yüksek sesle
a ladı.

Âdetti babaevinden ayrılıyordu.

Saygın kom ular ve yakın akrabalar ba kö ede bir sedirde otu-
ruyordu. Cebimdeki haritada Türkiye'yi gösteriyordum onlara. Ç o-
u buradan hiç ayrılmamı tı. "Aaa" diyorlardı "Harem'den geliyor-
sun." İm di İstanbul'u kastettiklerini sonra anladım.

E lence saatlerce sürdü. En çok çocuklar e leniyor. Büyülü bir
dans onlarınki... Saatlerce devam etti.

Ya hılar hep bir arada bir odada oturmaktaydılar. Pek konu -
muyorlardı. Uzak zamanları hatırlıyorlardı.

" içinde Türk Adı Geçen İlk Devlet Buradaydı"

Bölgenin tarihi mücadelelerin tarihidir. Bugünü hatırlatır bugü-
nün masalıdır.

1500 yıl önceydi, içinde Türk adı geçen ilk devlet burada ku

ruldu. Göktürkler. Kurulur kurulmaz hem içlerindeki azınlıkların ayaklanmaları hem de Çin'le olan ili kilerin çetrefilli iyle bo u tular. Kurulu larından 80 yıl sonra Uygur, Tardu ve Bayırkuların ayaklanmasıyla da ıldılar sonra da Çin'in denetimine girdiler.

Sava lar hiç bitmedi. Özgürlüklerine her kavu tuklarında etnik gruplar ayaklandı. Ayaklanmalar Çin tarafından desteklendi ve kendi aralarında sava tılar.

Bilge Ka an bilgelikle sükûneti sa ladı, ama ölür ölmez Uygurların da içinde oldu u azınlıklar koca Göktürk Devleti'ne noktayı koydular.

Yüzlerce yıl sava lar, i galler, azınlık ayaklanmaları bu bölgede devam etti. Sonunda bölge XVIII. yüzyılda Çin Mançu mparatorlu u'nun denetimine girdi..

Bu defa Çin'in üzerinde Batı'nın oyunları ba ladı. Çin imparatorlu u Batı'nın deste inde yüzlerce gizli örgütle karga aya gark oldu. Ba ta ingiltere olmak üzere Avrupalı devletler Çin'in zayıf noktalarına göz diktiler.

İlk Do u Türkistan İslam Devleti tam o karga ada 1863'te kuruldu. 13 yıl ayakta kaldı ve yeniden i gal edildi. 1884'te yeni toprak anlamına gelen Sinkiang adıyla Çin'e ba landı.

1933'te Ka gar'da bir Do u Türkistan Cumhuriyeti daha ilan edildi. Sadece 4 yıl ya adı ve dü tü.

Ayaklanmalar aralıksız sürdü. 1944'te bir cumhuriyet daha ilan edildi o da 5 yıl ya ayabildi.

1949'da Çin Halk Cumhuriyeti kuruldu, devrimin ilk yıllarında yüzde 90'ı okuma yazma bilmeyen büyük bir yoksulluk içindeki Çin halkı yepyeni bir sistemle kar ı kar ıyaydı, iç karga a had safhadaydı.

Sinkiang'da ilan edilen cumhuriyet la v edilmi , bölge Çin kuvvetlerinin kontrolüne girmi ti. Sonraki yıllarda halkın tepkiyle kar ıladı ı sert tedbirler, Batı'nın bölgedeki oyunları ve kanlı ayaklanmalar birbirini izledi.

1966'da Çin'de ünlü Kültür Devrimi yılları ba layacak, sadece

Uygurlar de il ülkenin her yanında halk, bir ba ka büyük sarsıntı ya ayacaktı.

Rukiye Hacı, Çin radyosu Türkçe bölümünün müdürlerinden di. Küçükken ayrıldı ı bölgeyi öyle hatırlıyordu: "Kültür Devrimi sırasında camiler yıkılmı tı, insanlar ölmü tü. Kültür Devrimi'nden sonra hür ideolojiler ortaya çıkmaya ba ladı. Mesela Kültür Devrimi sırasında insanlarda sıkıntı vardı. Camilere gidemiyorlardı. Konu - mada serbestlik yoktu. Tek tiple tirme vardı. Bundan herkes bizar oldu."

slam dinine uygulanan baskı Batı'nın i ini kolayla tırdı, içerde büyüyen öfke dı güçlerin bölgedeki manevralarını artırdı. 1967 1968 arası Sinkiang'da devleti yıkmayı hedefleyen 300'den fazla silahlı te kilat ortaya çıkarıldı. Mensupları idam edildi.

2000'li yıllara kadar Sinkiang'da sular hiç durulmadı. 2004'te Amerika'da kurulan sürgündeki hükümet yeni olu umları haber veriyordu.

Turfan'm Bereketi

Turfan rüya gibiydi. Urumçi'den yola çıktık ınızda çöllerden, kapkara topraklardan geçiyor ve ye illik etrafı sardı ında Turfan'a geldi inizi anlıyorsunuz.

Turfan'm bereketi insanların yüzlerindeydi. Yoldan geçerken Tanrı misafiri oldu umuz ba , bahçe ve evlerde büyük bir sevgiyle kucaklandık. Mehmet'le ba larda dola tık Rabia'yla sohbet ettik en önemlisi Ay em Nine'yle tanı tık.

Asırlardır Turfanlıydı.

Kim oldu umuzu nereden geldi imizi anlayana kadar pek konu madı. Ama sonra sohbetin tadına doyum olmadı.

O 90 ya ındaydı. En uzak Urumçi'ye kadar gitmi ti. Ya amı bu ba larda geçmi ti. Birkaç yıl öncesine kadar bu ba larda çalı mı tı. Artık çocuklar çalı malıydı, ama hiçbiri onun gibi olamazdı. Tembellik ediyorlardı.

Turfan'da bir aile.

O lu Mehmet'i gösterip "O benim balam" diyordu. Mehmet 70 ya ındaydı ve hiç okula gitmemi ti. Çince'yi de pek bilmiyordu.

Türkçesi de azdı. Ama biz gönülle anla tık. Ay em Nine öyle demi ti.

"Könlümüz dü ünür" demi ti yani gönlümüz anla ıyordu. Bu da bana yeterdi.

Bin yılların içinde bir yerlerde kavu tu umuz, birbirimizi görür görmez yürek titremelerine tutuldu umuz insanlar. "Könlümüzün" bir parçasını da Ay em Nine'de bıraktık ayrıldık.

Gülçehre'yle ye illiklerin içinde yol alıyoruz. Turfan'ı ke fediyoruz, sahi Turfan ne demek?

"Meyve sebzenin bol oldu u yer" diyor.

Neden bu kadar bol sebze meyve var Turfan'da? Çünkü 2000 yıllık bir mucize var burada. Bu mucize, Turfan'daki bereketin iza-hıdır. nsan eliyle yapılmı tır. Ola anüstü bir sulama sistemi Tanrı

Da ları'nın kar sularını Turfan'a iletir ve i te bu yüzden Turfan'a Turfan denir.

Bundan binlerce yıl önce yeryüzeyine insan eliyle 80 90 metrelik kuyular açılmış tır. Bunlar Tanrı Da ları'ndan Turfan'a belli bir e imle gelen yeraltı kanallarıyla birle ir. Kanalların uzunlukları 10 20 kilometre arasında de i ir. Bir Karız Kanalı üzerinde yüzlerce düz kuyuya rastlanır ve kanalların sonundaki barajlar tüm bölgeyi sular. Her yeri ye ile boyar.

Karız Kanalları Ara tırma Derne i Ba kanı Gafur Bey, Türkiye Türkçesi'yle anlatıyor:

"2000 yıl önce insanlar burada ya amak istiyor. Fakat su yok, ya mur ya mıyor. Hava sıcak, her ey buhar. Dü ünüyorlar yeraltında su var, bu suyu nasıl çekeriz? Enerji yok. Atababalarımız a a ı bir kazı yapıyor, su e ik akıyor. Her yere bereket geliyor. Çin eddi önemlidir, büyük bir çabanın eseridir, orada olanca heybetiyle durur. Ama Karız, binlerce yıldır bölgeyi, suyla bulur turur. Vazgeçilmez önemdedir ve göze çarpmaz, Mütevazıdır. Bu topraklarda ya ayan insanların zekâsının eseridir" diyor.

Güne in asma yapraklarını usul usul ok adı ı ba ların dibinden kentin kalabalı ma geri dönüyoruz.

Çar ı hıncahınç dolu. Turfan'm kalbinin attı ı yer burası. Burada her ey a ina. Çin yazılarının yanında Arapça harfler.

Tüm video dükkânları Kemal Sunal filmleriyle dolu.

Ak am olurken Urumçi'nin Sokak aralarından anacaddelerine do ru bir hareket ba lıyor. Her yerden de i ik yemek kokuları ve onlara e lik eden sesler geliyor.

Açık hava lokantalarında arki ve dans programları büyük ilgi çekiyor.

Sabah yolun üzerindeki camiye u ruyoruz. Ebu Bekir Yakup bizi kar ılıyor, kıyafetimiz uygun de il, ısrarla içeri davet ediyor. "Bu caminin içi çok özeldir sen bir gör" diyor. "Namaza 800 ki i gelir" diyor.

"Yani bir baskı yok mu, din konusunda?" diye soruyorum.

Ebu Bekir Yakup, "Bekle namaz saatini gözlemlerle gör" diyor.

erif Can Damallah bu caminin ba imamı, bölgenin slam cemaatinin reisi ve halk parlamentosu üyesi. O bana Türkiye'yi soruyor. Ben ona "Burada rahat mısınız?" diyorum. "Aradan çok sular aktı. Zor zamanlar geçti, imdi huzuru tatma zamanı" diyor.

Türkiye'ye dönünce tüm bu konu tu um isimlerin Do u Türkistan cemiyetleri tarafından "hain" Çin yanlısı ilan edilece ini henüz bilmiyorum.

Hüsameddin Bey hükümet din i leri sorumlusuydu. Ona da sormu tum:

"Batılı insan hakları örgütleri burada din özgürlü ünün engellendi ini iddia ediyor ne diyorsunuz?"

"Sinkiang'da 29.000 cami var 9.000 de okul. Yani okuldan fazla cami mevcut."

"Uygur Türklerinin çocuklarının kendi dillerinde e itim alamadı ı söyleniyor."

Bu kez Alimcan Muhammed Emin, e itim i leri yetkilisi cevaplıyor.

"Bizde 9 yıl zorunlu e itim var" diyor. "Ve Uygurlar kendi dillerinde e itim yaparlar. Burada 3 buçuk milyon ö renciden 3 milyona yakını Uygur'dur ve hepsi kendi dilinde okula gidiyor." "Peki Uygurların birden fazla çocuk sahibi olma hakkı var mı?" "Tek çocu a izin veren aile planlaması Çinliler için geçerli. Uygurlar iki veya daha fazla çocuk sahibi olabiliyor. Siz de gördünüz."

Uygur ve di er Müslüman halkın çocuk konusunda bir kısıtlama olsa bile pek aldırmadıklarına ahit olmu tuk.

Halk meydanında her ak amüstü birbirinden sevimli onlarca çocu un pe inden ko mu tuk.

Onlar, yeni yüzyılın çocukları, küresel tehdit altında büyüyor ve dünyada üzerine türlü hesaplar yapılan bir bölgede ya ıyorlar. Bölge halkı büyük mücadeleleri ardında bırakmı , yeni yeni refahla bulu maya ba lamı . Kaynakları sonsuz. Tarihi zengin.

Urumçi'deki Halk Meydanı'ndan dünya'ya bir bakış.

Asya'nın ortasında oynanan oyunlara Çin setleri çekiliyor. Asya'nın kalbinde bir Batı istenmiyor. Binlerce yıllık karga anın sesi, yapılan hatalar, ödenen bedeller kulaklarında, imdi son hızla ekonomi iyile tiriliyor.

Yüzyılın en önemli ülkesi ilan edilen Çin sınırları içinde yaayan soyda larımız, bu büyük güçle aramızda bir köprü olu turuyor. Bunun paha biçilmez de eri, küresel güçlerin artan tehditleri karısında çok daha iyi anla ılacaktır.

İndilik bu yolculu u noktalıyoruz.

Ama devamı gelecek. Çok kısa da olsa, büyük bir tekkür borçluyum bu çalı mada eme i olanlara. Bir kaynakça veremedim. Ama *Sınırlar Arasında'yı* hazırlarken yararlandı m yüzlerce kayna- a, bana sözlü ve yazılı bilgi aktaran tüm ki ilere, gazetecilere, yazarlara, dostlara ve arkadaşlara tekkür ediyorum. Umarım onlara layık olmu umdur.

SINIRLAR ARASINDA

Hüznün toprağı Balkanlar'dan geleceğın gücü Avrasya'ya

BANU AVAR

Balkanlar'da dolaşırken hüznün ağır örtüsü üstüme çöktü...

Kafkasya'da bir özlem.

Uzakdoğuda "Biz niye yapamayalım!" duygusu...

Özbekistan'da cebimizde Aripov'un şiirleri, bir Semerkant gecesi...

Uluğbey'in rasathanesi, bilimin doğum yeri...

Komrad'da bir kadın, bir düğün gecesi, kolumu sıkıca tuttu, sessiz bir çığlık attı: "Kızım İstanbul'da, bul onu!"

Tahran'da Asgar Fardi, bana bir İstanbul şiiri okudu. Sonra dikti gözlerini yüzüme, "Ben İranlıyım." dedi. "Türkiye'ye kar yağsa, burada üşürüm."

Halep'te Abdurrahman Herran, bir emlakçı... "Her şeyimi veririm amca oğlum bulmak için..." Gözyaşları tapu paftalarının üzerine aktı.

Moskova'da sıcak bir kahvehane... Avrasya Hareketi lideri Aleksandr Dugin'i dinliyorum. Sandalyenin üzerindeki kalpakte yüzyılın hikâyesini görüyorum. Kazan'da Rafael Hakimov'un evindeyim. Sultan Galiyev'in yaşamını dinliyorum. Pekin'de Ren var. Dağların ardındaki dağları, göklerin ardındaki gökleri anlatıyor. "Bir dağın zirvesine çıkmayan, zirve nedir bilmez ki..." diyor.

Yazılanların ve çizilenlerin ötesinde "göklerin ardında gökler" var.

Sisin ardından dalga dalga beliren deniz.

UFKUN ÖTESİNDE BAŞKA UFUKLAR...